

Szépirodalom

Vajna Ádám versei	5
Báthori Csaba: Az embereken túl	7
Fellinger Károly versei	8
Szentgyörgyi László: Tizenegyes	12
Medgyesi Emese: Bukaresti intermezzo	27
Orcsik Roland versei	41
Bene Zoltán: Szükségfű	45
Lokodi Imre: Lehetetlen panzió	50
Sztaskó Richard: Egyedül	59
Deme Tamás versei	62

Nyelvbúvár

Czakó Gábor: Szerencséd, hogy öreganyádnak szólítottál!	63
---	----

Ujjlenyomat

Küzdelmes élet. Király István önéletrajza (1882-től 1922-ig) III. rész	80
--	----

Mens Sana

Egy „kizsákmányoló” kitörése a sugárbiológia felé (Csinta Samu beszélgetése dr. Uray Zoltán vívó olimpikonnal, a biológia doktorával)	135
---	-----

Műteremtés

Kemény István: A szigetek (Bartis Attila fotóiról)	145
--	-----

Szemle

Fekete J. József: Perifériáról betekintő	149
Filip Tamás: „Tárd ki ablakod, üvege hiányzik” (Fellinger Károly: <i>Plomba</i>)	163
Lakatos-Fleisz Katalin: A civilizáció vége – vagy mégsem? (Bene Zoltán: <i>Áramszünet</i>)	166
Zsidó Ferenc: Nyelvi igényesség itt és most (Komoróczy György: <i>Könnyű Katát táncba vinni</i>)	170
Székelőföld-díjak, 2019	172

Előfizetők listája	182
------------------------------	-----

E lapszámunkat Bartis Attila munkáival illusztráltuk.

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Borsodi L. László (borsodilaszló76@gmail.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: György Attila (attilius@gmail.com)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
Molnár Vilmos (urbsic@yahoo.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Léstyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Antal Margit (margital57@yahoo.com)
TITKÁRNŐ: Simon Ildikó (ildiko.simon@ymail.com)
KÖNYVELŐ: Balázs Sarolta (balázssarolta13@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK: Bogdán László, Farkas Árpád, Lakatos Mihály,
Lőrincz György, Lövétei Lázár László,
Nagy Koppány Zsolt, Tánczos Vilmos,
Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke – Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997–2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Borboly Csaba,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz. P. O. Box: 149.
Telefonszámok: (004)0266–311 775, (004)0266–311 026 (fax), (004)0746–195 413
E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro
Honlap: www.hargitakiado.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: negyed évre 15,00 lej, fél évre 30,00 lej, egy évre 60,00 lej.
Külföldieknek: negyed évre 22,50 lej (1500 Ft, 7 EUR), fél évre 45,00 lej (3000 Ft,
14 EUR), egy évre 90,00 lej (6000 Ft, 28 EUR).

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:
Simon Ildikó la Editura Harghita, P.O. Box: 149.

Folyószámláink: RO10 RNCB 0152 0423 6585 0001/RON
RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR
RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita
SWIFTCOD: RNCBROBU

Vajna Ádám

VERDIKT

legelöl jön panaszra egy asszony
átlépte a határt minden határt átlépett
mögötte jön három éhes gyermek
átlépték a határt hát nem lépték át?

legelöl szólal fel egy kövér férfi
hát nincsen igazság mondja és hát nincsen
mögötte a címer alatt olajfestmény
besötétedett kövér férfiakkal

így sötétedik be így sötétedik be
még az úristen is az is szégyenébe
mondja aki mondja szalámit a boltban
de az ő személye nem érdekes mostan

legelöl a padban egy fiatal férfi
leírja hogy bűnös nem tudja mit jelent
leírja hogy asszony leírja hogy gyermek
leírja hogy nem érdelem a szerelmet
ezt aztán kitörli

legelöl áll kint a terem előtt kettő
férfi feketében csöndben állnak maszkban
mögöttük áll bent a teremben is kettő
férfi feketében egyik orrát túrja

és az ajtórésben is ül éppen egy pók
azon mereng merre szője a hálóját
mert ha rossz irányba szövi szerencsétlen
nincs igazság bűdös legyek szakítják át

$$385 + 542 =$$

levedző szőlő ágára akasztott
táskarádióból betévedő kossuth rádió
besárgult üveg alatt felhólyagosodott
katonafénykép esküvői fotó kisunoka

ferde szegen katolikusnaptár bekarikázott
névnapok gyula irén andrás kevin
éva bence sándor gumipókkal lekötött
hűtőládában kussolnak a szalonnák

csipketerítőn kockás telefonos
füzet manci(bolt) atya irén
mellett ötszázforintoson rosszul
összeadott két szám $385 + 542 =$

karóra formájú ketyegő falióra
alatt viaszosvásznon paprikáslé-pötty
öreg nokia ökölbe szorult ujjak
ráncaiban megülő sárga zsír

ártatlan kérdés begyakorolt
válasz apró görcs a szívben
az orrban nokedlis csirkepörkölt
a szájban a fehérbor savanyú

Báthori Csaba

AZ EMBEREKEN TÚL

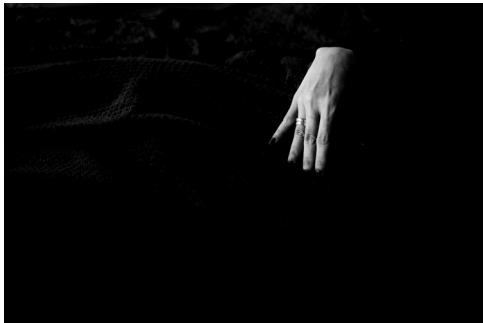
*Und verstehe die Freiheit,
Aufzubrechen, wohin er will.
(Hölderlin: Lebenslauf)*

Erdőn-mezőkön át, tornyok iránt,
határon túl, hol ég magvai hullnak,
hol örökléte van a liliomnak,
hol az űr istent se, embert se bánt,

mint Hölderlin, esztelen gyalogoltam.
És embereken túl legyőztem a sírást.
Feloldom életem, a titkosírást
és érted élek egyedül a holdban.

Ha egyedül vagyok, téged szeretlek.
Minden hosszú közösből kicseleznek
a pármagányt erőltető hatalmak.

Pedig nincs öreg nap, nincs fiatal nap
kettőnk közt. Most hogy testünk van, időben
készítjük elő azt, ami időtlen.

Fellinger Károly

SZABÁLYOS

A belenyugvás több mint beledöglés,
a nemlét fájdalmában világot hoz
létre, a saját képére, amiben
csak a homályos, vak tükrök vannak a
helyükön, a dolgok egyszer történnek
meg, a szapora szív ütemére ismétlik
egymást, egy magasabb érdekre
hivatkozva, amiért a belenyugvásnak
van ideje elvárni tőlünk a
szabadságot, az utánozhatatlant,
miközben soha többé nem talál el
a félig megevett almával Éva,
valahol a halántékomon, ahogy
az égiek már előre jelezték,
színt változtatva, akár a kaméleon.

NYALÓKA

A kihullott hajszál,
a levágott köröm
még ragaszkodik
a testhez,

mint védőügyvéd
magyarázkodik
a kerítő anyaföldnek,

a bűn kifér
a kerítésen ólálkodó
lyukon,

ruháját
kiszakítja
a tökéletesség,

de a meztelen
test
nem fér át rajta.

TÉRKÉP

Amíg van
egy cseppnyi esély,
kiszámolva a véletlent,
hangosan csapkodok,
nem érhet kifogás.

De amikor eljön a vég,
a nincs esélye,
elhallgatok,
más vagyok,

nem vagyok
ura
magamnak,

ilyenkor
a helyemre
a remény költözik.

ABRONCS

Elhagyatott, üresen
álló ház
egy elnéptelenedett faluban,

ahol a rozoga,
ferde kémények
álmatlanságban szenvednek,

csak az eddig
el nem
tulajdonított vaskályha

alkot még
maradandót,
átöleli az asszonnyá lett

egykori kislány.
A vaskályha fázhat
a legeslegjobban.

LEJTŐ

Szobája falát beborítják
a repedések,
elszántan,
ahogy hálót
szövöget a pók,

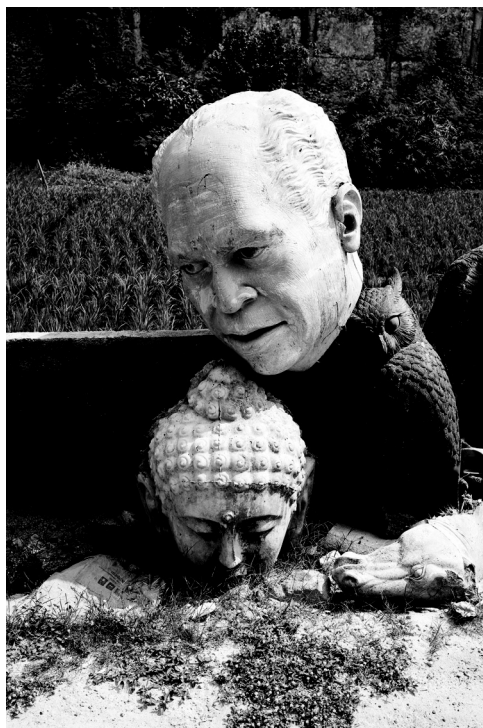
persze anyámnál
a pókháló
számításba sem jöhet,
rendszerető
az istenadta,

az ő megtört arcát
a ráncok tartják össze.

ALFA ÉS OMEGA

Ha pénzt adunk valakinek,
aki műtetre gyűjt,
azt egy harmadik személynek
úgy adjuk tudtára,
hogy nagyobb összeget mondunk.

Ellenben, ha
egy kéregetőt
szánunk meg,
ismerőseinknek
az adomány felét letagadjuk.

Szentgyörgyi László

TIZENEGYES

Az égbolton hirtelen gyülekeztek a felhők, a szél viharossá erősödött. A salakos pályát övező jegenyefák lombját vadul tépázta a fergeteg. Az ötvenes években ácsolt korhadt lelátó mögötti drótkerítésről messze repítette a szél a száradni kiteregetett mezeket, egyes darabok a futballpálya mellett húzódó út túloldalán álló katonai laktanya udvarán landoltak.

Az öltözőben lassan gyülekeztek a csapat tagjai. A szokásos ugratások kíséretében folyt a szertartásos készülődés az aznapi edzésre: volt, aki cipőjét vizsgálgatta, törölgette, volt, aki gondosan fáslizta érzékeny bokáját, a többség azonban pillanatok alatt átöltözött. Egyesek, a kényesebbek azt latolgatták, vegyenek-e a mez fölé felsőt is. Közben ki-kifürkészték az ablakon: esik-e már. Bizony esett, mintha dézsából öntötték volna. Úgy látszott, hogy egyhamar el sem áll. Tekintettel mesterük fanatizmusára, munkamániájára, a foglalkozás elmaradására gondolni sem mertek, hasonló csak ritkán fordulhatott elő.

A bejárati ajtó fölötti óra mutatója szerint alig öt perc volt négyig, a kezdés időpontjáig. Általában ilyen tájt szokott belépni a mester, hogy a szokásos „Jó napot, urak!” köszöntést követően ismertesse a foglalkozás napirendjét. Amit aztán másodpercnyi pontossággal be is tartat. A hibák csiszolgatása, a különböző játékelemek gyakorlása csak a rendes edzésidő lejárta után jöhet szóba. Ekkor kell teljesíteni a büntetésből kirótt köröket is, méghozzá a pályát körülvevő kerítésen kívül, a jegenyefák között kitaposott, úgynevezett futóösvényen.

Angyal Attila, a mester alig harmincévesen a szakmai stáb benjáminjának számított, súlyos lábtörése miatt korán félbeszakadt labdarúgó karrierje lezárultával, tanult szakmája helyett – magyar–francia szakon végzett – az edzősködést választotta. Elsősorban azért, mert tanári pályáját – az elvtársi ígérek ellenére – egy isten háta mögötti faluban kellett kezdenie. Városi gyermek lévén nehezen barátkozott a vidéki életkörülményekkel, sportolóként viszonylagos burokbán élt, legalábbis nem találkozott olyan kihívásokkal, amelyek a múlt század hatvanas éveinek világtól eldugott falujában rá vártak. Felesége a téli

vakáció idején szült, s mivel mindketten a távoli Biharországból kerültek a városba, szülői segítségre nem számíthattak. Mivel nem akarta a fiatal feleséget magára hagyni, úgy döntött, felhagy a tanári pályával, s az éppen akkor beindult ifjúsági és gyermekközpontnál vállalt edzői állást. A szükséges képesítése ugyan még nem volt meg hozzá, de balszerencsés módon kettébe tört labdarúgó karrierjére való tekintettel kivételt tettek vele. Igaz, feltétele is volt a kivételezésnek: jelentkeznie kellett a frissen indult edzői alapképzésre. Attila örömmel teljesítette.

*

A megszokott időben – kezdés előtt alig néhány perccel – nyílt az öltöző ajtaja, s a mester kíséretében beléptek a vendégek, akikre ugyan nem számítottak, de váratlanul sem érte őket, mert mindig ott lábatlankodott az edzői stáb körül egy-egy katonai egyenruhás alak.

Mivel a sportegyesületnek, amelyhez az ifjúsági és gyermekközpont tartozott, a hadsereg volt a fenntartója, az egyenruhások jelenléte, főleg a kezdetek kezdetén, nem keltett különösebb megütközést senkiben sem. Mint légy a tejhez, úgy tartoztak a szakmai stáb mindennapjaihoz. Akik jól tudták, ha megadják a királynak, ami a királyé, akkor maguk is jól járnak: legalábbis hagyják dolgozni őket.

A szokásos „Jó napot, urak!” után a mester azonnal románra váltott, s átadta a szót az egyesület elnökének, akinek személye az évek során többször is változott, de nevétől függetlenül mindig Ezredesként emlegették, mind az edzők, mind a focisták. Az Ezredes katonás határozottsággal fordult a fiúkhoz:

– Fiúk, minden elismerésem az eddigi eredményekért. Igazolták, hogy kiérdemelték az egyesület vezetőinek figyelmét, áldozatos munkáját, amivel előteremtették a maguk előrehaladásának feltételeit. Ilyen kiváló körülmények között, mint maguk, nem sokan készülhetnek az országban. Most eljutottak a siker kapujába, de azon át is kell lépniük. Tudják, a soron következő mérkőzésen feltehetik az i-re a pontot, ha nyernek: bajnokok. Ha pedig bajnokok, akkor bizony sok kapu, lehetőség nyílik meg maguk előtt. Én bízom magukban, de hogy lássák, mennyire a mi ügyünk is a maguk sikere: a központ vezetőivel, edzőjünkkel közösen azt a döntést hoztuk, hogy a mindent eldöntő meccsre, hogy erősebbekké váljunk, visszarendeljük az országos ifjúsá-

gi bajnokságban szereplő csapatban játszó három korosztályos válogatott játékosunkat, egykori csapattársaikat. Kérem, az előttük álló hetet használják ki, készüljenek komolyan, kellő szorgalommal, hogy vasárnap közösen ünnepelhessünk. A viszontlátásra! – ezzel katonásan sarkon fordult, és a kíséretéhez tartozó másik két egyenruhás, valamint a főedző, Nagy Árpai társaságában elhagyta az öltözőt.

A fiúk többsége lehajtott fejjel nézett maga elé, csak ketten-hárman emelték kérdőn tekintetüket a mesterre, magyarázatot, eligazítást várva a hallottakra vonatkozóan. Angyal Attila csak állt s tekintetével a fiúk arcát fürkészte, hátha elcsíp egy-egy rezdülést, amiből kikövetkeztetheti, milyen várható reakciót válthat ki belőlük a bejelentés.

A mester az órájára nézett, s ellentmondást nem tűrő hangon kiadta az utasítást: – Vége a sziesztának, fiúk! Az eső elállt, a pálya használható, tehát mozgás kifelé! Az új labdákat vigyék ki, azokról még nem kopott le a festék, nem szívják tele magukat vízzel. A többit majd megbeszéljük a vacsoránál.

*

Az utánpótlás-nevelés célját szolgáló központot az 1968-as megvásárlás után hozták létre, hadd lássák a helyiek, milyen előnyökkel jár a területi átrendezés. Időközben a hadsereg kötelékébe tartozó felnőttcsapat is lépett egyet előre: feljutott az első osztályba. Igaz, nem volt tartós az élvonalbeli szereplés, a csapatnak nem sikerült megkapaszkodnia, az első szezon végén visszakerült a másodosztályba. Ott viszont nem időzött sokat, hisz azonnal csoportelsőként vívta ki újra az első ligában való szereplés jogát. Mindent egybevetve: egyelőre csak az előnyei látszottak a helyi sportéletbe történt „katonai bevonulásnak”...

A központ három ifjúsági korosztályos csapat mellett további három gyermekcsoportot működtetett, az edzői feladatokat előbb négyen látták el, majd hat tagúra bővült a szakmai stáb. Mindannyian kiváló labdarúgók voltak egykor, igaz, más-más időszakokban.

Marosi Zoli már a kezdetektől részese volt a kalandnak, alig tízévesen jelentkezett a válogatón, az első körben leigazoltak közé tartozott. Azóta végigjárta a számlálétrát, most a junior II-es csapat tagja. Az edzők szerint igen sok, tehetséggel megáldott kisember verbuválódott össze náluk, a megyei ifjúsági bajnokságban nem volt, aki felvegye velük a versenyt, nem tartoztak velük azonos súlycsoportba, ezért fejlődésük

érdekében a megyei felnőtt-bajnokságba nevezték be a csapatot. A döntés helyességét kétségbe vonókat sikerült meggyőzniük, hisz két fordulóval a befejezés előtt, egyetlen ponttal lemaradva, a második helyen állnak. Az utolsó előtti fordulóban pedig éppen az élvossal játszanak, győzelem esetén helyet cserélhetnek a tabellán. Akkor már csak egyetlen akadály választja el őket a bajnoki címtől.

A csapatból korábban három játékost – ők már az országos válogatott keretben is megfordultak – előrébb léptettek, az országos ifjúsági bajnokságban szereplő gárda alapemberei közé tartoznak, s olykor szóhoz jutnak a felnőtt tartalékcsoportban is. Ők az épp folyó szezonra való felkészülést is a junior I-esekkel végezték, közel egy esztendeje kiszakadtak a közösségből. Nagyfiúknak számítanak már. Legalábbis Marosi Zoliékhoz képest.

A csapat zöme a kezdetektől együtt van, beleértve a mestert, azaz Angyal Attilát, aki szintén velük kezdte edzői karrierjét. A szakma ábécéjének elsajátítása idején is végig együtt dolgoztak. A fiúk felnéztek mesterükre, vakon hittek benne, szó nélkül követték minden utasítását, lesték minden szavát. Elfogadták, hogy az erőnléti edzések minden kínja, a labdás gyakorlatok minden unalomig ismételt eleme csak a javukat szolgálja.

A szabadidős programok viszont igen barátságos légkörben zajlottak, Angyal Attila kiváló pedagógiai érzékkel – mégiscsak tanult szakmája volt – igyekezett lehetőleg felnőttként kezelni őket. Türelmesen végighallgatta a tinikre jellemző vad elfogultságokat, az olykor gyerekes véleményeket is, s igyekezett úgy rávezetni őket a helyes útra, hogy azt ne kioktatásként fogadják. Egyébként ezt nehezményezték, utasították el a legtöbben saját szülei részéről. Nem is tehették másként, hisz kamaszok voltak.

*

A Fenyő egyike volt a város legelső önkiszolgáló éttermeinek, a Főtérrel nyíló utcácskában, a Városháza közvetlen szomszédságában működött. A „pindzse távában”, ahogyan akkoriban nevezték, gyorsan, olcsón és főleg jól lehetett étkezni, főleg ebédelni, ezért a déli, kora délutáni időszakban volt a legforgalmasabb. Estére viszont családi hangulatú kocsmává változott, ahol zömében környékbeli törzsvendégek iszogattak, de főleg beszélgettek jóízűeket.

A jó kaja és a viszonylag kulturált légkör miatt választották a Fenyőt az ifjú focisták számára. Egyfajta elismerésnek számított, ha valaki már együtt járt vacsorázni a csapattal. A szocializációs haszon mellett – sokan itt, egymástól lesték el a kés, villa helyes használatát, valamint azt is, hogyan kell viselkedni társaságban – az is szempont volt, amikor a közös vacsorákat bevezették, hogy néhány hátrányos helyzetű gyerek táplálkozása bizony nem volt kielégítő. Sportolók esetében pedig ez elengedhetetlen, ezért az edzők ily módon próbálták pótolni azt, amit lehetett.

A vacsora utáni beszélgetés azon a napon nehezen indult, a fiúk nem könnyen oldódtak, különösen nem a teljes edzői stáb jelenlétében:

– Na, emberek, hallom, hogy egyesek elégedetlenkednek a vezetőség döntése miatt, hogy a szezonból hátralevő két meccsre a három válogatott kerettagot visszahozza a csapatba. Ez azt bizonyítja, hogy a klub vezetősége is fontosnak tartja a bajnokság megnyerését. Ennek kell alárendelni mindent. De ez számotokra is sokat jelentene jövőendő karrieretek alakulása szempontjából – kezdte mondandóját Nagy Árpai, a junior I. edzője, a központ vezetője.

A fiúk némán bámultak tányérjukba, arra vártak, hogy valaki megtörje a kínos csendet. De egyelőre csak figyeltek arra, amit a felnőttek érvként felsoroltak. Angyal Attila, akit a csapat edzőjeként nyilván közelebb éreztek magukhoz, akihez bizalmasabbak voltak, biztatólag tekintett rájuk:

– Bevallom, bennem is voltak kételyek, hogy most, az utolsó pillanatban szabad-e változtatni, felforgatni a csapat összeállítását, de végül magam is beláttam: a célt szolgálja az erősítés – osztotta meg gondolatait a fiúkkal.

A mester szavait kínos csend követte.

Hosszas fészkelődés után végül megszólalt Alex is, a csapatkapitány:

– Ha erősebb lesz a csapat, akkor csak nőnek az esélyeink. Nyilván a vezetők azért vezetők, hogy tudják, mit hogyan kell tenni. Ha így döntöttek, akkor biztosan ez a jó. Mi annyit tehetünk, hogy követjük az utasításokat s a pályán a tőlünk telhető legjobb formánkat mutatjuk majd. És persze megnyerjük mindkét meccset.

– Ami azt jelenti, hogy bajnokok vagyunk! – kiáltott közbe Csula, civil nevén Lakatos Máté, a csapat mókamestere. – Bajnokcsapat! Bajnokcsapat! – kezdtek hangos kiabálásba a többiek. Angyal Attilának

csak nehezen sikerült csendre bírnia a társaságot. Szerencsére abban a kora esti órában a Fenyőben csak a törzsvendégnek számító nyugdíjasok tartózkodtak. Akik mindannyian focirajongók voltak.

*

Hazafelé az újonnan épült lakótelep felé tartottak, amely a város keleti kijáratánál, a virágkertészettel szemközt terült el, s a Kakukkos-patak szelte át. Az 1968-as megyésítés utáni időszakban meglehetősen felgyorsult a román lakosság irányított beáramlása a Kárpátokon túli területekről, s ezzel párhuzamosan komoly lakáshiány keletkezett a városban. Ezek enyhítésére épültek a kor lakótelepei. Egy ilyen negyedben lakott Angyal Attila és még jó néhányan a csapatból, köztük Marosi Zoli is. Most gyalogosan baktattak hazafelé a város egyik csendes utcáján. Beszélgettek erről-arról.

– Azért tud ám ez az Alex dumálni, az apja sem tehetne volna jobban – jegyezte meg Attila a csapatkapitány esti szpícsére utalva. Alex apja katonatiszt volt, a tankosoknál szolgált ezredesi rangban, valami komoly vezetői tisztséget látott el. Az edzők úgy tudták, azt sejtették, hogy a belső elhárításnál, de ezt a feltételezésüket senki sem erősítette meg. Két esztendeje helyezték a városba, Alex már ideköltözésük első hetében jelentkezett a csapatnál. Tehetséges gyerek volt, évjárata legjobbainak egyike, s hamar megkapta a csapatkapitányi szalagot is. Értelmes, de túlzottan simulékony emberkének bizonyult. Mindig tudta, kivel hogyan beszéljen, s mindig azt mondta, amit elvártak tőle. Általában adtak a véleményére a csapattársak, bár egészen el nem fogadták. Legalábbis a darabosabb külvárosi gyerekek.

Zoli csendes, magába forduló alkat volt, általában ritkán és keveset beszélt, kerülte a társaságot, a csapaton belül sem voltak barátai. A focin kívül látszólag semmi sem érdekelt, de olvasni nagyon szeretett. Falta a könyveket, válogatás nélkül mindent elolvasott, ami a keze ügyébe került. Az iskolát viszont nem szerette, ha lehetett, kerülte.

A mester kedvelte Zolit, kiváló pedagógiai érzékkel felismerte, hogy inkább a szép szavak, a türelem által lehet hatni rá, semmint a pattogó, katonás modor, a „korbács” által, mint a többségre. Attila bácsi – sokan, főleg a „régiek” még mindig így szólították – arról volt híres, hogy általában mindenkivel megtalálta a közös hangot, az általa

irányított gárdákban fegyelmezetlenségre csak ritkán került sor. Iriyelték is érte kollégái.

- Az egyetlen dolog, amit nem értek - fordult a mesterhez Zoli -, ha már eljutottunk a siker kapujába, akkor miért nem hagyják, hogy együtt lépünk be azon. S ha nem sikerül, ki viszi el a balhét? S azt sem, hogy kik lesznek azok, akik miután végigküzdötték a bajnokságot, most kimaradnak a kezdőből, csak azért, hogy helyet csináljanak a válogatottnak? Mondja, ezért a két meccsért érdemes felforgatni a csapatot? Érdemes kockáztatni?

Zoli tömbházának bejáratához értek éppen, a mester gondolataiba mélyedve hallgatott, olyasként hatott, hogy hangosan nem akarja kimondani, de maga is hasonlóképpen gondolja.

- Zoli, ez van. A mi feladatunk, hogy az adott helyzetből a lehető legtöbbet kihozzuk. A döntést közösen hoztuk, ha nem jön be, közösen vállaljuk a felelősséget is. De ne feledd, ha megnyerjük a bajnokságot, az elsősorban a csapat érdeme. A ti dicsőségetek. A következő meccsig csak erre gondolj, ha lehet - mondta Attila, s búcsúzóul vállon veregette kedvenc futballistáját.

*

Angyal Attila a kezdetektől, azaz a központ megalakulása pillanatától ismerte tanítványai többségét. Ők azok, akik már öt esztendeje igazolt focistáknak számítanak, pedig még alig tizenöt-tizenhatévesek. Mindig is nagy volt az érdeklődés, a sürgés-forgás a salakpálya körül, sűrűn jelentkeztek a fiúk a válogatókra. A sokszoros túljelentekezés következményeként jelentős volt a lemorzsolódás is. - Nem mindenből lehet futballista, focit értő szurkoló viszont bárkiből - mondta egy alkalommal az öreg Nagy Árpai, a vezetőedző.

Akkoriban rendszerint fül- és körömellenőrzéssel indult az edzés, akik nem mentek át a „vizsgán”, azaz nem találatott eléggé tisztának az említett testrészük, azokat eltiltotta az aznapi foglalkozástól. Az iskolai tanév során már az ellenőrző könyveket is be kellett időnként mutatniuk. A gyengén teljesítőket időlegesen - amíg ki nem javították a jegyeiket - eltiltották az edzések látogatásától. Ennél fájóbb büntetéssel nem is sújthatták volna a fociért élő-haló srácokat.

A fiúk többsége, munkásszülők gyerekeként, többnyire rendezett családi háttérrel rendelkezett. Általában a korra jellemző, tehát igen

csak mérsékelt anyagi körülmények között éltek. A kiugrás egyetlen lehetőségét számukra a sport jelentette. De ez a fiúk közül csak igen kevesekben tudatosult, ők még a játék felhőtlen örömében éltek. Számukra minden a labda körül forgott. Olyannyira, hogy egyesek edzések után is ott tébláboltak a pálya körül. Bármire hajlandók voltak, aminek köze volt a labdához. Olykor csak bámészkodtak, lesték a felnőttek beszélgetését.

Tagadhatatlan: volt, mit hallaniuk, látniuk. Például azt az emlékezetes esetet, amikor az öreg Nagy Árpi, Angyal Attila, valamint a felnőttcsapat két idősebb tagja felváltva a rúgófalat vették célba. Kiváló rúgótechnikájának köszönhetően Attila bizonyult a legjobb célzónak, senki sem bírt lépést tartani vele. Tízes sorozatokat eresztettek meg, ő mindannyiszor hiba nélkül lőtte ki a felső sarkot. Megnyerte a fogadást, a tét szokás szerint egy veder bor volt, amit a főtéri borpincében fogyasztottak el. Attila a végén – persze miután megduplázták a tétet – bekötött szemmel is célt talált. Az esetnek hamar híre kelt, hetekig volt beszédtema nemcsak a csapat tagjai között, hanem a városban is.

Az edzők a központ minden csapata számára azonos játérendszerrel dolgoztak ki, amit sok gyakorlás árán próbáltak életbe ültetni. A kitartó munka meghozta gyümölcsét: kialakultak az automatizmusok, a fiúk behunyva szemmel is tudták, ki hol helyezkedik el éppen a pályán, amiként azt is, hogy a következő pillanatban milyen mozgásirányt követnek majd. Ezért csak igen ritka volt a korai labdavesztés, támadásaik gördülékenyek voltak, rengeteg gólhelyeztet dolgoztak ki.

*

Minden bizonnyal szokatlannak tűnhet, különösen ifjúsági korú focisták esetében, hogy a vezetők megbeszéljék velük a hasonló, a csapat összeállítására, a követendő taktikára stb. vonatkozó döntéseket, azok csak és kizárólag a szakmai vezetésre tartoznak. Hogy ebben az esetben némileg eltértek a szokásostól, annak megvolt az oka, az előzménye.

Alig egy esztendeje történt, hogy új fiú érkezett. A bemutatásnál – szokásától eltérően – úgy áradozott róla Nagy Árpi, mint valami csodagyerekről. Már jó ideje hiányzott egy gyors, kombinatív játékra

alkalmas szélső. Akikkel a poszton sorra kísérleteztek, mind kényszer-megoldásnak bizonyultak.

– Nagy munkabírású, szélvészgyors jobbszélső, ha beépül a csapatba, hosszú időre megoldódhatnak gondjaink. Kérlek benneteket, segítsétek őt a beilleszkedésben – mutatta be az új szerzeményt a mester.

A legény nem tűnt túl szimpatikusnak a csapat számára, első látásra semmiképpen. Nos, az első edzőmérkőzéseken hiába szántotta fel a pályát, hiába robotolt fáradhatatlanul, nem termett sok babér a számára. A két középpályás csak a legritkább esetben passzolt hozzá, hiába mutatta magát, futott be az üres folyosókra, használhatatlan labdát kapott. A belső csatárok, vagy a szélső védő, akik a legközelebb álltak hozzá – sokszor alig néhány méterre –, olyan erősen megrúgott passzokat adtak, hogy képtelen volt átvenni őket. A jobbhatvéd például rendszeren a nyakára lőtte a labdát. Szegény fiú a nagy akarásban nehezen észlelte, hogy bizony itt neki igen kevés alkalmja lesz arra, hogy bizonyítsa tudását. A mester is észrevette, s széttárt karokkal jelezte az Ezredesnek, hogy sajnálja, de nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket.

A katonatisztek már az első hivatalos meccsek után rendszeresen áttanulmányozták a játékvezetői íveket, s egy idő után jelezték az edzőknek, hogy keveslik a román neveket.

– Határozottan kérjük az edzői kar tagjait, hogy értékeljék az erőfeszítéseinket, s a mi felfedezettjeinket is fogadják tárt karokkal. Gondoljanak arra, hogy mi is, akárcsak önök, a fociért, a helyi labdarúgás felemelkedéséért dolgozunk. A klub vezetősége és az edzői kar közötti jó munkaviszony megőrzése mindannyiunk érdeke, de ezért tennünk is kell mindannyiunknak. Önök felé is megvannak az elvárásaink, ha azokat teljesítik, akkor eddigi kiváló együttműködésünket a jövőben semmi sem zavarhatja meg – jelentett ki az Ezredes, s szavaiból csak aki nem akarta, az nem hallotta ki a nyílt fenyegetést.

*

Az eddigiekből is kitűnik, mennyire zavarhatta az ország legkülönbözőbb sarkaiból érkezett katonatiszteket, hogy a városban akkoriban még mindenütt, de még az irányításuk alatt álló „egységnél” is magyarul beszéltek a népek. A szakmai stábot kizárólag magyar nemzetiségű edzők alkották, de magyar volt a szertárostól a takarító-

nőig, a karbantartó munkásokig mindenki. A srácok is – egy-két kivételtől eltekintve – magyarok voltak. Magyarul folytak a megbeszélések, a pályán elhangzó utasítások is, a román fiúk, legalábbis azok, akik huzamosabb ideje a városban éltek, netán ott születtek, mindannyian kifogástalanul beszéltek a nyelvet.

Nagy Árpi román nyelvtudása igen-igen pocsek volt. Ennek ellenére, ha szükség volt rá, beszélt, beszélt, ügyet sem vetve arra, hogy értik-e szavát vagy sem. Az általa elejtett gyöngyszemek egyike-másika a városi legenda részeként máig közkincsnek számít. Egy kiszállás alkalmával, miután gondosan áttanulmányozta az étlapot, lágytojás helyett két-két lágy juhot – „kite doj oj moj” – rendelt reggelire a felszolgálótól, általános derűtséget keltve ezáltal mind a csapat tagjai, mind a vendéglői alkalmazottak körében. Más alkalommal a következőképpen hangzó felszólítással irányította a fodrászhoz a nagyhajú fiút: „tájé kápul!”, aminek eredeti változata talán a „nyírasd meg a fejed” lehetett.

A csapaton belül az etnikai konfliktusnak nyoma sem volt, a két-három román fiú, hiába érezhette maga mögött a katonatisztek által megszemélyesített hatalmat, igyekezett beilleszkedni, s örült, ha befogadták a közösségbe. Egyébként is gyerekek voltak, túl naivak – olykor meg bosszantóan őszinték is –, nem fejlődött még ki bennük a fogékonyság a gyűlöletre.

– Egy-egy megnyilvánulásuk elárulja, honnan, milyen környezetből érkeztek, határozottan érződik a szülői hatás, amiből könnyűszerrel kiköbözhető, milyen felnőttek lesznek majd – jegyezte meg Attila egy alkalommal, amikor éppen a felnőttcsapatnál katonai irányítással folyó homogenizációs erőlködést kommentálták törzshelyükön, a főtéri borpincében.

Abban az esztendőben a román terjeszkedés visszataszító jelei még nem voltak érzékelhetők. Leszámítva azokat az elszigetelt eseteket, amikor az ezredesi háttérrel érkezett, de gyengébb képességű játékosokat tolták, taszították ideig-óráig előre az edzők, igaz, csak a felkészülések idején. A tétmérkőzésekre már igyekeztek a szerintük legjobb összeállításban pályára küldeni a csapatokat. Bizonyításvágyból vagy pusztán hiúságból, de ők is győzni szerettek volna mindig. Ezt a győzni akarást táplálták a fiatalokba is.

*

Lakatos Máté, avagy Csula a Katanga nevű cigánytelepről érkezett sok-sok társa, valamint három testvére társaságában a salakpályán folyó válogatókra. Végül csak őt tartották vissza az edzők, a többiek túl könnyűnek bizonyultak. Csula tehetségét senki sem vitatta: nagyon szerette a labdát, s tudott is bánni vele. A játékszer nélküli mozgást viszont kerülte, az erőnléti edzéseket, ha tehetette, ellazsálta. Attila a szárnyai alá vette, pedig tudta, nem kis erőfeszítésébe kerül majd, hogy fegyelmezett, harcos futballistát faragjon belőle. Ennek elsősorban neveltetési hiányosságokból fakadó akadályai voltak. A mester azonban vállalta a többletmunkát, szívügyének tekintette, hogy egyenesse pályáját.

Csulát már az első hivatalos bajnoki meccsek egyikén kiállították, mert sokáig és keresetlen szavakkal kommentálta a játékvezető döntéseit. A kiállítást két forduló elteltével követte, de a mester büntetését sem kerülhette el: a foglalkozásokat levezetésként rendszerint öt kör lefutásával zárták, ezt kellett Csulának büntetésként még további ötlet megtoldania. A távot a pályát övező kerítésen kívül, a jegenyefák közötti „futóösvényen” tették meg. Jól benne jártak az őszen, már sötétedett, mire a „körözésre” sor került. Csula, hogy kímélje magát, egy-egy jegenyefa mögött meghúzódva pihent, s csak ha a csapat már bevonult az öltözőbe, kocogta végig nagyokat fújva a plusz távot.

Attila kiváló pedagógiai érzékének köszönhetően egy esztendő elteltével mintha megértette volna, hogy fegyelem és kemény munka nélkül nem megy. Az általános iskola elvégzése után sikerült meggyőznie, hogy folytassa tanulmányait: a város menőnek számító vegyipari szakközépiskolájába felvételizett, sikerrel.

– Aztán mit fogsz te majd csinálni a kombinátnál, ember? – heccelték a társak.

– Focizni fogok, természetesen – felelte Csula ellentmondást nem tűrő hangon.

Esténként előszeretettel lógott a városban, beütötte magát mindenüvé, ahol valami érdekesítő volt találni. El-eljárt a Szakszervezetek Házában hetente tartott diszkóba is, ahol megismerkedett a lánnyal, akibe fülig szerelmes let, és vice versa. Ami nem lett volna gond, csak hogy a lány apja éppen az Ezredes volt, a klub elnöke. Egy

alkalommal a váratlanul hazatért apa együtt találta a lányával a fiút. Azonnal kitört a botrány: Csula alig úszta meg ép bőrrel.

– Takarodj, te mocskos cigány, ha még egyszer a szemem elé kerülsz, eltöröm a derekadat! – kiabálta utána az ablakból az Ezredes.

A másnapi edzés előtt a megriadt fiút Attila behívatta az edzői öltözőbe, és így szólt hozzá:

– Nem tudom, mit vétettél, mit követhettél el a lányával, de az Ezredes nagyon dühös, kiadta az utasítást, hogy közöljem veled, mától nincs helyed a klubnál – jelentette be zavartan a mester.

– Akkor ennyi volt, többé nem focihozok? – kérdezte kétségbeesetten, könnyeivel küszködve Csula.

Még sokáig beszélgettek, a mester minden eszközzel próbált lelket önteni a megalázott, a kirekesztettség-érzés miatt elkeseredett fiúba. Attilát meggyőzte, hogy a fiú első reakcióként azért aggódott, hogy esetleg nem engedik tovább sportolni. Ez a legény nagyon szerethet focizni – gondolta elismerésképpen, ezért már abban a pillanatban eldöntötte, szól az érdekében, hogy a sportiskola csapatában folytathassa.

*

Csula eltávolításával a gondok egyike – hogy ki, kik maradnak ki a kezdőcsapatból – megoldódott. Keletkezett viszont helyette egy másik, sokkal kényesebb, mint ahogyan azt a döntéshozók, de még a szakmai stáb is hitték: a fiúkat letaglózta a hír, nem nagyon értették, hogyan lehetséges, hogy ennyiért ki lehet zárni valakit. Cigányoztak ők korábban egymás között vastagon, nem törődtek a jó illemmel, a hátrányos helyzetűek jogaival meg ilyesmikkel, de mindenféle rossz szándék nélkül, pusztán ugratásból. Csula sem vette komolyan, tudta, hogy nem változik semmi, ugyanolyan társak maradnak továbbra is...

A mester türelemmel próbálta túllendíteni a fiúkat a megrázkódtatáson, a foglalkozásokon játékos elemek által igyekezett oldani a hangulatot, s ami a legfőbb: a labdás gyakorlásra helyezte a hangsúlyt, amit a fiúk örömmel fogadtak.

– Mégiscsak labdarúgók lennénk, nem zongoracipelők – jelezte elégedettségét Marosi Zoli.

– Ahhoz, hogy oda juttasd a labdát, ahova akarod, nem elég, hogy az izmaid összhangban működjenek, ahhoz fejben is felkészültnek,

összeszedettnek kell lenned – replikázott Attila. – Egyébként is, ha nincs a zongoracipelő, a művésznek sincs, amin játszania.

Igyekezett a lehető legtöbb ideig együtt tartani a csapatot a pályán kívül is: állatkerti látogatás, közös mozizás is belefért a zsúfolt hét programjába.

Az Ezredes is kirukkolt az aduással:

– Fiúk, fontos bejelentenivalóm van, ami megváltoztathatja életeteket: az utóbbi időben tárgyalásokat folytattam a vegyipari kombinát illetékeseivel, akik maguk is szeretnének labdarúgó szakosztályt felállítani. Sikertől meggyőződnöm őket, hogy amint kinövitek a junior korosztályt – erre egy év múlva kerül sor –, a teljes gárdát leigazolják. Ami számukra azért előnyös, mert egy tehetséges, összeszokott, fejlődőképes csapatot kapnak. Számotokra pedig azért, mert a kombinát jól fizető állást, biztos egzisztenciát jelent. Ennek egyetlen feltétele a bajnoki cím megszerzése – mondta a Csula-ügy után nem nagyon kedvelt katonatiszt.

A fiúk szeme felcsillant, de nem a beígért anyagi előnyökért, hanem elsősorban tehetségük elismeréséért. Már az Ezredes iránt is elnézőbbé váltak, hisz lám, mégiscsak a javukat akarja.

*

A mérkőzést megelőző héten érezhető volt az egyenletesen növekvő feszültség: mindent a vasárnapi meccs lehetőleg tökéletes előkészítésének rendelték alá.

Kezdetben szó sem esett az ellenfélről, azt gyakorolták, amit korábban is az egész bajnoki évad során: a saját játéktílusukat. Ennek kidolgozásakor figyelembe vettek néhány tőlük független tényt, mint: felnőttcsapatok a vetélytársak, játékosaik fizikai erőfölényüket próbálják majd kihasználni, ezért lehetőleg kerülni kell az ütközéseket. Ennek legkézenfekvőbb módja a folyamatos labdabirtoklás, a jól kidolgozott, unalomig begyakorolt kombinációkon alapuló összjáték. A labdakezelésben mindig jobbak voltak ellenfeleiknél, a felnőttek fizikai erőfölénye csak a mérkőzések első harminc percében mutatkozott meg, ezután rendszerint kifulladás, s a fiúk kombinatív, sokpasszos játékkal átvették az irányítást.

Attila mester azon volt, hogy a megszokott forgatókönyv érvényesüljön vasárnap is. A legtöbb fejtörést a junior I-től visszarendeltek

beépítése jelentette, pontosabban az, hogy kiket hagyjon ki a kezdőből. Csula eltávolításával egyik gondja megoldódott. A nagyobb fejtörést az ifjúsági válogatott kerettag középhátvédnek a beépítése okozta: posztján Marosi Zoli játszott a végig szinte hibátlanul a bajnokságot, akit a szélsőhátvéd posztjáról vitt be korábban a védősor tengelyébe. Zolit nem akarta kihagyni, ezért úgy döntött, ő kezd majd jobbhátvédként. A kockázat nagy volt: a jól összeszokott, eddig pontos óraszerkezetként működő hátvéd sor felforgatása esetleg üzemzavart okozhat. A másik érintett poszt a középcsatár volt, ott nyugodt lélekkel változtat, legfennebb, ha szükséges, cserélni fog – érvelt magában a mester.

A mérkőzés előttre nem hagyott túl sok megbeszélhivalót, a taktika világos volt – nem tért el az egész bajnokság során alkalmazottól –, pusztán néhány biztató, lelkesítő mondatra volt szüksége a srácoknak.

– Fiúk, ezt a meccset meg kell nyernünk! – kezdte a szokásosnál is erősebb hangon az öltözői eligazítást. – Az, hogy ki a jobb, nem titok...

– Persze, hogy mi! – kiáltotta Marosi Zoli, majd szájára tett kezével jelezte, hogy elnézést kér, amiért megszakította edzője beszédét.

– A győzelemhez nem kell mást tennünk, mint eddig: játszani a saját játékunkat. A legfontosabb, hogy nálunk legyen a labda, amíg ők futnak a labdáért, addig nincs baj, ebbe előbb-utóbb belefáradnak, onnantól az történik a pályán, amit mi akarunk. Világos?

– Világos! – szállt fel tizenöt torokból.

– Na, akkor kifelé, mutassátok meg nekik! – kiáltotta Angyal Attila, és kitárta az öltöző ajtaját.

*

A fából ácsolt öreg lelátó megtelt, a gyári csapat szurkolói hangosan biztatták a kedvenceiket, a „hazaiak” részéről elsősorban a szülők, hozzátartozók próbáltak támaszt nyújtani a fiúknak. Az ifjúsági központ szinte minden fiatal labdarúgója kint volt a pálya szélén, részese szeretett volna lenni a csapat diadalának.

A mérkőzés a lehető legrosszabbul indult: az első vendégtámadást az alapvonalon túlra mentették, a szöglettrúgást megelőzően hatalmas kavarodás támadt a kapu előtt, a játékosok kíméletlenül lökdösődtek, szinte letépték egymás mezét. A játékvezető pedig példát statuált: az ifjúsági válogatott kerettag középhátvédet kiállította. A beívelés után öklözni próbáló kapus kezén megcsúszott a labda, előbb a kétségbeeset-

ten menteni próbáló Marosi Zoli combjára, onnan a gólvonalon túlra pattant.

Ilyen gyorsan még soha nem került hátrányba a csapat, a mester kétségbeesetten próbálta megnyugtatni a fiúkat, utasításaiban azt követelte, hogy a saját játékokat játsszák. Mindhiába. A gól megzavarta őket, kapkodtak, rendre ellenfélhez passzoltak, a védekezésben pedig hibát hibára halmoztak. Valami helyrehozhatatlanul meghibásodott a gépezetben. A második gólt is hamar bekapták, egy távoli lövés irányt változtatott a blokkolni próbáló védőn, ahonnan a másik védő kezére pattant, s a játékvezető azonnal a tizenegyes pontra mutatott. A büntetőt nem hibázták el.

A szünetig semmi érdemleges nem történt, az öltözőbe bevonult társaság vert sereg benyomását keltette, olyanét, akik már feladták a reményt. Angyal Attila megpróbálta felrázni a csapatot, biztatott, korholt, az öntudatukra, a sértett büszkeségükre apellált. A fiúk letaglózva bámultak maguk elé, érződött, hogy ezt a meccset már azelőtt elvesztették, mielőtt kifutottak volna a pályára.

– Fiúk, rosszul lehet játszani, de lélektelenül soha. Szedjétek össze magatokat, nem kérek töletek mást, csak azt, amit jól tudtok: focizzatok! Mutassátok meg, hogy férfiak vagytok, akartok és tudtok küzdeni. Akkor sikerülhet megfordítani az eredményt is – dörögte Attila. – Ha minden töletek telhetőt megtettetek, akkor később nem érhet szemrehányás, elkerülhetitek az utólagos lelkiismeret-furdalásokat is. Higgyétek el, annál nincs pokolibb. Szedjétek össze magatokat, szedjétek szét őket! – kiáltotta a mester a pályára kifutó fiúk után.

Nem sikerült senkit meggyőznie, látszott a fiúkon, hogy másutt jár az eszük, talán már a mentőkörülményeket keresték, ki-kí a maga módján. Ilyen lélektelenül, ilyen fásultan még soha nem játszottak. Látszott, alig várják, hogy a játékvezető lefújja a meccset. A labdatartás sem működött úgy, mint korábban, a támadások erőtlének voltak, gólhelyzetig szinte alig jutottak, a védelem ugyan állta a sarat, igaz, az ellenfél se nagyon erőltette a támadásokat, igyekezett a lehető legtöbb ideig tartani a labdát, s amint elvesztették, rohant mindenki vissza a tizenhatosuk elé.

A meccs az első félidő elején kialakult eredménnyel zárult, a kétgólos vereség azt jelentette, hogy az utolsó fordulónak már nem lesz tétje: a fiúk elvesztették a bajnokságot.

Medgyesi Emese

BUKARESTI INTERMEZZO

vasarnap hajnalban harmnegyed negykor bukarestben negyven masodpercen at hetes-nyolcas erossegu szeizmikus foldrenges volt stop epicentrum vrancea hegysgeben stop foldig omlott egy kozponti kilenc emeletes blockhause stop aldozatok szama ismeretlen stop rengeteg epulet karosult stop hasonlo hordereju foldmozgas legutobb 2 evvel ezelott volt romaniaban

1940 november 10, 10 h 30

bukaresti foldrenges utan harminchat oraval aldozatok szama ismeretlen stop kommunikacio orszagos szinten megszakadt stop karfelmeres lehetetlen stop katasztrofa mertekerol nincs informacio stop carlton szallo helyen fustoszlopok stop fovarosi utcokban tormelekhegyek stop foldrenges epicentruma moldva es wallachia hataran stop ploiesti campina romokban stop legios osztagok nemet kulonitmenyekkel kozosen mentenek stop veszelyeztetett epuleteken prevencios munkalatokat folytatnak

1940 november 11, 18 h 15

belugyminiszteri nyilatkozat stop nov 10/11 ejszaka a richter-skala szerint 7.4 erossegu foldrenges volt az orszagban stop prahova volgyeben valamint galatzi es focsani kornyeken a helyzet sulyosabb mint a fovarosban stop kisebb karok 19 masik videki varosban is stop orszag tobbi reszen szinte semmi stop bukarestben halottak szama estig 267 sebesult 476 személy stop hivatalos kozlemeny szerint érintett helyszinekre gyorssegely érkezett orvosok technikusok elelmiszer epitoanyag stop carlton hotelnel 226 aldozat stop romok alatt halottak sebesültek stop nyomozas indul bunosoket letartoztatjak stop bukarestben 402 epulet karosult 183 omlasveszelyes stop tobb helyen evakualnak stop mozi szinhazi eloadasok letiltva

1940 november 12, 1 h 30

roman fovarosban lazas tevenyseg stop foldrenges nyomainak eltavolitasa folyamatban stop ujabb katasztrofa elharitasan dolgoznak stop carltonnal kulonleges alakulatok fold alatti galeriakat asnak stop miniszteriumi epuleteket evakualtak stop szinhazak ujranyitasa hatosagilag szigoruan ellenorzott stop tobbezer lakohaz tatarozasra szorul stop videki varosok rosszabb allapotban mint a fovaros stop kormányhatározat értelmében tulajdonosok által elhagyott ingatlanokat kisajátítják stop újra engedélyezett a parbaj ha katonai becsület a tet

1940 november 13, 18 h 30

(A bukaresti RADOR Hírügynökség korabeli sürgőnysorozata)

Laurent Béla a szakmában is utódjának álmodta egykékjét, azért irányította műszerész pályára. Éveken keresztül dédelgette elképzelését, hogyan fogja fokozatosan a fiára bízni családi vagyónuk kezelését, hogy öreg napjait majd nyugodt szemlélődéssel tölthesse. Ennek ellenére nem vállalta fel a kamasz szakmai képzését, inkább a Brünger cégre bízta a feladatot, és megfizette nagy német konkurensének a borsos tandíját.

A szorgalmas és gyors észjárású Laurent junior a bajor finommechanikai nagyüzem helyi kirendeltségénél sajátította el – *cum laudae* – a mesterség fortélyait. Rendkívüli teljesítményét az anyacég ösztöndíjjal jutalmazta: a fiatal kedvezményezett külföldi tevékenységgel kezdhette pályáját, ami rangos szakmai elismerésnek számított.

– Jó, hogy jössz! – örvendezett az öreg remegő hangon. Lekezelt a fiával, majd gyorsan megkerülve őt a boltajtóhoz csoszogott. Az utca felé fordította a PAUZÁ DE MASĂ (*ebédszünet*) feliratos táblát, és eltolta a reteszt. Hiába szabadkozott Andrei – nem ér rá velük ebédelni! Huszonnégyórázott, holtfáradt. Épp csak beugrott, mert tudni akarta, hogy vannak. Főleg Mámy miatt aggódott. Gondolta, beköszön, *Kisti Hand*, azzal rohan Újbukarestbe, haza. Felesége és a gyermek várják nagyon, de velük sem maradhat sokat, a műhelyben sürgős elintézni-

valói vannak – magyarázta, miközben terep-*anzugját* porolgatta: még-iscsak az anyja elébe készülődött. Apja nem nézett rá, erős marokkal tartotta a rolókötelet; csendben, fokozatosan eresztette alá előbb a jobb, majd a bal oldali szárnyat. Mielőtt teljesen besötétítette volna az üzlethelyiséget, szokásához híven kikémlelt az *Amzei* térre.

A fiatal férfi mintha megfeledkezett volna sietségéről; a sisakján matatott, és váratlanul panaszkodni kezdett: az ördögnek tartozik mostani útjával is! Megint nem sikerült bejutnia az államtitkárhoz – az Ipari Minisztériumot jobban őrzik, mint a purgatóriumot...

– Legalább sértetlen – vetette oda az apja. – Örülj neki! Bukarest 1 ma reggel bemondta: a Fejlesztési és a Mezőgazdasági Minisztérium épületei romokban hevernek...

– Viszont az Ipari mindent kibírt! A vakolatot itt-ott, foltokban ledobta a rengés, de képzelje, a *patio* üvegteteje megúsza épségben! 7,4 fokot a Richter-skálán! Az a sok ezer színes, berakásos tábla, amikről azt mesélte, hogy háromszéki mesterek munkája... Oda se nekik! Hiába a minőség! Biztos vagyok benne, a mi munkánk is...

– Újabban üvegintarziával foglalkozol, fiam?

– Ne ugrasson, na! Tudja jól, miről beszélek. Dühít, hogy megfeneklett a szabadalmunk ügye. Ha sikerülne bejegyeztetni, akár azonnal kezdhethénk a gyártást. Óriás tétekből! Ehelyett rostokolunk, hónapok óta nem tudunk zöld ágra vergődni – gesztikulált izgatottan. Gondolkoztam... Visszakérhetném magam Brüngerékhez; társulást ajánlanék nekik... Mi a véleménye? Ugye visszafogadnának? Régóta ismernek, mindig kedveltek – újra a tenyerükön hordanának. Egy sikeres tanonc, akit üzleti kapcsolatra méltatnak, nagy *glória*, ráadásul tálcán kapnák tőlünk a legújabb technológiát... Jóllehet, ezzel végleg leírnám magam... Magunkat – helyesbített köhintve, mint aki turpisságon kapta magát. – Német vonalon ők villámgyorsan elintéznék a formásokat, Carol urat senki nem merésznélé előszobáztatni a hivatalokban. *Richtig-vertig* meglenne az a szabadság! Valamit valamiért, nemde? Ha már mi – úgy tűnik – képtelenek vagyunk megszerezni – mentegetőzött, mert érezte apja hallgatása mögött a rosszallást. – Rettenetes ez a mostani esztendő...

– A földrengés teszi... – magyarázta volna az öreg, de Andrei a szavába vágott: – Én nem a természetet hibáztatom, apám. Az a baj, hogy a sorsom véletlenjei állandóan kibabrálnak velem. Tavasszal,

ugye, én voltam szakmai gyakorlatos. Nyáron a szabadságolások és a rekkenő hőség miatt, aki csak tehette, elmenekült Bukarestből – nem volt kivel intézkedjek. Ősszel az erdélyi hatalomátadás miatt nem adódott lehetőség tárgyalásra. Múlt héten pedig tessék, megtörtént a tragédia. Már csak ez a földrengés hiányzott! Mindenki sápítozik... Vetik tisztelettel a kereszteket – azzal letudják a rázós dolgokat. Meglátja, sokáig így lesz ez még. A hatóságok összevissza kapkodnak – egyik intézkedésük ellentmond a másiknak! Semmit nem tanultak a két évvel ezelőtt történelemből! Nem mondom, kerestetik a túlélőket, de annyi a fölösleges handabanda! Miközben rohan az idő...

– Majd a németek megoldják.

– Részben. Elismerem, hogy jelenlétükkel gyorsítják valamelyest a munkálatokat, de akkora a fejetlenség, hogy őket is hátráltatja. Eh! Ördögbe' az egész nyomorúsággal!

– Ne ördögözz! – szól rá az apja. – Nem segít! Ma reggel, nyitás előtt kimerészkedtem a *bulevárdokra* – kezdett mesélni. Most ocsúdott a fia által mondottak hatására. – Háát... Nem mondom, élni újra él Bukarest – *csármálást*, káromkodást hallottam mindenfelől. De elkélne a *bunul dumnezeujuk (jó istenük)* hathatósabb segítsége, ha már annyian szólítgatják. Mert még mindig nem kezdték el a kárfelvételeket, sőt, a romokat sem takarítják. Legalábbis a központban nem. Mikorra lesz így újrakezdés?!

– Folyamatosan mentenek, ezt tanúsíthatom. Kutatnak, nagy erővel... Ásnak, ha van kiért. Ahol mi, technikusok mondjuk a csapatoknak, ott alaposabban is. Egyébként jobban haladnak, mióta megvegyítették őket. Ahogy a műhelyben mi az ötvözetet szoktuk: a légiósok mellé német különítményeket osztottak be. *Abzugoltatják* a románok zsoldját, ha a munkaritmus lazulna... Képzelje, tegnap az *Obornál* a finom műszerek s a kutyák segítségével találtunk két túlélőt. Tegnap! Megkönnyeztük, amikor kiásták a szerencsétleneket. Valóságos mirákulum! Vivátoztunk... De sok helyen tényleg nincs más mit tenni, a temetésekint intézik. Csorgatják jó bőven a klóros meszet, nehogy felüsse fejét a kolera... Ki tudja, hányan rekedhettek a romok alatt?

Gépiesen keresztet vetett.

Laurenț Béla figyelt is, nem is: fejét folyamatosan ingatva jelezte közbeszólási szándékát, de a fia nem hagyta szóhoz jutni – újra visszakapcsolt a saját ügyére. – Szóval, az a hóhér kapus! Micsoda

alak! Oda se neki, hogy romokban a város! Amint ma meglátott, nem restellte, egyenesen kérte a jussát. Megkapta, azzal volt-nincs: mind a 300 lejem azonnal a belső zsebébe vándorolt. Milyen elégedetten vigyorgott! Harmadik hete hiteget a semmirekellő, hogy: „holnap!... Holnap majd fölenged!” Megkeresi a havi bérét, annyi csúszópénzt kicsalt már tőlem. Szerencsére egyedül cerberuskodik, nem kell még egy váltótársat kenegessek.

Az öreg Laurent sehogy sem tudott szabadulni az odakint látottaktól: latyakfoltok, sár, szürkesség... Az *Amzei* térbe torkolló utcákon, a foghíjas házsorok törmelékhegyei között megsokasodtak a fekete autók – az üzletük bejárata előtt állók közül kettőről például tudta, hogy szolgálatiak, a *Siguranța* embereit furikáztatják. „Mi a fenének ténfereg erre ennyi kocsijuk?! Szállítanak a sebesülteket!” – morgolódtott magában. „Szóljon vajon a fiának?” Egyelőre elhallgatta, hogy valószínű, megfigyelik őket.

– Hátul jöttél, ugye? – kérdezte.

A fiatal férfi bólintott. Indult volna föl, az emeletre.

– Beszélni akarok veled – hunyorgott sokatmondóan az apja. Andrei udvariasan visszalépett.

– Anyádat kímélnünk kell.

– Hogy van?

– Időbe telik, míg felépül. Egyelőre kiszámíthatatlan az állapota. Végzi úgy-ahogy a dolgát, de a legkisebb zaj hatására pánikba esik, lekuporodik valamelyik ajtóközben, magzatpózba mered, átfogja térdét és retteg. Félti az unokáját meg téged. Fohászkodik: nehogy bajotok essék! Könyörög nekem, hogy ne tétlenkedjek! Mintha tőlem függene a baj elhárítása! Ha idelelni vagyok, mindegyre szólít, hogy ittlétemről megbizonyosodjék, hiszen, amint fölérek hozzá az emeletre, zavar vissza, és rimánkodik, hogy azonnal zárjak! Induljunk hozzátok, mert úgy érzi, segítségre szorultok...

– Meg kell nyugtatni...

– Tegnap bevallotta, hangokat hall. De hiába faggatom, mit mondanak neki „bizalmasai”, válasz helyett csak ismételteti: „megint jönnek... megint jönnek.”

– Jót tenne neki, ha visszaállna apával a pult mögé.

– Talán... Egyébként mondogatja, hogy kuncsaftok közé vágyik... De mintha mégsem gondolná komolyan. Nem lehet eligazodni rajta. Pedig

milyen friss nagyanya volt! Két hete sincs... Mekkora örömmel szaladgált a Herăstrău parkban az unokája után!

- Alszik vajon?

Nehezen szánta rá magát, hogy felmenjen az anyjához.

Az öreg a fejét rázta:

- Holtfáradt, mégsem mer aludni. Zárás után, amint felmegyek hozzá a lakásba, ruhástól végigdől mellettem az ágyon, de hallani sem akar villanyoltásról - neki látnia kell, ha megint meginognának a falak. Közben erejét megfeszítve küzd, hogy sikerüljön ébren tartania magát. Állítja, hogy mióta idehurcolkodtunk, le nem hunyta a szemét. Ez persze túlzás. Ma pirkadat előtt felrázott, hogy indul a misére. Nem akartam elengedni, mondtam, ha esetleg benézel, akkor elszalaszt. De nem lehetett bírni vele - megnyugvást remélt a *slujbától*. Ehelyett teljesen kikészült. Mikor hazavánszorgott, fel kellett támogatnom a lépcsőn, beesett az ágyba ruhástól. Lejöttem, hogy nyissak, erre utánam vánszorgott. Üldögélt a közelemben, nézte a semmit. Alig köszönt annak a pár vevőnek, akik betévedtek. Hiába - sóhajtott szertartásosan -, anyád már nem a régi...

- Idő kérdése - ütötte el fia a megjegyzés élet. - Hamarosan visszatér a maguk élete is a rendes kerékvágásba... Megindult a közlekedés, járnak a vonatok... A *bulevárdokon* kinyitottak a kioszkok, újra árusítják a vidéki újságokat. A Kárpát-kanyar, Moldva és Vránca ismét sokat szenvedett. Az epicentrum megint ugyanott volt, mint '38-ban.

Andrei lehalkította a hangját - attól tartott, az anyja meghallja beszélgetésüket.

- A petróleumkutak körül és a gáztelepeken rengeteg a halott, Prahovában ezer fölött a sebesültek száma... Ismét romokban az ország... A legszegényebb vidékeket érintette megint; pontosan, mint két évvel ezelőtt. Emlékszem, nagyapám mesélte, az ő idejében, a századelőn ugyancsak rengett a föld. És igen... Csak onnan, a Kárpát-kanyarból indult ezúttal is a baj... Mindenesetre, ne izgassák fel magukat!

- Én megvagyok, csak anyáért aggódom - háritott az öreg.
- Nyugtatom, ahogy tudom... Örülünk, hogy megúsztuk. Nem lakhatunk többé a *Brătianun*-? Na és? Nem muszáj feltétlenül nagypolgári lakásban éljünk - kettecskén jól elleszünk mi itt is. Nem győzőm

hangsúlyozni: lényeg, hogy nektek kutya bajotok, ép a házatok, működik a műhelyed. Előbb-utóbb megszerzed azt a szabadságot... De Mámydnak hiába beszélek... Folyton a régi szomszédokra gondol, reszket, és a *Hotel Carlton* emlegeti. Pont olyan zavaros a tekintete, mint amikor kiástak bennünket a romok alól. A szabadban rögtön titeket kerestek, indulni akart hozzátok. Azonnal és gyalog.

- Ennek tíz napja...

- Anyád képtelen felejteni! Valakitől azt hallotta, hogy a *Grivița* környékén ismeretlen emberek ögyelegnek. Az éj leple alatt túrják a romokat, állítólag szervezeten fosztogatnak... Retteg, hogy hozzánk is betörnek. Ha vele vagyok fenn, a lakásban, zavar le a boltba, örökdedek, és foglalkozzam az üzlettel. Képzeld, még a kártérítési kérelmünk is eszébe jutott.

- A francba velük, apa!

- De hát igaza van! A jussunkat mégsem hagyhatom, fiam!

- Maga kizárólag Mámyról gondoskodik! Egyébbel nem kell foglalkozni!... Hallgasson rám! A vagyonkájukból engem sínre tettek... Majd én gondoskodom magukról, ne fájjon a feje. Nem olyan kicsi ez a lakás, kettejüknek egyenesen kényelmes. Hogy magyarázzam?! A biztosítónak nincs, amiből fizessenek! Óriási a kár, országszerte. Fölöslegesen hadakozik, apám! Érti ezt?! Kímélje magát – egyelőre ez a legtöbb, amit tehet: írja le!

- Hogy érted?

- Szó szerint.

- ...

- Könyvelje el a kárt. Veszteség érte, azzal punctum... Életben maradtak, ez a legfontosabb. Telik az idő – majd csak lesz valahogy. Nem a régi *Regal* butik ez, de okos beosztással eltartja magát. Felkerekítem a hozadékát, ha kell. Milyen jól tette, hogy annak idején megtartotta „tartálékba”! Forgalmas helyen fekszik... A megfelelő dolgokkal kereskedünk – soha kisebb keresletet kulcsokra, széfekre, finom szerkezetekre! Háború van – a betevő falat mellé leginkább biztonság kell most az embereknek! Az új patentek szabadságát, ha a németek ráharapnak, felesbe... Mit?! Harmadába! Sőt, akár ötödébe is megéri beszolgáltatni a hadseregnek! Nem versenyezhetünk a Brüngerék tőkéjével, de a Laurent & fia nem fog csődöt jelenteni, mérget vehet rá. Amint sikerül bejegyeztetni a szabadságot – a

hadereg kolosszális megrendelő –, hamar kint leszünk a csávából. Jövőre akár több műszerészt is szerződteshetünk az újbukaresti műhelybe.

Az emeleti lakás felé intett fejével.

– Na, köszönök Mámynak, azzal irány a műhely.

– Többször keresett egy férfi – szólt utána az apja.

– ...

– Nem tetszik nekem.

– Nem nőülök többet – mosolygott vissza a lépcsőfordulóról a fia –, nem kell feltétlenül mindenki elnyerje apa tetszését, csak mert engem itt keresne....

– Ez az ürge...

– Hogy néz ki?

– Gyanús figura.

Andrei vállat vont.

– Manapság mindenki az. Tele van kétes alakokkal a világ.

– Magas, izmos alkat. Ballonkabátos. Fekete autóból szállt ki, itt, az üzlet előtt. Mindannyiszor épp csak lelassított a cég kocsija...

– Milyen cégé?

– Tudod, hogy a *Siguranț*áról beszélek.

– ...

– Ismered?

– ...

– Mit akarhat tőled?

– Őt kérdezze, tata!

– Ne szemtelenkedj! Cigaretta, erős hangja van az alaknak. Nagy dumásnak tűnt; olyan izgága, ideges fajta. Első alkalommal – meggyőződés, hogy falból – egy teljes Elzett szettet vásárolt, a kétoldalas, csapószerkezetes-féléből. Aggodalmaskodott, hogy magyar áru... Mielőtt kifizette volna, alaposan kikérdezett: tényleg jótálok-e érte, s ha igen, pontosan mennyi ideig? Kit ajánlok, kivel szereltesse fel? Járt a szeme, miközben összevissza beszélt: állítólag vásárolt már nálunk. Tényleg emlékezett ránk a *Regál*ból. Fejből fújta, mi volt a bejárat melletti polcainkon: elsorolta a csavartípusokat, a barkácseszközeinket, dicsérte az iparcikk-kínálatunkat, sőt még minket is! Mondogatta, milyen tiszteltetreméltó, hogy mi anyáddal a semmiből küzdöttük fel magunkat!...

- Behálózta apát a sunyi dumájával. Csaknem gondolja, hogy azért jött, hogy bókokat zengedezzen a maguk régi üzletéről!?

- Én kérdezek tőled: ki ez az ürge? Kétszer járt már itt, és - bár vásárolt - főleg felőled érdeklődött. Mit akar tőled?

- Nem tudom... Nem tudhatok mindent.

- Mindent nem, de ha vaj van a fejedben...

- Por, az van a fejemen. És huszonnégy órája sisak, a koszos svájci sapkámmal együtt. Láthatja.

- Andrei! Ne kertelj és ne beszélj mellé! Mondd meg, honnan ismered! Lupescunak hívják az ürgét. Bulboacă és Strasbourggot emlegette; állítólag együtt voltak ott a tavasszal. Ha igazat beszél, te Besszarábiában voltál, sőt Elzászban is jártál, holott mi végig Münchenben véltünk.

- ...

- Édes fiam, én harmincnyolc éve jöttem Bukarestbe. Kerültem a bajt, vitába nem keveredtem soha senkivel.

- Tagadhatatlan, hogy régi szép, hősies időket éltek meg anyámmal. Maguk szerencsés ördögök voltak. Lásza be, pont jókor születtek, kifogták az aranykort... Azóta enyhén szólva bonyolultabb lett az élet. Ráadásul kitört a háború... Legjobb lenne, ha visszatérnének Erdélybe...

- Légy szíves, ne beszélj félre! Magyarázattal tartozol, nekem legalábbis! Feleséged s gyermeked van - érettük még inkább felelős vagy! Egyébként... hova mennénk nélkületek? Élhető hely Bukarest; neked a legjobb! Te itt *cineva* (*valaki*) vagy. Nyugton hagynak a hátszágban, nem kell feltétlenül a vágóhídra masíroznod - a hegyen túl a te korosztályodnak nincs kegyelem, irány a harctér! Akarsz, nem akarsz, visznek, nincs menekvés... Ritka a kivételezés. Hallgass rám! Romániában, a mi szintünkön más szelek fújnak: pénzkérdés, hogy a magad ura vagy-e. Nincs az a behívó, ami alól te ne mentesülhetnél - feltéve, hogy nincs túlságosan befolyásos ellenséged vagy valami igazán nagyhatalmú rosszakaród. Azt hittem, sikerült életem terve, biztonságos révbe vezettelek. Számoltam vele: ha szorul is körülöttünk a hurok, te kiismerted mellettem a regáti *modust*, megtanultál *deszkurkálódni* ('feltalálni magad') bármiféle zavaros vagy akár veszélyes ügyletben is, holott...

Hirtelen berezdültek a földtől mintegy húsz centiméternyire lehúzott rolók – apa és fia az utcai ajtó felé fordultak. A bolt bejáratí ajtaja előtt elegáns fekete férőcipős láb topogott: látszott, ahogy lábujjhegyre állt. Csimpaszkodva a rácsokat feszegette, befele kémlelt volna a lemezlapok között, de amint hozzájuk ért, berezdült a teljes szerkezet. Túlságosan közel állt a vasredőnyhöz – megingott az utcai kíváncsisgó egyensúlya. Tehetetlenségében, s hogy el ne essék, hátrébb lépett. Bentről jól látszott, amint hirtelen megüresedett a küszöb, majd valaki kisméretű borítékot csúsztatott be az ajtó alatt. Laurenték végig mozdulatlanul figyeltek. Az öreg csak akkor csoszogott oda, hogy felvegye a rejtélyes postát, amikor nyilvánvaló lett: a kézbesítő beszállt a ház elé gördült kocsiba, és elhajtatott.

Andrei nagy lélegzetet vett, és felment az emeletre, az anyjához.

Kelt Bukarestben, 1940. november 22-én

ANDREI LAURENŢ Úr számára

HELYBEN, Niculae Bălcescu u. 12. sz.

Ma harmadszorra kerestem, és hagytam ugyan néhány sort a nejenél és a művezetónél is, hogy emberi módon beszélhessünk, mint ahogy én álltam mindig is rendelkezésére, ha kellett, valahányszor szüksége volt rám, és én mindig felmentettem. Most lehet, úgy véli, nincs már többé szüksége rám. Kérem, higgye el, épp az Ön részéről nem számítottam erre. Én mindig az embert szolgálom, és hiszek annak becsületében, akivel beszélgetek. Nem régebb, mint a minap megint csak én voltam az, aki – tudtán kívül – legalábbis megmentettem, merthogy... X úr a mozgósítástól hivatott, tudja, kiről beszélek, Önről kérdezett, mert olyan ügyekben hozzáértő emberekre van szüksége, mint amelyekkel az Ön irodája foglalkozik. És ki mentette ki? Ismét csak én, hogy aztán, amint most magához fordulnék, a képembe vágják, hogy nincs bent, amikor tudom, hogy igenis bejár az irodába.

Én nem haragszom, de könnyű dolgom volna, hogy csak két szót ejtsek el, és isten bizony nem tudom, mikor szabadulna, pont most, amikor az ezrednek szüksége van technikusokra. Nem fenyegetőzőm ezzel, de fáj, mert a teljes bizalmamat élvezte, és becsület szavában hittem. Egy dolgot kértem csupán, mert a szükség úgy hozta. Megháláltam volna, mert én soha senkiből nem űzők csúfot. Komolyan megígérte, becsületszóra, Stras-

bourghan is, Bulboacăben is. Covaci, mikor összefutottam vele a kaszárnyában, azt mondta, minden el van rendezve, erre most, mikor magát keresem, hűlt helyét találok.

Ha kértem, nyilván nem várom el ingyen, váltót adok, tiszt vagyok, s tudja jól, nem az az ember vagyok, aki kompromittálná magát. Ha a nevemet adtam valamihez, sosem csalódott senki az aláírásomban. Nálam ez a dolog életbevágó, annál is inkább, mert mint azt esetleg tudja, az októberi zsoldból egy banit sem kaptam, lefoglalta a hivatalban kötött kölcsön. Mert ha kézhez kaptam volna, bizony nem untatnám, habár megígérte nekem.

Engem többet nem lát, mert nem értem, mindazok után, amit Önért és a többiekért tettem, hogy képes bujkálni előlem. Mindenki emberként viselkedett velem, csak Ön nem. Én nem haragszom magára, de ne feledje, hogy tudom, mit kell tennem. Egyszerűen nem fogok senkit sem ismerni. És akkor, meg vagyok győződve róla, fog még engem keresni, én pedig biztos nem leszek majd elérhető. S akkor majd minden napvilágra kerül. Kíváncsi vagyok, ki fogja majd akkor kihúzni a csávából. Ismétlem, ezt akarom tudni.

A magam részéről holnap 12 és 1 között ott leszek a Brătianu bulvárd Wilson kávézójában, várom, és még egyszer, délután 5-kor, ugyanott, mert mindenképpen még mindig hiszem, hogy bizonyos események következtében nem találkozhattunk. Ha nem jön el, mindent értek, és higgye el, soha többé semmivel sem fogom keresni, de tényleg semmivel.

Megkérem, telefonálja meg Covaci-nak is, hol várom magukat holnap.

Maradok tisztelettel: Ovidiu Lupescu

Laurenț Béla többször megtapogatta a levelet a zsebében – gondolkozott, mikor adja majd át. Jogtalanul olvasta el, magyarázattal tartozik.

Negyed óra múlva, amikor a fiatal férfi aláereszkedett a csigalépcsőn, remegő kézzel nyújtotta át neki a roló alatt becsúsztatott levelet.

– Békeidőben jót röhögtem volna ezen a szeméten.

Andrei ismerhette a kézírást, mert fel sem bontotta a borítékot – egyetlen mozdulattal gombóccá gyúrta, és zsebre vágta.

– Ha egy sör vagy fröccs mellett olvasod fel ezt nekem – folytatta az apja –, rábólintok: rendben, húzzuk ki a csávából a szerencsétlent.

Megkérdeztem volna tőled, pontosan mennyit kér, és folyósítottam volna az összeg felét! De a mostani körülményeink között... Mit képzels?! Hogy merészel zsarolni téged ez az ember?!

- Ááá! Nem kell felvenni.

- Mi van, ha...?

- Ugyan...

- És mi lesz, ha „elejt egy szót”? Ezen nem gondolkoztál? Ha emiatt besoroznak?! Kimasírozol a frontra?!

- Ó, dehogy!

- A technikus-szükséglet felemlegetése erős húzás, fiam. Ez a Lupescu kinyírat, ha akar.

Jó technikusra a világ összes hadseregében szükség van... Ez tény.

- Pillanatnyilag frusztrált a kapitány úr, hát csahol... Nem harapós az ilyen kutya fajta. Ne izgassa magát miatta.

- Ki az a bizonyos X úr, akiről azt állítja, hogy komolyan érdeklődött felőled?

- Nem tudom, de nem is érdekel. Manapság rengeteg X fajta úr él és ügyeskedik. Sokan lapulnak közülük a toborzó irodákban, mert ott nem süvitenek golyók, onnan harcba sem küldik őket. Ezek az alakok kizárólag kártyapartnereik ellen lendülnek csatába. Mennem kell – vetett gyors pillantást a faliórára. Keze már a hátsó kijárat ajtó kilincsén volt, amikor újra kérdőre vonta az apja: – Ezek szerint te tényleg voltál Bulboacăben?! És Strasbourgban is?!

- Igen.

- Mi okból?

- Kiküldetésben.

- Miféle missziók voltak azok?!

- ...

- Válaszolj! Kérlek!

- ...

- Ki vele!

- Nem tehetem, bizalmi megbízatások voltak.

- Anyád... A feleséged... Mi mindannyian Münchenben tudtunk téged... Oda írtunk neked, és te onnan válaszoltál nekünk! Rendszere-sen ugyanazon postahivatal pecsétjével kaptuk kézhez küldeményeidet. Esküdni mernék, hogy a kézírásod...

- *Via München* leveleztünk, apa.

- Bevetettek?
- ...
- Fegyvert fogtál?
- Nézőpont kérdése, mit nevezünk... finommechanikai bravúrnak. A németek erősek ebben. Technika minden... Nyugodjék meg, a szakmában maradtam – fogta suttogóra a szót Andrei.
- Milyen szakmában? Több ezer kilométerre voltál a müncheni műszercsarnoktól, ahova tudomásunk szerint praktikumra küldtek...
- Műszerek között voltam, apám. Maradjunk ennyiben. Az átadásoknál hasznosítottak, amikor a szovjetek ki-, a németek pedig bevonultak. Tolmácsoltam, fordítottam...
- Besszarábiában, elhiszem. De Elzászban? Ne mondd, hogy a te *hochdeutsch*-odra várt ott mindenki...
- Lupescuval együtt terepeztünk Bulboacăben. És ugyanabban a kaszárnnyában voltunk Strasbourgbán. Szinte bezárva, mert a várost előzőleg kiürítették a franciák. Nekünk az volt a dolgunk, hogy júniusra – akkorra időzítették a Wehrmacht bevonulását – kész legyen az új technikai infrastruktúra.
- A kapitány őurasága ugyancsak *fritz*eknek dolgozott? – ironizált Laurenț Béla.
- Fia helyeslően bólintott:
- Miközben főleg kártyázott. Folyamatosan, nagy tételekben veszített. Mindig többet, mint amennyit megengedhetett volna magának – szakadoztak fel Andreiből a részletek. – Covaci-csal kénytelen-kelletlen kölcsönöztünk neki. Az elején még hálálkodott, apró szívességekkel viszonzta szolgáltatásainkat – például több cigarettához juttatott bennünket –, aztán egyre változatosabb módszerekkel pumpolt, és egyre nagyobb összegekre tartott igényt. Hol fenyegetőzött, hol alázatatosan kunyerált. Mind több pénz kellett neki, mi pedig egy idő után már tényleg nem győztük. Félünk tőle, nagyon. Sokat tanakodtunk, mitévők lehetünk. ...Végül megállapodtunk: mindketten visszafogtuk, egy idő óta pedig – mondhatni – sikerrel halogatjuk az „adományozást”, bár nyíltan soha nem merésztük megtagadni. Azóta is ehhez tartjuk magunkat.
- Szerencsések, hogy nem talált rajtatok fogást.
- Ki tudhatja azt... Bárhova megyek, követnek. Újdonság csupán az, hogy mindannyiukat beemelték a *spektrumba* – lám, eljutott magukhoz

Lupescu, a feleségemnél gyakorta levizitel, és kitartóan zaklatja a művezetőmet is. A légionáriusoknál ugyancsak lehet embere: jelezték neki, hogy lejárt a *siktám* (váltásom), különben honnan tudta volna, hogy ide jöttem? A ffenébe! Mindenesetre, anyát ne engedje sehova. Maradjanak itthon, biztonságban.

- Csak a templomig ment hajnalban.

- Egyelőre ne menjen oda se!

- Ne kiabálj velem, fiam! Az imádkozás nem árt.

- Kinek igen, kinek nem - röhögött fel keserűen Andrei. - Képzeld, Lupescu legutóbb olyan fényképeket lobogtatott nekem, amiken egyedül én állok a *Calea Victoriei*en térdeplő tömegben. Emlékszik, amikor Bukovinát siratta az ország? Akkor, a román nemzeti gyász pillanataiban kapott lencsevégre. Szerinte megbecstelenítettem a közös, népi imádkozást.

- Akadályoztad a forgalmat?

- Dehogy. Akkor is épp a minisztériumba igyekeztem, de ki kellett szálljak a kocsiból, lépésben sem haladhattunk tovább, mert míg a szem ellátott, ezrek térdepeltek a *bulevárdokon* s végig a környező utcákban. Emelvényeikről előimádkoztak, és füstöltek nagy erővel a muftik; refrénben zokogott, morgott utánuk a környék. Térdeltem volna én is le?! Minek járjak kanosszát?! Gondoltam, Bukovina nem az én ügyem - engem a szabadalmunk foglalkoztatott.

- Covaci-ot mivel fogja?

- Nem mindegy?! Lupescu úr őkegyelme jelent rólam a belügynek. Talán az SS-nek is... Akármikor közellenségnek nyilváníthatnak a románok... Besorozhatnak... Börtönre ítélnének... Mert úgymond meggyaláztam nemzeti érzelmeiket. Ennek ellenére sem vagyok hajlandó tovább tejelni neki, inkább kivárok. Változik a világ; hátha ártalmatlanná satnyul.

Mosolyogni próbált, de remegtek arcizmai.

- Na, csók! - intett, mielőtt a hátsó ajtó elnyelte volna.

- Andrei! - kiáltott utána az apja -, feltétlenül telefonálj Covaci-nak! Holnap déltájt és délután 5 körül is, kerüljétek a Wilsont és környékét!

Orcsik Roland
NEHÉZ MŰFAJ

„the quiet and empty bodies”
(Robert Smith)

Reggel tűzött a Nap,
semmi sem utalt rá,
hogy aznap majd esernyő
alá bújok az utcán.

Eső, faszom, elsőre
fröccsenő asszociáció.
Dolgozom még rajta,
hogy ne ezek a rongyos
gyásmotívumok
borítsák borúba
a sorokat, sírokat.

Amikor reggel egy
barátom fölhívott,
azt hittem,
álhírrrel ugrat:

„Igen, meghalt.”

Paff, halál,
padlóra vág a
közhely a köbön.

Éppen ő, ki lelépett,
szögezte le:

*Legyen fiatal férfi. Tegyük föl,
csak néhány kósza telefon*

*kötött össze a megboldogulttal,
de most azt terjeszted,
lélegzetet se tudtál venni nélküle.*

*Támaszod lesz a holt,
vállára nehezedhetsz,
míg lassan hajszálra ugyanolyan
leszel te is, mint ő volt.*

Értem. Vagyis nem.
Vagy is, meg nem is,
nincs ezen mit rágódni.

A gyász nem szép,
bassza meg,
nehéz műfaj.

A gyász lúgos,
mar mint állat.

Kifakadnak a könnyzacskók,
merül a szív.

Káromkodás nélkül
simán nyelném az ég-
szakadást.

FEKETE TOLL

A Szentmihály-
teleki utca sarkán
villanyoszlop emelkedik
az útmenti fák fölé.

A sűrű rácsozatú,
szürke vasszerkezet
karcsú modell,
fekete vezetéksápjaival
behálózza a háztetőket.

Előtte szögletes,
zömök trafóház:
betonbunker.
Belépni tilos.

A villanyoszlop fején
magasított gólyakosár,
tavasszal azon
rak fészket egy fehér
gólyapár.

Az állvány megvédi
a szárnypróbálgató
fiókáikat az áramütéstől.

A gallyakból épült, kör alakú
fészkek mesteri munka.
Rövidtávú otthon.

Reggelente biciklivel tekerünk
lányommal az iskolába.
Ha belefér,
megállunk a gólyák előtt.

Egyszer nagy fekete
tollat találtunk a villany-
oszlop alatt.

Olyan, mint egy felkiáltó
jel, mondta lányom,

majd táskájába tette a nafta-
szagú tollat.

A hosszúcsőrű csapat
kelepelni kezdett
a magas bázisából.

A rövid, szaggatott torokhang,
mint dobpergés
a forgalmi zajban:
riadó Afrikából.

Bene Zoltán

SZÜKSÉGFŰ

Utoljára zarándokolt el az eperfákhoz. Állítólag a dédapja ültette őket, amikor elhatározta, hogy selyemhernyókat fog tenyészteni. Ő volt az első a faluban. Később egyre több család csapott föl selyemtenyésztőnek. Ma már senkit nem érdekel a múltnak ez a része, többnyire nem is emlékeznek arra, hogy valaha a megélhetésük függött holmi karcsú, fehér, csupasz hernyóktól. Az eperfák nagy részét kivágták, mert mocskolnak. És bizonyos szempontból valóban veszélyes elbiciklizni alattuk. Ha az ember ruhájára pottyan egy szem eper, nincs az a mosópor, ami kivenné a foltot az anyagból. Most is vastagon teríti be a fák körüli talajt a feketére aszott termés. Mintha vértócsákban hevernének az összetiport eprek. Kinyújtózik, elér néhány alsóbb ágat. Az eperfa termését (a fai epret, ahogy nevezték) mindig a kedvenc csemegéi között tartotta számon. Két maréknyit megevett most is. A markát sötétkékre, szinte lilára festette az eperlé. Hiába dörzsölte a fa oldalához, vagy a fűbe, alig kopott a szín. A szomszédos fehérreper-fáról is szedett egy keveset, a szájába tömte, mohón nyelte, habzsolta. Aztán hazaindult. Hosszúra hagyott szőke fűrtjeibe belekapott a hirtelen föltámadó, majd íziben elcsöndesedő szél. A fejbőre azonnal viszketni kezdett a homoktól.

A falut lassan végérvényesen meghódítja a homok. Mindenhová beeszi magát. Az ablaktáblák közé, a padlásokra, a roskadozó tyúkólakba, a kutyaházakba, az autók utasterébe és motorházába, a gatyakorcba, a melltartók alá, a fülek mögé, a hónok alá, a zsírpárnák közé. Mindenüvé. A határban a fokozatosan kiszáradó, elvadult, gondozatlan gyümölcsösöket és a szőlők maradványait is módszeresen temeti maga alá. Csak az autóhifiket gyártó üzem környéke zöldell.

- Arrafelé nem szeretek sétálni - szögezte le a lány.
- A gyár környékén? - kérdezett vissza a fiatalember, mintha nem értette volna, mire utal a másik.
- Igen, arra. Hiába szép a környezete, nem szeretem.
- Nem is kell azt szeretni. Rideg, művi világ.

Utoljára sétálok körbe, mondogatta magának a fiú, utána fölszállok a teherautó platójára, és soha többé nem térek vissza. Nehéz volt

elképzelnie, miként lesz ezután. Idegen helyen. Ugyanakkor azt sem tudta, mi történne, ha maradnának.

- Semmi jó nem származna abból, kisfiam - mondta az anyja.

A fiú nem kérdezett semmit. Egy szót sem szólt. Jól értette az anyját. Nem kellett egymás gondolataiban olvasniuk, nem kellett ehhez nagy tudomány, vagy különleges képesség. A nyilvánvaló, az nyilvánvaló.

- Az egész világ lassan olyanná válik - magyarázott a fiatalember.

- A természetesség kiveszik. És egyéb erények is kihalnak.

- Arra gondolsz például, hogy az emberek egyre gátlástalanabbak minden tekintetben? - kérdezte a lány.

A fiatalember hosszas fejtegetésekbe bonyolódott. Koromfekete haja úgy nyelte el a napsugárzást, akár kiszáradt szivacs a vizet. A lány azon tűnődött, nem kap-e hőgutát, ha még sokáig a tűző napon maradnak.

A fiú csigalassúsággal poroszkált a porban. Rugdosta maga előtt a kavicsokat. Régi szokása szerint négyet egyszerre. A négy kavics öt-hat rúgásig is kibírta, hogy ne négyfelé szaladjon. Talán helyesebb volna úgy fogalmazni: a fiú öt-hat rúgásig tudott koncentrálni, és egyfelé irányítani a kődarabokat. Aztán egyszerre csak négyen négyfelé gurultak. Ez a világ rendje. Kópött egyet. A nyálát is befogta a fai eper lilás színű leve.

Az utca végén jobbra is fordulhatna, de kizártnak tartotta, hogy megteszi. A lába biztosan nem vinné arrafelé, a domb irányába. Ami a tanár úr szerint kunhalom. Az északi oldalára az utóbbi években fölkapaszkodott a homok. A tetején sokáig egy kunyhó álldogált elhagyatottan, míg a szelek végleg szét nem hordták. A dédanyja szerint valaha a garabonciás lakta azt a kunyhót, s ha kiállt az ajtaja elé és a botját megpörgette a feje fölött, a pusztán végigvágta a viharménés. Kisgyerekkorában még valóban kunyhó formája volt az építménynek. Aztán már nem mutatott többet egy halom korhadt fánál.

- Alighanem most sincs másként - vigyorgott a fiatalember.

- Most még rosszabb - vonogatta a vállát a lány, és a fiatalember napfényben csillogó, koromfekete haját bámulta.

A fiatalember buzgón bólogatott.

- Mindig azzal jönnek - hadarta -, hogy a régi időkben így meg úgy, miközben semmivel se voltak jobbak.

- Lehetőségük kevesebb akadt - vetette közbe a lány.

- Okos vagy - állapította meg a fiatalember, és a lány halántékához nyúlt az elszabadult tincshez. Egy katicabogár gabalyodott a vékony hajszálakba. A fiatalember kiszabadította, ráhelyezte a keze fejére. A bogár szaladgált föl s alá, végül megunta, szárnyra kapott.

- Nem harlekin katica volt? - követte a tekintetével a lány a rovar röptét.
- Meglehet - mosolygott a fiatalember. - De hát ő is Isten állatkája.
- Nagymamám használta ezt a kifejezést gyakran - jegyezte meg a lány elérzékenyülve.

Az utca kihalt volt. Csupán egy-egy kóbor kutya poroszkált rajta keresztül olykor. A házak mintha mind lakatlanok lennének, pedig a fiú tudta, hogy szinte mindegyikben élnek. Emlékezett azokra az időkre, amikor még mindenki a kertjét művelte munka után. De azok az idők már elmúltak. A legtöbb portát befüvesítették, egyiket-másikat leaszfaltozták, lebetonozták. Néha lányok és asszonyok napoztak a kertekben, de a bőrüket irritáló, pórusaikat eltömítő homok miatt egyre ritkábban. Újra megvakarta a fejét.

- Egy másik van ott, azért viszket - mondta komoly arccal a fiatalember. - Várj, leszedem.

A klasszikus hétpettyes katica maga alá húzta a lábait a tenyerében.

- Félénkebb, mint a másik - piszkálta meg a lány a kitinpáncélt. A bogár nem mozdult. A fiatalember egy útszéli fa törzsére helyezte, a kéreg repedésébe.

- Régen félénkebbek is voltak az emberek, nem? - vetette föl a lány.
- Vagy ezt is csak mi gondoljuk így, innen?

- Innen vagy onnan? - kérdezett vissza a fiatalember. - Minden csak nézőpont kérdése. Nem?

A lány nem válaszolt. Erről a kijelentésről minden épelméjű ember tudja, hogy durva közhely. Hallgatott, nem akarta elrontani. Ez a koromfekete haj és ez a parázsló szem nem olyannak tűnt, amiért nem volna kár, ha elrontja.

Elromlott szépen lassan minden, gondolta a fiú. Még mindig csak állt a kereszteződésben, jobbra pillantgatott. Nem látszott a domb, de tudta, hogy ott van. Bogáncsok az oldalában. Hányszor mászta meg, hányszor szúrták össze meztelen lábszárát a növények.

- Ez a közönséges barlangó - mutatta a tanár úr. - Szükségfünek vagy hentericskórónak is nevezik, fél méternél magasabbra nem nő. Minden levele szúrós tövisben végződik. Vigyázni kell vele.

- Szükségfű - suttogta a fiú. - Libatopféle. Jól tudom, tanár úr. Bondor, sósika, kamborz, kamborcs, számtalan neve van, tanár úr.

Szinte érezte magán a tanár úr bölcs tekintetét.

- Kár, hogy maga is elment, tanár úr - motyogta. - Tudja, megyünk mi is. Nem maradhatunk...

- Azok után, amiket elmondtál, úgy vélem, te egy különleges lány lehetsz - jelentette ki a fiatalember. Egy koromfekete hajtincs a homlokába hullott. A tekintete simogató volt, már-már bársonyos. A lány elpirult, lesütötte a szemét.

- És ha látnád magad, milyen bájosan pironkodsz! - nevetett föl a fiatalember.

- Senki nem beszél már így - terelte el a szót a lány. - Bájos, pironkodsz, úgy vélem...

- Mert nem olvasnak, csak a filmeket nézik meg játszanak az X-Boxon - a fiatalember hangjában mintha bujkált volna némi irónia. Azért erre a lány nem vett volna mérget.

- Én olvasok - mondta szemérmesen.

- Tudom. Éreztem rajtad.

Újabb szellőkés támadt, a homokot a fiú szemébe szórta. Könnyezni kezdett. Hagyta, hadd folyjanak le a könnyek az arcán, mossák ki a homokot a retinájából, a könnyecsatornájából. Végül elindult. Balra. Egy kóbor kutya az autótút kellős közepén kuporgott. Éppen szart. Az utat is finom homok fedte, mint szinte mindent. Autók, amik fölkavarhatták volna ezt a bevonatot, ritkán jártak arrafelé. A főutcán, ami egyúttal főút is, ott igen, de ezekben a hátsó utcákban szinte soha.

- Évek óta nem beszéltem olyan fickóval, aki szeret olvasni - tudálékoskodott a fiatalember. - Lányokkal már inkább, de az más, egészen...

Hirtelen félbeszakította saját magát. Megtorpant, és a lánynak szögezte a kérdést:

- Nincs kedved fölmászni a dombra?

A lány nem felelt azonnal. Mire odaérnek, szürkülni fog.

- Dehogynincs! - vágta rá aztán gyorsan, nehogy a fiatalember megsértődjön a vonakodása miatt. - Nekünk azt tanították az iskolában, kunhalom.

- Naná, hogy az! - a fiatalember lelkesen helyeselt.

Mire a fiú hazaért, a teherautó már a ház előtt állt. Az ingóságok a platón, a ponyva alatt.

- Na, csakhogy! - fogadta az apja. - Ugorj majd föl hátra, ha szétnéztél még egyszer odabent. Nehogy itt maradjon valami fontos.

A fiú a fejét rázta. Nem akart bemenni a házba. Fölkapaszkodott a ponyva alá.

- Én apáddal együtt a fürkében utazom, jó? - nézett rá az anyja.

- Persze - kényszerített egy mosolyt az ajkára a fiú.

Egy elszáradt szükségfű hevert a teherautó mögött, a tisztára söpört betonon.

A nővére fáradt arca jutott eszébe. Amikor átölelték egymást a vasútállomáson, és ő a kiengedett hajába fúrta a fejét. Állítólag Írországból, a nagynénjüknél jobb neki. Az e-mailekben mindenesetre azt írja. Ott olyan vörösek az emberek, amilyen ő. És arrafelé koromfekete hajú fiatal emberek sincsenek sokan. Bár nagyon jól tudta, hogy ez nem így van. Már mindenütt vannak mindenféle emberek. Bizonyos értelemben mindig is voltak mindenütt mindenfélék.

- A szükségfű közben végig szúrta a hátam, a seggem, a lábam - szipogta a lány. - És olyan folt maradt alattam a földön, mint a feketepeer-fák alatt szokott, amikor hullik a túlérrett eper. De tudod, öcsi, az a legfurcsább az egészben, hogy jobban emlékszem a szükségfű szűrésára, mint a többire...

Talán jobb is, ha nem emlékszel másra, gondolta a fiú. A szükségfű szűrése nem is olyan elviselhetetlen.

Lokodi Imre

LEHETETLEN PANZIÓ

(Lúg) Megértetted, Géza, most hanyatt fekszel és nézel felfelé, az eget bámulod, noha tudom, nem látsz semmit, de nem azért nem látsz semmit az égből, mert a völgy vastag esőfelhőkkel van lepadolva, hanem mert amúgy sem lehet látni semmit a végtelen kékségen kívül, néha a völgy fölött áthúzó repülők kondenzcsíkját csak, feltéve, ha tiszta az idő, legfeljebb este látsz Holdat és csillagokat, mondjuk, hogy este van, s te hanyatt fekvé nézed a Hadak Útját, jön a nagy eső, meglátod, ömlik szemedbe az áldás, a májusi eső aranyat ér, kimossa szemedből a permetlevet, amiből jó adaggal kaptál, mert ott álltál, Géza, két ágyás között álltál, mintha nem tudnád, Géza, hogy két ágyás között nem jó sokat állni, mert ott fogannak meg a gonosz gondolatok, amikor az asszonyok szétvetik a lábukat, az ágyások felett erre-arra gondolnak, mire felegyenesednek, a fejükben készen van, hogy a szomszédasszony két szeme világát...

A völgyben megterem a krumpli, a spenót és a káposzta, a kardvirág (Gladiolus) is megterem, azt mondod, Géza, hogy a spenót csak helyenként, igazad van, csak helyenként, viszont ha egyszer rákaptál, nem muszáj újravetni, kirázza a magját magából, kirázza, mint az agglegény, Géza, elszórja a szél, másként szólva, évelő kertinövény, hiába is szabadulnál tőle, mert nem és nem, ilyesmikről beszélek veled, Géza, mert mit beszéljek veled, amikor ülünk a Recsegő panzió teraszán, iszunk egy fél Unikumot, az ember értelmes, mondjam úgy, egzisztenciális dolgokról papol leginkább, s ha így, meg kell mondanom, Géza, a panzió megbízható, ám ötletekben gyengén teljesítő emberének, hogy elég széles a panzió kertje, hogy a konyha spenót, krumpli és káposzta dolgában önellátó legyen, a vázába való kardvirágról nem is beszélve, de erre az ötletemre nem vagy vevő, Géza, jobb, ha közös hallgatásba mélyedünk, inkább gondolkodunk, csettintgetünk, ízlelgetjük az Unikumot, bizony romlik a minősége, már nem is igazi a Zwack, hamisítják, hogy száradna le a kezük.

Persze, értem én, miről szól a közös hallgatásunk, arról, amiről beszélni nem érdemes, szó sem lehet arról, hogy a panzió kertjében

ágyások között hajladozzál, Géza, mert a fejedbe megy a vér, nem jó, ha az ember fejébe megy a vér, elég neked, ha megnézed innen a magaslatról, miként hajladoznak lágy ágyások között a völgyi asszonyok, fölöslegben is hajladoznak, úgy tesznek, mintha gyomlálnának, pedig van úgy, hogy nem is gyomlálnak, csak hajolnak, hogy benned, Géza, elinduljon a nedv, mert benned, Géza, akkor is elindul a nedv, amikor a Zengő-hegység mögül libasorban érkeznek meg az asszonyok, állnak a patakban, szoknyájukat felhúzzák egészen combközépig, mossák a csizmájukat, ha a lábuk közé is bemosnak, akkor kétségtelen, hogy benned is, Géza, megmoccan a nedv, de mondom, mióta a férfiak dróthálós kerítést húznak a kertekben, azóta jól látni, mi folyik a veteményesekben, szabadság, szerelem.

Nem mondom, ami a panzió kertjét illeti, elég tőled, Géza, hogy egyenesre metszed a barackfák tetejét, ahogy kell, ne mind röhögjenek rajtad a Zengőn túlról libasorban érkező asszonyok, hogy, né, eszi a bogár Géza krumpliját, érti, aki érti, miféle krumpliról beszélnek, vagy: né, elhasadt Géza inas káposztája, érti, aki érti, miféle káposzta, ám leginkább a barack van az asszonyok szemének kitéve, akik jövet sokszor megbámulják a barackost, röhögnek egy sort Géza gyümölcsén, hogy ragyás lett Géza barackja, hogy kukacos, hogy már nem is szőrös a Géza barackja, holott annak szőrösnek kellene lennie, meg hogy ragyás, hogy mint a vénember tőke, zsugorodott, hagyni kell a fenébe, hulljon lefelé, ott rohadjon meg, ilyesmiket kell hallanod, Géza, amikor a kertben matatsz, karót hegyezel, szőlőtövet kapálsz, esetleg a rózsaparcellában bimbókról rózsatetvet szedegetsz és ujjbegyeiddel morzsolod péppé valamennyit, hogy legyen szép tűzpiros rózsza, mert a tűzpiros rózsza kreálja a sztorit, mert hogyisne lenne sztori az, amikor az Al-Duna vidékéről visszajáró Aurél, a panzió örökös vendége, a délceg, de idejekorán leszerelt alezredes naplemente után szép tűzpiros rózsával gyors iramban, minden második lépcsőfokot kihagyva megy fel a panzió lépcsőjén, de erről többet nem mondok, csak annyit, hogy a példa ragadós, mert másnap este te is, Géza, tűzpiros rózsával nézegetsz fel a panzió erkélyére, ahol naplemente után jelentkezni szokott Laura, a nagy testű, erősen izzadós moldáv fehérnép, aki nem reagál semmire, úgyhogy ez utóbbi nem biztos, hogy sztori, szerintem egyáltalán nem sztori, Géza.

Úgy, úgy, maradj csak hanyatt fekvé, Géza, tudom, a kertek, a háztáji zöldségesek a kék égnél jobban betöltenék a szemed, betöltené a szemed a felkarózott paradicsom, a zöld paplanként terülő uborkás, ha a ragya nem kezdené ki, a magaslatról, a Recsegő panzióból jól látni, mi folyik a kertekben, hogy a ragya feszt beüt, mint valami krach, olykor ott marad az ember arcán is, erre mondják, hogy, né, a ragyás képű Géza, feltéve, ha esik, s a felhő mögül sunyin süt a nap, nagyon is kikezdi az uborkást, ilyenkor permeteznek az asszonyok, s noha nem jó dolog, tudom, valamiért szereted nézni, Géza, a permetező asszonyokat, agglegény szeret nézni ilyesmit.

Szereted nézni, Géza, hogy Ilon néni okkersárga permetezővel operál, az orosz piacon szerezte be, három-négy méterre is elspriccel, akár többre is, feltéve, ha Ilon néni jól felpumpálja, és a vonalon pedig nem adódik dugulás, Ilon néni spriccel hát, ha kicsit is lendíti a karját, szép ívet rajzol a permetlé, vele szemben Manyi néni nem spriccel, mert ő közönséges kézi meszelővel intézi, belemártja, fröcsköl szerteszét, de hát azt így is lehet, meszelővel, fröcsköljön, persze, gálicköves oldatot, esővízzel hígított tyúkalmot, szóval Manyi néni spriccel a meszelővel, úgy, mint a görögkeleti pópák szoktak spriccelni, ha megindulnak házzsentelni, erősen szórnak a bazsalikomos csokorral, mert van olyan bűnös ház, ahol a pópák a szenteltvízbe kétszer is mártanak.

Nem vitás, Géza, tudom, bánt téged a szokásos sor asszonyi gúny, mert beszédük jól felhallatszik az ösvényről, maradj nyugton, hanyatt fekvé, Géza, te is tisztában vagy azzal, nem árt, ha ott járnak el a barackos alatt a hegyen túli asszonyok, mert igenis, tavasszal értékes a tekintetük, Géza, a lány asszonyi szemek melegítik az ájert, nincs az a kora tavaszi füstölés, ami felérne a fagyokat kiengesztelő meleg tekintetekkel, ott jönnek szép libasorban, Géza, vert ösvényen jönnek, mint hajdanán a kilenckeddi búcsúra, csakhogy ezek az asszonyok nem morzsolnak rózsafüzért, nem mondanak olvasót, nem emlegetik Pádúai Szent Antalt, korán indulnak a Zengőn túlról, ráállnak az egyszemélyes ösvényre, jönnek, a hajnali harmat az asszonyok szempilláira ül, Géza, frissek, hamvasak, nevetésük éles, szép történeteket mesélnek, a panzió kútjából nem mernek fel vizet, inkább hoznak magukkal, kis kólás flakonokban kotyogtatnak, lötyögtetnek langyost, pedig milyen szép volt, amikor még a kútra jártak, belenéztek a panzió hűvös kútjába, a víz, mint tükör, Géza, nem is a szomjat oltó víz, Géza, hanem a kép,

a mélyből visszanező asszonyi kép, Géza, a szépség mellett ott van a visszatükröződő bánat, valamiféle ősi bánat, az asszonyi sorssal egyidős bánat.

És akkor, ugye, Géza, mi nézzük a barackos alatt vonuló asszonyokat, egyik hagyja nyomát a másiknak, pedig meg van mondva, nem jó egymás nyomába lépni, mert nem hoz szerencsét, sőt elviszi a szerencsét, azért sem jó ilyenkor a kútba nézni, mert ilyenkor a kutak zavarosak, amire a vizek őszire megtisztulnak, átlátszó lesz minden, átlátszó lesz a zavarosság, Géza, s meglátni a tisztaságban, amit nem jó meglátni a tisztaságban, és amit nem jó látni tisztán, élesen, azt hagyni kell zavarosan, Géza.

Manyi néni azt mondja, nem való neki a pumpálás szerkezet, nála koszorúérben adódik dugulás, különben sohasem szeretett pumpálni, te pedig, Géza, két ágyás között állva hangoztatod, így már öröm nézni a jószomszédi viszonyokat, mert nem az van, hogy bedeszakázott kerítés, hogy a madár se, hanem van sasfákra felaggatott drótháló, szellős ez a drótizé, mintha nem is lenne semmi se, feszt jön, hogy az ember megdézsmálja a szomszéd epresét, és a nyár nagyjából még hátravan, mi minden dézsmálnivaló terem meg, azt mondom, jól van így, valaminek vissza kell fogni a kísértést, és, ó, majd azok a virító barackok, ne járjon ember arra, ha kíváncs, de ha mégis, úgyse kap barackot, mert, ugye, Géza, mire fel kapna barackot.

Nem tudom, mi van, az asszonyok hallgatagon dolgoznak, mert előbb kibeszélik magukat, megbeszélik, kinek a zöldsege fog szebben mutatni a marosvásárhelyi piacon: a Manyi néni gyalog fuszulykája, vagy Ilon néni kardvirágja, nem tudom, és te, Géza, csak állsz a két ágyás között, látod, hogy a permetező asszonyok időnként felnéznek a kék égre a gállickő kék szemükkel, mintha tüsszenteni akarnának, hunyorítanak fél szemmel, egyik laposan nézi a másikat, mintha egyik leskelődne a másikra, nem tudom, lehet, vakító fényben úgy kell azt, de nem, mert pusztán megszokták, hogy Ilon néni sunyin átspriccel a kerítésen, Manyi néni szemét páratlan pontossággal célozva, Manyi néni ugyanúgy, suhint a meszelővel, jó adaggal átszentel, Géza, ekkor kapod szemedbe a jó adag permetlevet, mondod, hogy erősen csíp, mint a nyavalya, hát persze hogy csíp, Géza, lúg volt az, most sokat kell nézzed a kék eget, amíg eljön az eső, hogy a lúgot a szemedből kimossa.

Az a helyzet, hogy most hanyatt fekszel, Géza, és nézed a kék eget, holott nem látsz semmit, kérdezed, mi van, megmondom, mi van, Manyi néni és Ilon néni karon fogva mennek a templomba, úgy szoktak, karon fogva menni, mint a múltkor is mentek hamvazódni, majd búzaszentelőre.

(Pötty) Amire Géza meglett a Recsegő panzió nyári teraszával, megérkezett Holcz bácsi, mert a Recsegő panzió nyári teraszát el sem lehetne képzelni Holcz bácsi nélkül, és fordítva: úgy kell oda Holcz bácsi, akár a napernyő, plasztik edényben a tuja, és ne felejtjük el a hamuzót, mert Holcz bácsi láncdohányos, bár igaz, a nyugalmazott bányász általában az ölébe hamuz, amit végül nehéz mozdulattal tud lesöpörni, mert Holcz bácsi általában a gerincsérvével érkezik, s természetesen a jó reménnyel, hogy nyomorúságát egyszer végképp itt hagyja, a reménnyel, hogy egyszer egészségesen mászik ki a parajdi sós vizekből, nem kell nyújtania a kezét, hogy húzza ki végre valaki, hogy egyszer csak nem kell megállapítania Gézának, hogy Holcz bácsi, neked nem is gerincsérved, hanem közönséges púpod van.

Mit mondjunk, Géza éppen idejében rendezte be a Recsegő nyári teraszát, Holcz bácsinak legyen ahol mesélnie reggeltől estig, s ha véletlenül odatéved Kálmán, a nyugalmazott milicista, akkor éjfélig nyomja a dumát, rá se rántva a tavak felől rajokban támadó szünyogokra, mert egyáltalán nem közönséges dolgokról mond végeérhetetlen szép történeteket Holcz bácsi egy bajjal: erősen keveri a nyelvet, nem elég csak elemi fokon ismerni a román és német nyelvet annak, aki hajlandó Holcz bácsi történeteit hallgatni az aranybányákról, a rómaiakról, a katakombák feltételezhető kincseiről, mert mindig ugyanazokat a történeteket hozza el Parajdra a Nyugati-havasokból, pontosabban Verespatakról.

Jó darabig nem jött, Géza azt mondta, Holcz bácsi meghalt, vagy elmúlt a púpja, de inkább előbbi feltételezés a valószínűbb, de semmi sem úgy volt, mint gondoltuk volna, mert egy este a tévé késő esti híradójában láttuk Holcz bácsit, már innen is sejthető, ha jön, nem közönséges emberrel van dolgunk, ugyanis a bányász élénk nemtetszését fejezte ki a riporternek, hogy a kanadai Gold Corporation cég mindenáron megnyitná a ciános kitermelésű aranybányát, amit Holcz bácsi erősen helytelenít, és ő nem hajlandó elköltözni Vajdahunyadra,

sem Dévára, nem beszélve a nemzeti örökség kilátástalan sorsáról, mi pedig, mit mondjak, megbecsüléssel értékeltük Holcz bácsi álláspontját, arra gondoltunk, üdvözlőlapot küldünk majd neki, de valahogy elfelejtődött Holcz bácsi.

Két nyár telt el, a bányászról nem tudtunk semmit, mások foglalták el Holcz bácsi helyét a tévé képernyőjén és a Recsegő panzió ernyőjének árnyékában, szálig hallgatag, unalmas emberek, de egy este azt kellett látnunk a tévé egyik ugyancsak késő esti híradójában, hogy Holcz bácsi fessen, kibernetválva a riporter értésére adta, már nehogy néhány megszállott zöld buzi aktivista mondaná meg a tutit, nagyon helyes, jöjjön csak a kanadai Gold Corporation, ő hajlandó elköltözni Vajdahunyadra vagy Dévára, két szoba összkomfort, ha egyszer nemzeti ügyről szól a történet, mert meggyőződéssel állítom, hogy a hegyek gyomrában rejtőző aranyat ki kell bányászni, mondta a riporternek Holcz bácsi, szájtátva olvastuk a képernyő alján, hogy Holcz bácsi újabban a verespataki aranykitermelést pártoló helyi egyesület elnöke, ekkor jutott eszünkbe, jó hogy nem küldtünk Holcz bácsinak üdvözlő lapot, mert opportunista gazember.

Íme, itt van Holcz bácsi, viszonylag egészségben, mozgékonyan, és ami feltűnő: élesre vasalt, vadonatúj szövetnadrágban jelentkezett, aminek az eleje nem volt rostalikává égetve az elejtett parázstól, valami van, szólt Géza, két hétre jött, folytatta Géza sápadtan és kialvatlanul, miután az első estét együtt töltötte Holcz bácsival a Recsegő panzió teraszán, és a verespataki ember virradatig felmondta Jánosunknak a bányaváros, majd Aranyos-vidék minden legendáját és igaz történetét, eljutottak a Tordai-hasadékig, amikor Gézának leesett a feje, koppant, több történetem nincs, menj a picsába, mondta ekkor Holcz bácsi, és elküldte Gézát lefeküdni.

Másnap reggel maga Holcz bácsi ment Laura, a testes és erősen izzadós moldáv asszony szállásdíját kifizetni, délután pedig kézen fogva mentek fel a lépcsőn, de szólt Holcz bácsi, nemsokára Laurával jön vacsorázni, mert ő Laura, mutatott a testes asszonyra, s ezzel megspórolta a bemutatási szertartást, amiből Gézának értenie kellett, ne legyen több kérdés, ettől kezdve Géza és mindenki megnyugodott, folyt a vacsora, csak egyszer kaptuk fel a fejünket némi erélyesebb szóra, hát persze, Laura parancsolta, Holcz, elég legyen a dumából, jöjjön egy kis dugaszolt fehérbor, Feteasca alba, Jidvei, Murfatlar,

mindegy, hanem megint csak valami feltűnő: a láncdohányos Holcz bácsi ki sem kérezkedett legalább egy füstre, hallgatott a verespataki ember, ettől kezdve csakis Laura beszélt teljesen érthetetlen, románt orosz szavakkal erősen keverő nyelven.

Valami hajnali két óráig ültek az asztal mellett, azt mondta a főnök, a vendégeket legyünk szívesek elviselni, maradt valami a kancsó aljában, abból állapította meg Géza, hogy a bornak enyhén állott, hordóíze van, nem vet jó fényt a Recsegőre, másnap láttuk Holcz bácsit szál egyedül reggelizni jövet, lik volt a szövetnadrágja elején, de csak egy pötty, annyi, eközben megsúgta Gézának, Laura nem is román, nem is moldáv, nem is orosz, hanem csecsen, legyünk vele óvatosak, akármire képes.

(Csoda) Onnan tudom, hogy a világ periferiáján élünk, hogy a múltkor megjelentek a völgyben valami kézrátevők, mindösszesen két kézrátevő érkezett, nem úgy kell érteni, hogy csapatostul jöttek, mert honnan annyi kézrátevő, nem tudnám megmondani, ki küldte, honnan szűrták ki a völgyet, gyanítom, nem is árulták volna el, azt azonban tudom, hogy az egyik kézrátevőt Gyurkának hívják, ha pedig egyikük Gyurkának szólította az amúgy is gyurkás kinézetű embert, akkor a szélhámia nagyjából kizárt, így gondolom én, nem muszáj feszt gyanakvással élnünk.

Feltételezem, lennie kell egy kórtérképnek, vagy hogy nevezzem, amin meg vannak jelölve a kritikus zónák, minthogy megjelölve a völgy is, ahol az emberek jó része köszvénnel küszködik, a maradék tíz százaléknak tumora van, és a cukorbetegségről, demenciáról és fehér-folyásról és fogszuvasodásról nem is beszéltünk, mert minek, szóval a mi völgyünk kritikus hely, szerintem kritikusabb, mint gondolnánk.

Azt mondják, hogy a kézrátevőt az aurájából lehet megismerni, ugyan nem értek hozzá kellőképpen, de gondoltam, Jánosunk éppen jó lesz, mint kísérleti alany, mert erre is, arra is sokat panaszkodik, hogy fáj a lába, mert porckopás, erősen szédül, mert az összeszaladt nyaki csigolyák, szóval nem csak az Unikum, és nem csak a barackos alatt meglesett asszonyok brutális átkozódásai, mert halottam egyszer egy barackfasor alatt eljáró asszonyt átkozódni: száradjon le a Jánosunk fölöslege, feltéve, ha van neki fölöslege, de azt mondja az egyik kézrátevő, az ilyenszerű átok nem fog, nem is kell kézrátétel, nem kell

foglalkozni vele, úgyhogy Jánosunkkal, megnyugvásunkra, meglettek hamar.

Az a helyzet, hogy rendkívül nagy energia sugárzik a kézrátevők testéből – miközben energiafelvételük is meghaladja a normális mértéket, mondják, Gyurkáék munka közben meghaladták a normális mértéket, mondjam, energiáztak rendesen, nem is kívánnám szaporítani a szót, azt is mondhatnám, hogy a völgyben nagy gyógyulási kedv keletkezett, de nem mondom, azt sem állítom, hogy a rendkívül ritka eseményre mindenki eljött, de jó is, hogy nem, mert a völgy mégsem lehet ennyire padlón, és van köztünk valamire állandóan gyanakvó ember, viszont feltűnően sok fiatal és özvegyasszony jelentkezett különféle panaszokkal, holott tudom, megóvták magukat a férfiúi kézrátevésektől, nem is kértek gyógyulást, csak a kézrátevést nézték, hátha sugározni találnának egyszer ők is.

Az auralátóktól tudom, hogy a kézrátevők akkor is szép és az átlagnál nagyobb aurával rendelkeznek, amikor nem gyógyítanak, tudom is én, a kocsma előtt lézengenek, vagy éppen várnak valamelyik villamosra, biztosan önök is láttak már ilyent, különben is más eset a férfiember, mondjam, hogy gyógyulási vágya nem ismert határt, odáig menően nem, hogy a sötétedés után megjelent rendőrök egyike kénytelen volt a levegőbe lőni, mint utólag kiderült, szolgálati tekintetben teljesen szabályosan használta a fegyvert.

Később a Recsegő panzióban rostokoló törzsvendégek értetlenül álltak a történések előtt, főleg akkor izzott fel az érdeklődés, amikor a Gyurka kollégája kifejezetten agresszív lett, és kitört széklábbal kezdte kaszabolni a karhatalmat, aztán Gyurka is hozzálátott, állítólag mindkét kézrátevő foszforeszkált, de az sem kizárt, hogy lézert is bevetettek, mert a karhatalom teljesen lebénult és még mindig nem tudni, csalók, rablók, gazemberek, esetleg közönséges szélhámosok voltak-e a kézrátevők, de szerintem egyik sem valószínű, ugyanis a kiérkezett álarcos rendőri erősítés szerint nagy rejtély előtt állunk, mert olyan nincs, hogy a közönséges zsvány csak úgy felszívódik.

Az eseményen aktívan részt vett szemtanúk annyit határozottan állítanak, hogy kézrátevés után kifejezetten jobb a kedélyállapotuk.

Sztaskó Richard

EGYEDÜL

A z örkényi temetővel szemben van egy közért – A szertartás előtt vettem magamnak három kiskonyakot meg egy sört, és a közeli parkban egy koszos padon ülve kényelmesen elfogyasztottam mindent – Tudtam, hogy a berúgáshoz ennyi nem elég, de nem is az volt a cél, csupán szerettem volna, hogy mindaz, ami hajnal óta görcsbe rándult marokkal szorongatja a lelkem, szép lassan elillanjon – Csak ültem és mereven bámultam a főúton elhúzó autók sorát – Egyik a másik után, mintha soha nem lenne vége, Pest és Mizse felől, újra meg újra – Senki nem volt a parkban, még egy kese varjú sem, hogy őrlült károgaással átbillentсен a mából a holnapba – Aztán eszembe jutott, a reggeli kapkodásban elfelejtettem megragasztani a cipóm orrát, pedig hetek óta terveztem, és ahogy közeledett nagyanyám temetésének napja, nyúztam magamat, ezzel már nem várhatsz tovább, muszáj lesz vele kezdened valamit, gondolj csak arra, mit fognak szólni a többiek, ott a pillanatragasztó a konyhafiókban, pár csepp, összeszorítod vagy berakod az dohányzóasztal lába alá, vársz két percet, és nincs vele gond – Erre tessék, lenézek az orrára, a fekete műbőr zöldre kopott, akár egy freskó, és a talp meg a felsőrész minden egyes lépésnél úgy klaffog, mint egy gégebajos kacsa csőre – Gratulálok, Richard, te aztán tudod, mit illik és hogyan – Persze egyáltalán nem érdekelt, ki mit szól majd a cipőmhöz; holnap is lesz nap, legyintettem, aztán nagyot húztam a sörből, és lecsavartam a második feles kupakját – A fölhajtott konyak(ízű szeszesisital) kellemesen végigmarta a torkom – Ha tényleg tavasz volna, jutott eszembe, ahogy fölnéztem az égre, nem kéne most nagykabátban itt ücsörögnöm, elegendő lenne egy pólóing vagy egy vékonyabb garbó, de nagyon úgy tűnik, a felhőkből ítélve legalábbis, hogy havazni fog, pedig lassan véget ér az április, aztán itt a május – Emlékszem, gimnáziumba jártam még, amikor egyszer egy váratlanul jött hóvihár miatt alig lehetett közlekedni a városban, többen nem is mentek be az iskolába, és ha apám nem erősködik, én is ellógtam volna a napot – Azt hiszem, végül tényleg annak lesz igaza, aki azt mondja, minden szenvedésünk elfér egy meg nem született csecsemő tekinte-

tében – Aztán mi marad meg nekünk, mit mutathatunk fel? – Két évszám közé szorított kötőjel leszünk egy kopott márványlapon – Természetesen ott lesz majd a rokonság, a gyászoló tömeg, és mindenki a kipréselt könnyek mögé rejtí valódi érzéseit – Ha végigmérnek, tudni fogják, egészen máshol járok, és igazuk is lesz, talán újraélem mindazt, ami két éve történt, amikor egyik délután fölhívtak a munkahelyemen, éppen szünetem volt két óra között, s közölték (egy ismeretlen, dadogó hang), hogy anyám begyógyszerezte magát és meghalt – Arra tudtam csak gondolni a tanári ebédlőjében, hogy nekem mindjárt óráim lesz, és muszáj megértetnem a 11. C-ben a gyerekekkel, hogy Ady nem volt olyan rossz költő, mint amilyennek az óráim alapján gondolják, s ha nem szedi össze magát az osztály, a következő témazáró is siralmas lesz – Később (úton hazafelé) a négyeshatoson már azon gondolkodtam, mikor beszéltünk utoljára anyámmal, mi volt az utolsó mondat, amit váltottunk egymással, de semmi nem ugrott be, és akkor ott az ablaknál ülve nagyon elszégyelltem magam, és vagy fél évvel a temetése után enyhült csak ez az érzés, és már sírni is tudtam, igaz, könnyek nélkül, de mégiscsak sírtam – Csupán a tanév végi záró értekezlet után említettem meg az igazgatónak, mi történt anyámmal – Mosolygott, aztán megveregette a vállamat, és tovább folytatta a bájolgást a kolléganőkkel – Rágyújtottam egy cigarettára és a gyülekező szürke felhők felé fújtam a füstöt; végül is miért ne havazhatna? – Előbb vagy utóbb úgyis elenyész, ami fáj meg ami feszít – Ettől van egyensúly – Ettől kell egyensúlyban lennie mindennek a föld fölött meg az ég alatt – A nagy egészhez mérve apró szenvedő lelkem tenyéryní zsebkendő csupán, de senki sincs, aki letörölné véle a könnyeit – Gyerekkorom nagy részét Örkényen töltöttem, sülve-főve együtt voltam nagyanyámmal; ahogy eljött a vakáció, szinte az első busszal leutaztam hozzá, hogy aztán két hétig haza se menjek – Apám boldog volt, hogy otthon lehet egyedül, legalább nincs láb alatt a kölkök – Az utolsó felest lassú kortyokban ittam meg, a sörös doboz alján éppen csak lötyögött az ital – A tor vigasztalt csupán, persze nem az, hogy együtt lehet a család, a rokonság, hanem a felszolgálándó szeszmenyiség – Ha másképp nem, hát így ki lehet bírni, a buszon majd kialszom – Viszont addig meg túl kell esni a szertartás kínosabb percein: sziasztok, jó napot kívánok, a nevem (és itt bemutatkozom azoknak, akiket soha nem láttam és eztán se fogok, meg azoknak, akik sose tudták megjegyezni

a nevemet; gyerekként is mindig Kisbélának hívtak, apám után, én meg hiába szóltam, nem ez a nevem, csak legyintettek), fogadjátok, fogadd részvéteimet, köszönöm – Azt is ki kell majd találnom, hova álljak, ki mögé bújjak, mert az biztos, hogy nem teszem magam a kirakatba, azt meghagyom másoknak, és végül (köszönhetően az elmúlt néhány évnek) apámmal is csak illendőségből kezelek, legfeljebb megkérdezzük egymást, ki hogy van – Bizonyára a pap se szolgálhat majd túl sok újjal, frázisok csokrát veti a gyászolók elé, tessék, szagoljátok, a rothadás bűze árad belőle – A holnapi hat óráam nem érdekel – Két lábon járó közöny vagyok, s úgy falom föl sorban egymás után a napokat, mint kövér hernyó a faleveleket – Én csak arra vágyom, hogy szeressenek – Fölhajtom ezt a negyed korty sört, és indulok – Ha most nem itt lennék, biztos a lovin ülnék, és eltöltene az aggodalom: vajon tényleg megéri a favoritra tenni? – Szívem, akár a startvonalnál beragadt ló a kétezer méteres galopp első futamában – Oldozzatok föl, kérlek –

Deme Tamás

LEHULL A SALAK A KÉSZ KERÁMIÁRÓL

„csordulj, haragos eső! villanj, villám!
ess! üss! dörögj! vágj! zúzz! szabadíts!” (Szisz)

Leesnek a fáról mind a tetvek rága, molyrága levelek,
leszáradnak a gyümölcstelen, elszáradt virágok, lehull
a salak a kész kerámiáról, eltűnnek az álbarátok, olcsó
hízeltedők, alakoskodók, álarc mögötti júdásmaimok.
Jó ez így. Véget ér az energiavámpírok kora, a köszönni
nem tudó közönyösök kora. Aki megmaradt, csak az az
érték. Pedig az okostojások tudni vélték, bérletük lehet
a faggatózásra, a látszatokra, nárcisz-ego-színpadukra.
Nincs bérlet. A terméketlen létezés ideje letelt.
Bölcs mondat a sáros kertből: Hulljon a fergese!
Nem kell a siker-maszatolta kép, meg a hízeltedőre
csiszolt szó. A hazug asztal béna, s nem marasztal.
Lehull a salak, lekopnak az álbarátok. Jó ez így.
Lelkem másai követnek csak. Társak, tanítványok.
Szókratész pohara, Názáreti kelyhe hív. Itt vagyok.
Az idő megáll. Az időtlen mozdul.
Kész a tál. A fölösleg mind lehull.

SZTALKER

(FELJEGYZÉSEK A ZÓNÁBÓL) 19. KÉP

Hosszú szárazság után heteken át bőven, folyamatosan hull az eső.
Áznak a virágok, bokrok. A máskor apró ibolyák most hatalmasak.
Tarkovszkij Zónája ázik. A zöld burján burjánzik. A levelek nagyok, de
illattalanok. Illan a kép. Néma kertben növekszik. Mi ez? Talán a
virágok tudnak valamit. Sztalker mozdulatlanul áll, néz, szeme hunyt
pillák mögött remeg. Az élet létét látja a világ semmi helyett?
Feltámad a szél, a fű mozdulni kezd. Suhogva hullámszik a kert.
Zümmög az éber álom. A szobába belépő pillanatot várom.

Czakó Gábor

SZERENCSED, HOGY
ÖREGANYÁDNAK SZÓLÍTOTTÁL!

– A magyar ősvilágképről a nyelvrégészet¹ segítségével –

Berze Nagy János a magyar népmesék alapján megállapította *Égigérő fa* című tanulmányában, hogy „a Tejút (az Égigérő fa) eredetileg egy női istenséggel volt azonos, mert amikor a kiskandász felmászik rá és kinyit egy ajtót, mindig nőt, öregasszonyt talál a fában.”

Maradjunk a nőnél úgy általában, mert a nőnek nincsen kora. Lehet bármilyen vénasszony, akkor is nő marad. Rögtön látni fogjuk, hogy semmi ellentmondás nincsen Berze Nagy észrevétele és a között, hogy némely meseváltozatban az Égigérő fa tetején, előlegezzük meg: a *világ tetején, végén*, öregasszony helyett éppenséggel ifjú – örökifjú istennő, *Tündér (szép) Ilona* uralkodik. A kiskondás – halandó ember, ráadásul a pásztortársadalom alja² – fölmászik az egyetlen éjszaka kinőtt csodafára, és ő nyeri el Tündér Ilona kezét. Ezzel belecsöppen az őskor világtörténelmébe.

A királynő megtiltja neki, hogy kastélya tizenkettedik, más változatban az utolsó szobájába belépjen. Ott raboskodik ugyanis a három-, avagy hétfejű sárkány a falra szögezve. A kiskondás megszegi a parancsot, a sárkány kijátssza őt, és csellel megszabadul, ráadásul Tündér Ilonát is elrabolja.

*

Berze Nagy Jánosnak – szerintem – igaza is van, még nincs is igaza. Az Égigérő fa talán nem ember, tehát nem istennő, sokkal inkább *hely*, ahol az istennő él. Az Égigérő fa a Tejút, teteje maga a Felső világ. Uralkodója nyilván királynő, sőt, istennő. Mivolta kitetszik abból is,

1 A nyelvrégészet a nyelvben megőrzött összefüggések, jelentések, fogalmak, utalások stb. alapján következtet hajdani eseményekre, eszmékre, viszonyokra stb. A szerző találmánya.

2 A legeltetett állatok hajdani rangsora: ló, marha, juh, disznó, amihez igazodott pásztoraik tekintélye: csikós, gulyás, juhász, kondás.

hogy nem kell megkérni a kezét *valakitől*, tehát még vagy már szülői hatalom sincsen fölötte. Férjének is ő parancsol.

Ez nem anyajogú rendszert, vagyis nem ún. matriarchátust jelent, inkább a nemek egyenrangúságát: a trónon ülhet férfi is, nő is, ha a szükséges képességekkel rendelkezik. Erről őskori írások természetesen nincsenek, de ókoriak akadnak bőven.³

Meséinkben a madarak és apróbb állatok uralkodója rendszerint vénséges vén öregasszony, istennő, aki állatai jelentése alapján igazítja útba a mesehőst.

A súlyos gondok, hátborzongató kalandok, próbatételek megélése közös. A testi küzdelem, a harci föladatok, a nehéz munka elvégzése férfidolog, ám a titkok, az ellenség gyöngéinek, elrejtett tárgyak, hadicselek és más rejtett dolgok kifürkészése, a gyermeknevelés, a jövőendő megérzése, ismerete az asszonyra tartozik.

A gonosz legyőzése után ősidők óta sok mesében hangzik el a szeretők csudaszép önátadása: „*Édes szerelmem, én a tiéd, te az enyém vagy!*” Vagy: „*én a tiéd, te az enyém, ásó-kapa válasszon el bennünket!*” Vagy: „*én a tied, te az enyém, míg a halál el nem választ.*”

Meséink serege tanúsítja, hogy így hangzott őskori eleink házassági fogadalma. Súlyos szavait hol nő mondja elsőnek, hol férfi. Ilyenformán a döntést bármelyikük kezdeményezhette! Életre szól. Ilyenformán a „*holtomiglan-holtodiglan*” kereszténység előtti(!) találmány, maga a lét eredeti normalitása, mondhatni a természetes és hűségességében magasrendű élet megvalósítása. Kedélye nem a kocsma oldalának kirúgása, hanem a derű. A derű az élet csöndes öröme, a szeretet főntartása, megszentelése, a rend, az igaz, a normális emberi élet.

Az esküvő a paradicsomi őstudás ünnepe, amit az egyház is főntartott: a házasság szentségét nem pap vagy más egyházi „hatóság” szolgáltatja a *felek*nek, hanem a *szeretők*, a menyasszony és a vőlegény adja egymásnak.

A szeretet a világ legmagasabb rendű megnyilvánulása – még az állatok is sóvárognak rá. Különösen az ún. lelkes állatok, amelyek – esetleg: „*akik*” – a bajbajutott hősök segítői.

Lásd továbbá: *Ringyes-rongyos királykisasszony*. (Krizsa János gyűjtése).

3 Példák a sok közül: *Hatsepsut* egyiptomi királynő (meghalt: Kr. e. 1458) és Samurramat, ismertebb nevén: *Szemiramisz* asszír királyné, majd királynő (Kr. e. 811–792 között).

*

Az elrabolt feleségét kereső kiskondás történetéhez visszatérve láthatjuk, hogy a fa teteje maga a teljes Felső világ hegyekkel-völgyekkel, vizekkel, boszorkányokkal, vándorokkal, pásztorokkal, táltos lovakkal, sárkányokkal, óriásokkal, királyokkal, országokkal stb. Szóval mindennel, aminek egy világban lennie kell. Megjegyzendő, hogy Középső, sőt, Alsó világ is létezik. Utóbbinak istenkirályai sárkányok, akiket a hős Fehérlófia legyőz.

A világ eszerint háromrétegű. A magyar mesék sárkányai – ellentétben a nyugatiakkal – nem hüllők; bolondok volnának gyönyörű lányokat falni, amikor nőül is vehetik őket.

A sárkányság mibenléte nem biológiai, hanem lelki: jellem, őskarakter, örületig burjánzott férfierő, nekivadult féktelenség. A többfejűség is – az elszabadult képességek eltorzulása. Érdekes a sárkányfejek száma: 1, 3, 7 és – ritkábban – 12, 24. Talán csak az első három prímszám csoportja lehetett őseredeti, az utolsó kettő inkább irodalmi túlzásnak vélhető.

A sárkányok és őseink közti szerves kapcsolat emléke, hogy a sárkányok nem gyíkfélékkel házasodnak, hanem az emberektől rabolnak feleséget maguknak. Hajdan leginkább királylányokat.

Ma is léteznek, de nem mocsarakból és barlangokból lesik zsákmányukat, nem is harctereken virgonckodnak, hanem korunk mocsara, a semmi-ipar – szórakoztatás⁴, álművészet és áltudás, divat, tőzsdék stb. – környékén ólálkodnak. A zsákmány mindenütt kínálkozik, ahol álság terjeng.

*

Középső világ is létezik, mert lennie kell: így teljes, így *kerek* a világ. Másmilyen nem lehet. Ami teljes, az kerek: így gurult elő a teremtésből. Az ég is kerek, mint minden tízzel osztható szám, az értelmes okfejtés meg a föld is, valamint az erdő, továbbá „amott kerekedik egy fekete felhő,” aminek közeledése, kereken kimondva, rossz előjel...

*

4 A szór gyökigéből – elszór, szétszór, kiszór stb.

Itt illő közbevetni, hogy minél korosabb egy esemény, annál mélyebben érinti az idő, annál több változata keletkezik.

Vessünk egy oldalpillantást a sumer *Gilgames* eposz – kb. Kr. e. 2200 – néhány, különböző helyekről ide emelt sorára:

„Távolban porfelhő *kerekedett*.”

„Masu csúcsai magasabbak a *földkerekség* minden hegyénél.”

„Falat raktak egy *kerek* esztendőn át.”

„A tenger meg víztartó *kerek* dézsa.”

„Amint az ég alá kilépett, *kerek* erdő állta el útját. Ez az erdő – az isteneknek hús ligete.”

*

A Középső Világ szülötte, Fehérlófia lemegy az Alvilágba, ahol legyőzi az ottani három sárkányt, és egyúttal kiszabadítja az elrabolt királylányokat. Az Alvilágban fészkel a griffmadár, aki fiókái megmentéséért, hálából fölviszi a Középső világba Etana-Fehérlófiát.

Etana és Fehérlófia – jelenlegi feltételezésünk szerint – talán egy hős két neve. Sajnos, az Etana eposz csonka, népmeséink szintén, hiszen a mesélők és közönségük figyelme, teherbírása, emlékezése mindenkor korlátozott. Az időé is! *Régi* meséink nem egyszerűen honfoglalás előttiék, megeshet, hogy sokkal, de sokkal régebbiek! Tudjuk, hogy a hosszú, több részletben elbeszélrt történetek néha megcsonkulnak, máskor némely darabjuk hajlamos önállósulni. Egy példa: a Ludas Matyi eredetileg mezopotámiai, mai tudásunk szerint akkád eredetű, mert legrégebbi írott változata ezen a nyelven maradt ránk. Két *levonása* került át az európai népek mesevilágába. Ebben Matyi csak kétszer torolja meg sérelmét. Kivéve a csángókat⁵, és rajtuk keresztül minket, mert *Fazekas Mihály* főhadnagy úr a Moldvában tanult változat nyomán helyreállította az elbeszélés ősi, szent, hármas szerkezetét!

*

5 Csángó hagyomány szerint nem ők *csángáltak* el, sőt! Ők be sem jöttek Árpáddal, hanem mai lakhelyükön maradtak, s ki-ki faluja területének egy-egy részét művelte. Innen ered *részes* elnevezésük. A moldvai román állam megalapítása után – 1351 – adót nem fizettek, hanem a fejedelem beiktatásakor kölcsönösen kialakított „ajándékot” adtak neki.

Népmeséink folyamának eredeti egysége erekre bomlott az idő örvényében. A történetek ősalakját megtalálni és kibogozni a különböző változatokból, aztán leválasztani a rájuk gubancolódott idegen szálakat, ráadásul szétszedni a megtévesztésig hasonló elemeket, majd visszatelelni az elcsatangolt mozzanatokot, nem gyerekjáték.

Miért fontos ez? Leginkább azért, mert a mese az őskor hitvilágának, emlékezetének, mostani szóval történelmének, világszemléletének és lelki törekvéseinek stb. művészi foglalata. Röviden: a hajdanvolt világ lélek- és létrajza. A mondák pedig a mesék határát még át nem lépett, tehát irodalmi értelemben éretlenebb beszélyek, vagy ha így világosabb: az őskor *történelmének* darabjai, a szájhagyomány regéi, amiket manapság divatos angol kifejezéssel *illik* elnevezni, de mi nem tesszük, mivel ragaszkodunk eredeti magyar beszédünkhöz.

Kezdjük a nevekkal: ahány előadás, majdnem annyi név. Még szerencse, hogy a mesékben gyakoriak a beszélő nevek, melyek fékezik a szószátyárságot. Mert világos, hogy ki nevezhető Világszép Nádszálkisasszonynak, Vasgyúrónak, Fanyűvőnek, Három- vagy Hétfejű Sárkánynak, Vasorrú Bábának, Tündér Ilonának. Annyi bizonyos, hogy javarészt beszélő nevek. Rest Palkó bizony lusta, Vasorrú bába ronda, mert orra a mellét veri...

BABBA

Akit így hívnak, arról rengeteget tudunk a csángó meg székely mese és mondavilágból, különösen a ferences P. *Daczó Árpád* gyűjtéséből. Például azt, hogy Babba Mária némely buzgó katolikus csángó és székely ember számára élő, ma is cselekvő, jótékony égi lény. Őt keresik pünkösdi hajnalán a csángó búcsúsok Csíksomlyón a kelő Napban...

„Mert mi ez?” – kérdi Daczó atya, s választ is ad. „Minden mitológiák legszebbje, ahol az Örök Istenség valósága, a legősibb isteni szimbólumokban, a Napban és a Holdban él tovább most is, ma, éppen itt, nálunk, de úgy, hogy ez nem elszakít, hanem még tudatosabban odafűz a kinyilatkoztatás, a Biblia Istenéhez, és ahhoz a csodálatos női entitáshoz, amely Szűz Máriában valósult meg, hogy rajta keresztül léphessen a teremtet világ talajára a megtestesült Isten: Jézus Krisztus!

Nap és Hold! Örökkévaló atyaisten és örökkévaló anyai, női princípium! És mindezt Csíksomlyón ragyogtatja reánk! (...) Ezt adja nekünk

a megtestesült Isten – Jézus Krisztus Urunk – most, legnagyobb lelki szükségünk idején, áldott édesanyjával, a Babba Máriával, akiket a felkelő napban is meglát a látomásukra váró nép ott, pünkösdi vasárnapján, a Kis-Somlyó hegyén! Amikor ezt így megláttam, még azon a tavaszon, 1985-ben, magam is elmentem Csíksomlyóra, hogy pünkösdi vasárnap hajnalban megnézzem, mi is történik ott, a Kis-Somlyó hegyén?

Képzeljük el! Ott voltam Csíksomlyón, mint hivatalos őrzője a kegyhelynek, 1957-től 1970-ig, 13 és fél évig, soha senkitől még nem is hallottam, hogy mi történik ott, kint a hegyen! Sem elődeim, a barátok, sem a világi papok, se senki, de senki, erről soha nem beszélt nekem! (...)

Hogy mi történik odafenn? Népünk legarchaikusabb rétege, a moldvai és gyimesi patakok csángó népe, társulva Gyergyó, Csík, Kászon peremvidékének népével, és Erdély minden részéből, Csíksomlyóra jött, eziránt érdeklődő búcsúsokkal, pünkösdi vasárnapjának hajnalán, Kis-Somlyó hegyének keleti oldalán a napfelkeltét nézi. Azt látják, hogy a Csíki-havasok mögül felbukó nap tűzvörös korongja egyszer csak kettéválik. A hasadékból kirepül a Szentlélek madara, »repecsél« (repedes), és szórja magából a tüzes lángocskákat. Azok pedig szállnak, szállnak rá a fákra, az egész erdőre, az emberek fejére. Így jön el akkor részükre a Szentlélek! Mások Krisztus arcát látják a napban, vagy egészen magát, a feltámadt Jézust. Vannak, akik Máriát látják, vagy egyedül, vagy a kis Jézussal. Egy szárhegyi asszony a napban angyalokat látott. *Azt mondják, tiszta lelke kell legyen annak, aki meg akarja látni a Szentlelket, amint a napban galambocskaképpen »repecsél«.*

Olyan hiedelem is van, hogy aki a felkelő napot először látja meg, azé a világosság és az istengyermeki élet.

(...) Magam nem nézhettem sokáig a napot, mert könnyezni kezdett a szemem. (...) Az emberek arcát figyeltem. Még nem is pillogtatnak olyankor, annyira a napra mered a szemük. Az egyik férfitől meg is kérdeztem:

- Nem sérti a szemét a fény?
- Hogyan sértené – felelte –, még jól is esik nézni a napot!

Egy moldvai asszony a tüzes nyelvek helyett színes gömböket látott leszállni. Egy melléje is ereszkedett. Amikor meg akarta érinteni, eltűnt.

Egy hidegségpataki öreg bácsi ezt nyilatkozta:

– Ha pünkösöd hajnalán nem látom meg a felkelő napban a Szentlélek eljövételét, nem ér semmit a »somojói« búcsú!” (*Daczó Árpád* [P. Lukács OFM]: Napkelte-nézés Csíksomlyón. Részlet a szerző *Csíksomlyó ragyogása* című könyvéből. [Csíkszereda, 2010, Pallas-Akadémia Könyvkiadó.]

*

P. Daczó Árpád évtizedeken át gyűjtötte a Babba Máriával kapcsolatos adatokat, s erről számos könyvet írt, melyek közös tanulsága, hogy a Babba Mária-tisztelet nemcsak összefért a székegyek és csángók katolikus lelkében, hanem jó gyümölcsöket is hozott.

*

Baba sumer anyaistennő volt, „a bőség úrnője”, hét leánygyermek anyja. Az emberek tőle kértek segítséget gyermekáldásért meg betegség és mindenféle nyomorúság ellen. Anyja Gatumdu, nagyapja An, a sumer hitvilág főistene, az istenek atyja. Férje Ningír-szu hadisten.

*

Népmeséink épülhetnek rövid, egy fordulátú, csattanós esetre. Vagy elbeszélhetnek hosszabb, árnyalt, de továbbra is egy csapás mentén kanyargó, fordulatos történetet. Ilyen a legtöbb. A harmadik csoportba tartoznak a regényszerű, kalandos, sokszereplős, akár több estét kitöltő beszélek, melyekben a világ megformálásáról, a Lét Erőiről, az őskor szellemi eseményeiről is esik szó. Ezekben természetfölötti hatalmakkal, azaz csodalényekkel küzd a hős, akinek már születése is elárulja, hogy nem közönséges feladat elvégzésére lépett e világba. Leginkább ezek a bátrak őrzik az őskinyilatkoztatás, a teremtetés és a mindenkor jó élet tudását.

Tehát a legegyszerűbb, igénytelennek tetsző, méret szerinti osztályozás is átviszi az olvasót vagy hallgatót meséink szellem-terébe. Ennyiben élesen elkülönül a Gazdaságkorban zsarnokoskodó, szellemtelení-

tett közélettől, irodalom- és művészet-ipartól. XX. századi nagy mesemondónk, Ámi Lajos⁶ is az említett három műfajban alkotott.

*

A Fehérlófia-folyam ősmeséi három nagy történet köré fonódnak.

Az elsőben egy magányosan élő fehér kanca fiút *ellik*. Így áll a szövegben. Illendőbben szólva szül, mert az ivadék nem kicsikó, hanem ember. Apjáról semmi hír. A fiú huszonegy évig növekszik-erősödik anyja tején. Hétévenként édesanyja fölküldi egy fára, hogy hántsa le kérgét puszta kézzel. Ez csak harmadszorra sikerül. Némely változatokban ezért őt nevezik Fanyűvőnek... Ekkor anyja, a Fehér ló megdöglik, ő maga használja ezt a szót: „*most pedig megdöglöm.*” Így is történik, Fehérlófia pedig vándorútra kel.

Három csuda erős legénnyel találkozik: *Fanyűvővel*, *Vasgyúróval* és *Hegyhengergetővel*, másutt *Kőmorzsolóval* – nevük a változatokban eltérhetnek. Legyőzi, majd szolgálatába fogadja őket. Szolgáit a *Hét-szűnyi Kaponyányi Monyók*, avagy *Bakarasznai Ember* nevű, az alvilágban meg pesze más mesékben is jártas törpe simán földhöz vágja, majd „megeszi hasukról a kását.” Őt végül Fehérlófia tanítja mőresre. Így lesz teljes a csapata. Hősünk kísérete a világ négy legerősebb embere – négy hamislelkű gazfickó. Elgondolkodtató fölállás...

Az is figyelemre méltó, hogy a felsorolt nevek viselői más mesékben is előfordulnak, tehát egybekötnek különbözőnek látszó történeteket. Joggal, hiszen egy bordában szövődtek.

ALVILÁG

Fehérlófia hánckötélre kötött kosárban ereszkedik le az Alvilágba szolgálai segítségével. Ott három sárkány-várat talál. Kacsalábon forgó réz-, ezüst- és aranyvárat, gazdájuk rangja – feje száma – szerint. A sárkányok egy-egy királylányt raboltak maguknak feleségül a Középső, a földi világból, ahonnan Fehérlófia alászállt. Fehérlófia párviadalban sorra végez a sárkányokkal, az asszonyokat pedig a kosárban fölküldi a Középsőbe. Ő kénytelen lent maradni, mert rájön, hogy a hűtlen cimborák a magasból le akarják pottyantani.

6 Ámi Lajos (1886–1963) mesemondó és meseköltő, írástudatlan alkalmi munkás, a Népművészet Mestere.

*

Az Alvilág jellegzetessége a családiasság. Az ördögöknek van öreg-anyjuk, olykor a sárkányoknak is, de feleséget ember-asszonyok közül kell szerezniük. Leginkább rabolni. Ez is arra utal, hogy az őskor sárkányai biológiai értelemben emberszerűek voltak, de nem Isten képmásai. Roppant erős, féktelen, vad és gonosz fickók, ráadásul ravaszdiak: akik asszonyuk révén is törekedtek magasabb helyzetbe kerülni. A velük való harc elkerülhetetlen: benne az emberség és emberalattiság mérkőzik.

Figyelemre méltó, hogy duhajkodnak, habzsolnak-falnak, ölnek, rabolnak, dorbézolnak, de ennek ellenére beérik egy feleséggel.

*

Fehérlófia Alvilág-szerte keresi a följáratot a Középső világba. Szörnyű vihar, égháború tör ki, dühös jégeső veri az óriás sas fészékét. Fehérlófia saját testével védi meg a fiókákat. Itt lép elénk a normalitás ős-alaptörvénye: *Jótett helyébe jót várj!* Az anyamadar viszonzásul fölröpíti őt a Középső-, az emberi világba. Útközben több marhát és számos hordó bort kell elnyelnie, de – ez mutatja hatalmas erőfeszítését – ereje mégis elfogy. Mielőtt lezuhannának, Fehérlófia saját karját is levágja, és a sas csőrébe adja. Szerencsére egy-két szárnycsapással fölérnek, mire a derék sas visszaöklendezi Fehérlófia karját, és az visszarakad a helyére, hisz jótett helyébe jót várj!

Éppen ez a világ-rétegek közti utazás olvasható a *Kriza János* gyűjtötte erdélyi *Borsszem Jankó* című mesében is. Jankó azt kérte, hogy a griff, akinek a fiókáit megmentette, vigye föl őt a felső világba. „Meg is lett. A vén griffmadár feltarisznyált egy bivalyt megnyúzva, s meghagyta Jankónak, hogy mikor visszanéz, mindig vessen egy húsdarabot a szájába.

Repült már a griff felfelé, Jankó a hátán. Vetette a húst mindegyre, amíg az egész bivaly elfogyott, s még mindig nem voltak a kijáróliknál. Egyszer néz hátra a griff, s hogy nem volt hús, kapja magát Jankó, s vág a saját cobókjából. Azt is elnyeli a griff, s abban a pillanatban már a földön is voltak.

- Miféle húst adtál utoljára? – kérdi a griff.
- A cobókomból vágtam – mondja Jankó.

– Gondoltam – felelé a griff –, mert igen édes volt – azzal a helyére tette a húst, reáfűjt, s egy pillanat alatt odaforrott.”

VILÁGTÖRVÉNY

Jótett helyébe jót várj! Így szól a világtörvény. Az összes komoly vallás erkölcsi tanításának magva. Ugyan nem annyira mély, mégis olyasféle, mint a kereszténységben a szeretet főparancsa, ami korlátozás nélkül mindenkit befogad. Szinte valamennyi ó-mesénkben elhangzik. A Szeretet a lét alapja, a Szép, a Jó és az Igazság egybefoglalója, a világ fönntartója, a tisztelet, a béke, a megértés – minden igazi érték szülője. Nélkülük zűrzavar támadna. Sárkányok, azaz gonosz erők hatalmaskodnának, legázolnának bennünket, a Föld pedig elpusztulna. Tehát a Jót élni és tenni kell – azaz tulajdon életünkkel folyton teremteni.

A *jótett helyébe jót várj!* nem szemlélődő-elmélkedő vallás parancsa. Inkább kemény megpróbáltatásokkal küszködő emberekhez szól, akiknek föl kell ismerniük egymásra utaltságukat, különben elvesznek. Összefügg az „*én a tiéd, te az enyém*” eszme szellemével.

Alapvető, hogy a jótett első oka az, hogy valaki bajba jutott, tehát bárki legyen, meg kell menteni. A jótett nem érdem jutalma, hanem előleg. A létezés, az Élet bizalmának kifejeződése, ajándék olyasvalakinek, aki eddig még nem adta jelét érdemességének.

*

A második részben vagy elbeszélésben a „*királyfiak, hercegek, grófok, válogatott cigánylegények*” sorra megbuknak a próbán: egy se bír fölmászni az egyetlen éjszaka nőtt Égigérő fára. A kiskondás szabir módszerrel, a fatörzsbe vert szögeken/ékeken lépcsőzve megy föl a Középső világból a Fölsőbe.

Magyar mese, szabir módszer?

„Kr. u. 587-ben, az ún. hosszú bizánci-perzsa háború – 572–591 – idején a bizánciak oldalán harcoló sapeirek – szabirok – egyike a várfal eresztékreseinél egy rudat a kövek közé illesztett és erre lépett. Aztán följebb vert rudat a falba és a másik lábával erre támaszkodott és így tovább. Végül bejutott Beiudaesz várába s elfoglalta.” (*Theophülaktosz Szimokattész: Világtörténelem*, II. könyv 18. fejezet, ford. Olajos Teréz)

Szimokattész könyvében olvasható a Beiudaesz közelében fekvő Matzarón, talán Maserte (Maseri, Mezerech) város neve. *Szádeczky*

Kardoss Samu szerint Matzarón helyőrségét részben vagy egészben szabir harcosok alkották. (...) Vajon a Matzarón földrajzi névben nem népnevünk ősi alakja: *matzar* – rejtőzik-e? (uo., Olajos Teréz jegyzete nyomán.)

HATÁR

A kiskondás megtalálja Tündér Ilona kastélyát, és feleségül veszi a királynőt, ám a tilalom ellenére bemegy az utolsó szobába, ahonnan kiengedni kényszerül az ott raboskodó Sárkányt, aki korábban a Fölső világ ura volt. A Sárkány nemcsak megszökik, de el is rabolja Tündér Ilonát, majd visszaállítja hatalmát a Fölső világban.

Mesénk, őskori történeti hagyományunk küzdelmes sorsokról és eseményekről számol be, melyekben a Sárkány, a Boszorkány meg az Ősgonosz egyéb erői hatalmaskodnak. A hős erős és bátor, miközben figyel a lét aprócska részleteire is, melyekben egy egérke, a sánta róka vagy a koszlott, szemétre vetett csikó őrzi a világban a sárkányuralom elől rejtőzni kényszerült Jó erejét, mély bölcsességét, mindeneket egyesítő szeretetét. Ebben az egységben már nem különül el a jó, a szép és az igaz a szeretettől: a Nagy Négyes itt már egy. *Izaiás* látomásában ilyennek mutatkozott a Megváltó: „*Úgy nőtt fel előttünk, mint a hajtás, és mint a gyökér a szomjas földből. Nem volt sem szép, sem ékes [hiszen láttuk], a külsejére nézve nem volt vonzó.*” (Iz 53,2)

A Gonosszal megharcoló kiskondások mind ilyesfélék. Vakarcsok, akik szinte véletlenül jönnek világra, szépségük nem külső látszatuk, hanem benső lényegük. Ezért ismerik föl az egérkékből, a sánta rókákban, a szemét közt vergődő csikókban a lényegét. Önmagukba látnak, átlépnek benső határaikon, hisz minden titok bennünk van!

A SZERETET

A harmadik rész a Fölső világ bejárása, egyúttal alámerülés a hármas próbatételek által a „szolgaság” terébe. Csak az döntheti meg a Sárkány Fölsővilág-beli törvénytelen hatalmát, aki legény a talpán. Aki képes Tündér Ilona kiszabadításához és a Sárkány legyőzéséhez szükséges eszközök és eljárások megszerzésére, birtoklására, használatuk megtanulására.

Mi ennek a titka?

A Jóról a rosszak is tudnak, és viczorogva bár, de olykor fejet hajtának előtte. Egyszerűen nem tehetnek mást, mivel lefegyverzi őket e tény: nélküle ők is elpusztulnának!

A nagyhatalmú Gonosz Boszorkány nem jóságáról híres, de az illő tisztelet lefegyverzi: *„Szerencséd, hogy öreganyádnak szólítottál, különben már a századik karón száradna a fejed!”* Tehát a mesetermő őskorban már létezett illem és jótett! Eleink nem ügyfélnek, átverendőnek tekintették egymást, hanem embernek.

Az őskor szabályainak, szólásainak összegyűjtése, elemzése külön tanulmányt kíván.

*

Mi a szeretet? Nincs sem fizikai hely, sem lelki tér a Földön, ahol ne létezne.

Isten maga a szeretet. Hogyan s miben mutatkozik meg?

Ő az Úr. Az Ő jelenlétének emberi körülírása a Szentháromság, a Nagy Négyes: a szeretet, az igazság, a szépség és a jóság valóságos és örök egységének megtapasztalása. Az őskori hős nem használ ilyen fogalmakat. A Fönnvalóba vetett bizalom által egyesíti lényében a Nagy Négyes hatalmát, s válik erőssé, legyőzhetetlenné, szabaddá. Igen, szabaddá, mert az Úrhoz való hűség és elkötelezettség maga az igazság – és az tesz szabaddá.

Jóvá.

Jó emberré, aki mer jót tenni. Kell-e bátorság a jócselekedethez? Vagy éppen ahhoz kell igazán?

Meséinkben megőrzött kifejezéssel így foglalhatjuk össze az őskor erköcsi alapvetését: *jótett helyében jót várj!* Ez a gondolat tartotta fönn a világot, ez az őskor legfontosabb, máig érvényes szellemi hagyatéka. Nem csekély föladat megfelelni neki! Szinte mindannyian jók szeretnénk lenni, de tudunk-e? Merünk-e? Sikerül-e? Nem fizetünk-e rá? És ha igen? Várom, várom jótettem viszonzását, de gőzöm sincs, hogy mikor és honnan fog érkezni. Vagy már túl vagyunk rajta? Észre se vettem? Újra és újra fölmerül: valóban jó volt-e az, amit tettem, mondtam, gondoltam? Nem ártottam-e vele? Egyáltalán: mi a jó? Fölismerem? Meg tudom különböztetni az érdektől? Az is lehet, hogy a világban akkora a keverés, hogy manapság már elválaszthatatlan a rossztól?

Pál apostol írta évezredekkel később a nehézségekről: „Bár a jót szeretném tenni, a rosszra vagyok kész.” (Róm 21.)

Természetesen az ősmesék hősei hajdan, az élő hagyomány korában, így, e mai szavakkal nyilván nem töprengtek: Ámde! Az említett fogalmak tartalma, lényege kezdetektől fogva állandó. Ehhez képest mai alakjuk mellékes. Hogy ez így igaz, azt kórusban állítja összes népmesénk.

Mióta?

*

Ősmeséink kétségtelenül a Krisztus születése előtti évezredekben keletkeztek. Ha későbbiek lennének, akkor találnánk bennük utalást Jézusra, egyházra, papokra. A jóval későbbi, anekdotikus jellegű, pl. Jézus és Szent Péter kalandjairól szóló beszély-csoportban számos ízes példa akad erre.

Az ősmesék, a sokkal korábbi keletkezésük ellenére a szeretetben gyökereznek. Régóta tudjuk, hogy a szeretet nem vallási szólam, nem is bölcséleti találmány, hanem az emberi lény számára nélkülözhetetlen életmód. Az emberhez illő, a normális lét egyetlen kapuja. Ha szeretsz és szeretnek, akkor vagy, ha nem szeretsz és nem szeretnek, akkor mintha a világra sem jöttél volna. Az események közös szellemi üzenetéből nyilvánvalóan kitetszik, hogy a Mindenség alapja a szeretet, emberi létezésünk értelme és fönttartója.

A jó forrása.

A teljes tudás alapja.

Az ősi intelem: „jótett helyébe jót várj!” világosan eligazítja a minden időbeli, köztük az előbbi világkorszakokban élt mesélőket, akkori és mai hallgatóikat. A szívbeli jótétemény szeretetcselekmény. A jötevő a lét „szeretetkészletének” fogyasztója s eközben önzetlen gyarapítója. Például az istállószolgának állt királyfinak nincs szerződése arról, hogy a trágyadombon döglődő csikó mire jut, ha hátára veszi, jó helyre cipeli és ott megeteti tizenkét szekér fából égetett parázzsal. Aki – *Domonkos Istvánt* idézve – „a jövőbe veti horgát”, annak nincs semmi biztosítéka jótette megtérülésére. Arról sincs papírja, hogy a Teremtés jósággészlete elég-e az ő reményei beváltásához.

A „jótett helyébe jót várj!” tehát nem erkölcsi, nem jogi, hanem *létintézmény*. Büntetéssel való fenyegetés, kikényszeríthetőség nélkül

szabályozta az élet rendjét – nem igényelt ilyesmit ahhoz, hogy az őskori életrend szilárd alapja legyen.

Az emberek, de tán még a sárkányok is a mindenkori normalitás zálogának tekintették.

VÁNDORLÁS

Legcsudálatosabb vonásai meséinknek, hogy hőseiknek – szegény legényeknek és királyfiaknak egyaránt – útjuk van, amin menniük kell. Aki megáll, visszafordul, az kiesik, mert az élet – tapasztalatból tudjuk – vándorlás. Ezért is mondjuk életútnak, noha lényeges eseményeink zöme szívünkben és lelkünkben történik. A boldogság, a csalódás, a vágy, a szenvedés, stb. megéléséhez fölösleges kimozdulni hazulról. Hányattatásaik során a hősöknek lelkükben és a külső világban rendre meg kell küzdeniük elképesztő természeti és természetfölötti akadályokkal, mégis sikerül annak, aki útját megszakítva, idejéből-erejéből áldozva segít a rászorulóknak: a sánta rókának, a tört szárnyú madárnak, a cipekedő vénasszonynak. Önzetlenül. A *jótett helyébe jót várj* szellemében s annak mérlegelése nélkül, hogy a nyomorék állapot vagy az elaggott banya képes-e valaha viszonzásra.

A gonosz mostohák elkényeztetett lányai, a „rangidős” királyfiak meg más nagyreményű várományosok, mind elhessentik a „haszontalanokat”. Együttal persze azt is, hogy a „*jótett helyébe jót várj*” fedezet nélküli hitele által a felső szellemi világához csatlakozzanak. Keményen szólva: vagy a tényleges *léthez*, vagy a *semmihez* tartozik az ember. Azok a szereplők, akik nem dobják vissza a vízbe a partra vetett halacszkákat, azok örökre kiesnek a létből, soha többé még csak szó sem esik róluk.

Mintha világra sem jöttek volna.

Egyáltalán nem véletlen, hogy az igazi mesterek mind szerették a „haszontalanokat” – leginkább közülük hívták tanítványaikat. Rájuk igyekeztek hasonlítani. Gondoljunk Buddha követőire, Jézus Krisztus apostolaira...

Mindent összevetve meséinkből földereng, olykor élesen szívünkbe markol az Igazság ereje, amint átöleli a világot és mindenütt pártolja a jókat meg az igazakat. Szükség is van rá, mert a hagyomány, a mesék hármas számtana szerint a Gonosz 2:1 arányban vezet. Úgy látszik, hogy a jónak-igaznak mérhetetlen vagy annál is nagyobb hátrányt kell leküzdenie, amikor föl kell szántania a Szárhegy köves lejtőjét. Búzával

bevetni, learatni, kicsépelni, megőrölni, majd reggelre kenyeret sütni belőle. Hogy, hogyanem, sikerül, mert tömérdek lény, még az ördögök is segítenek! Ezért áll még mindig a világ. Egyelőre.

*

A jótett különleges csodája, hogy nem vész el soha, mert megtörténte pillanatában máris tovasugárzódik a világban, s mindenütt elejét veszi a rossz terjedésének. Ahol a jó észleli fogyatkozását, ott *önmagával pótolja a hiányt*. A jótett helyébe jót várj lehetett az Őskor életadó reményszabálya, ami szinte körülölelte a létet, s úgy intézte, hogy az elsőszülött királyfi pompás lova maradt, mi volt: bármelyik versenypályán megállta a helyét. Ellenben a trágyadombon döglődő pókos gebe a 12 szekér fából égetett parázs bekebelezése után táltossá változott, és egyetlen rugaszkodással átszökkent a föld vagy éppen a szellem-világ túlsó sarkába.

A jótett folyamatosan mozgatja-forgatja a Létet és a történeteket. Főlemeli az alázatos szívű hitványt, az elromlottat, az annak látszót a legmenőbbek fölé, ám a rosszról leveszi a kezét és hagyja lecsúszni. Ahogy Máténál (25,34–40) olvassuk: *„Aztán így szól a király a jobbján állókhoz: Jöjjetek, Atyám áldottai, vegyétek birtokba a világ kezdetétől nektek készített országot! Éhes voltam, és ennem adtatok. Szomjas voltam, és innom adtatok. Idegen voltam, és befogadtatok. Nem volt ruhám, és felruháztatok. Beteg voltam, és meglátogattatok. Börtönben voltam, és fölkerestetek. Erre megkérdezik az igazak: Uram, mikor láttunk éhesen, hogy enned adtunk volna, vagy szomjasan, hogy innod adtunk volna? Mikor láttunk idegenként, hogy befogadtunk volna? Mikor láttunk betegen vagy börtönben, hogy meglátogathattunk volna? A király így felel: Bizony mondom nektek, amit e legkisebb testvéreim közül eggyel is tettetek, velem tettétek.”*

*

A Jó folyamatosan gyúrja a maga képére a világot. Csöndben, finoman, csinnadratta nélkül.

A TÁLTOS

Érdemes gondolkodni a táltos szó kettős jelentéséről. A táltos lehet csodaállat és csodaember. Mindkettő úrrá lesz természeti kötöttségein, hogy valami nagy és nemes tettet vigyen véghez a rossz ellenében. Meséink szerint az őskori ember ennek az életcélnek a vonzásában élt. Elszánta magát arra, hogy ne a rossz, hanem a jó cselédje legyen. A Lét hierarchikus és zárt rendjében a szolgálat kikerülhetetlen. Ennek az eszmének a továbbsugárzásából alakult ki meséink *hős-ideálja*, majd az *életszentség*, majd sok-sok idő múltán a *lovagság* eszméje.

Vakság észre nem vennünk, hogy a hitványnak látszó harmadik, a legkisebb (!), a vakarcs gyermek szerzi-őrzi és adja tovább a tudást, ő viszi át a kátyúkon a világ szekerét, s ami a legfontosabb: ő tölti föl az életet igazsággal meg jósággal és szeretettel. Üzemanyaggal...

A legkisebb gyermek ereje nem izom, hanem szív és lélek. Általában fiú, de lány is lehet. A jelek szerint a nemi hovatarozás az őskorban nem játszott különösebb szerepet. Tündér Ilona a Felső világ királynője volt. A madarak és más állatok uralkodója általában kortalanná aszott vénasszony. Az *Idő* megaszalja, s ezzel jelzi, hogy van hatalma fölötte, mert az illető testben, embertestben él, ámde a Valóságban Istennő. Ezért életét elvenni az Idő sem képes.

A mai asszonyokat is eligazítaná, már amennyiben azok hajlandóak volnának megérteni és elfogadni az időtlen életvezetési szabályokat. Legelőbb azt, hogy legyen legkisebb gyermekük...

*

A mindhárom világban játszódó mese hármasmese. A Mindenség meg az emberlét és sors teljességének bemutatása. Életminta. Az Égigérő fa erre éppen a megfelelő terep.

A részek körül-közül sarjadzó apróbb történetek, mellékszálak segítségével eredetileg egyetlen összefüggő *magyarságtörténetet* és *őshittant* alkothattak. Kitetszik ez a különböző mesemondók ajkán és lelkében fönmaradt úgynevezett változatok lényegi azonosságából, meg az egyéb meséinket át- meg átjáró vándor-elemekből is.

Csak elfeledni valók az ún. pontos, *számszerű* adatok, mert meséink és dalaink serege szinte megolvashatatlan. Rengetegen vannak, és egyértelműen a Föld legrégebbi kultúrkincsei, az emberiség *ősemlékei*

közé tartoznak. Ennek az állításnak a lényege nemcsak a korra való utalás, hanem a *kincs*. A kincs nem arany, hanem *életvédő érték*. A hármas mese a máig friss szerves szellemi összefüggés rendje, ami él az egyes darabok közt, továbbá más, ma meséknek tartott vallási, művészi-irodalmi, történelmi stb. emlékeinkben. Leginkább pedig bennünk.

Addig élünk, ameddig hagyjuk, hogy meséink vigyázzanak ránk.

KÜZDELMES ÉLET

– Király István önéletrajza (1882-től 1922-ig) –

(III. rész)

A NAGY HÁBORÚ ÉVEI

A nagy háború kezdete (1914. 06. 28.)

1914-ben a világpolitikai helyzet egyre súlyosabb lett. Bosznia és Hercegovina annektálása miatt a szerbek nehezteltek a Monarchiára. Az ellentéteket az orosz szította. A Boszniában tartott hadgyakorlatokra utazott Ferenc Ferdinánd trónörökös és feleségét 1914. június 28-án a szerbek meggyilkolták. Az ultimátumban kért elégtételt a szerbek nem voltak hajlandók teljesíteni, megtörtént a hadüzenet és kitört a nagy háború. Ezzel megpecsételődött a Monarchia sorsa és vele hazánké is.

Ebben a kritikus időben kezdődött Emmuska lányom taníttatása. Gondolkozóba estem, de bíztam Istenben, hogy megsegít. Ebben a hitemben nem csalódtam. Ahogy a mozgósítási parancsot kifüggesztették, a hadkötelesek tömegesen vonultak be ezredeikhez. Engem annak idején nem soroztak be, így nyugodt voltam, de nemsokára jöttek a pótbesorozások, amelyen engem is besoroztak. Ekkor a püspöki hivatal bekérte irataimat és tekintve a hitközség nagyságát és népes családomat, felmentetett. Ez nem tetszett a két ellenségemnek, alattomos vádakkal támadtak ellenem és behívásomat kérték. Erről semmit sem tudtam. Incze plébános úr is, aki ekkor már esperes úr és országos képviselő lett, hallgatott róla. A honvédelmi minisztériumból megkeresték a királyi tanfelügyelőséget és informálódtak. Ezek, amint később megtudtam, rám nézve kedvezőek voltak.

Ez a feljelentés 1915. év tavaszán egy iskolalátogatás alkalmával derült ki. Berze Nagy János királyi tanfelügyelő úr iskolánkba jött. Az osztályok meglátogatása után megbeszélésre hívta össze a tantestület tagjait. A megbeszélés után nyíltan Füstöshöz fordult, ránézett lólábaira és azt mondta: Nem szégyelli magát, amikor tudja, hogy ilyen lábakkal nem hívnák be katonának, még ha száz évig háborúznának is, s egy ötgyermekes családapát alaptalan vádakkal illetve szeretne

behívatni, pfuj, szégyellje magát. Füstös meg volt semmisülve, egy szót sem tudott szólni.

Ekkor tudtam meg, hogy feljelentettek. Most már világos lett előttem a belső sugallat, amely Madarason arra készítetett, hogy Csikszentgyörgyre pályázzam. Így, bár elvesztettem drága kisfiamat, biztosítva lett életem a család többi tagjai számára. Ha Madarason maradok, ott nem lett volna indok a felmentésemre, s ki tudja, életben maradtam volna-e?

Most már biztosítva láttam itthon maradásomat, és ez a tudat kötelességemmé tette, hogy intenzívebben gazdálkodjam. Haszonbérbe vettem egy hadba vonultnak hatholdas birtokát, amely parlagon maradt volna, és hozzákezdtem megműveléséhez. A föld az országút mellett feküdt. Egy alkalommal, amikor éppen azon a földön szorgoskodtam, ott ment el Berze Nagy tanfelügyelő úr, meglátott, megismert, magához intett és azt mondta: Nem szeretem, ha a tanítók ilyen munkával foglalják el magukat, ez a tanítás rovására megy. Erre azt válaszoltam: Ezt a munkát csak az iskolai időn kívül végzem, de erre most a termelés növelése miatt, amit hazafias kötelességnek tartok, szükség van. A tanfelügyelő úr ősszel majd meglátja, hogy igazam volt. Elhajtattott és bizonyára elgondolkodott szavaimon.

Ősszel, amikor csak nagy nehezen lehetett sok mindent beszerezni, meglátogattam és néhány kiló főzeléknek valót, lisztet és mást vittem neki hálám jeléül. Fizetni akart érte, amit nem fogadtam el. Ekkor mondta: igaza volt.

A harctéri helyzet ingadozott. Ettől függetlenül Románia még tartotta a kimondott semlegességet és a gazdasági szerződés értelmében a Magyarországnak szállított kukoricát nemcsak az állam, hanem magánszemélyek és vállalatok is vásárolhatták. Ezt kihasználva, hogy az esetleges inséget enyhítse, a takarékpénztár megbízott engem, mint ügyvivőt, hogy a gyimesi vámon keresztül hozzak egy vagon kukoricát. A megbízást elvállaltam, elutaztam Gyimesbükkre, magammal vittem a szükséges pénzt. A vám nyitva volt és így akadály nélkül átmentem Palánkára és ott megvásároltam az egy vagon kukoricát, ez 15 tonna volt. Lisztet is vettem, de azt már a vámnál egy magánkereskedő árulta zacskókban, tíz kilós tételekben, és így kellett mintegy két kilométerre elszállítani. El lehet képzelni, hogy mit vesződtem, amíg tíz mászát elszállítottam és bezsákoltattam.

A kukorica elszállításához az állomásfőnöktől kocsit kértem, azzal mentem Palánkára, hogy a kukoricát felszállíthassam. Ez sikerült is, de amikor az utolsó fuvar is elhagyta a vámsorompót, azt lezárták és én ott maradtam fogolynak. Megijedtem, mi lesz velem, ki rakatja be a kukoricát. Egy ötletem támadt, hallottam, hogy a románok könnyen megvesztegethetők, s tudtam, hogy a vámnál lévő katonák valamennyire tudnak magyarul is. Az egyik katonát szemjelzéssel félrehívtam és ígérttem neki negyven koronát – több pénz már nem volt nálam –, ha átenged a vámon. Megértett, de csak úgy tudott segíteni rajtam, hogy megmutatta a kerülő utat, a Rákóczi-vár felé, ez a vám melletti magaslaton van, és megmagyarázta, hogy miképpen juthatok a бүккi állomásra. A pénzt átvette, nekem sikerült az állomásra jutnom és a kukoricát berakattam. A lisztes zsákokat darabáruként adtam fel. A szállásomon még volt pénzem, abból fedezni tudtam a vasúti fuvarokat. Ezek elintézése után a legközelebbi vonattal hazautaztam.

A kukorica átlagos ára vékánként 1,5 koronába került és mi két koronáért hoztuk forgalomba. Tudomást szerzett erről Bartalis úr és nyomban letiltotta annak árusítását. Ugyanis ő is hozatott, nem tudom, mint magánember vagy mint hatóság, de ő három koronáért adta. Nem reagáltam a rendeletére, és tovább mértem a kukoricát. Beidézett a szolgabírói hivatalba, és megbüntetett száz koronára. Megfellebbeztem, amit ő elutasított és a végzést a csíkszentgyörgyi előljáróság útján hozta tudomásomra. Éppen a vasárnapi miséről a piacon át a lakásomra mentem, ezt látva Puskás a végzést a küldönccel szembeküldte velem, ő pedig az irodaajtóból figyelt és várta a hatást. Megnéztem az írást és azt mondtam: szarok az egész dologra, és az írást széttéptem. A küldönc azonban ezt úgy mondta vissza, hogy azt mondtam: szarok az urakra! Puskás ezt így tudatta a főbíróval, aki másnap a száz korona biztosítására lefoglalta az egyik anyakocámat.

Így sem akartam fizetni, mire ő a végrehajtást foganatosíttatta és a disznót el akarta hajtani. Nem voltam odahaza, a feleségem nem tudta, mit csináljon, nélkülem nem merte a száz koronát kifizetni, és így a hatósági személy a disznót elhajtotta. Meglátva ezt a szomszédban lakó községi bíró azonnal kifizette a száz koronát, nem engedte elhajtani a disznót. Amikor hazaértem és megtudtam, mi történt, megköszöntem a bírónak az emberséges eljárást és természetesen megadtam neki a pénzt. Később, amikor Bartalist a sok visszaélés

miatt leváltották, az utódja, mint jogtalanul behajtott összeget, visszafizette.

Ferenc öcsém és Mariska húgomnak a férje, Szalló Béla, akik a fronton majdnem egy évet töltöttek és mindketten súlyos betegek lettek, kezelésre a kézdivásárhelyi kórházba kerültek. 1915 júliusában az egész család átment Kézdiszentkeresztre, meglátogattuk édesanyámat, onnan továbbmentünk Vásárhelyre. Öcséméket, akik már lábadoztak, kikértük és pár órát együtt töltöttünk. Készítettünk fényképet is. Ez a kép maradt a húgomról és Béla sógoromról, akiket többé nem is láttam.

1915 májusában Olaszország felmondta a hármasszövetséget és az antant hatalmakhoz csatlakozott. Ez a lépés megnehezítette a központi hatalmak helyzetét. Ettől kezdve nagyon változó szerencsével folyt a háború. Románia a semlegességben nagyon kezdett ingadozni. Részleges mozgósítást tett. Ezt látva a központi hatalmak biztosítékképpen védelmi intézkedéseket hoztak a határok védelmére. Csík megyében az Úz-völgyében lövészárkokat ástak, tüzérségi kilövőket építettek, lent a vámnál „farkasvermeket” ástak. Ugyanígy készültek a gyimesi, békási és tölgyesi szorosoknál is.

Ezek az intézkedések a lakosság körében nagyfokú nyugtalanságot okoztak, és ezt tetézte a kormány intézkedése, amely a harangok és az orgonák principál sípjainak azonnali beszolgáltatását szorgalmazta. A rendelet megjelenése után rövidesen jöttek a hatósági szakértők és a hívek könnyei közepette, egy harang kivételével, a többit a toronyból ledobták. Az orgona principál sípjait is leszerelték, ezeket én sirattam meg. Ugyanekkor leszerelték a kápolnák kis harangjait is, összesen öt darabot.

Ebben az időben a havason bérelt ötvenholdas kaszálón dolgoztattam. Az elkészült szénát szállíttattam. Eközben láttam, hogy az előkészületek komolyak. Artz tábornok úr, aki a határvédelmi intézkedéseket irányította, naponként vonultatott fel hol egy, hol két századot a határ felé. Szentül meg voltunk győződve, hogy a határon az oláh nem tud átjönni.

Közben odahaza is folyt a munka. Befejeződött a képezés. A havasról az összes szénámat leszállíttattam. A gabona cséplésére az előkészületeket megtettük, a feleségem elkészítette a cséplőmunkások részére a jó lucskos káposztát, én megvettem a szeszt a pálinkának. A feleségem

egy nagy kemence kenyeret sütött, mintegy kilenc darabot. Minden pénzem elfogyott, csupán húsz koronám maradt. A havasi kaszáltatás, a széna hazahordatása, a cséplésre való előkészületek körülbelül 800 koronámba kerültek. De hát megérte volna, mert majdnem ötven szekér szénát hordtunk haza.

A cséplést megelőző nap vasárnap volt. Incze esperes úrnak ekkortájt érkezett egy kis hordó egri bikavér bor és vasárnap délutánra meghívott, hogy kóstoljuk meg. Bementünk többen a hivatalosak, de olyan nyomott volt a hangulat, hogy nem ízlett még a bor sem. Máskor kártyázni szoktunk, az sem ment. Szóttlanul ültünk és bámészkodtunk. Mindenki érezte, hogy valami rendkívüli dolog előtt állunk. Lehangolt állapotban mentünk haza.

Vacsorához ültünk, de az sem kellett. A gyermekek látván borús arcomat félve tekintettek rám és nem mertek játszani. A feleségem igyekezett lelket önteni belém, de nem sikerült. Végül rá is átragadt a lehangoltság. Vendégünk volt Brassóból, a feleségem unokahúga. Ő, aki a vidámság mintaképe volt, látva a mi búskomorságunkat szinte sírni kezdett.

Lefeküdtünk, de nem tudtam aludni. Szép csillagos volt az égbolt, s ennek ellenére majdnem minden negyedórában kínéztem az udvarra és figyeltem az eget. Alig aludtam és már öt órakor fenn voltam, rendezgettem az udvaron, a csűrben, hogy amikor jönnek a munkások a csépléshez, minden rendben legyen. A cséplőgépet előző nap, vasárnap délután odaszállították. Reggel hat órakor megkezdődött a cséplés. Néhány zsák búza cséplése után halljuk, hogy szól a községi kürt, s hangos szóval hirdeti a községi küldönc: Románia megszegte a semlegességet, betört és a hatóság elrendeli a kiűrésítést. Igyekezzék mindenki a legszükségesebbeket magához venni és az ország belseje felé menekülni.

A menekülés (1916. 08. 28.)

A cséplést azonnal beszüntettem, a munkásokat elbocsátottam és megkezdődött a családi tanácskozás, hogy mit vigyünk, hova és merre meneküljünk. A szolgának kiadtam a feladatot, hogy készítse elő az egészvágás szekeret, a tengelyeket kenje meg, stb. Amikor legjavában szedtük össze az elviendő tárgyakat, beállított a csendőrmester másodmagával és felszólított, hogy azonnal vonuljak be Székelyudvar-

helyre a csapattestemhez. Rendkívül felháborodtam és kijelentettem, hogy nem megyek, mert most a családom biztonságáról kell gondoskodnom. Nem tágított. Hívtam, menjünk az előjárósághoz és telefonon kérdezzük meg a főszolgabíró, hogy mit csináljak. Ha hatalma van rá, akkor adjon engedélyt arra, hogy a családomat biztonságba helyezzem.

A hivatalban Bartalis főbíró vette fel a kagylót, és csodálkozásomra emberségesen intézkedett. Azt mondta, hogy a családomat indítsam el, menjünk Udvarhelyig együtt és én ott a 82. gyalogezred parancsnokságánál jelentkezzem. A többi aztán a katonai hatóság dolga. Így a csendőröktől megszabadultam és megkezdtük a csomagolást.

Elsősorban feltettük a szekérre Annuska kelengyéjét, amely egy nagy ládában volt elhelyezve. Ágyneműt, fehéreneműt és a legszükségesebb ruhaneműt csomagoltuk össze. A szolgálával együtt összesen tízen voltunk, tehát szépen gyűlt a csomag. A magam részére roppant bután csomagoltam. Bevonulás esetére készítettem egy finom, de kemény bakancsot, hozzá bőr lábszárvédőt. Azokat szépen betettem az éjjeli szekrénybe, mert hát kár ilyen hosszú útra vinni. A bolyhos szövetből készült télikabátomat visszaakasztottam a ruhaszekrénybe, helyette a viselő télikabátomat és az átmenetit tettem fel. A bakancs helyet egy rossz viselő cipőt húztam a lábamra. A csépléshez előkészített ételmet, a pálinkát, egy egész kemence, nyolc-kilenc darab kenyeret pakoltunk fel. Ezenkívül fél zsák kenyérlisztet, egy zsák búzát. Egy kis ketrechen néhány hízott kacsát, tyúkot és csirkét is felpakoltunk. Mindezekre bizonyosan szükség lesz, mert útközben nem vásárolhatok, mindössze húsz koronám maradt. A gyermekek részére kényelmes ülőhelyet készítettünk. Öten voltak. Emmuska 13, Aladár 11, Magdus 10, Sárika 7 és Erzsike 5 éves. A felnőttek: feleségem, Annuska, Juliska, a brassói rokon, végül a szolga és én.

Égészen délután négy óráig tartott az elrendeződés. A nagy izgalomban egész nap nem is ettünk. Négy órakor könnyek között útra indultunk. Amikor a kaput kinyitottuk, hogy induljunk, megrázó dolog történt. Burkus, a hűséges kutyaánk hozzám simult és kezemet megnyalogatta. Mindnyájan sírtunk. Elfelejtettem mondani, hogy a szekér után kötöttünk három darab kétéves üszőt és a féléves borjút. Útnak indítottuk nagy botorul a 13 darab sertést is. Amikor a kapun kimentünk, a kutya, mint egy őr, lefeküdt a kapuba, és amint később megtudtuk, ott feküdt és nem engedett be senkit az udvarra.

Elindultunk Csíkmindszent felé. Bármerre néztünk, a menekülők szekereinek tömegét láttuk. Valóságos népvándorlás volt. Ehhez hasonlót csak Munkácsy vagy Feszty festményein lehet látni. Amikor Csíkszeredába értünk, már sötétedett. Itt már akkora volt a tolongás, hogy alig lehetett előrejutni. A nagy tumultusban a 13 sertés terelgetése lehetetlen volt, s amikor egyet elgázoltak, a többi félrehajtottam az útszélére és otthagytam őket. Ezek már a veszteséglistára kerültek. Akkora volt a zshivaj, hogy akik egymás mellett mentünk, nem értettük egymás szavát. Mi, felnőttek gyalogosan mentünk a szekér mellett. Csíkszeredát elhagyva cammogva haladtunk a Hargita felé. A rettenetes tolongásban, zajban az egyik üsző elszakította a kötelet, amellyel a szekér után volt kötve, és messzire elsodródott. Hiába igyekeztünk megfogni, nem sikerült.

Este nyolc órára értünk egy malomhoz, melynek tágas udvarán már több szekér helyezkedett el. Mi is betértünk ide. Alighogy elhelyezkedtünk, hogy vacsoráljunk valamit, rettenetes dörrenést és szinte égig érő nagy villanást láttunk Gyimes felől. Ekkor robbantották fel a karakói hidat, a nagy viaduktot. Felizgatott a dörrenés, de mivel nagyon éhesek voltunk, jóízűen ettünk. Egyszer csak megláttuk, hogy az elveszett üsző ott van a szekér mellett. Meghallotta a csengettyű szavát, amely az egyik tehén nyakára volt kötve, és az ismerős hang odacsalogatta.

Itt maradtunk virradásig, a gyerekek jól aludtak, mi is szundikáltunk, de a bizonytalan jövő nagyon izgatott. Alighogy elindultunk, rettenetes pánik tört ki. Csíkszereda felől vágta a lovas tűzérség vonult fel és tüzelőállásban elhelyezkedett a hegy oldalán. A gyermekek sírtak, a férfiak szitkozódtak, a szekerek egymást előzni akarták és így a legnagyobb zűrzavar keletkezett. Elhatároztam, lesz, ami lesz, de nem tiportatom agyon magunkat. Az út szélére állítottam a szekeret, odamentem a tűzérszázadoshoz és megkérdeztem, miért ez az intézkedés? Biztonsági intézkedés, közeli veszély nincs, volt a felelet. Megnyugodtam, bekapcsolódtunk a menetbe és lassan haladtunk a Tolvajos-tető felé.

Amikor ideértünk, megpihentünk és újból falatoztunk. Itt egy őjrarrattól megtudtuk, hogy az Úz-völgyében az oláhok legyilkolták a vámőrséget, előnyomulásukat Artz tábornok által odavezényelt csekély védősereg addig tudta feltartóztatni, amíg a családok fejvesztetten el

tudtak menekülni. Nagyon óvatosan nyomulnak előre, ne féljünk, nyugodtan biztonságba tudunk jutni. Hát ez igazán lecsillapította felzaklatott idegeinket. Innen egyfolytában mentünk Bethlenfalváig és ott egy kedves családnak az udvarán megszállottunk. Itt a két nagylány, Annuska és Juliska a házinéni képzős fiával jóízűen elszórakoztak. A gyermekek pedig vígan játszottak. Megvizsgáltam a szekeret és sajnos megállapítottam, hogy az egyik keréknél a nagy teher miatt fentörés következett be. Ezt megcsináltattam. Belső sugallatra elmentem a községi elöljárósághoz és kértem a bírót, hogy adjon nekem egy olyan igazolást, hogy mint menekült, tizedmagammal itt átutaztam. A neveket is felsorolva a bíró az igazolást megadta, lepecsételte és én boldogan összehajtva a mellényem zsebébe elhelyeztem. Félve, hogy a nagy teher miatt ismét valami törés előfordulhat, a házinénivel megegyeztünk, hogy Annuska ládáját nála a csűrben a törek közé elhelyezzük. Ő valószínűleg nem fog menekülni, és a láda ott biztonságban lesz.

Ennek megtörténte után elmentem Székelyudvarhelyre a 82. gyalogezred parancsnokához és bevonulásra jelentkeztem. Szembenevettek és azt mondták, elég nekik most az ezred tovavonulását elintézni, most nem foglalkoznak jelentkezőkkel. Majd jelentkezsem Hajdúböszörményben, ahova irányítva vannak. Megkértem, hogy a gazdasági hivataluk vegye át tőlem a három üszőt, mert semmi pénzem sincsen. A gazdasági hivatal az állatokat átvette háromezer koronáért, de pénzt adni nem tudtak, így pénz helyett egy kis bont kaptam, amit zsebre tettem, de kiegészítve nem lettem. A húsz koronám még megvolt, élelmünk is még tartott, azonban a cipő a lábamról már lemállott, szinte a talpamon jártam.

Tele búval elindultunk, szerencsére az idő szép volt. Hosszas, több napos utazás során eljutottunk Székelyveckére. Itt már a karaván létszáma leapadt, körülbelül hetven szekér volt együtt. Többnyire Csíkszentgyörgyről, Bánkfalváról, mintegy négyszáz ember. Velünk volt Incze Domokos szentgyörgyi esperes, Nagy Antal csíkszenmártoni plébános, valamint Lázár Pál és Incze Dénes kollégák, az esperes úr rokonai. A két pap szentmisét mondott, én orgonáltam, a menekülők mind ott voltak. Ez mindnyájunknak igazi lelki fürdő volt. Megerősítést nyertünk a további megpróbáltatásokra. Itt egy napot töltöttünk György Vilmánál, aki itt tanítónő volt, férje, a kántortanító a fronton

volt. György Vilma képzői szerelmem volt, rokon lett, miután hűgát az öcsém vette feleségül. Gazdagon megvendégtelt és kényelmes alvást biztosított számunkra.

Innen is továbbmentünk, másnap Szentdemeterre értünk. Itt a Küküllő könyökhajlásában jó legelő ígérkezett az állatok részére, ezért letelepedtünk. A hosszas utazás alatt teheneimnek a teje annyira elapadt, hogy gyermekeimnek már nem volt elég. Szerencsére Incze Dénes tehenei nem voltak túlterhelve, még jól tejeltek, s nem lévén kisgyermekük, a tejből feleslegük volt. Feleségem kérte Dénes feleségét, hogy adjon a gyermekeknek, de ő inkább elöntötte és nem adott. Nagy Antal elhatározta, hogy amíg békés, nyugodt helyre nem érkezőnk, nem fog borotválkozni. Úgy nézett már ki, mint egy oláh pópa. Ennek szinte naponta megadta az árát. Naponta berándultunk Balavásárra, hogy híreket szerezzünk. Hárman voltunk: Incze esperes, Nagy Antal és én. Az arcképes igazolványomat mindig magamnál hordottam, ez volt a szerencse. Visszajövet találkoztunk egy katonai járőrrel, amikor meglátta Nagy Antalt a szakállal és a papi mellénnyel, leállított és igazolásra szólított fel minket. Azonnal tudtam igazolni magamat, de se Inczénél, se Nagynál nem volt igazolóirat. Letartóztatták őket. Hiába mondotta Incze, hogy ő országos képviselő, Nagy pedig, hogy ő szentmártoni plébános, nem vették figyelembe mindaddig, amíg közbe nem léptem és azt nem mondtam: Ha nem ismerném őket, nem indultam volna meg velük. Ez hatott és szabadon engedték őket. Szeptember 8-a volt, Kisasszony ünnepe és egyben Incze születésnapja. Ennek és a szerencsés kiszabadulásnak öröme a Szentdemeterről beszerzett borból nagyot mulattunk. Itt négy napot töltöttünk.

Továbbmentünk és két nap múlva zuhogó esőben érkeztünk Széplakra. Ez egy kis román település volt. A magunkkal hozott ponyvákából a szekér fölé sátrat csináltunk és így a gyerekek némileg védve voltak az esőtől. Itt észrevettük, hogy a férfiak húszfős csoportja egy házban összegyűlt és felénk sanda szemeket vetve tanácskoznak. Szeget ütött a fejünkben, arra gondoltunk, hogy esetleg megmérgezhették a falu közepén lévő kút vizét. Elhatároztuk, hogy felszólítjuk az összegyűlt oláh férfiakat, hogy a kút vizéből igyanak mindnyájan. Nálam volt a betöltött vadászpuskám, néhányan fejszével felfegyverezve bementünk a gyülekezetbe és Lázár Pálnak az édesapja, egy jó öl magas ember, felszólította őket: Megnyugtatásunkra legyenek szívesek és mindannyi-

an igyanak a kút vizéből, hogy a gyanúnk megszűnjék. Meglepődtek, kicsit haboztak, végül az általunk merített vízből mindannyian ittak. Ezután mi is bátran ittunk, azonban egész éjjel ébren voltunk, nem mertünk aludni.

Másnap reggel folytattuk utunkat és pár napi utazás után elérkeztünk a Dicsőszentmárton közvetlen szomszédságában lévő községbe, dr. Gyárfás Elemér szülőfalujába. Gyárfás, amikor bekövetkezett a másodszori oláh megszállás, Csík megyei szenátor lett. A tulajdonukban lévő réten letelepedtünk. Incze és Nagy ismerték Gyárfást és be akartak menni hozzá tisztelegni. Amikor Gyárfás édesanyja meglátta Nagyt a hosszúra nőtt szakállával, nem engedte be, azzal a kijelentéssel, hogy az ő házába román pap nem teheti be a lábát. Nagy visszahúzódtott és megkért, hogy borotváljam le a szakállát. Ekkor érkezett oda Tompos János is, kezében egy nagy kakassal, borostás állal. Nagyt leültettem a tehénszekér rúdjára, a szakállát előbb ollóval levágtam, majd leborotváltam, és így bemehetett Gyárfáshoz. Leültettem Tompost is, őt is megborotváltam. A kezében lévő kakast a hölgyek elintézték és jó vacsorát készítettek belőle.

Pénzem azonban még mindig nem volt. A teheneim lesántultak. Megtudtam, hogy Dicsőszentmártonban van egy katonai alakulat, amely a menekültektől készpénzért átveszi az állatokat, bevitettem a két tehenet és a borjút és 2040 koronaért eladtam. Eladtam a búzát és a lisztet is 160 koronaért, és így már volt 2200 koronám. A csomagjaimat egyik menekülő társam bevitte a dicsőszentmártoni állomásra, ahol a főnök elhelyezte és azt mondta, egyelőre ne menjünk tovább, maradjunk ott. Családja elmenekült, neki a kereskedők, cserébe azért, hogy a csomagjukat felvegye, annyi mindenféle enni- és innivalót hordanak, nem tud mit kezdeni annyi étellel és itallal. A hölgyek főzzenek és mi együnk és igyunk. Így is lett. Közben bementem a városba és vettem egy pár jó kemény cipőt, hogy abban és ne a talpamon járjak.

A helyzet kezdett súlyosabb lenni, az ágyúdörgés időközönként már jól hallatszott. Úgy hallottuk, hogy Parajdnál véres harcok folynak, a 82. gyalogezred vívja véres tusáját az oláh hadsereggel. Kora reggel az állomáson áthaladt két hosszú katonavonat. Egy bosnyák zászlóaljat szállítottak a parajdi frontra. Énekszóval mentek. A csomagjainkat készenlétbe helyeztük, hogy amint a helyzet kritikussá válik, azonnal tudjunk felszállni a készenlétbe helyezett vagonba. Az egész nap

izgalmas várakozásban telt el. Este a reggel áthaladt bosnyák zászlóaljat viasszaszállították. Feladatukat elvégezték, a román előretörést megállították. Úgy néztek ki, mint egy-egy mészáros legény, ruhájuk tele vérfoltokkal. Ugyanis a bosnyákok kedvenc harci eszköze a horgas élű kacor, amellyel közelharcot vívna és az ellenfél hasát hasítják fel. Megirtóztunk.

Annak ellenére, hogy közelebbi veszély nem fenyegetett, másnap reggel az állomásfőnök tanácsára mégis útnak indultunk és elmentünk Balázsfalváig, a görögkeletiek Rómájáig. Itt leszálltunk, várni kellett a menekülteket szállító vonatra. Engem a kíváncsiság űzött és körülnézni bementem Balázsfalvára, de elfelejtettem magammal vinni az arcképes igazolványomat. Bent a piacon körüljártam, és a látottakból egyet-mást feljegyeztem. Egyszer csak azt vettem észre, hogy két kéz nehezedik a vállamra. Megfordultam, katonai járőrök voltak, igazolásra szólítottak fel, megmondtam nekik, hogy az igazolványom az állomáson van a bőröndömben. Letartóztattak és szuronyos puskával kísérték az állomás felé. Gyermekeim az állomás mögött játszottak, és amikor meglátták, hogy katonák kísérek, megijedtek és sírni kezdtek. Odaérve felnyitottam a bőröndömet, megmutattam az igazolványomat és eltávoztak. Ettől a perctől kezdve újból magamnál hordottam az igazolványomat.

Az állomás jelezte, hogy közeledik a vonat és én jegyet váltottam tíz személyre, elég tekintélyes összeg volt, közel 300 korona. Megérkezett a vonat, de borzasztó módon tele volt minden kocsi. Nagy nehezen találtunk egy olyan kocsit, amelyben még volt valami kis hely. Beengedtek, de az ajtón nem lehetett bevenni a csomagokat. Azokat az ablakon adogattuk be. Így tettünk a gyermekekkel is, magunk pedig betolakodtunk, mert csak így lehetett. Alig akadt ülőhely, akik le tudtak ülni, a gyermekeket ölükbe vették, én álltam, de örültem, hogy fedél van a fejünk fölött és mehetünk.

Kedves utastársaink voltak. Többek között a homoródalmási evangélikus lelkész, aki kezében egy női esernyővel menekült, ez volt minden vagyona. Sok humoros anekdotát mondott, felvidította a búskomor társaságot.

Másnap délután három óra tájban érkeztünk Debrecenbe. Az állomáson egy százados vezetésével egy nagy bizottság fogadott, mindenkit kihallgattak, adatainkat felvették. A gyermekeket nyomban fürdőbe

vitték, tiszta fehérneműt adtak rájuk, meguzsonnáztatták. Mohó étvággyal ettek a drágák, öröm volt nézni. Orvos is megvizsgálta őket, nagy volt az örömünk, hogy oly hosszú utazás és nélkülözés mellett egynek sem esett semmi baja. Mi felnőttek is bőséges ellátást kaptunk.

A megérkezés szeptember 18-án történt, tehát kerek három hétig utaztunk, amíg ideértünk.

Hajdúnánáson (1916. 09. 18.)

Az ellátás után Hajdúnánásra irányítottak. Beültettek egy másodosztályos kocsiba, ahol megháltunk, és másnap reggel indítottak Hajdúnánás felé, ahova délre érkeztünk meg. A gimnáziumban volt felállítva a menekültiroda. Ide vittek először, ahol egy Brassai nevű kedves tanár intézte az ügyeket. Amikor bemondottam foglalkozásomat, azt mondta, hogy minket a református elemi iskola igazgatótanítója fog elrendezni. Mellém adott egy városi hajdút, aki elkísért hozzám. Bemutakoztam, ő a nevét sem mondta meg. Soha életemben ilyen érzéketlen, szívtelen embert nem láttam. Fel sem állt, ült az íróasztal mellett, hosszú pipaszárral mutogatta, hogy hova és merre menjünk. Kérdeztem, hogy mint kollégánál nem kaphatnék-e helyet? Szűk a lakásom, válaszolta, pedig a hajdú előzőleg négyszobás lakásról beszélt. Felajánlotta, hogy esetleg a szőlőjében a vincellérnél ad helyet. Köszönöm, majd akad valami más, mondtam és a hajdúval eltávoztunk. Nagy nehezen a város szélén egy öreg házaspárnál kaptunk helyet a földes nyári konyhájában. Nem volt mit tenni, odahurcolkodtunk, de hamarosan megállapítottam, hogy a nánási hajdúk szívtelenek.

Alig két hetet töltöttünk itt, nem tudtunk maradni, mert a földes szoba tele volt egérrel. Megtörtént, hogy a télikabátomat a hátán egy tenyérynyi helyen kirágták. Hosszas keresés után bent a város közép-pontjában, az Iskola utcában egy Kéki nevű családnál találtam egy szobát, ágynemű- és konyhahasználattal, havi negyven koronáért. Elég sok volt, de vállaltam, mert volt még 1600 koronám, és ezenkívül a kilenc személy után kaptam napi egy-egy koronát mint menekültsegélyt. Ez kitett havi 270 koronát. A szolgálmat a város elhelyezte munkára.

Amikor az új helyen elrendezkedtünk, bementem Debrecenbe az Osztrák–Magyar Bankhoz, és a Székelyudvarhelyen a katonaságtól kapott 3000 koronás bont és a 800 koronás hadikölcsön-kötvényt

beváltottam. Mivel a hadi helyzet akkor kedvező volt, névértékben fizették, és így összesen 3800 koronát kaptam. Nagy volt az öröm, mentesültem az anyagi gondoktól. Hogy az élelmezési nehézségektől megszabaduljak, vettem egy száz kilós disznót, levágattam, és így a zsírkérdés is megoldást nyert.

Október utolsó hetében a szintén menekült gyergyócsomafalvi plébánossal felutaztunk Budapestre. Elmentünk az Országházba, ahol a menekülteknek segélyt osztottak. Jelentkeztünk a kijelölt helyen, ahol báró Dániel Gábor, a menekültiroda vezetője fogadott. Kihallgatott, elmondottam családi körülményeimet, megemlítettem, hogy kilenced magammal menekültem. A plébános úr is elmondta, hogy másodmagával menekült. A báró úr erre átnyújtott 200 koronát, ezt látva arra gondoltam, hogy én is fogok kapni legalább ennyit, de csalódtam, mert Dániel úr nagylelkűen átnyújtott száz koronát. Szerettem volna visszatadni. Lenyeltem ezt a megalázó nagylelkűséget és hálásan megköszöntem. Innen távozva elmentünk a Damjanics utcai Regnum-Mariánumba, itt Majláth püspök úr igazságosabb mértékkel mért, mindketünknek kiutalt 200-200 koronát. Ezt már igazán hálásan köszöntem meg.

Innen a Rákóczi útra mentünk, és én ott vásároltam a gyermekeknek és a feleségemnek fehérneműt, ruhákat és magamnak egy nadrágot, mert ami rajtam volt, az már igen kopott lett. Azután elmentem a menekülteket segélyező városi irodába. Kedvesen fogadtak. Amikor bementem a gyermekeim számát, nyomban összeállítottak egy tekintélyes csomagot és azt kérdezték: hova küldjék. Megmondtam, hogy én elviszem, mert nem Pesten, hanem vidéken van a lakásom. Erre nagy sajnálkozással mondták, hogy nem adhatnak csomagot, mert ők csak a Budapesten letelepült menekülteknek adhatnak segélyt. Szomorú szívvel vettem tudomásul.

Elhatároztam, hogy elmegyek a Nyugati pályaudvarra, és ott a pénztárnál megpróbálom a Balázsfalván megváltott tíz darab vasúti jegy árát visszakérni. Bemutattam a magammal hozott jegyeket. A pénztáros azt mondta, szívesen visszafizeti, de valami igazolásra van szükség, hogy tizedmagammal utaztam. Ekkor eszembe jutott, hogy Bethlenfalván a községi előjáróságtól kértem egy igazolást, hogy ott tizedmagammal átutaztam. Benyúltam a mellényem felső zsebébe, ahová annak idején betettem, és elővettem. Bizony a sok izzadságtól

nagyon furán nézett ki. Átadtam a pénztárosnak, elfogadta és azonnal kifizette a 270 koronát. Nagyon megörültem.

Ezután újabb gondolatra Egerbe utaztunk, ott a papneveldeben kaptunk szállást. Igen kedvesen fogadtak, megvendégeltek és szerény segélyképpen adtak 100-100 koronát. Távozóban a portán is elbúcsúztunk és a portás arra kért, hogy a 4000 liter egri vörös borát segítsük elszerezni (eladni). A plébános úr azt mondta, ilyenrel ő nem foglalkozik, én viszont vállalkoztam, sőt belső sugallatra azt mondtam, megveszem. Megegyeztünk másfél koronás árban és az ott kapott száz koronát foglalóul hagytam. Gondoltam, ha nem sikerül, akkor elvesz a száz koronám, amit itt kaptam. Mielőtt az állomásra mentünk volna, megtekintettük az egri várat és Gárdonyi sírját. Megilletődve olvastuk a sírfeliratot: *Csak a teste.*

Vonatra ültünk és leutaztunk Füzesabonyig. Itt sokat kellett várnunk az átszállásig. Ahogy ott ödögtem, meghallottam, hogy egy úr bor után érdeklődik. Hozzáléptem és felajánlottam a 4000 liter boromat. Megörült és nemsokára együttesen elindultunk Egerbe a bor megízlésére. Megkóstolta, a bor ízlett és megalkudtunk két koronában. Kifizette nekem és a portásnak, ezzel rövid idő alatt kerestem 2000 koronát. Így kaptam kárpótlást Dániel szűkmarkúságáért. Megjegyzem, hogy a plébános úr Füzesabonynál elvált tőlem, hazautazott. Örömmel utaztam haza, a kirándulás jól sikerült.

Ezután a gyermekek továbbtanulását intéztem el. Emmuskát, aki már Csíkszeredában végezte a harmadik polgárit, mint magántanulót beíratam a hajdúböszörményi református polgári iskolába, ugyanis a debreceni zárdába, állítólagos helyszűke miatt, még magántanulónak sem vette fel a főnöknő. Aladárt a nánási gimnázium első osztályába, mint rendes tanulót. Magdus, Sárka és Erzsike az újonnan felállított menekültek iskolájában kaptak helyet. Ebben az iskolában csak menekült tanítók tanítottak, tizenegyen voltunk összesen. Én is beosztást kaptam, elkezdtem a tanítást. Kis idő múlva a hadi helyzet kedvezően alakult, az oláhokat viaszszorították a határok mögé, a tisztviselőket hazarendelték. A székesfehérvári 17-es gyalogezerdet Csíkszentgyörgyre vezényelték, a tisztek az én lakásomban helyezkedtek el. Amikor meglátták, hogy a sok gabona a csűrben áll csépeletlen, a már hazament elöljáróságtól megtudták a címemet, írtak egy lapot, amelyben kértek, hogy azonnal menjek haza és csépeltessem ki a gabonát, mert ha ők

csépeztetik ki, akkor azzal a katonaság rendelkezik, és a hadikincstárat illeti, én pedig nem kapok semmit. Elhatároztam, hogy hazamegyek.

Megörültem ennek a lapnak. Azonnal jelentkeztem a királyi tanfelügyelőnél Debrecenben, és kértem, adjon szabadságot, hogy hazamehessek a gabonám cséplésére. Nem adott, azt mondta, ha elmegyek, fegyelmet indít ellenem. Kijelentettem, akkor is megyek.

Elmentem Fejér Sándorhoz, Csík vármegye alispánjához, bemutatam a levelezőlapot és kértem, hogy adjon nekem egy nyílt parancsot, hogy hazamehessek. Nem adott. Nincs tanítás és jogcím rá. Elhatároztam, hogy úgyis elmegyek. Szomorú szívvel visszamentem Nánásra. Feleségem összepakolt egy jókora csomagot és én Isten nevében elindultam a veszélyes útra.

Hazaszököm

Egyenesen Nagyváradra mentem, ott volt az erdélyi hadsereg fő hadiszállása. Ott jelentkeztem, elmondtam mindent, de könyörtelenek voltak és nem adtak engedélyt. Kis bőrröndömmel a kezemben ödögtem a pályaudvar környékén. Egyszer csak észrevettem, hogy egészen kint, a rendezőpályaudvar környékén egy hosszú teherkocsisor áll és körülötte emberek jönnek-mennek, és itt-ott még tűz is ég. Odamentem, megkérdeztem, hogy hova mennek. Haza, Udvarhely megyébe, volt a válasz. Ki a parancsnok, kérdeztem. Megmondták, hogy a bögözi jegyző. Felkerestem, elmondottam mindent és megmutattam azt a levelezőlapot, amit a 17-es tisztektől kaptam. Egy kissé elgondolkozott, majd megnyugtatóan, hogy ő besorol a hazatelepülők közé, elvisz Udvarhelyig, ott majd elválik, hogyan tovább. Megköszöntem a jóindulatát, beültem a mutatott kocsiba és vártam a vonat indulását.

Jó két óra múlva elindultunk. Fohászkodtam, Isten segítségét kértem és gondolataimba merülve ültem és hallgattam. Nagysokára beszédbe elegyedtünk és összebarátkoztunk a jegyzővel, aki minden tekintetben megértő embernek mutatkozott. Nem engedte, hogy saját tarisznyámból táplálkozzam, részemre is főzetett a mozgókonyhán. Nyolcnap utazás után megérkeztünk az udvarhelyi vasútállomásra, ahol meglepetésemre a katonaság kordont vont az állomás körül és egy katonai bizottság egyenként igazoltatott mindenkit. Akinek a papírjai nem voltak rendben, azokat félreállították és úgy mondták, hogy a következő nap visszaszállítják a hadművelleti területen túlra. Ezt látva nagyon

megijedtem, mert nekem semmiféle igazoló írásom nem volt, csupán az a levelezőlap, amelyet a 17-es tisztek küldöttek nekem.

Igyekeztem minél hátrább kerülni, hogy később kerüljön rám a sor. Amint így bucsálódtam (búslakodtam), észrevettem, hogy a kordonon kívül egy kisebb tiszti társaságban beszélget Soó Dénes, tábori lelkész, aki bevonulása előtt Csíkszentgyörgyön volt káplán. A csoport felé tolongtam, és amikor elég közel voltam hozzájuk, hangosan a nevén szólítottam. Észrevett és a kordonon keresztül odajött hozzám. Meglepődött, elmondtam neki az esetemet, megértett és minden teketória nélkül karonfogva kivezetett a tömegeből. Az ellenőrző tisztek látván, hogy engem egy százados vezet, minden ellentmondás nélkül továbbengedtek. Meg voltam mentve. Soó tisztelendő a lakásukra vezetett. Ő ugyanis bethlenfalvi születésű volt és most a szabadságát töltötte. Szülei megvendégeltek, ami bizony jólesett, mert már éhes voltam. Dénes meghagyta, hogy sehova se menjek, mert civileknek tilos az utcán járni-kelni. Megígérte, hogy gondoskodni fog arról, hogy hazajuthassak.

Két napig voltam bizonytalanságban. Dénes dél tájékán hazajött és megörvendeztetett azzal, hogy a szomszédból egy századost átvezényeltek Csíktaplocára, s megígérte, hogy magával visz addig. Délben indultunk. Ekkor tudtam meg a századostól, hogy Ferenc József meghalt. Csak annyit mondtam: Rosszul gondolta és fontolta meg az egész hadüzenetet, amit a százados is hallgatólag helyben hagyott. Csatakos idő volt, esett a havas eső, ami bizony elég kellemetlen volt, ámbar minket nem ért, mert ponyva volt fölénk vonva.

Este hat óra tájban érkeztünk a Hargita alá, ahol egy dűlőút vezet Taplocára. Itt megállíttatta szekerét a százados és azt mondta: Tovább nem vihetem a tanító urat. Itt kell átmenjek ezen az úton Taplocára, civilt nem vihetek magammal. Letett, elbúcsúztam, megköszöntem szívességét és én a koromsötétben ott maradtam. El voltam keseredve, de végül megembereltem magam és a havas esőben megindultam Csíkszereda felé. Jó egy órát kellett gyalogolnom, amíg a város szélére értem. Szorongó érzések között bandukoltan előre. Rettenetes kép tárult elém. A koromsötétben is észre lehetett venni, hogy a város egy része leégett. Igyekeztem arra menni, ahol világosságot láttam. Csalódás után csalódás ért, mert ahol világosság látszott, ott katonák tanyáztak. Sok bolyongás után végül az az ötletem támadt, hogy

kimegyek Csíksomlyóra, ott vannak ismerőseim és valakinél csak kapok éjjeli szállást.

Az elgondolást tett követte, és megindultam Somlyó felé. Alighogy elhagytam Gál Ferenc sörgyárát, Taploca felől szembejött egy férfi és igen elkeseredetten énekelt. No, ez is el van keseredve, mint én, gondoltam és rákiáltottam, ki vagy testvér? Jer, egyesüljünk és együtt keseregjünk. Szembetalálkoztunk, kölcsönösen megismertük egymást és nagyon megörültünk. Gál Ferenc volt, a sörgyár tulajdonosa, akinek a szűrét a német katonák kitették, és elkeseredésében berúgott. Elpanaszoltuk egymás bűját-baját, aztán az ő kalauzolása mellett elmentünk egy kis bodegába, ez volt az egyedüli nyilvános hely az egész városban, ahol falatozni lehetett. Itt étkeztek a hazarendelt tisztviselők. Gál Ferenc barátommal mi is megvacsoráztunk, sokáig elbeszélgettünk, és én egy karosszékből, amelyet a szemközti szállodából hoztam át, elaludtam.

Korán reggel Csíkmindszent felé elindultam Csíkszentgyörgyre. Szorongó érzések között gyors iramban haladtam előre. Amikor már a Veresképnél lehettem, amely oszlopot a tatárdúlás idején itt elesettek emlékére állítottak, rettenetes ágyú- és géppuska hangra figyeltem fel. Megálltam és azon gondolkodtam, talán harcok folynak itt a közelben? Szerencsére jött egy ember, akitől megkérdeztem: harcok folynak-e itt a közelben? Megnyugtatózt, hogy a Csíkszentgyörgyön állomásozó német katonák gyakorlatoznak, onnan van ez a harci zaj. Most már nyugodtan folytattam utamat. Nemsokára megérkeztem. A piactéren Tompos Jánossal és Puskással találkoztam. Kölcsönös üdvözlés után elindultam a lakásom felé. Erre mindketten azt mondták, ne menjek, mert ott bajor katonák vannak és azok nem fognak beengedni. A székesfehérvári honvédeket, akik nekem a lapot írták, elvezényelték.

Beléptem a kapun. Szörnyű látvány fogadott. Az udvaron hátul konyha volt felállítva, körülötte elhelyezve az én szalonbútorom, és a katonák azon hancúroztak. Megfájdult a szívem ennek láttára. Beindultam a lakásba, nem engedtek be. Hiába bizonygattam kézzel-lábbal kifejezve, mondván, mein Haus, ez az én házam, szépen kitették a szűrömet. A hangos szóváltásra a kutyám, amely menekülésünkkor a kapuban lefeküdt, három lábon elővánszorgott, hozzám csúszott és a kezemet nyalogatta. A negyedik lába sebes volt. Könnyezni kezdtem,

de még a szívtelen katonák is könnyeztek. Visszamentem a piacra, ahol Puskás és Tompos vártak rám.

Tompos meghívott, hogy amíg a németek itt lesznek, legyek az ő vendége. Szívesen elfogadtam. Tompos felesége és leánya meleg szeretettel fogadtak és nyomban megvendégeltek. Bizony jólesett, mert nagyon éhes voltam. Itt volt elszállásolva egy bajor százados is, akivel néma barátságot kötöttem. Ugyanis a beszélgetésünk abból állott, hogy azt a tíz liter sört, amelyet mindennap kapott, csendes koccintások közben minden este ketten fogyasztottunk el, mivel Tompos a sört nem szeretete.

Naponként ellátogattam az udvaromra, a szobákba nem engedtek be. Megbotránkozva láttam, hogy a katonák a búzakévéket behordják a szobákba, azzal ágyaznak, a szénámat a hatalmas lovaikkal etetik és alomnak is azt használják. A tűzifát nemcsak a konyhában és a szobában, hanem az udvaron is több helyen égetik. Ez nekem nagyon fáj, mert ez fölösleges pazarlást jelentett. Ha csupán szükségszerűen használják, nem okozott volna felháborodást. Ezekkel a terményekkel fizették éves munkámat, azért hatott rám olyan súlyosan. Hogy ennek az ok nélküli pazarlásnak véget vessek, elmentem kihallgatásra a divízió parancsnokához. Magammal vittem tolmácsként Incze Andorné postamesternőt, aki brassói születésű és tudott németül.

A parancsnok fogadott, elmondtam a fölösleges pazarlást és megokolásként azt mondtam, hogy mivel ezek a termények képezik a fizetésemet, annyi mintha a zsebemből vennék ki a pénzt. A tolmács fordítását úgy lehetett érteni, mintha a katonák a zsebemből lopták volna ki a pénzt. A parancsnok dühbe jött, összetelefonálta a divízió egész tisztikarát, ott volt az én századosom is. A vádat meg kellett ismételnem. A tolmács megint rosszul fordította. Századosom iszonyú tekinteteket vetett felém, szinte átszúrt tekintetével. A tábornok a tolmács útján felém fordult és azt mondta, ha holnap reggel 8 órakor nem tudom igazolni a vádam valóságát, föbe lövet. (Ezt a tolmács adta értésemre.) A tábornok az ítélete kimondását azzal indokolta, hogy én az eljárásommal megvádoltam a német katonákat és akadályozom a katonaság ellátását. Elbocsátott, de a százados mellém állt, hazakísért, nehogy elszökjem.

Amikor a lakásra értünk, Tompos észrevette a százados barátságatlan tekintetét és látta, hogy nem ülünk le sörözni, mint eddig tettük.

Megkérdezte tőlem, hogy mitől ilyen furcsa a százados. Elmondtam mindent, erre ő megbotráncozva csak annyit mondott: És te nyugodtan ülsz itt és semmit sem próbálsz tenni, hogy beigazold vádad valódiságát, helyességét? Azt válaszoltam, hogy nem ismerek senkit, aki tökéletesen tud németül. Erre ő maga elment, hogy keressen valakit, aki tökéletesen tud németül.

Amíg ő odajárt, behúzódtam a szoba egyik sarkába és szeretteimre gondoltam, akik mindezekről semmit sem tudnak, s lehet, hogy velük már sohasem fogok találkozni. Merengésemből Tompos hangja ébresztett fel, magával hozva Zsögön nyugalmazott postatisztet, aki tökéletesen beszélt németül. Ismertettem vele az általam emelt vádat és megmagyaráztam neki, hogy miért fáj nekem az, hogy pazarolják az említett dolgokat. Megértette, ezután elmagyarázta mindezt a századosnak, aki most már tisztán látott és barátságosan felém fordult, megveregette a vállamat, leültetett engem és Zsögönt is. Most már hárman fogyasztottuk el a tíz liter sört.

Másnap a százados maga vezetett a tábornok elé, akivel megértette a rossz tolmácsolást, így tisztázódott az ügy, és azonnal beszüntették a pazarlást, de az elhasználtakért nem fizettek semmit.

Megszabadultam a golyótól, de még nem értem el azt a célokat, hogy a terményeim, fáimat stb. értékesítem. Lementem Csíkszentmártonba, ugyanis ott székel a magyar hadtestparancsnokság. Hadffy tábornoknál jelentkeztem, aki fogadott. Előadtam kérésemet, hogy szeretném értékesíteni az említett dolgokat, mert hiszen ez az én fizetésem. A tábornok jóindulattal fogadta kérésemet, de kijelentette, tekintettel arra, hogy az a németek tápterületén van, nem tehet semmit. Erre a sarokból megszólal egy hang: s akkor az én huszárszázadom lovai dögöljenek meg éhen! Az illető Kisfaludy huszár százados volt. Nyomban a tábornokhoz jött és azt mondta: A lovaim éheznek, mert itt már feléltek mindent, a kórházban a betegek fáznak, mert nincs mivel befűtsenek. Én holnap felmegyek huszárajaimmal és elhozom a szénát és megvesszük a fát is. Kért, hogy reggel 8 órakor legyek a házam előtt, mert jönnek.

Úgy is történt. Kezdetben a németek rúgkapálóztak, majdnem tettelegességre került a sor, de végül megegyeztek, bizonyos mennyiséget otthagytak, a többi szénát és fát elszállították és tarifa szerint

kifizették. Ez megnyugtató volt. Továbbra is bántott, hogy a gabonám elcsépeletlen.

A németek minden délután térzenét adtak a piactéren. Ezt mi is szívesen hallgattuk. Egyszer csak azt vettük észre, hogy nagy a lótás-futás, a zenekar elvonult. Nem telt bele egy fél óra, és az egész divízió teljes hadfelszereléssel elvonult. Gyimesbükknél frontáttörés történt, és odavezényelték őket. A felszabadult lakást azonnal kitakarítottam. Rettenetes piszok volt ott. Vasvillával kellett kihordani a trágyát, mert minden dolgukat ott végezték el és újabb búzakévével fedték be és azon aludtak.

Csíkbánkfalván honvédek voltak elszállásolva. Lementem hozzájuk és megkértem a tiszteket, jöjjenek hozzám, ők a meghívást szívesen fogadták, és ez engem megnyugtatót. A lakásban a legbelső kis szobát berendeztem magamnak, és Tomposéknak megköszönve a szíves vendéglátást, hazaköltöztem tőlük. Még aznap odaköltöztek a tisztek is. A honvédtiszteknek köszönhetem azt, hogy katonáikkal a gabonát kicsépeeltették, a szalmát is értékesíthettem. A gabonából harminc mázsát elhelyeztem a Tompos lakásán és a többbit megvették a katonák részére. Pénzhez jutottam; amit a szentmártoni huszároktól és itt kaptam, meghaladta az 5000 koronát.

Napjaim távol a családtól aggodalmakkal vegyesen teltek. A harci zaj, az ágyúdörgés mindennapos volt. Közben hazajött Incze esperes úr is. Így a gyakoribb érintkezéssel elviselhetőbb lett a helyzetem. A templomban mindennap megjelentünk, elvégeztük a szentmisét. Közeledett karácsony ünnepe. Elhatároztuk, hogy megtartjuk az éjféli szentmisét is. A nálam lakó honvédtisztekkel barátságosan elbeszélgettünk. Nekik nem járt naponként sör, tehát nem söröztünk. Karácsony előtti napon jött a riasztó hír, hogy Mogyorós-tetőről az oroszok leszorították a magyar egységeket és szinte feltartóztathatatlanul özönlenek az Úz-völgyén befelé. A katonaságot riadóztatták, minket felszólítottak, hogy legyünk készen az újabb menekülésre.

Zsögödön állomásozott egy gépesített ezred, ezeket odairányították, autókon gyorsan ott voltak és az Aklos csárdánál megállították az orosz előretörést. Így megnyugodtunk és az éjféli misét meg tudtuk tartani.

Az ünnepek után a katonai parancsnokságtól engedélyt kértem, hogy édesanyámat meglátogathassam, aki nem tudott elmenekülni. Az engedélyt megkaptam és az óév utolsó napjára leutaztam Kézdi-

szentkeresztre. Nem volt ez olyan egyszerű dolog, mint ahogyan elképzeltem. Közvetlen a front mögött lévén, állandóan ellenőriztek, a civil vonatok ritkán és lassan közlekedtek. Szentkeresztnél nem állt meg a vonat, így Bélafalvára kellett átmenni és onnan gyalog hazamenni, ami elég körülményes volt, mert éjjel érkezett a vonat oda, és a mezőn az egyedül való gyaloglás veszélyes is volt, mivel sok farkas volt arra. Így a fűtetlen váróteremben hajnalig kellett várnom, ekkor megindulhattam gyalog. Éppen virradóra értem a szülői házhoz. Édesanyám szinte megijedve fogadott, nem tudta elképzelni, hogy honnan cseppentem haza. Megreggeliztem s utána lepihentem, mert igen fáradt voltam. Édesanyámnak német katonái voltak. Kedvesek és barátságosabbak voltak, mint az én bajor katonáim, sok mindent adtak édesanyámnak.

Az óév esteli hálaadásán részt vettem, úgyszintén a német katonák is, aki közül sokan könnyeztek, hazagondoltak. Édesanyámnál január 2-ig maradtam. Igyekeztem én is, hogy hazamehessek a családomhoz, akiknek ennyi idő óta egy lapot sem írhattam, mert civil levelet nem vihetett a posta.

Visszatérés Csíkszentgyörgyre (1917. 01. 03.)

Első dolgom volt, hogy kísérletet tegyek egy kiutazási engedély megszerzéséhez. Nem adtak, nem volt más választásom, mint az, hogy a szentkereszti engedély alapján próbáljak hazajutni. Első dolgom volt, hogy sütöttem két kemence búzakenyeret és azt két zsákba tettem. Szekeret fogadtam és január 5-én lementem Csíkszentsimonba és ott jegyet váltottam. Összetalálkoztam Medgyaszay Mihály református lelkésszel, aki a gimnáziumban tanulótársam volt. Ő is utazott, neki volt engedélye, nem tudom, hogy milyen címen jutott hozzá. Felszálltunk, Madéfalváig nyugodtam mentünk. Itt már tábori csendőrök vizsgálták az engedélyeket. Simán ment, mert nem vették észre, hogy az engedélyem nem jó, hiszen Kézdiszentkeresztre szólt. Gyergyószentmiklósig nem is volt baj. Itt már egy főhadnagy volt az ellenőrző közeg. Amikor megmutattam neki az igazolványomat, rám nézett és azt mondta: Ön Kézdiszentkeresztre utazik, az nem erre van, hanem Háromszék megyében. Kérem, szíveskedjék leszállni. Ekkor lépett be egy tábori csendőrmester és rám nézett. Leszálltam, de a csomagajmat a polcon hagytam. A főhadnagy átment a másik kocsiba, én egy

kis várakozás után átkerültem a vonat másik oldalára és visszaszálltam a kocsiba.

A tábori csendőrőrmester, aki jól megnézett engem, szabadságra utazott. Amikor meglátta, hogy újból felszálltam, hozzám fordult és azt mondta, úgy látszik, önnél valami nem stimmel. Sűgva, röviden elmondtam helyzetemet. Megértett és azt mondta, segítségemre lesz. Félrehívott és azt mondta: A jelvényeim itt vannak, ha beleegyeznek, foglyommá teszem, ezt a kalauzzal elintézem és Maroshévízen a főbelépőnél, ahol már százados vizsgál, átsegítem. Megköszöntem és beleegyeztem. Amint észrevettük, hogy a hadnagy már eltávozott, a kalauzzal nyitattott egy másik fülkét és ott ketten elhelyezkedtünk.

Maroshévízre érkezve megkezdődött a vizsgálat. Nagyon ideges voltam, de az őrmester még jobban, ugyanis ő mindent kockáztatott. Nemsokára jött az igazoltatás. Az őrmester a jelvényeit feltéve kiállott a fülke ajtajába, és amikor a százados odaért, szabályosan jelentette: X. Y. tábori csendőrőrmester, fogolykísérettel. Honnan hozza, volt a válasz. A Békási-szorostól, kémkedett, viszem Kolozsvárra a haditörvénszék elé. Mivel éjjel volt, bevilágított a fülkébe, szemeimet lecsuktam és remegtem. Kötelet neki, mondotta a százados. Bizonyosan meglesz, felelte az őrmester. A százados továbbment, meg voltam mentve, megnyugodva utaztunk tovább. Kolozsváron volt annyi időnk, hogy kiszálljunk és a szerencsés menekülés örömeire mulassunk egyet. Itt holmi csecsebecsét vásároltam a feleségemnek, orosz rubel karkötőt és miegymást. Újból vonatra ültünk, az őrmester Nagyváradnál leszállt, odavaló kereskedő volt. Hívott, hogy szakítsam meg az utat, megköszöntem, de tovább utaztam, mert hajtott a vágy, hogy minél hamarabb találkozhassem szerettemmel. Megértette. Debrecenbe a reggeli órákban érkeztem, délutánig várni kellett, mert csak akkor ment vonat Nánásra. Az egyik zsák kenyeret betettem a csomagmegőrzőbe, a másikkal a hónom alatt bementem a Bika szállóba. Egy kenyeret magamhoz vettem és elmentem a tanfelügyelőségre. Berze Nagy János tanfelügyelő tréfásan felém szólt: No megjött, kedves szélhámos, hozzám jött és megölelt. Áadtam a kenyeret, megcsókolta és sírt. A kenyeret megosztotta Márton Bálint kollégámmal, aki mint berendelt tanító dolgozott a tanfelügyelőségen. Elbeszélgettünk az otthoni állapotokról, megemlítettem, hogy jártam a csíkszeredai lakásán és azt teljesen rendben találtam. Nagyon örült a jó hírnek.

Visszamentem a Bika szállóba, ebédet rendeltem, a zsákból kivettem egy kenyeret és megszegettem. Az étterem tele volt katonatisztekkel, akik amint meglátták a szép fehér búzakenyeret, odasereglettek és érdeklődtek, hogy honnan van ez a szép fehér kenyér. Amikor megmondtam, hogy Csíkból, a front mögül, elcsodálkoztak, szidták a kormányt, hogy itt csak korpakenyeret lehet kapni. A megszegett kenyeret odaadtam nekik, és azt maguk között szétosztották.

Ebéd után kimentem az állomásra, vonatra ültem és nemsokára megérkeztem Hajdúnánásra, ahol a Debrecenben feladott táviratomra feleségem, gyermekeim és a jó kollégák már vártak. Nagy volt az öröm, alig győztem felelni a kérdéseikre. Az átélt megpróbáltatásokat, izgalmakat egyelőre elhallgattam. Már ekkor elhatároztam, hogy tavasszal újból hazamegyek, s ha elmondok mindent, akkor nem fognak elengedni. Örültek a sok pénznek is, mert ezzel biztosítva volt a gondtalan élet itt az idegenben is.

Feleségem elbeszélte, hogy miként ünnepelték meg nélkülem a karácsonyt. Szükséget nem szenvedtek, mert egy jószívű malomtulajdonos, akinek az édesapja tanító volt, a menekült tanítóknak tíz-tíz kg nullás lisztet adott, azonkívül kenyérlisztet és pénzt is. Pár nap múlva elmentem a molnárhoz, hogy megköszönjem nagylelkűségét. Véletlenül éppen uzsonnára voltak hívva menekült kollégáim, hazajövelemtől nem volt tudomása, különben én is hivatalos lettem volna. Ott volt a helybeli igazgatótanító is, akinél a szálláskereséskor egy hajdú kíséretében jártam és a pipa szárával mutogatta, hogy merre és hová menjek. Uzsonna alatt sok mindenről beszélgettünk, s többek között előhozta, hogy járt a Székelyföldön, volt Tusnádfürdön is, és milyen kedvesek voltak a székely kollégák, személyesen kalauzolták mindenfelé. Erre megszólaltam, szóval nem pipaszárral mutogattak, mint ön nekem ősszel. Elpirult, rám ismert, hogy én voltam az, akit oly kedvesen igazgatott. A házigazdánk, Csiha molnár, ezért az eljárásáért megpirogatta.

A polgármester, hogy a menekült tanítók ne unják magukat, magához hívatott tizenegyünket és felkért, hogy a kormány által elrendelt főzelékféle és zsír rekvirálását mi végezzük el. Az eljárást illetőleg kioktatott. Ennek megfelelően jártunk el, ettől tették függővé, hogy a menekültek mennyi zsírt kaphatnak jegyre. Végrehajtottuk. Elképesztően nagy készleteket találtunk. Voltunk nem egy olyan helyen, ahol

két mázsa zsírt kellett lefoglaljunk. Ezek után akkora készlet jött össze, hogy a menekültek fejenként és havonta egy-egy kiló zsírt kaphattak. Így a már levágott disznóm zsírával és a jegyre kapott zsírral együtt már egy mázsa zsírt tudtam biztosítani a nagyon várt hazamenetelre.

A tavaszi mezőmunkálatok elvégzésére április hónapra újból hazamentem, de ekkor már adtak engedélyt a hazautazásra. Így legálisan érkeztem meg Csíkszentgyörgyre. A lakásomban magyar tüzérkatonák voltak. Segítségükkel elvégeztettem a tavaszi vetést, többnyire zabot és takarmánynövényt vetettem, a kapásokat mellőztem, mert nem lett volna, aki megkapálja. A széthordott tárgyakat összegyűjtöttem, úgyahogy berendezkedtem. A könyvtáram nagy részét megtaláltam, volt, amit a közeli Kálvária-hegy tetejéről hoztam haza, ahova a katonák vitték ki. A megtalált dolgokat a gyerekszobában raktároztam el, és azt a szobát lezárva, minden nehézség nélkül visszautaztam a családomhoz, akiket rendes körülmények között találtam.

A tanév befejezésével a gyermekeim sikeresen levizsgáztak. Emmuska a negyedik polgáriból, Aladár a gimnázium első osztályából, a többiek az elemi iskola megfelelő osztályaiból. Emmuskát Chontos Ágnes tanítónő készítette fel a vizsgára. Rendkívül finom lelkületű tanítónő volt. Beleszeretett Gábosay Dénes menekült tisztviselőbe és a felesége lett.

Hatósági intézkedés folytán haza lehetett költözni. Visszaköltözés előtt Málnássy Margitnak, a feleségem húgának, akinek Csíkmenaságon vegyeskereskedése volt, hasznos dolgokat vásároltunk, hogy legyen mivel megkezdnie a kereskedést. Így vettem 100 liter rumot is, mivel még volt pénzem. Július első napjaiban útra keltünk és néhány napi utazás után megérkeztünk a csíkszentsimoni vasútállomásra, ahonnan egy katonaszekéren hazamentünk Csíkszentgyörgyre. A lakásomban tiszti konyha volt, a szobákat tisztek foglalták el. Meglepetésemre a kisszoba fel volt törve, és az összehordott holmik nagy része hiányzott. A tisztek összehúzódtak a két nagyobb szobába, nekünk átengedték a másik két szobát és a konyhát, a tiszti konyhát átköltöztették a nyári konyhába.

Nagy nehezen megkezdtük az életet. Kenyér a meglévő gabonából, pityóka a pincében elvermeltből volt bőségesen. Zsírt és szalonnát magunkkal hoztunk, és így elég normálisan tudtunk étkezni. Amikor teljesen elrendezkedtünk és a hadi helyzet egészen kedvező volt,

elmentem Bethlenfalvára, ahol a meneküléskor Annuska kelengyéládáját hagytuk. A ládát sértetlenül megkaptam, amelyet a kedves család megőrzött. Ők nem menekültek el. Nagyon szépen megköszöntem a szívességüket és a ládával hazautaztam. Ezzel a megmentett kelengyével ment férjhez Annuska sógornóm 1929-ben, Miklós Gergely kollégámhoz.

A menekülésből mindenki hazaérkezett, de bizony nem volt mindenki úgy ellátva, mint mi, és így elég nagy volt az inség. Ennek enyhítésére a kormány minden faluban felállította a „Zita” napköziotthont a szegény gyerekek ellátására. Szentgyörgyön Puskás, Bánkfalván Füstös vállalták az otthon vezetését. Bizony sok visszaélést követtek el, nem volt kellő ellenőrzés. Többről számoltak el, mint ahányan étkeztek. Valaki feljelentette őket, azt hitték, hogy én tettem. Ezért bosszút esküdtek ellenem és október folyamán távirati úton behívtak katonai szolgálatra.

Bevonulok katonának (1917. 10. 07. – 1918. 01. 10.)

1917. október 7-én bevonultam Székelyudvarhelyre a 82. gyalogezredhez, innen pedig átírányítottak Brassóba a 2. gyalogezredhez, mivel Háromszéken születtem, így oda tartoztam, és ott jelentkeztem. Tovább kellett mennem Prágába, mivel a háború alatt az ezred székhelyét ideiglenesen oda tették át. Éppen indulóban volt egy nagyobb szállítmány, részben újoncokból, és engem is ide osztottak be. Egy hétnél is tovább utaztunk, amíg Prágába értünk. Útközben Erdély sok nevezetes helyén mentünk át. Átmentünk a történelmi nevezetességű piski hídon is, amelyért 1849-ben Bem vezetésével véres harc folyt. A harc kimenetelétől függött Erdély birtoklása. Itt sebesült meg Bem apó, a székelyek bálványa. Amikor Prágába megérkeztünk, nagy meglepetés ért. Összetalálkoztam két baróti tanítványommal, Dánél Istvánnal és Fitori Istvánnal. Örültünk egymásnak tanító és tanítvány.

Beosztottak a 2. századba, melynek parancsnoka Bors István, csík-szentkirályi születésű tartalékos főhadnagy volt. Pár napi kiképzés után néhány 18-20 éves önkéntes társammal átvezényeltek Neuhausba a tiszti iskolába, ahol más három ezred önkéntesei is voltak. A tiszti iskola parancsnoka egy békéscsabai százados volt, Kanásznak hívták, ráillett a neve. Kiképző főhadnagyunk egy Oláh nevű tanító volt, aki a háború kezdetén a szerb fronton elsőként tűzte ki Sabác várára a

magyar zászlót. Kitüntették érte és mentesítették a frontszolgálat alól. Az egész tiszti iskolában a 35 évemmel én voltam a legidősebb. Pihenés idején Oláh főhadnaggal többször elbeszélgettem mint kollégával. Ismertettem családi körülményeimet, és megmondtam, hogy nehezen bírom az őrmesterek szekírozásait, a sok feküdj, futólépés és más vezényleteket. Megszívlelte panaszaimat és azt mondta az őrmestereknek: Az öreg Király nem fut, nem fekszik stb. Ez bosszantotta az őrmestereket. A kiképzés békebeli módon történt, annak hangsúlyozásával, hogy a fronton aztán másképpen lesz.

Voltunk harcászati gyakorlaton az altiszti iskolásokkal. Egymás ellenfeleit alakítottuk. Mozgó konyhát nem vittünk magunkkal, mert úgy gondolták a tisztek, hogy kellő időben végzünk, és ha megkésve is, majd otthon ebédelünk. A gyakorlat azonban igen sokáig tartott és bizony nagyon megehezünk. Bementünk egy cseh faluba, hogy ott majd zsebből megebédelünk. Nem találtunk olyan vendéglőt, ahol étkezhettünk volna. A százados javaslatára házakhoz kopogtunk be, hogy élelmet vásároljunk, de a csehek a szó szoros értelmében nem adtak semmit. Erre erőszakot követtünk el, rekviráltunk és az elvett élelem értékét az asztalra tettük le. A százados szemet hunyt ezek fölött. Csak vacsorára értünk haza. Nagyon el voltunk fáradva, pontosan kilenc órakor már lefeküdtünk. Mélyen elaludtunk. Éjjel 12 órakor riadóra ébredtünk, felugrani bizony nem volt kedvünk. Kényelmeskedtünk, de rá is fizettünk. A napos végigszaladgált a termeken és azonnali levonulást parancsolt az udvarra. Nem volt már időnk rendesen felöltözni, csak úgy ingben-gatyában magunkra vettük a köpenyt, a derékszíjat, meztelen lábbal belebújtunk a bakancsainkba és leszaladtunk az udvarra sorakozni. Az altiszti iskolások már készen voltak, minket a százados nagyon letolt. Ekkor az őrmesterek fejenként 130-130 éles töltényt osztottak ki, és kiadták az indulási parancsot: Irány az ulánus kaszárnya. Az ulánus menetszárad megtagadta a frontra való indulást, és a mi feladatunk lett kényszeríteni őket az indulásra. Ez hosszas tárgyalások után sikerült is, de ki kellett őket kísérni az állomásra, ami eltartott pár óra hosszig. Megjegyzem, a mintegy 20 fokos hideg ellenére senki sem lett beteg, még csak náthás sem.

A főhadnaggal volt egy érdekes, mindenesetre a kollégára jellemző esetem. Ügyeletes voltam, tehát egész éjszaka nekem kellett a rendre

felügyelnem. A kaszárnya egy középiskola épülete volt, hideg volt, nem fűtöttek sehol, ellenben volt egy kis órszoba, ahol enyhén be volt fűtve. Bementem és elaludtam. Egyszer csak arra ébredtem, hogy valaki az ügyeletest keresi. Előbújtam, meglepetésemre a főhadnagy volt. Megpirongatott és azután elindultunk megvizsgálni a hálósobákat. Mindenki otthon volt. Ezután a folyosón elhelyezett fegyvereket kerestük. Egy sem volt. Rám nézett, hol vannak a fegyverek, kérdezte. Nem tudom, feleltem. Háború lévén, tudnod kell, hogy ezért golyó jár. Hát bizony megijedtem. Ekkor elvezetett oda, ahová a fegyvereket elrejtette, azért tette, mert nem látott a helyemen. A fegyvereket a helyére tettük, utána alaposan kioktatott, hogy mi a teendője az ügyeletesnek. Megköszöntem, mert az életemet mentette meg.

Vasárnaponként Neuhaus nevezetességeit nézegettem meg. Többek között láttam a jezsuiták kolostorát, ahol Rákóczi Ferencet fogva tartották mint gyermeket. Bemehettem, meglátogathattam a lovaglótérmet is, ahol Rákóczi lovagolni tanult.

A csehek már ekkor megindították az elszakadási folyamatot, gyűjtötték a valutát, az aranykoronákat sokszorososan túlfizették. Ezt akkor tudtam meg, amikor egy alkalommal vacsorázni bementem egy étterembe. Nagyon éhes voltam. A katonakoszt, különösen a vacsora, nem ért semmit. A feleségemtől a heti pénz nem jött meg, így a zsebembe tartaléknak eltett húsz aranykoronással ültem le vacsorázni. Özcombot kértem, amelynek étlapi ára 20 korona volt, rendeltem még fél liter bort is. Elfogyasztottam, de még mindig éhes voltam. Repetáltam mindent, gondoltam lesz, ami lesz, de legalább jóllakom. Amikor fizetésre került a sor, odaadtam a pincérnek a 20 koronát, rám mosolygott, elővette a levéltárcáját és visszaadott még 140 korona papírpénzt. Meglepődtem, ő pedig azt mondta, máskor is legyen szerencsénk. Tehát tízszeresen számolt.

Hazamegyek karácsonyi szünetre (1917.12. 22.)

A karácsonyi ünnepekre szabadságot kaptunk. Hazamentem én is. A lakásomon továbbra is tisztí konyha és tisztí étkezde volt. Ott lakott egy tüzérezredes és egy orvos is. A család két szobába volt összezsúfolva. Amint megtudta az ezredes, hogy hazajöttem, az orvossal együtt meglátogattak és azt mondta, hogy amíg idehaza leszek, öltözzek civilbe, mert nem tudná elviselni, hogy a házigazdája neki szalutálgas-

son. Jólesett a figyelem. A hazautazásomkor megfáztam és 38 fokalázam lett. Az orvos azt mondta, mint katonát nem kezelhet idehaza, mert csak kórház adhat jelentést a tiszti iskola parancsnokságának, tehát kórházba utaltak, mégpedig Csíkszeredába, a gimnáziumban lévő katonai kórházba. Nem szívesen mentem, mert a felmentésem ügye folyamatban volt, és félttem, hogy érvényét veszti, ha azalatt jön meg, amíg kórházban fekszem. A kórházban nagyon kedvesen kezeltek. Ott értem meg az újévet is, és ajándékot is kaptam. Kértem a főorvost, hogy hivatalosan értesítsék a tiszti iskola parancsnokságát, amit ők elmulasztottak.

Nagyon ideges lettem, éreztem, hogy nem szabad itt feküdnöm, vissza kell mennem. Írtam a feleségemnek, hogy jöjjön fel és hozzon csomagot, mert vissza kell menjek. Az orvos nem akart engedni, mert még mindig 37 fok felett volt a lázam. De amikor megmondtam, hogy várom a felmentésemet, kiírt. Feljött a feleségem, elhozta a csomagot, elbúcsúztam és útnak indultam. Három napig tartott az utazásom. Azzal fogadtak, hogy köröznék mint katonaszökevényt, mert a kellő időben nem tértem vissza. Bemutattam a kórházi elbocsátási leveletem, és minden rendbejött. Másnap reggel hívtak az irodába és kezembe adták a felmentésemet. Jól éreztem, ha nem érkeztem volna vissza, akkor érvényét vesztené volna. Másnap visszaküldtek Prágába, hogy leszereljenek.

Felmentésem megérkezésének a legnagyobb előnye az volt, hogy már január végén a tiszti vizsgák meg lettek volna, és akkor a felmentésről már szó sem lett volna. A vizsgák befejezése után mindenkit visszaküldtek az ezredéhez, és az olasz frontra irányítottak Piavé mellé, ahonnan nagyon kevesen jöttek vissza. Így kedvezett nekem a Jóisten. Prágában a leszerelés lassan ment, mert nem tudtam, mit és hogyan csináljak. A dolog kulcsát Bors főhadnagy úrtól, századparancsnoktól tudtam meg. Felvilágosított, hogy kellő módon kell kezét fogni az őrmesterrel és akkor gyorsan megy minden. Másik akadály is volt. Masaryk és Benes a cseh állam megalakításáért nagy tüntetőgyűlést rendezett a Vencel téren. Emiatt a Prágában tartózkodó ezredeket riadókészenlétbe helyezték, és így a város területét egy katona sem hagyhatta el. Ez és a gyakran megismétlődő tüntetések előre jelezték, hogy küszöbön áll a Monarchia széthullása. Prága és egész Csehország második frontot jelentett. Mindegyik ezredből egy-egy század lábhoz

tett fegyverrelriadókészültségben állott. Az is megtörtént, hogy a frontra indítandó századok megtagadták a frontra menést, és tiszt megaltiszti iskolákat vezényeltek ki a renitens századok elindítására.

Bors főhadnagy úr csendes figyelmeztetését megszívleltem, és másnap reggel 8 órakor bementem az irodába, jó reggelt kívántam és ötven koronással a markomban kezet fogtam az őrmesterrel. Rám mosolygott és azt mondta: meglesz. Eddig mindig azt mondta: majd sorra kerül. Hát így sor került rá, és délután négy óra helyett már két órakor megjelent a napiparancs, és öt órakor már utazhattam. Két napig utaztam. Nagy volt az örömöm, de még nagyobb a családomé, hogy ismét együtt lehetünk.

Leszerelés után Csíkszentgyörgyön (1918. 01. 13.)

Alighogy megpihentem odahaza, egyik meglepetés a másik után ért. A Zita napköziotthont a sok szabálytalanság miatt feloszlatták. Bartalis főszolgabíró és dr. Eröss Béla szolgabíró a hatósági kenyérlisztből kenyeret süttettek és pénzért adták az éhező katonáknak, ahelyett, hogy az éhező szegények között osztották volna szét. Még a tavaszi hazajövelemtkor a szükséges mezőgazdasági munkákat, állataim nem lévén, a katonákkal végeztettem el. Főképp zabot, takarmánynövényt, lencsésárpát és krumplit vetettem.

A hadihelyzet változó szerencsével folyt. Az Úz-völgyében heves harcok voltak. Csupa izgalom volt az életünk. Felmentésem csak hat hónapra szólt, s a lejárási napja rohamosan közeledett. Szerettem volna a felmentésemet meghosszabbítani, ezért felmentem Csíkszeredába dr. Tolnay főispán úrhoz, akinek hatáskörébe tartozott a felmentések ügyében javaslattal élni, sőt némely esetben dönteni is. Ismertettem nehéz családi körülményeimet, megértéssel fogadta kérésemet, de annak teljesítését feltételhez kötötte. Azt mondta, felment, ha a cséplés idejére elvállalom a Haditermék hatósági ellenőrzését. A feladatot nem egyedül kell végezni, ad mellém két embert, egyet a járás, egyet a község részéről, mint megbízottakat. Megütököztem, mert ezt igen kényes megbízatásnak találtam. Egyrészt eleget kell tennem az állam érdekeinek, másrészt pedig az egyén és a község érdekeit is figyelembe kell vennem, és munkámmal mindkét részről megelégedést kell elérnem. Ez igen nehéz feladatnak nézett ki, hosszan töprengtem rajta, végül kértem 24 óra gondolkodási időt. Másnap újra felmentem és

jeleztem, hogy a feladatot úgy vállalom el, ha a két segítőt én választhatom magam mellé. Elfogadta feltételemet és kinevezett a Haditermény állami megbízottjának, az általam megnevezett két személyt, Miklós János királyi bírót a község részéről és Kánya Zakariást, a birtokosok elnökét pedig a járás megbízottjaként mellém adta, és a felmentésemet újabb hat hónapra meghosszabbította. A katonaságtól egy kis időre újból megszabadultam.

Augusztus hónapban megkezdődött a cséplés, és ezzel kezdetét vette szokatlan, felelős munkám. Az előírás az volt, hogy addig a gép nem indulhat meg, amíg megjelenéssel arra engedélyt nem adok. Ez így a munka menetét nagyon lassította volna, mivel a községben több gép csévelt. Úgy intézkedtünk, hogy a gépek reggel hat órakor induljanak el, jelenlétünket nem tettük az indulás feltételének, viszont a nap folyamán a gépek ellenőrzését felváltva végezzük. Azt is megállapítottuk, hogy a csévelt gabonából csak az első és második minőséget mérjük le, a harmadrendűt meghagyjuk teljesen a gazdáknak, mivel azt az első minőséggel keverve kenyérnek fel lehet használni. A fejadagot az előírás szerint, a vetőmagot a kataszteri birtokív alapján, a takarmányozás céljára valót pedig az állatállomány szerint hagytuk meg. Ezzel az eljárással a gazdák meg voltak elégedve. Meg is lehettek, mert más községekben a kiküldöttek egyoldalúan csak a Haditermény érdekeit vették tekintetbe a gazdák rovására.

Napról napra végeztük az ellenőrzést, megállapítottuk a lefoglalt mennyiséget, és azt a piactéren, Puskás lakatlan házában bérelt helyiségbe összehordattuk. A rendelkezés értelmében az így lefoglalt gabonából elsősorban a nincsteleneket kellett kielégíteni és a fennmaradt részt pedig beszállítani a Haditermény központjába. Amint már említettem, eljárásunkkal mindenki meg volt elégedve, csupán egy fukar gazdag ember emelt panaszt a lefoglalt mennyiség nagysága miatt. Úgy emlékszem, majdnem fél vagon árpát foglaltunk le. Igen jó termése volt. Bemondása szerint állapítottuk meg az állatai takarmány-szükségletét, úgyszintén a vetőmag mennyiségét is, jól tudva, hogy több állatot és vetőterületet mondott be. A főszolgabíró a beadott panasz alapján elrendelte, hogy újból szálljunk ki és igazságosan járjunk el. Kiszállottunk, előkértük a kataszteri birtokíveket a vetésterület megállapítása végett. Kiderült, hogy olyan területeket is bemondott, amelyeket évtizedek óta nem művelt. Előhajtottuk a juhokat, fele sem

volt, mint amennyit első ízben bement. A sertésállománynál is ilyen volt az arány. Apaállat pedig egyáltalán nem volt. Mindezek figyelembevételével a lefoglalt mennyiség jóval meghaladta az előbbi. Kért, könyörgött, hogy hagyjuk meg az első megállapítást, de hogy példát statuáljunk, hajthatatlanok maradtunk.

Ez az eset futótűzként terjedt el, és senki sem próbált eljárásunk helyessége ellen kifogást emelni. Megjegyzem, hogy ez az ember volt az, aki az oláh megszállás után egy felekezeti iskola felállítására céljából rendezett gyűjtéskor egy szál deszkát sem adott, amire azt mondtam: Jól van, András bácsi, ne is adjon, tegye el koporsóira. Ezt annyira szívére vette, hogy másnap hirtelen meghalt.

A Haditermény zsákokat küldött a fölösleg beszállítására. A zsákokat üresen visszaküldtem, mivel a begyűjtött gabonát a szegények között szétosztottam. Eljárásom helyességét a rövidesen bekövetkezett szomorú események igazolták. Pesten kitört a forradalom, ami rövidesen itt is bekövetkezett. A falvakban a Haditermény megbízottait, akik a paragrafus szerint jártak el, mindenütt elkergették. Ellenben Szentgyörgyön, amikor itt is kezdetét vette a forradalom, lakásomra jött egy pár fiatalember és azt mondta: Kántor úr, ne féljen, aludjék nyugodtan. Úgy is történt.

A forradalom (1918. 10. 31.)

1918. október 31-én Budapesten kitört a forradalom. Ezzel Magyarország sorsa megpecsételődött, a Monarchia széthullott. A katonák a fronton eldobták fegyvereiket és ész nélkül tolongtak haza. Ezen nem is lehetett csodálkozni, mert a négy és fél évig tartó háború, a sok nélkülözés kimerítette őket.

Ez a forradalom egyrészt megszabadította hazánkat a Habsburg-uralomtól, másrészt szabad prédává tette Magyarországot. Az ország északkeleti és nyugati felvidékét a csehek, a délvidékét a szerbek, nyugati részét az osztrákok és a kincses Erdélyt pedig a románok szállták meg.

Ebben az időben Csíkszentgyörgyön egy tüzérezred állomásozott, Istvánffy ezredes parancsnoksága alatt. Az ezredesnek nálunk volt a lakása. Itt volt a tiszt konyha és a tiszt étkezője is. Amikor a forradalom szele ide is elérkezett, a lapok egyúttal közölték azt is, hogy Tisza Istvánt meggyilkolták. A tüzérek között is fellángolt a forradalom

tüze. Katonai küldöttség jelent meg az ezredesnél és követelték a katonai rendfokozatok eltüntetését, aminek megtörténte után tovább hajlandók a tisztikar parancsnokságát elismerni és fegyelmezetten elvonulni. Az ezredes összehívta a tisztikart. A tisztikar a küldöttség kívánságát teljesítette, a rangjelzést eltüntette és kiadta a parancsot az elvonulásra. Itt megjegyzem, hogy a piactéren a tűzfecskendők helyiségében raktározva volt két vagon ekrazit bomba, amit nem vittek magukkal, és ez is a románok kezébe került.

A tüzéség elvonult minden fegyelemsértés nélkül. Ez november 3-án délután történt. Azt hittük, hogy a forradalom ezzel nálunk el is múlt, de nagyon csalódtunk. A háború alatt a hadisegély és élelmiszerek kiosztásánál a bírók és jegyzők sok visszaélést követtek el. A csendőrök sokszor brutálisak voltak. Mindezek a kedélyeket felizgatták, és alighogy beállott az est, itt is kirobbant a forradalom. Valahonnan előkerült két géppuska, több lőfegyver, és a lázadók mind Bánkfalván, mind Csíkszentgyörgyön akcióba léptek. Megtámadták a csendőrkaszárnnyát, Puskás jegyző lakását, Bánkfalván pedig Potyó jegyző és Bálint Ferenc királyi jegyző házát. A csendőrség nem viszonozta a tüzet, levonult a pincébe, Puskás hasonlóképpen. Potyó jegyző, aki ellen a legnagyobb volt a felháborodás, elmenekült, Bálint szintén a pincében keresett menedéket. Ez az állapot reggelre, a józanabb emberek közbelépésére, megszűnt.

Másnap Csíkbánkfalván a jobb érzésű fiatalembereket összehívtam, és közös elhatározás alapján megszerveztük a biztonsági őrseget. Ugyanígy történt Csíkszentgyörgyön is. Már aznap este a beszervezett őrseget lakásomra összehívtam és mindenkinek kiosztottam a feladatát. Őrséget állítottam a piac négy sarkába. Nemsokára ezután a forradalmárok a piac közepén átfolyó kispatak magasabb partján két géppuskával elhelyezkedve löni kezdték Puskás és Bálint házát. A felállított őrsemek négy oldalról tűz alá vették a garázdálkodókat, akik a géppuskájukat hátrahagyva menekülni akartak, de az őrsemek ebben megakadályozták és elfogták őket. Kiderült, hogy két olyan személy volt, akik egy percig sem voltak katonák. Megígérték, hogy többé nem zavarognak és szabadon engedték őket. Ezzel a helyi forradalom véget ért. Sajnos, ami ezután következett, igen fájdalmas volt.

A román megszállás (1918. 11. 18.)

Állandó izgalmak között teltek a napok. Rettenetes volt az, amikor tudomást szereztünk arról, hogy Csíkszentmártonba az Úz-völgyén át, főhadnagy vezetése alatt, megérkezett egy hadilétszámú szakasz oláh katoná. A román őrjárat november 18-án érkezett. Pár nap múlva az egész vármegye területére a gyimesi, a békási, valamint a tölgyesi szorosokon már nemcsak szakaszok, hanem rendes katonai alakulatok jöttek be, megszállták az egész vármegyét és fokozatosan haladtak előre egész Erdély megszállására. Nem volt semmi más ellenállás, csak az, amit a sebtiben összetoborzott Székely Hadosztály fejtett ki. Ez a hadosztály derekasan harcolt, nem kapott sehonnan utánpótlást, felszerelése hiányos volt és fogytán volt a hadianyaga. Ráadásul támadásoknak volt kitéve a magyar Tanácsköztársaság részéről, ilyen körülmények között, két tűz közé szorulva, kénytelenek voltak letenni a fegyvert.

A vármegye megszállása után azonnal kihirdették az ostromállapotot, a fegyvereket be kellett szolgáltatni, de ennek csak kis részben tettek eleget. A tüzérek által visszahagyott lőfegyvereket beszolgáltattam, csupán egy 12-es tüzéségi revolvert hagytam magamnál 50 darab tölténnyel. A közigazgatást rövidesen átszervezték. A főszolgabírói hivatal vezetésére Gyorgye Gabor fogarasi segédjegyzőt küldték, aki Fogarasban még György Gábor névre hallgatott. Szolgabírónak egy hatodikos gimnazistát tettek. A községi képviselőket feloszlatták, a jegyzőket leváltották. Az elmenekült Potyó jegyző helyére Bánkfalvára küldték Forró Miklóst, aki a magyarság szempontjából jól bevált. Csíkszentgyörgyre Puskást helyezték vissza. A szentgyörgyi irodában meghagyták leányomat, Emmuskát, akit még 1918 júliusában választottak meg községi írnoknak. A főszolgabíró intézkedésére beszüntették a tanítók részére járó összeget, megszűnt az államsegély is. Tanítói munkámért a továbbiakban csak a hívók fizettek az általuk adott képevel.

A fegyverek beszolgáltatása az egész vármegyében csak részben történt meg. Ezért Csíkszentgyörgyre és Bánkfalvára is egy százados és Ariton főhadnagy vezetésével egy egész szakasz oláh katonát küldtek négy géppuskával. Ezek megszállták a piacteret, a tér négy sarkára felállították a géppuskákat, és kihirdették, hogy déli 12 óráig mindenki

szolgáltassa be a nála lévő fegyvert. Ennek a felhívásnak alig volt eredménye. Amikor megláttam az iskola ablakából a katonaság érkezését, kíváncsi lettem, hogy mit akarnak. Láttam, hogy a két tiszt a szentgyörgyi községi irodába ment be. Odamentem én is. A két tiszt durván beszélt a jegyzővel. Hanyagságának és erélytelenségének tudták be, hogy a rendeletnek nem tudott érvényt szerezni. Közben az ablakon keresztül meglátták lakásomat, amely átellenben volt az irodával, és megkérdezték a jegyzőtől, hogy kié az a szép ház? A jegyző rám mutatott, mondván, hogy az az én lakásom. Erre Ariton rám parancsolt, hogy intézkedjem, mert nálam fognak ebédelni. Nem tehettem mást, mint tudomásul vettem.

Hazamentem és kértem a feleségemet, hogy két személyre készítsen ebédet. Ez nem volt nehéz, mert karácsony közeledtével a hízót már levágtuk, volt hús és kolbász is. Alig intézkedtem, már jött egy katona, aki jól beszélt magyarul, és azt mondta: A főhadnagy úr azt parancsolja, hogy az ebédhez legyen bor és cigaretta is. Erre dühbe jöttem és azt válaszoltam: Lakásomon a főhadnagy úr nem parancsolhat, legfeljebb kérhet. De mivel borom nincsen, és nem is cigarettázom, hát sem bort, sem cigarettát nem adhatok. Erre a katona elment, és rövid idő múlva visszajött két üveg borral és két csomag cigarettával.

Rövidesen a feleségem engem megebédeltetett és utána két személyre asztalt terített. Nemsokára jött a két tiszt, és magukkal hozták tolmácsnak a katonát. Hellyel kínáltam őket, de nem ültek le, azt kérdezték, hol a harmadik teríték. Én már ebédeltem, volt a válaszom. De ők ragaszkodtak hozzá, hogy én is üljek le és ebédeljek velük. Nyilván mérgezéstől tartottak, kénytelen voltam leülni és velük enni. Addig nem nyúltak az ételhez, amíg a levest meg nem ettem. Így történt a második fogásnál is. Közben bort töltöttek, kínáltak, de nem fogadtam el. Mikor már a tésztánál tartottunk, nyílt a konyha felőli ajtó, és belépett hétéves Erzsike leánykám. Megállott az ajtó előtt és a tisztek felé fordulva jó hangosan azt kérdezte: Jeste padice? Erre a két tiszt felugrott az asztaltól s azt verve rám ordítottak románul, amiből egy szót sem értettem. Azt kérdeztem a katonától, miért kiabálnak? Azt felelte, hogy a kislány azt kérdezte: Van-e tetűd? Én visszakérdeztem, hát van-e, erre a katona nevetett. Erzsikét a feleségem tudta nélkül a szolgáló tanította meg erre a kérdésre, amire később ráfizettem.

A tiszték felkeltek az asztaltól, és azt mondták: Vacsorázni is itt fogunk este, és itt fogunk aludni is. Nem tehettem semmit, tudomásul kellettennem. A vacsorázás után lefeküdtek, de nem sokat alhattak, mert egész éjjel szüntelenül szólt a fegyver a faluban. Másnap reggel köszönés nélkül elmentek.

A megszállás alatti működésem

Tervem volt, hogy Szentgyörgyön is felállítunk egy felekezeti iskolát, mert ott csak állami iskolák voltak. Helyet kerestem az iskolának, Bors György kereskedő és kocsmáros díjtalanul átengedte az újonnan épült házát, ami megfelelő volt, de nem volt berendezve. Házalni kezdtünk, deszkát gyűjtöttünk, mindenki tehetsége szerint szívesen adott. Csupán egy gazdag ember akadt, aki megtagadta. Ez az az ember volt, aki a cséplés ellenőrzésekor feljelentett, hogy jogtalanul sok árpat foglaltunk le. Erre én azt mondtam: Jól is teszi, András bácsi, tegye el koporsónak. Ezt ő annyira a szívére vette, hogy másnap meghalt. Lett erre riadalom, nem is kellett házalni, maguktól hozták a deszkát az emberek. Az asztalosok pedig díjtalanul megcsinálták az asztalt, a szekrényt, a székeket és a padokat. Egy akkor végzett fiatal tanító, Szász Rudolf felajánlotta, hogy egy évig ingyen tanít.

Sikerült ellátni az új iskolát tanszerekkel is. Sajnos, hogy ez az iskola csak a tanév végéig működhetett, mert a tanfelügyelőség betiltotta. Közben életre hívtam az ifjúsági egyesületet, amely mintegy 120 taggal megalakult. Vegyesen voltak fiúk és lányok is. Miklós Gergely fiatal tanító, aki a forradalomkor jött haza a frontról, és a bánkfalvi katolikus iskolához választották meg, szívvel-lélekkel mellém állt, és elhatároztuk, hogy az ifjúsággal műkedvelői előadásokat fogunk rendezni. Megalakítottuk a műkedvelői csoportot az arra alkalmasakból, de abban az évben, 1919-ben csak az őszy folyamán került sor előadásra. Addig önképzőkori munkát végeztünk velük.

A csíkszentmártoni Ipartestület vezetősége 1919. február 1-re táncmulatságot hirdetett, amelyre én is meghívást kaptam. A bált a piactéren a háború alatt épített Tábori Színházban rendezték. Ez el volt látva páholyokkal, körben karzattal és tágas színpaddal is. A bálon a híres brassói Dick Gyuri bandája muzsikált. Nem úgy készültem, hogy a bálba elmenjek, de Emmuska leányom addig rimáncodott, hogy azzal a kikötéssel egyeztem bele, hogy nem fog táncolni. Így február

1-jén este a feleségemmel és Emmuskával lementünk Szentmártonba, és ott megszálltunk Szabó Lajos kántortanítónál, aki később Zoltán fiamnak lett a keresztapja. A bálteremben feleségem, Juci, a Lajos felesége és Emmuska egy páholyt foglaltak el. Lajossal a teremnek a büfé közeli részén foglaltunk helyet, onnan jól végig lehetett látni az egész termet. Megkezdődött a felvonulás. Sok román katona is eljött. Ezt még hidegvérrel tudtam nézni, de rettenetesen elfutott a méreg, amikor megláttam, hogy az intelligenciának egy része, vezetőhelyen Cseh Sándor bankigazgató és felesége a román tisztekkel vonul be, sőt feleségét Ariton főhadnagy karonfogva vezeti. Egyik pohár bort a másik után ittam, hogy abba fojtsam mérgemet. Tetézte ezt az, hogy Dick Gyuri látva a vegyes társaságot, nem muzsikált, hanem cincogott. Erre dühös lettem és magamhoz intettem az ipartestületi elnököt, aki tulajdonképpen a főrendező volt, és kértem, hogy mondja meg a zenészeknek: Muzsikáljanak tisztességesen. Erre azt mondta, hogy nem ért a muzsikához, megbíz engemet, hogy dirigáljam a cigányokat. Elvállaltam, de kértem, hogy tegyenek egy asztalt a színpadra, majd elintézem a zenészeket.

Ez megtörtént, és mi vagy hatan elfoglaltuk az asztalt és csendesen mulattunk. Mindenekelőtt összehangoltattam a hegedűket, és csárdást rendeltem. A fiatalság szépen táncolt. Mivel nagyon vegyes volt a társaság, nem ment minden simán, mert a jobb érzésű lányok a román katonákkal nem táncoltak. A csárdás után polkát húztak, ezután újra csárdást rendeltem. Erre Ariton a zenészekhez ment és szirbát rendelt, ami a románok nemzeti tánca. A banda rákezdt a szirbára, én leintettem őket, lefogtam a primás hegedűjét és hangosan csárdást rendeltem. Ariton odarohant, ő is megfogta a primás hegedűjét. Kirántottam Dick Gyuri kezéből a hegedűt, majd visszaadva ráparancsoltam, hogy csárdást húzzon. Megtörtént. Erre az incidensre a legények kinyitott bicskával kezdtek táncolni. A szemben lévő páholyban egy román őrmester ült, a neve nem jut eszembe, de látásra ismerős volt. A brassói 2-es ezrednél szolgált, ahol én is, így Prágában többször láttam. Ariton a lezajlott incidens után odament hozzá és jelentést tett. Fültanúk szerint az őrnagy azt mondta neki: Lase!, azaz Hagyja! De Ariton nem hagyta, elment, hogy készülséget hozzon.

Az egyik páholyban ült az úz-völgyi nagy fűrészgár igazgatója, aki engemet ismert, és üzenetet küldött, hogy a színpad hátsó ajtaján a

legsürgősebben távozzam el, mert ha ott maradok, letartóztathatnak. Látja, hogy a fiatalság fel van háborodva, nyitott bicskával táncol, nem fogja engedni letartóztatásomat, és itt vérfürdő lesz. Intettem a feleségemnek, és eltávoztunk. Nyomban befogattam és hazamentünk Csíkszentgyörgyre.

Másnap, február 2-án, Gyertyaszentelő Boldogasszony napján a gyertyaszentelés után körmenetre mentünk a piacérre. A körmenet alatt szokás szerint énekeltem. Közben oldalra tekintettem, és láttam, hogy három oláh katona a körmenet szélén haladva felém integet. Ennek nem tulajdonítottam semmit, nyugodtan énekeltem tovább. A körmenet végével bevonultunk a templomba, kezdődött a szentmise. Természetesen a kórusra mentem. Feltűnt, hogy az ifjúsági egyesület legényeinek egy része, akik eddig nem jártak a kórusra, szorosan mellém zárkózva jöttek a kórusra és az orgonánál mellettem helyezkedtek el. A mise végén velem együtt jöttek le a kórusról. Sőt, amikor megindultam hazafelé, két oldalt mellém állva kísérték. Megütközve kérdeztem, hogy miért kísérnek, tudom az utat, de ők egészen a kapuig kísérték. Bementem a kapun, ők kívül maradtak, nem távoztak.

Bementem a szobába, a feleségemet sírva találtam. Megkérdeztem, hogy miért sír? Erre ő azt mondta, hát nem tudja, hogy elfogatási paranccsal itt járt három katona, hogy azonnal kísérjenek Csíkszentmártonba. Ekkor már megértettem, hogy miért mutogattak felém a katonák a körmenet alatt. És azt is, hogy miért kísérték haza a fiúk. Ha így van, kérek valamit enni. Alighogy ebédelni kezdtem, jött a három katona, felmutatták az Ariton aláírásával ellátott elfogatási parancsot, és kértek, hogy azonnal kövessem őket. A községi vendéglő bérlője, egy horvát származású férfi, név szerint Vinsnerrer Zdenko, aki egy székely lányt vett feleségül, tudomást szerzett az esetről, azonnal hozzám jött és megkért, engedjem meg, hogy velem jöhessen. Ugyanis jól tud románul, és tanúja volt egy zsarolásnak, amelyet Ariton követett el egy szegény özvegyasszonnyal szemben, akitől 4000 koronát harácsolt el. Beleegyeztem.

A katonáknak kijelentettem, hogy megyek, de nem úgy, hogy engem kísérjenek, mert az emberek, ha meglátják, hogy engem kísérnek, nem fogják tűrni, és csak nekik lesz rossz. Hanem befogatok, és úgy megyek, ők pedig gyalog mennek a szekér előtt, s Szentmártonban rendelkezésükre állok. Beleegyeztek. A feleségem kijelentette, hogy ő is jön.

Kénytelen voltam beleegyezni. Felültünk hárman az előállott szekérre, a katonák pedig gyalog elindultak előttünk. Természetesen csak lépésben. A legények megvártak a kapuban, és azt mondták: Kántor úr, úgy intézze a dolgát, hogyha két órán belül nem jön haza, mi utána megyünk.

Lassacskán leértünk Csíkszentmártonba, behajtottam Szabó Lajoshoz, a katonáknak pedig azt mondtam: Menjetek és jelentsétek Aritonnak, hogy itt vagyok. Szegények elmentek, jelentették, de mivel nem vittek magukkal, Ariton lehúzatta és megbotoztatta őket. Más három katonát küldött értem, akik elkísértek. Velem jött a feleségem, és Vinsnerrer is. Amikor a piacon kísérték át, az ablakban kikönyökölve Cseh Sándorné vigyorogva nézett rám. Ariton be akart vitetni a csendőrlaktanya udvarára, hogy ott megbotoztasson, de ellenszegültem. Itt csináljon velem azt, amit akar, de én oda be nem megyek. Ordított, mint a sakál, és kirendelt még tíz katonát. Ezalatt Vinsnerrer beszélni kezdett Aritonnal, hogy mit mondott, nem tudom, de az ordítózással alábbhagyott.

Közben Szabó Lajos, amint később megtudtam, utcáról utcára szaladt és fellármázta a falut azzal, hogy engem elfogtak. Rövid idő alatt legalább kétszáz fiatalember és legény gyűlt oda, mindenkinek a kezében jókora furkósbot, és hangosan kiabálva annyira összeszorítottak a katonákkal, hogy mozdulni sem lehetett. A katonák vállon tartott fegyverrel úgy össze lettek szorítva, hogy a fegyverüket, ha akarták volna sem tudták volna használni. A feleségemmel egymás mellett voltunk, Vinsnerrer tárgyalt Ariton főhadnaggyal. Cigarettára gyűjtöttem, Ariton kiütötte a kezemből. Ezt többször megismételtem, végül is ő győzött, mert nem volt több cigarettám.

A tömeg közben sokasodott, és egészen fenyegető volt a helyzet. Hangosan kiabálták: Eressze el, eressze el! Sohase tudtam meg, hogy a tömeg fenyegetése vagy a Vinsnerrerrel folytatott tárgyalás eredményezte azt, hogy egyórás állingózás után Ariton azt ordította felém: Dutye la drakull!, vagyis Menj az ördögbe! Erre mi eltávoztunk. Otthon a faluvégén még várakoztak a legények, s nagy volt az örömük, hogy szerencsésen visszaérkeztem. Másnap megtudtuk, hogy Aritont sürgősen áthelyezték valahová, nehogy több kellemetlenséget okozzon.

Státusi feladatom

Időközben Incze esperes úr Kolozsvárról a Státus igazgatóságtól felszólítást kapott, hogy igen fontos ügyben küldjön egy futárt. Az esperes úr engem küldött el. A Státusnál jelentkeztem, bizalmasan értésemre adták, hogy Budapestről futár útján az erdélyi katolikus tanítók részére segélyt küldtek. Csík vármegye részére 150 000 korona jut, azt kell elvinnem. Figyelmeztettek, nagyon vigyázzak, mert ha esetleg megtudják az oláhok, fejemmel játszom. Egy kicsikét megborzongott a hátam. Átvettem az összeget, és Isten segítségével minden baj nélkül hazaértem, az összeget átadtam Inczének, aki azt felosztotta és az esperes kerületnek elküldte. Én csak az útiköltségemet kaptam meg, amit Incze azzal indokolt, hogy a rendelkezés szerint mint nagyjövedelmű kántortanító nem kaphatok segélyt. Belenyugodtam.

Pár nap múlva újból futárszolgálatba kellett mennem. De ekkor már nemcsak Csík, hanem Háromszék és Brassó vármegyéknek is hoznom kellett volna azt a bizonyos segélyt. A püspök úrtól jött utasítás szerint először Gyulafehérvárra a püspök úrhoz kellett mennem. Ott kaptam meg a kellő utasítást. A püspök úrtól szigorúan bizalmas leveleket kellett vinnem a református és az unitárius püspök uraknak. A püspök úr megebédeltetett és az útra élelemmel akart ellátni, amit nem fogadtam el, tekintve azt, hogy a feleségem kellően feltarisznyált. Később megbántam, mert szükség lett volna rá. Tudtam, hogy miért megyek, ezért éppen csak annyi pénzt vittem magammal, hogy Kolozsvárra érjek, erre is csúnyán ráfizettem.

A bizalmas leveleket személyesen kézbesítettem, azután jelentkeztem a Státus pénztáránál. Turóczi Albert főpénztáros sajnálkozva azzal fogadott, hogy a futárt elfogták, így a jelzett pénz nem érkezett meg, tehát hiába jöttem. Elképedtem, s nagy meglepetésemben eszembe sem jutott megmondani, hogy nincs útiköltségem hazáig, ő pedig nem kérdezte. Elindultam az állomásra, csupán negyven koronám volt, ami elég lett volna egy ebédre, de jegyet kellett vennem. Lehangolva kimentem az állomásra, hogy a pénzzemmel jegyet vegyek, addig ameddig abból kitelik, azután lesz, ami lesz. A pénztárnál még nagyobb meglepetés ért. Azt kérdezték, van-e engedélyem a város elhagyására, ugyanis kihírdették az ostromállapotot, és csak a városparancsnok engedélyével adhatnak jegyet. Nagyon megijedtem, hogyan fogok

hazamenni. Ödöngésem közepette megláttam egy magyar hordárt, és megkértem, valamiképpen juttasson az állomáson oda, ahol a szerelvényeket összeállítják, ígértem neki negyven koronát, vagyis az összes pénzemet.

Ez a megegyezés délután öt óra körül történt. Meg kellett várnunk, amíg besötétedik. Sötétedéskor a becsületes hordár a függőhídon átvezetett és beültetett egy másodosztályú kocsiba, amelyről tudta, hogy a hajnali Székelykocsárd felé menő szerelvényhez lesz csatolva. Lefeküdtem és nyugodtam aludtam az igazak álmát. Csak akkor ébredtem fel, amikor a vonat már mozgásban volt. Nemsokára jött a kalauz és kérte a jegyet. Bizalmasan kihívtam a folyosóra, és röviden elmondtam, hogy mi történt velem. Megértett, jóindulat sugárzott belőle, és megígérte, hogy Kocsárdig elvisz. Ott átad a Marosvásárhely felé menő vonat kalauzának, és így valahogy hazajutok. Így is történt, minden zökkenő nélkül eljutottam Csíkszentsimonra, ahonnan hazagyalogoltam. Nagyon el voltam ernyedve, hiszen huszonnégy órája még csak hideg víz sem járt a szájamban. De sokszor eszembe jutott a püspök úr által felajánlott élelmiszercsomag visszautasítása. Az utazásom sikertelensége lehangolta azokat, akik küldtek, azonban költségeim megtérítése senkinek eszébe sem jutott.

Ezüstmisére készülünk

Incze alesperes úr 1919 szeptemberében készült megünnepelni pappá szentelésének 25. évfordulóját. Szerettük volna ezt az alkalmat nemcsak a hitközség, hanem az egész alcsíki járás ünnepévé tenni. Az ünnepség szervezését világi vonalon vállaltam. Ehhez szükséges volt a járási főszolgabíró engedélye, mivel az ünnepélyt közebéddel akartuk összekötni. Lementem Csíkszentmártonba a főszolgabírói hivatalba. Amikor kérésemet előadtam, a főszolgabíró, Gyorgye Gabor nagyon megütközött, és azt mondta: Hogyan gondolja ön, hogy engedélyt adok egy olyan ünnepséghez, amelyen nem lehetek jelen? Erre az feleltem: Kérem, jubileumi ünnepségre nem szoktak meghívni senkit, azon mindenki megjelenhet, aki a jubilánst meg akarja tisztelni. Erre kijelentette: Nem fogok megjelenni és az engedélyt nem adom meg. Erre azt kérdeztem: Van önnél magasabb fórum, akinek hatalma van az ön elutasítása ellenére is engedélyt adni az ünnepség megtartására?

Van, mondta, az alispáni hivatal. Ezt tudtam, a kérdést csak azért tettem fel, hogy ne gondolja olyan nagyúrnak magát.

Az alispánt Olteanunak hívták, igen szimpatikus embernek mutatkozott. Amikor kérésemet előadtam, jeleztem, hogy a főszolgabíró elutasított, amin csodálkozott. Kijelentette, hogy az engedélyt megadja, de előtte szerezzem be a csendőr-szárnyparancsnokság hozzájárulását. Azonnal elmentem a szárnyparancsnokságra, ahol meglepetésemre az az őrnagy volt, aki jelen volt a csíkszentmártoni bálon történt incidensen. Felismert, elnevette magát, és azt mondta: A hozzájárulást megadja, reméli ott nem lesz incidens. Ki van zárva, mondtam, ott nem lesz táncmulatság. A kézhez kapott hozzájárulással visszamentem az alispánhoz, aki azonnal kiadta az engedélyt, csupán azt kötötte ki, hogy az engedélyt jelentsem be a főszolgabírónak. Ez volt a baj.

Zsebemben az engedéllyel vidáman mentem haza. A községi irodából felhívtam a főszolgabírót, jelentve, hogy az alispán úr az engedélyt megadta. Erre ő azt mondta, szeretné látni az engedélyt, azonnal vigyem le. Ismerve indulatos természetemet Emmuskával küldöttem le, aki még a községi irodán dolgozott. Azt gondoltam, hogy egy fiatal nővel nem lesz goromba. Emmuskának azt az utasítást adtam, hogy az engedélyt a kezéből ne adja ki, csak mutassa meg. Emmuska így is tett, de a főszolgabíró kikapta a kezéből és nyomban összetépte, na, most ünnepeljenek, mondta. Erre Emmuska azt mondta: Paraszt! Ezzel sorsa meg lett pecsételve, már másnap nem mehetett be a községi irodába.

Az ünnepélyre minden elő volt készülve, a vendéglős csíkszentmártoni volt, a közebedre mindent előkészített, a jelentkezők száma a kétszázat meghaladta. Telefonon jelentettem az egész dolgot az alispánnak, aki azt mondta: A főszolgabíró a saját kerületében belátása szerint rendelkezhetik. Szóval elbuktunk, varjú a varjúnak nem vájja ki a szemét. A templomi ünnepség is másnap lett volna. Az engedély megsemmisítését Incze alesperes úrnak jelentettem. Erre délután még négy óra előtt lement a főszolgabírói hivatalba és kérdőre vonta a főszolgabírót minősíthetetlen eljárása miatt. A főszolgabíró semmit sem válaszolt, telefonon hívta a csendőrrőrmestert, aki két csendőr kíséretében azonnal megjelent, és se szó, se beszéd, nyomban megvasaltatta Inczét, és átkísérték az őrsre. Amikor az irodából a csendőrorsre kísérték, a piacon találkoztak Nagy Antal plébánossal, aki

megrendülve a látottakon azt kérdezte: Mi az? Mi történt veled Domokos? No, ha annyira érdekli, jöjjön csak ide, mondta az őrmester, és Nagyot is letartóztatta és bilincsbe verte. A két foglyot a csendőrkaszárnya udvarán egy kecskeólba zárták és magukra hagyták. Enni, inni nem kaptak, ez délután hat órakor történt.

Incze alesperes úr kocsisa hazahajtott és elmondta az esetet. Ez futótűzként terjedt el az egész faluban. Engem este kilenc órakor értesített Fazakas István káplán. Annyira felizgatott a piszkos eljárás, hogy egész éjjel nem tudtam aludni. A vidéki ünneplők egy része még aznap este megérkezett. A hivatalos ünnepi szónok Sass Antal, csíkkarcfalvi plébános volt, aki annak ellenére, hogy az ünnepeltet elhurcolták, a beszédet elmondta. A jubileum ünnepnapján a kora reggeli órában a csíkszentmártoni csendőrőrmester, aki a letartóztatást végrehajtotta, feljött Csíkszentgyörgyre a plébániára és ott Incze húgának, özv. Hodórnénak azt mondta, hogy 4000 koronáért szabadon engedi az alesperes urat. (Akkor még 1919-ben a korona volt forgalomban.) Hodorné behívatott és megkérdezte: Kifizetheti-e a kért összeget? Nem, válaszoltam, ha Incze Domokos bűnös, akkor mindenképpen fogva tartják, ha pedig nem bűnös, akkor szabadon engedik. Az őrmester úgy nézett rám, hogy tudtam, ennek lesz folytatása.

Az őrmester elment. A foglyokat pedig megláncolva, vonaton elszállították Gyulaféhevárra a kormányzótanács elnökéhez, Maniu Gyulához, aki a magyar képviselőházban képviselőtársa volt Inczének. Amíg a vonaton szállították, a duhajkodó, éneklő román utasok – magyarok ebben az időben nem nagyon utaztak – leköpdösték az arcukat, amit bilincsbe vert kezükkel letörölni nem tudtak. A foglyokat Maniu elé vitték, aki felismerte Inczét, és megkérdezte, miért hoztak ide. Kérdezd meg tőlük, volt a válasz. Maniu a bilincset levetette kezükről, fürdőt készíttetett, szobát nyitvatott részükre, és megvendégelte őket. Másnap szabadon bocsátotta, ellátta útiköltséggel őket, és azt mondta, ide csak akkor jöjjenek, ha ő hívja őket. Pár nap múlva hazaérkeztek, közben Tusnádfürdön megpihentek. Inczét ünnepélyesen fogadtuk.

Az ügy ezzel úgy hittük lezárult, de tévedtünk. Pár hét múlva az őrmester, akit 4000 koronától ütöttem el, telefonon a postára hívatott és a következő nap reggel nyolc órára beidézt az őrre. Erre az időpontra hívatva Keresztes Vince állami tanítót is, aki a felső szentgyörgyi állami iskolában tanított és az volt a bűne, hogy nem volt

rábírható arra, hogy a román pópa lányát feleségül vegye. A telefonban azt válaszoltam, hogy a megadott időben fontos elintéznivalóm van Csíkszeredában, így csak délután négy órakor tudok megjelenni, de akkor pontosan ott leszek. Közben megtudtam, hogy 8000 koronáig akar megválni az elvesztett 4000 koronáért.

Keresztes gyorsan határozott és cselekedett. Még az édesanyjától sem búcsúzott el. Csíkszentsimonon vonatra ült és kiszökött Erdélyből. Nagybátyja magas rangú katonatiszt volt, és őt, aki a háborúban főhadnagyi rangot viselt, el tudta helyezni a katonai gazdasági hivatalnál. A második világháborúban századosi rangra emelkedett, s úgy hallottam, hogy a háború végén nem jött haza.

Ígéretemhez híven délután négy órakor megjelentem az őrsi irodában, ahol egy másik őrmester volt ott. Elmondtam, hogy telefonidézést kaptam és emiatt jöttem. Megnézte a napi előjegyzési könyvet, és azt mondta: Itt nincs semmiféle bejegyzés, tehát elmehetek. Kaptam a jó alkalmon, azonnal kimentem az irodából, szinte rohanva mentem a szekeremhez, és gyorsan elhajtattam. Alig mentem kétszáz métert, hallottam, hogy kiabálnak utánam, hogy menjek vissza. Az őrmester, aki beidézt, alighogy elhagytam az irodát, megérkezett. Úgy tettem, mintha nem hallanám a kiabálást, és gyorsan tovább hajtottam. Ezzel ez az ügy is lezárult, úgy látszik, nem mert erőszakot alkalmazni.

Házkutatások, detektívek figyelnek

Említettem, hogy lakásomon tisztí konyha volt, és a katonák elvonulásakor a legénység ott hagyta fegyvereit, amelyeket azonnal beszügáltattam a községi elöljárósághoz. Úgy látszik, ez nem volt számukra megnyugtató, és a csendőrség fegyvert keresvén többször házkutatást tartott. Ez tulajdonképpen csak ürügy volt, mert ahányszor jöttek, mindig elvittek valamit. Mikor Prágából hazakerültem, magammal hoztam egypár ott vásárolt plédet. Ezekre ráfoglák, hogy kincstári, és elvitték. Volt ugyan vadászfegyverem, de jól elrejtettem, és nem találták meg. A sokszori kutatás miatt, gondoltam, elrejttem olyan helyre, ahol sose fogják megtalálni. Elrejtettem az istállóba a jászol alá. Tévedtem. Pár nap múlva újból jöttek hárman, és egyenesen az istállóba mentek. Az őrmester a jászol alá nyúlt, ahová szalmatöredékbe téve rejtettem el. A keze rajta volt, én pedig szinte összeroskadtam. Az őrmester felkelt és azt mondta: Nu jeste, azaz Itt nincs. Sohasem tudtam meg,

hogy tényleg nem találta, vagy csak a jóérzés kerekedett felül benne. Elmentek. Még aznap este felvittem a ház padlására, jól bezsírozva a két padlás közé eldugtam, amelyet onnan csak akkor vettem ki, amikor 1930-ban kiköltöztünk Magyarországra és átadtam Aladár fiamnak, aki akkor a kászonjakabfalvai Pán ásványvíz forrásának a bérlője volt.

1920 tavaszán Incze alesperes urat kinevezték főesperesnek. Beiktatására széles körű előkészületeket tettünk. A közebéd megrendezését magamra vállaltam. György Gábor főbírótól engedélyt kértem, és csodák-csodája, minden ellenvetés nélkül megadta, sőt meghívásomat elfogadta. A beiktatás és az azt követő közebéd fényesen sikerült, amin száznál többen vettek részt.

Ebben az évben az iskolába látogatott Ráduly Bénéiam, volt csíkszentdomonkosi igazgatótanító, aki nem volt tanfelügyelő. Ő volt az 1908–10-es években a felcsíki tanítóegyesületnek az elnöke, aki akkor nagy hazafiságáról szinte a mellét döngetve, habzó szájjal tett vallomást és most Rădulescunak írta és mondta nevét. Amikor hozzám bejött és megmondta jövetelének célját, sarkon fordultam és otthagytam az iskolában. Ő természetesen utánam jött, sejtette, hogy miért hagytam ott, és igyekezett kimagyarázni magát, de nem hallgattam rá. Heves szóváltások után elment, a jobb érzés felülkerekedett benne, nem tett ellenem feljelentést és eltűnt a porondról. A bélyeget nem tudta lemosni magáról. Mindenkitől megvetve pár év múlva befejezte dicstelen életét.

Fodor Gyula, aki annak idején egy bánkfalvai lányt vett feleségül, Romániából Csíkbánkfalvára költözött. Kibérelte a községi kocsmát, de ez neki nem volt elég. Szeretett volna detektív lenni. Jelentkezett is Csíkszeredában a Sziguráncánál (államvédelmi hatóság), ahol azt mondták neki, ha három jó fogást csinál, akkor felveszik. A kiszemelt áldozat én és Incze főesperes volt. Incze ellen azt a vádat emelte, hogy mint főesperes az Illés-kápolnánál, a Pósa-hegyen a kerületi papsággal titkos gyűlést tart. Az egészből annyi volt igaz, hogy a szokásos félévi koronagyűlést akarta megtartani a plébánián. Megtudta, hogy milyen vád van ellene, és lemondta a gyűlést. Fodor ezt nem tudhatta. Jelentésére Csíkszeredából kijött egy egész szakasz katona. Ezek kisebb csoportokban cirkáltak az erdőn, a kápolna tájékán, és a faluban is. Nem találtak semmit, és ezzel Fodor felsült.

A másik két vád ellenem volt. Egyik az volt, hogy a lakásomon december 4-én titkos összejövetelt fogok tartani. Ennek az volt az

alapja, hogy születésnapot akartam ünnepelni, amit majdnem minden évben megtartottam. Ez alkalommal a szentgyörgyi községi vendéglő bérlője, aki engem nagyon tisztelt és aki tulajdonképpen sógora volt Fodornak, fia, Szász Rudolf pedig a kollégám volt, megsúgta nekem, hogy mi készül ellenem. Az összejövetelet lemondtam. Erről nem tudtak a Sziguráncán, és Fodor jelentése alapján kijött három detektív, és a 26 fokos hideg ellenére a község kocsmájának az udvaráról, a kerítés nyílásain keresztül, egész éjszaka felváltva lesték, kik jönnek hozzánk. Minden szobában egész éjjel égtem a lámpákat, mi pedig szép csendesen aludtunk. A detektívek minden eredmény nélkül visszamentek. Így Fodornak a második próbálkozása sem sikerült.

A harmadik kísérletre csak 1920 őszén került sor. Még 1919 Katalin napján volt az ifjúsági egyesület első műkedvelői előadása. Ez nagyon jól sikerült, ha jól emlékszem, *A csikóst* adtuk. Ez felbátorított és 1920 Katalinjára is előadást terveztünk. Kiválasztottuk Szigligeti *A cigány* című darabját, bevittük a Sziguráncára, ahol cenzúrázták, a próbákra és az előadásra is kértünk engedélyt, amit megkaptunk. Igen ám, de Fodor úr ezt nem tudta. Már az összeolvasó próbán, amelyet az emeletes iskola utca felőli tantermében tartottunk, az ajtót kivágva berontott és azt ordította: Banda, oszolj! Szépen megkértem, hogy távozzék, ne zavarjon minket. Nem használt, kénytelen voltam kituszkolni. Elment, de pár perc múlva újra visszajött és még brutálisabban lépett fel, ordított, mint egy sakál. Ismételten ordította: Banda, oszolj! Erre a fiúkhoz fordulva azt mondtam: No, fiúk, most menjünk haza, majd megüzenem, hogy mikor tartjuk meg ismét a próbát. A szereplők száma, úgy emlékszem, 29 volt. Lementünk az utcára, Fodor úr várakozott ránk, és amikor kiléptem, mellen ragadott és azt mondta: Gyere, gazember, az őrre. Alighogy kiejtette e szavakat, már csattant a pofon, egykettőre a földre teperték a fiúk és jól megverték.

A továbbiakban a próbákat nyugodtan megtartottuk, elkészültünk a darabbal, és november 25-én, Katalin napján nagy sikerrel előadtuk. Fodor úr eltűnt, többet nem háborgatott. Úgy hallottam, mivel ez a fogás sem sikerült, a detektívség elmaradt, sőt olyan hangot is hallottam, hogy mivel a hatóságot félrevezette, kapott egy kis fenékpörölést.

Annyit azonban elért, hogy a Sziguránca tiszta képet akart szerezni rólam, és megfigyelésemre egy valódi detektívet küldött. Ezt a

szentgyörgyi községi vendéglős súgta meg, ahová elszállásolta magát. Akármerre mentem, mindig a nyomomban volt. Sokszor én is utána-mentem, amikor láttam bemenni a másik vendéglőbe, bementem és az ő asztalánál leültem, amit ő rendelt, azt kértem én is, sőt még beszélgettünk is. Ez már december közepe táján volt. Csíkszentgyörgyön az országos állatvásár december 20–23-án szokott lenni. Szándékomban volt két tehenet eladni, kihajtottam ezeket a vásártérre, amely a lakásom mögötti nagykertben volt. Szétnéztem, az árak után érdeklődtem. Akármerre mentem, a detektív mindig a sarkamban volt. Ha a teheneim mellett voltam, akkor közel ott volt és figyelt. Végre meguntam az egészet és behajtottam a teheneket. Alig értünk haza, mindjárt utánam jött és bekopogott a lakásba. Bemutatkozott, leigazolta magát. Előadta, hogy az a vád ellenem, miszerint én az ifjúsággal titkos összejöveleteket tartok. Kért, igazoljam magamat a váddal szemben. Előadtam a már megtörtént Fodor-féle esetet. A Sziguránca engedélyét semmibe vette. Kényszerített, hogy adjam le annak a 29 fiatalnak a nevét, akik jelen voltak azon az összejövetelen. Lediktáltam. Jegyzőkönyvbe vette, utána semleges dolgokról beszélgettünk. Mindig élesen a szemembe nézett. Egyszer csak erősen rám nézve azt mondta: Ebben a házban revolver van. Bizonyosan azt hitte, hogy erre ijedt arcot fogok mutatni, de csalódott. Ezt többször megismételte. Mindig kijelentettem, hogy téved, itt nincs. Emmuska lányom és feleségem is jelen voltak ennél a vallatásnál. Emmuska azt mondta: Igen, az úrnál. Erre elnevette magát és kitette a revolverét az asztalra.

Dűhbe jöttem, rávágtam az asztalra, és azt mondtam. Igaza van, ebben a szobában igenis van revolver, ötven darab tölténnyel, keresse meg! Ugyanis a tűzérségi revolvért az ötven tölténnyel a szobában a kéménylyukban rejtettem el. Nem hitte, azt mondta, hogy azt az összejöveteli ügyet intézzük el. Részemről el van intézve, válaszoltam. Összepakolt és elindult. Kihívott az ajtón kívülre, és azt mondta, ha adok neki ezer koronát, az ügyet ad acta teszi. Erre igen nagy gorombaságot mondtam. Elment, és ez az ügy is lezáródott. Több detektívet nem láttam.

Latessel való találkozásaim

Lates a magyar világban Vaslábbon volt tanító. Kieresztett inggel járt addig, amíg 1907-ben dr. Balló István tanfelügyelő be nem köttette.

Balló azt mondta neki, ha nem köti be az ingét, nem fogja javasolni a minisztériumba, hogy az Apponyi-törvény szerint járó államsegélyt megkapja. Őt 1916-ban az első román betörés alkalmával Hajdúnánáson, a menekültek között ismertem meg. Tegeztük egymást, és jobban szidta a románokat, mint én. Jött a második megszállás, ekkor már tanfelügyelőt csináltak belőle. Már 1920-at írtunk, de még nem járt az iskolánkban. Jól emlékszem, február első napjaiban történt egy vasárnap délután. A család ebéd után az asztalnál maradt és beszélgettünk. Az ajtón kopogás hallatszott, a tessék szóra belépett Lates. Szinte megütköztem e nem várt látogatáson. Elmondta, hogy autóval van, Szentmártonba megy. Itt a piacon defektet kaptak, eszébe jutott, hogy itt lakom, és amíg a sofőr az autót rendbe hozza, bejött egy kis beszélgetésre. Közben a feleségem egy üveg bort és tésztát hozott. Poharazgattunk, megemlítettem, hogy helytelenítem az iskolapolitikájukat, hogy tűzzel-vassal akarnak románosítani és bizonyos tárgyakat románul akarnak taníttatni. Ezzel a románok történelmét sohasem ismerik meg a gyerekek, akik csak szavakat magolnak be, hogy fel tudják mondani a leckét. Tanítsanak mindent magyarul, és a román nyelvet mint kötelező nyelvet követeljük meg. Pár év elteltével lehetne arról is szó, hogy minden fordítva legyen, de a magyar nyelvet mindenképpen tanítani kell Erdélyben.

Lates ezzel nem értett egyet, és inkább családi és más egyéb dolgokról beszélgettünk. Nemsokára jelentkezett a sofőr, hogy a kocsi rendben van, mehetnek. Lates erre bocsánatot kérve készülődni kezdett. Kereszte a kabátját, amit a díványra tett le, nem találta, mivel a fogasra akasztottam. Levettem és segítettem neki a felvevésben. Megkérdezte, ki akasztotta fel a kabátját. Válaszoltam, hogy én, és tréfásan hozzátettem, azt hiszem jobb, mintha a gazdáját akasztottam volna oda. Ezt komolyan vette és megjegyezte: Csak kiütközik belőled a romángyűlölet. Légy meggyőződve, máskor nem foglak háborgatni. Megismételtem újból, hogy csak tréfából mondtam, de ha ezt komolyan sértésnek veszed, akkor csak azt mondhatom: Akkor gyere, amikor hívlak. Nagy haraggal elment, s ezzel kiéleződött közöttünk a helyzet.

Nemsokára meglátogatott az iskolában, nagyon hivatalos képet vágva. Legfőképpen a naplót vizsgálta és románokat keresett a beírtak között. De hiába. Akadt ugyan egy-két román hangzású név, mint például Nyisztor, de a behívatott szülő kijelentette, hogy ő római

katolikus vallású és magyar. Nem volt hajlandó átíratni fiát a román állami iskolába.

Korábban kellett volna említenem, hogy állami iskola céljára Bánkfalva községgel meg akarta vetetni Orbai emeletes házát, amelyben a tanítónak is lett volna lakása, azonkívül volt benne egy hatalmas terem színpaddal, kulturális célokra. Ennek mint községi képviselőtestületi tag ellentmondtam, és javaslatomat a képviselőtestület elfogadta, a vételt megtagadta. Mivel mindenképpen fel akarták állítani az állami iskolát, béreltek egy házat, és abban megnyitották az iskolát. Tanítvány nem akadt, csupán néhány kétkulacsos szülő íratta oda gyermekét. Ezért nézegette a naplót, így akarta benépesíteni az iskolát. Megemlítettem még, hogy megkereste a községi képviselőtestületet és a birtokosságot is abból a célból, hogy nyújtsanak segítséget az építendő házához. Javaslatomra a képviselőtestület ezt a kérését is leszavazta. Az elutasító határozatból, amelyben az indítványozó neve szerepelt, megtudta, hogy én állok a háttérben.

A közigazgatás már csak román nyelven mehetett, ezért Puskás Lajost, a szentgyörgyi jegyzőt, mivel a román nyelvet csak kismértékben ismerte, leváltották, helyére a románul írni, beszélni tökéletesen tudó Ráduly Lajost nevezték ki. Ráduly a magyar ügyet, az ifjúság kulturális nevelését nagymértékben támogatta.

Lates másodszori látogatása 1922 tavaszán történt. Ezt megelőzőleg Csíkszentmártonban volt látogatni, ahonnan Szabó Lajos megüzente, hogy legyünk felkészülve. A szentmártoniak a látogatás után a plébános meghívására betértek Ambrus Lajos vendéglőjébe. Ott poharazás közben Nagy Antal plébános tréfásan azt mondta Latesnek: Szervusz, ilyál, te bűdös oláh! Erre Lates Nagyot pofon ütötte, a tanítók pedig Latest pofozták meg. Kölcsönös magyarázkodás után tessék-lássék kibékültek, majdnem reggelig mulattak. Lates szobát kért, lefeküdt, délig aludt és azután Nagy kocsiján feljött Csíkbánkfalvára. Ekkor az emeletes iskola utca felőli tantermében tanítottam, Szabó üzenete miatt tudtam, hogy jönni fog, és az ablakon figyeltem. Délután három óra felé észrevettem, hogy Nagy kocsiján jön, de látszott, hogy szundikál, tehát még bizonyosan mámoros. Az iskola előtt megállottak, és úgy-ahogy lemászott a kocsiról, felindult az emeletre, én pedig kimentem elébe, hogy ne engedjem be. Amikor az ajtóhoz ért, kijelentettem, hogy nem engedem be a tanterembe. Tiltakozott, de nem

engedtem az erőszakoskodásának. Erre nagy haraggal elment Incze főesperes úrhoz, és elpanaszolta, hogy én nem engedtem be a tanterembe. Incze látva, hogy illuminált állapotban van, lefektette. Másnap reggel Incze főesperessel feljött az osztályomba látogatásra. Szemrehányást tett, amiért előző napon nem engedtem be a tanterembe. Sajnálkozásomat fejeztem ki, hogy ellenszegültem, legalább láthatták volna a gyerekek, hogyan néz ki egy részeg tanfelügyelő. Roppant kimért volt, rövidesen végzett osztályom látogatásával, a többi termekben huzamosabban tartózkodott. Ez a látogatása volt az utolsó az iskolánkban. E területet átengedte Mohara tanfelügyelőnek. A szentmártoni incidensnek az lett a folytatása, hogy a következő évben Szabó Lajosnak el kellett hagynia Szentmártont. Kiment Magyarországra, és Seregélyesen helyezkedett el. Most már Agárdon él mint nyugalmazott igazgatótanító.

Küzdelmeim

A magyar korona még forgalomban volt. Elérkezettnek látszott az idő a lej bevezetésére, elrendelték az 500 és 1000 koronások lebélyegzését. Csíkszentgyörgyön volt egy kis takarékpénztár, amelynek ügyvivője voltam. Pénztárosa Kabdebó Ferenc kereskedő és Füstös Sándor a könyvelő. Füstös ebben az évben elhagyta iskolánkat és átment a csíkszentgyörgyi állami iskolához. A két községből összegyűjtöttük a lebélyegezendő pénzt, amely 16 000 000 koronát tett ki. Bevittük Gyergyószentmiklóstra, ahol azt lebélyegezték. Pár hét múlva újból össze kellett szedni a lebélyegzett koronákat, hogy azt egy a kettőhöz arányban átváltsák lejre. Nagy botorul, mindenki igyekezett a koronát elvásárolni, hogy minél kevesebbet kelljen beváltani. Ugyanezt tettem én is. Kevesen, de voltak olyanok is, akik felvásárolták a koronát, hogy minél több lejhez jussanak. Ez volt az ésszerű dolog. A 16 millió korona helyett csak 240 000 koronát váltottunk át, és így csak 120 000 lejt kapott a két község lakossága. Rettenetes pénzhiány lépett fel, valóságos gazdasági krízis lett. A gazdák alig jutottak pénzhez, a fa ára mélypontra süllyedt, például egy köbláb fa, ami átlag húsz korona volt, most csak két-három lejért cserélt gazdát. Ezt én is megéreztem, bármilyen munkát végeztem, nem tudtak fizetni a gazdák. Eladnivalóm nem volt, a képét nagyon rosszul vették át. Nyomorúságos helyzetbe kerültem. Megtörtént, hogy gyermekeim tanítási költségeihez a

természetben valókon kívül szükséges összeget bankból kellett felvennem. Ruházkodni csak úgy tudtam, hogy a feleségem szőtt gyapjúszővetet, illetve posztót, azt megványoltattuk, és abból csináltattam nadrágot és télikabátot. Majdnem fél év telt el, amíg megindulhatott a rendes vérkeringés a gazdasági életben.

A műkedvelői előadásokhoz használt terem szűk volt, így az ifjúsági egyesület az előadásokat fel kellett függeszse. A terem mérete 12 x 12 m alapterületű volt, és minden alkalommal ebben kellett a színpadot is beépíteni, ami 5 m-t foglalt el, így a nézők részére a fennmaradó 7 m kevésnek bizonyult. Ezen túl az előadás végével a színpadot minden alkalommal szét kellett szedni, hogy a táncolóknak legyen elég hely. Elhatároztuk, hogy a terem udvar felőli falát kivágjuk és hozzáépítünk egy állandó színpadot. Ezt azonban csak akkor tudjuk megvalósítani, ha a két község előjáróságától, jobban mondva képviselőtestületeitől engedélyt kapunk, mivel az épület a két község tulajdona. Kérvényünket beadtuk mind Csíkszentgyörgyre, mind Csíkbánkfalvára. Itt egy nagy akadályt kellett leküzdeni. Ugyanis Bánkfalván Orbai Endre kereskedő építtetett egy nagy emeletes házat és abban egy nagytermet megfelelő színpaddal. Mi ezt nem vehettük igénybe, mert a szentgyörgyieknek igen távol volt. Orbai pedig mindenképpen azon volt, hogy a nagytermét az ifjúsági egyesület vegye igénybe. Evégből a bánkfalvi képviselőtestületi tagokat kevés kivétellel sikerült megnyernie a maga álláspontjának, és a kérésünket elutasították. A szentgyörgyiek egyhangúlag hozzájárultak a fal kivágásához, így kénytelenek voltunk újabb kérvényt beadni és azt kérni, hogy a két községnek együttes ülésén kérésünket újratárgyalják. Azt reméltük, hogy szavazati többséget lehet elérni és célunkat meg tudjuk valósítani. Előnyünkre mindkét község jegyzője támogatta kérésünket. A gyűlést összehívták, mi pedig meghívtunk két ácsmestert, hogy a határozat után azonnal megkezdhessük a fal bontását.

A döntés kedvező volt, annak ellenére, hogy a bánkfalviak kis része most is ellene szavazott. A szentgyörgyiek kitartottak előző álláspontjuk mellett, az abszolút többséget megkaptuk. Az ácsok nyomban megkezdtek a munkát, és rövid időn belül elkészült a színpad, mégpedig emeletes, mivel az udvar felé lejtős volt a talaj. A földszinten volt az öltöző, felette a színpad, amelynek játszótere öt méter mély és hét méter széles lett. A nézőtér a teljes 12 m hosszat foglalta el. Az

előadásra kiválasztottuk Szigligeti Ede *A lelenc* című darabját. A szerepeket most is, és később is Miklós Gergely írta ki. A háttérét Márton György festette meg (a Tisza folyó egy nagy gáttal), a kulisszákat az asztalos Kirják testvérek díjtalanul készítették el, ezekhez és a függönyhöz szükséges vásznat Ráduly Lajos jegyző vette meg. Dicsekvés nélkül mondhatom, hogy a színpad nagyszerűen nézett ki.

A darabot én rendeztem, és ezután az előadott darabokat 1920 őszéig rendeztem. Mintegy húsz háromfelvonásos és ugyanennyi egyfelvonásos darabot mutattunk be, az egyfelvonásosakat Gyallai Domokos írta. A közönség szívesen látogatta az előadásokat. A két község ifjúságánál pedig hathatós eszköz volt a régebbi ellentétek elsimítására. Megszűntek a bicskázások, jól bevált az az elgondolás, hogy a garázdálkodó legények közül a veszedelmesebbeket bevontuk a szereplők közé, ahol beváltak és a rendes környezet jó hatással volt rájuk. A szülők között is akadtak haragosok, de mivel gyermekeik együtt szerepeltek, összeharagultak, ez jó hatással volt a szülőkre is, ami maga után vonta a szülők megbékülését. Az előadások még házasságkötéshez is vezettek, sokan tréfásan házasságközvetítőnek nevezték a műkedvelő gárdát. Ezek az előadások és az egyesület vezetése nagy lekötöttséget jelentett, de szívesen csináltam, mert ez alatt olyan ifjúság nőtt fel, hogy mintaképp szolgáltak a szomszéd községeknek.

Korábban már elmondtam, hogy 1916 nyarán a kormány elrendelte, hogy hadi célokra be kell szolgáltatni minden községből a harangokat, kivéve a nagyharangot és az orgonák principál sípjait. A csíkszentgyörgyi egyházközség főtemplomának az orgonájából a principál sípot és az egyik harangot, a kápolnákból hat harangot vittek el. Az egyház szűkös anyagi viszonyok között élt, így az orgonasípok pótlására a következőt eszeltem ki. A halotti torok nagymértékben elterjedtek, így a szegény emberek is igyekeztek halottaikat illő módon eltorolni. Képesek voltak egyetlen borjújukat is feláldozni, csak hogy szégyenbe ne maradjanak. Mozgalmat indítottam a torok kiküszöbölésére. Azt javasoltam, hogy a tort ne tartsák meg, annak megváltása címén a hátramaradottak módjuk szerint az orgona helyreállítására a templom pénztárába befizetnek bizonyos összeget és annak igazolását a szószékről a plébános kihirdeti. Kapóra jött a birtokossági elnök elhalálózása. Fia a műkedvelő gárda értékes tagja volt, vele megérttettem az ügy fontosságát, és kértem, hogy legyen példamutató. Belement és a

templom pénztárába befizetett ezer lejt. Híveink kezdetben zúgolódtak, de rájöttek, hogy ez helyes dolog, és az így összegyűlt pénzből, kiegészítve azzal az összeggel, amelyet az ifjúsági egyesület tagjai erre a célra gyűjtöttek, fél év alatt meglett a szükséges összeg, és sikerült az orgonát helyreállítani. Boda József csiktaplocai orgonaépítő végezte el a helyreállítást, a hiányzó cinsípokat fasípokkal helyettesítette. Az orgonajavítás tökéletesen sikerült.

Az elvitt harangok pótlására a két község birtokossága 1922-ben elhatározta, hogy új harangokat szerez be. Összesen nyolc harangot hozattak, kettőt a főtemplom és hatot a kápolnák részére. A harangok szentelésére nagy egyházi ünnepséget rendeztünk. A szomszéd községekből nemcsak a papok, hanem a hívek közül is sokan megjelentek, sőt még Csíkszeredából is tekintélyes számmal jöttek. Emmuska leányom ekkor a kórház irodájában dolgozott, és eljött a kórház gondnoka, feleségével együtt. De eljött még két detektív is, amiről nekem csak később szóltak. A harangok megáldása után az énekkar alkalmi éneket énekelt. Egy ifjúsági egyesületi tag, Bálint Ferenc elszavalta az alkalomra írt verset, ami nem volt költői szintű, de tárgyhoz illő igen:

HARANGSZENTELÉSRE

A gondolat szárnyán a múltba tekintek,
S annál a gyásznapián melen megpihenek,
Melyen nagyharangunk egyedül maradt.
Árván egymagában sok gyászt és bút látott.

Társait a hívek könnye közepette,
A fásult hatalom a földre vettette.
Elvitte messze Hadurat szolgálni,
Embert pusztítani, könnyet sajtolni.

Egyedül maradt a nagyharang árván,
Osztozván a népnek örömén, búján.
Egyedül sírt, mikor a hadi szerencse
Honunkban is minket hontalanná teve.

De amikor honunk újból visszanyertük,
A hozsannát égbe együtt zengte velünk,
Óh, azóta csak bút, örömet nem látott,
Amióta Isten csak magunkra hagyott.

Látta, mint dőlt össze hazánk és nemzetünk,
Öröm helyet sírás, jajgatás kenyerünk,
Látta testvér testvért elad idegennek,
S vad kacaj közt ütnek, rúgnak rajtunk egyet.

Ezt a sok bút és gyászt egyedül elnézni
Nem tudta, nem bírta tovább elviselni.
Ércnyelve megszólalt Istenhez imára,
Kérve, hogy ne hagyja tovább egymagára.

Az Úr meghallgatta e harang kérését,
S megmozdította a hívek fásult szívét.
Elárvult harangunk újból két társat nyert,
Hogy közösen mindig dicsérhessék Istent.

És most e hitközség gyászát elfeledve
Idejött, e napot ünneppé szentelve.
Örül s vígad immár apraja és nagyja,
Három harangnak cseng, zeng, bűg a hangja.

A nagyobbik Istent hangosan dicséri,
Ugyanakkor ércnyelvével kéri,
Hogy Erdély püspöke, Majláth Gusztáv Károly,
Aki 25 év alatt sokat tett
S fáradott kedvelt híveinek boldogulásáért,
Nyerje meg Istentől az érdemelt babért.

A kisebb harangnak gyász a hivatása,
A hős katonáknak megsiratása.
Egyrészt hirdeti Szentgyörgy büszkeségét,
Gál Sándor ezredes szabadsághős nevét.

Másrészt e két község névtelen hőseit,
Siratja mindennap, őrzi emlékeit.

A három harangnak közös hivatása,
Élőknek hívása, holtak siratása.
Vészes fellegeknek a távoltartása,
S a hívekkel együtt Isten imádása.

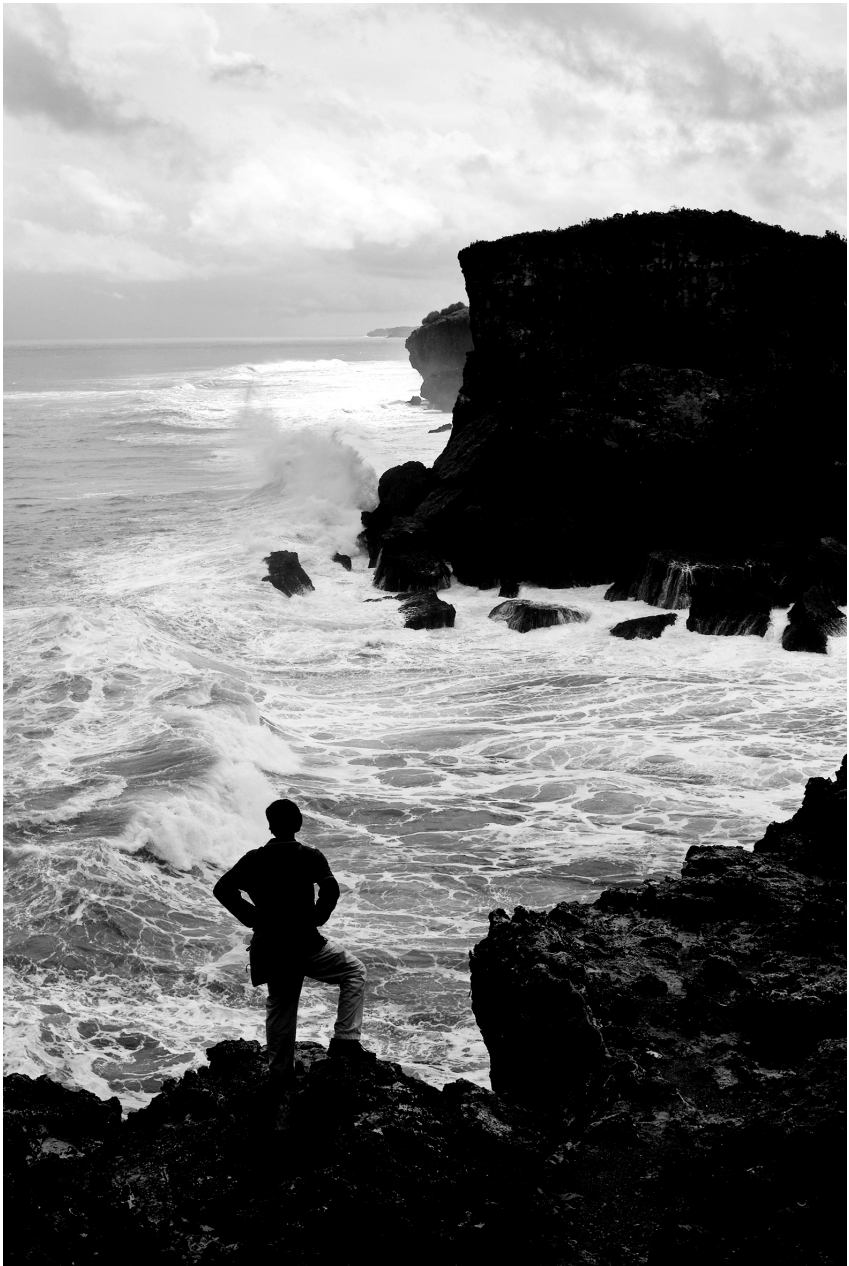
Tehát örömnapot ül most e hitközség népe,
S hálát ad Istennek szívéből érette,
Hogy e napot újból megérni engedte.

Azért e nagy napot méltón megünnepli,
S ezen alkalommal e fogadást teszi,
Istent, egyházunkat mindig hön szeretjük,
S nem teszünk mi soha semmit se ellenük.

Árva iskolánkat, fajunknak bajnokát
Nem hagyjuk, megvédjük bármi vészen is át.
Ha a fogadalmat híven meg nem tartjuk,
Akkor a büntetést kierőszakoljuk.
S mint árva kisebbség múltunk sirathatjuk.

De ha fogadalmunk mellett mi kitartunk,
Akkor sírás után örömet várhatunk,
Isten, hallgasd meg hát néped fogadalmát,
Küldd el köréje a megértés angyalát.

Megemlítem, hogy az ünnepély befejezése után elénekeltük a magyar himnuszt, amit a hívek szívvel-lélekkel énekeltek. A himnusz elhangzása után a két detektív indult, hogy letartóztassanak, de Dávid István, a kórház gondnoka lefogta őket és nem engedte, mondván, ha hozzám mernek nyúlni, a hívek széttépik magukat, mint a réce a békát. Nem jöttek oda, de a Szigurácán a fekete pontomat újból megkaptam.

EGY „KIZSÁKMÁNYOLÓ” KITÖRÉSE A SUGÁRBIOLÓGIA FELÉ

– Csinta Samu beszélgetése dr. Uray Zoltán vívó
olimpikkal, a biológia doktorával –

A legidősebb romániai magyar olimpikon, a helsinki játékok párbajtőrversenyének résztvevője, a kolozsvári dr. Uray Zoltán élete az elmúlt hetven év viszontagságainak, történelmi visszasságainak a lenyomata. Az „osztályidegenség” és a magyar identitás sokáig árnyékként vetült a pályájára, hogy aztán a sors a gyógyítás határmezsgyéjére vezényelje őt. Beszélgetőtársam, Zoli a vívópástról, majd az onkológiáról.¹

– Sport igen magas szinten és tudományos doktori fokozat: nem szokványos társítás. Honnan indult ebbe az irányba az élete?

– Az Eötvös, a mai Constanța utcából. Édesapám, Uray Sándor szorgalmas, jó nevű asztalos volt Kolozsvárnak, remek műhelyt vitt, ugyanakkor ízig-vérig közösségi ember volt, az iparosegylet alelnöke, az iparosok öregotthonának vezetője. Engem, egyetlen gyereküket szüleim a német elemi iskolába íratnak, entellektüelt akartak nevelni belőlem. Akkoriban, a harmincas évek végén még éltek németek Kolozsváron, nagyon jó hangulatú iskola volt, jó társasággal, zsidó, román és magyar gyerekekkel. Egészen a kis magyar világ, illetve a hitleristák megérkezéséig volt ez így, akkor kicserélték az imádott tanító néninket, elkezdődött a Hitler-Jugend-mozgalom, amivel egy csapásra megszűnt a kellemes hangulat. A német gyerekek beöltöztek,

1 Dr. Uray Zoltán biológus, radiológus, olimpikon vívó, Kolozsváron született 1931-ben. Középiskolás tanulmányait szülővárosa református gimnáziumában végezte, a Bolyai Tudományegyetem Biológia Karán diplomázott 1955-ben. 1970 óta a biológiai tudományok doktora. Szakmai állomásai: a Tartományi Kórház Nukleáris Orvostudományi Laboratóriumában biológusként, az Onkológiai Intézetben pedig tudományos főkutatóként tevékenykedett, onnan vonult nyugdíjba 1997-ben. A Román Tudományos Akadémia kolozsvári fiókintézetének 27. éven keresztül volt a titkára, az Erdélyi Múzeum-Egyesület választmányi tagja, a Magyar Tudományos Akadémia biológiai tudományok osztályának külső tagja. Versenyszerűen vívott, 17 éves korától a különböző korosztályos, majd felnőtt román válogatottak tagja. Sokszoros országos bajnok. Részt vett az 1952-es helsinki Nyári Olimpiai Játékokon. A legidősebb élő romániai magyar olimpikon. Díjak, kitüntetések: Arany János-díj (MTA, 2005), Mikó Imre-díj (EME, 2006) Mikó Imre-émlékem (EME, 2009).

bennünket viszont nem fogadtak, pedig mi is szívesen mentünk volna, mi tagadás, tetszett az egyenruha, meg a kis tör. Lassan szünetre sem mertünk kimenni, a németek ugyanis lépten-nyomon belénk kötöttek, megverték. Egy idő után panaszra mentem a nemrég érkezett fiatal német tanítóhoz: mi ez, miért vernek bennünket, csak azért, mert magyarok, románok vagy zsidók vagyunk? Mire tőle is kaptam egy adagot. Otthon elsírtam édesapámnak az esetet, ő pedig azonnal döntött: édes fiam, átviszlek a reformátusokhoz, magyar iskolába. Az átiratkozásban segített az is, hogy nem sokkal korábban Horthy hozott egy rendeletet, miszerint a magyar gyerekek csak magyar iskolába járhatnak. Így aztán három és fél év után nagyon rossz szájízzel otthagytam a németeket, a negyedik osztály második félévét már a reformátusoknál kezdtem, és a későbbiekben is a református kollégiumban tanultam. E németektől való kiűzetésem volt életem első sokkja, a második pedig a háború elvesztése. Bejöttek az oroszok, a kommunisták, kikezdték a kisiparos édesapámat, a házunk falára rápingálták, hogy kizsákmányolók vagyunk. Az 1948-as államosítást követően egy hét alatt meg is halt szegény apám, elvitte a gyomorfekélye.

– *A vívás is az értelmiséginek való nevelés kötelező eleme volt?*

– Nem, az az 1945. május 1-jei felvonuláshoz köthető, ahol megláttam a vívókat, amint felvonulnak elegánsan, fehér vívóruhában, karddal a kezükben. Persze ennek is volt némi előzménye: 1943–44-ben édesapám egyik Horthy-tiszt mostohatestvérétől ajándékba kaptam két sporttört, két kardot és két sisakot. Ezek felhasználásával néhány osztálytársammal három testtört játszottunk, megnéztük a sportlexikonban, mi is az az alapállás, szűrőfegyver, vágófegyver, szóval összeszedtünk némi alapfogalmakat. Jelentős pluszmotivációt jelentettek a Dumas-könyvek, amelyeket az egyik barátom nyomdász édesapja szállított nekünk. Ez a társaság aztán a Bolyai Egyetem udvarán, majd tornatermében Ozoray Schenker Lajos tanár úr irányításával kezdett igazából vívni; emlékszem, adott időszakban három tojás volt egy vívólecke ára, vagy fél vekni.

– *A csapatsportok, a gólok, a közösségbe tartozás érzése nem szippantotta magába?*

– Nem, egyke lévén egyébként is meglehetősen vigyáztak rám, nem csámboroghattam mindenfelé. Megengedték, hogy meghívjam a bará-

taimat, a nagy udvaron játsszunk, vívjunk. A labdajátékokban amúgy sem voltam különösebben tehetséges. Elküldtek úszni tanulni Dékányi bácsihoz, a legendás úszómesterhez, de vívásban kívül igazából semmi egyébben nem bizonyultam kiemelkedőnek. A vívást viszont nagyon szerettem. És óriási előnyt jelentett, hogy született balkezes vagyok.

- Ott tartottunk, hogy meglátta az elegáns, fehér ruhás vívókat, amint karddal a kezükben ünnepelték a munka nemzetközi napját...

- Nem sokkal később odamentem az egyik, akkor már ismert vívóhoz, Guráth Bélához, ő bemutatott Ozoray Schenkernek. Katonatiszt volt az öreg, kemény katonaeMBER, Bécsújhelyen végezte az akadémiát, aztán lett vívómester. Az edzéseken semmi viccelődésnek, lazaságnak nem volt helye, katonai fegyelem az első perctől az utolsóig. Mindent előről kezdtünk, az alapoktól. A három-négy év előzetes gyermeki vívódsi némileg segített, én meg a legunalmasabb alapmozdulatok – lépés előre, lépés hátra, kitörés, védek, támadások – gyakorlását is élveztem. A fejlődésünkben sokat jelentett, hogy a nagyok is vívtak velünk, ahogy kezdtünk felcseperedni, hívtak asszózni, javígtatták a hibáinkat, én meg két-három év múlva már kezdtem megverni néhányukat. KEAC néven indultunk, a Bolyai Egyetem megalakulása után BEAC lettünk, az Universitatea Sportklubbal való egyesülés után pedig Știința. Az első gyerekversenyen aratott győzelmemért egy KEAC-ezüstérmet kaptam.

- Ez már külön rangot biztosított „kaszon” belül?

- Fenéket! Amikor tizennyolc éves koromban megnyertem az első ifjúsági országos bajnoki címet, a versenyt követő első edzésre tudatosan kicsit késve érkeztem a kupával, hadd dicsérjen meg az öreg mindenki előtt. Tanár úr, kérem, országos bajnok lettem, zengtem megdicsőülve, mire az öreg csak annyit mordult rám: Miért késtél el? Azonnal menj átöltözni, és gyere! Semmi dicséret, simogatás, gratuláció. Viszont olyasmire is kiterjedt a figyelme, hogy ki mikor reggelizik, ebédel, és mit. Tőle tanultam, hogy a reggel mindig egy kis tornával kezdődjön, és – nagyon fontos – vécére kell menni, beállítani a gyomorműködést. Minden reggel hétkor trotty, így mondta. Megkaptuk az alapvető egészségügyi támpontokat, az életmód szabályozásának fontosságát. Sör nincs, tessék csak citromos teát inni, aztán lefekvés.

– *Mikor merült fel először élesen önben a sportolni vagy tanulni kérdés?*

– Mindjárt az érettségi után. Két ifjúsági bajnoki cím után már a felnőtt mezőnyében is indítottak, sőt, 1949-ben a Szatmárnémetiben tartott döntőben második lettem, ezt követően a válogatottba is behívtak. Egyenes vonalú pályának tűnt, édesapám viszont mindig azt akarta, hogy tanuljak tovább. Anno az volt az álma, hogy a négy gimnázium után katonatiszt leszek. Nem volt túl sok kedvem hozzá, de hát apelláta nem nagyon lehetett. A háború, a trianoni tragédia nyomán viszont szertefoszlott a magyar tiszti karrier lehetősége. A megváltozott körülmények között már nem volt konkrét terve velem, tanulj, fiam, ennyi maradt az útravalóból. Számomra mindig is egy nagybácsim példája volt a legrokonszenvesebb, tüdőorvos volt Szászrégenben, sokszor jártam nála, sűrűn gondoltam arra, milyen jó lenne, ha én is orvos lehetnék. Azt hiszem, lelkileg mindig erre készültem.

– *A kor azonban nem volt felkészülve önre. Meggyőződése ellenére miért választotta mégis a biológiát?*

– A biológia választott engem. De előtte jelentkeztem a marosvásárhelyi orvosi egyetemre, ahol Kakucs Endre vívőedző tárt karokkal fogadott, bentlakást, konviktust, mindent elintéztek, remekül sikerült a felvételi vizsgám is. Mégsem lett belőle semmi, közben ugyanis utolért a származásom. Nem sokkal korábban, 1950 tavaszán hozták meg azt a rendeletet, miszerint kulák és kisiparos származású fiatalokat nem szabad felvenni orvosképzésre. Telefonáltak is Vásárhelyről, hogy ne menjek. Volt viszont egy Jenei nevű, minden hájjal megkent titkár a kolozsvári egyetemista klubnál, aki bevitt a Bolyai Biológia Karának dékánjához, Csűrös Istvánhoz: itt van ez az Uray, többszörös országos bajnok, válogatott, nagy szükségünk volna rá. Csűrös meg felvett a biológia szakra. A tanárok nagyon rendesek voltak, folyamatosan érdeklődtek az eredményeim után, sikeresen el is végeztem az első két évet. Miután hazajöttünk az 1952-es olimpiáról Helsinkiből, megkérésre egy férfi – tiszt benyomását keltette –, édes fiam, mondta, nagy szükségünk van rád, szeretnénk, ha továbbra is Kolozsváron maradnál. Mik a feltételeid, hogyan képzeled az életedet? Orvos szeretnék lenni, mondtam, van két év biológiám. Elmentünk a kolozsvári orvosi

egyetemre, ahol minden különbözeti vizsga nélkül felvettek a második évfolyamra. Rengeteget kínlódtam, de valahogy elvégeztem azt az évet.

– *Az olimpiai szereplés képes volt feledtetni, átírni a „reakciós” származást?*

– Valóban csak az olimpiáig volt rajtam ez a bélyeg. Amúgy két dolog kísérte sokáig árnyékként a sportolói életemet. Az egyik a magyarságom. Állandó tagja voltam ugyan a válogatottnak, de az 1952-es helsinki olimpia előtt hiába lettem második az országos bajnokságon és a válogató versenyen egyaránt, a törccsapatban csak tartalék lehettem. Két civil és két katonatiszt alkotta a Helsinkibe nevezett csapatot, utóbbiak már a néphadsereg neveltjei, a frissen alapított katonaklub, a CCA sportolói voltak, nekik mindenképpen helyet kellett biztosítani az olimpiai válogatottnban. Egyfajta kárpótlásként engem párbajtőrben neveztek, amiben – a törhöz képest legalábbis egyértelműen – amatőr voltam. Mert hiába szűrőfegyver mindkettő, a két fegyvernem között lényeges különbségek vannak. De nem nagyon voltak eszközeim, a magyarságom, illetve „kizsákmányolói” státusom mellett – ez volt a másik árnyék – sokáig esélyem sem nyílt a tiltakozásra. Utóbbi státusommal a gimnáziumban is találkoztam már, a társaim egyszer egyöntetűen osztályfelelősnek választottak. Az újrarendelt szavazás is hasonló eredményt hozott, mire a tanár üvöltözni kezdett, hogy egy kizsákmányoló fia nem lehet osztályfelelős.

– *Ugyanakkor a hirtelen támadt hátszéllel együtt sem lett orvos. Milyen újabb akadály támadt?*

– Ezúttal semmi gonoszra nem kell gondolni. Az előzményekről viszont tudni kell, hogy a világbajnokságok, olimpiák előtt hónapokig tartó bukaresti edzőtáborozáson kellett részt vennünk, ennek megfelelően az 1953-as római világbajnokság előtt engem, a harmadéves orvos-egyetemistát is behívtak. Az indulás előtti napon tartott menetrendszerű „spriccgylésen” – ezen jelölték ki az utazó csapatot, illetve az otthon maradókat – hatalmas meglepetés következett: senki sem utazik, valamiért nincs vízum, talán disszidálásra készülöket fedeztek fel a keretben. Hazamentem, tovább kínlódtam a tanulással, megbuktam, évismétlésre kényszerültem, egyszerűen képtelen voltam behozni a sebészet és belgyógyászat terén felhalmozott hátrányomat. Román

nyelvi problémáim is akadtak, a gyakorlatokon sem tudtam részt venni. Fogalmam sem volt, mihez kezdjek, talán van még két-három évem a vívásban, latolgattam, ami hátszélnek jó, de azt is tapasztaltam, hogyan vontak meg egy csapásra mindenféle támogatást azoktól, akik sérülés vagy életkor miatt használhatatlannokká váltak a válogatott számára. Riasztó példák álltak előttem, tudtam, ha talpon akarok maradni, nekem mindenképpen egyetemet kell végeznem. Visszamentem hát Csűröshöz, a biológiai fakultás dékánjához. Zoli, én visszaveszlek, mondta, folytasd a biológiát a harmadévtől. Én meg tudtam, hogy a biológiát képes vagyok megtanulni könyvből, míg az orvosin gyakorlat nélkül esélyem sincs.

– *Az a lehetőség fel sem merült, hogy a tanulás kedvéért abbahagyja a versenysportot?*

– A sportolást egyszerűen nem hagyhattam abba, mert igazából az édesanyámat is én tartottam el. Az asztalosműhely államosítása, édesapám halála után kilakoltattak bennünket, egyszoba-konyhás lakásban éltünk, az asztalosgépeket át kellett adni egy szövetkezetnek, ennek fejében édesanyámat alkalmazták az egység kintinjának raktárába. Én viszont sportolóként nagyon jól éltem. Amikor 400-500 lej volt a romániai átlagfizetés, én étkezésre havi ezer lejt kaptam ételutalványokban. Eladtam 800-ért egyik-másik pincérnek, én meg 1955-ig az egyetemi klub kintinjában ettem napi három alkalommal ingyen. Mindig elegáns voltam, a pénzből ruházkodásra is bőven futotta. Sőt, esetenként szegényebb sorsú kollégáimat is segítettem ruhákkal. Elhatároztam, hogy addig vívok, míg álláshoz jutok.

– *Megadatott viszont az olimpiai részvétel lehetősége, ami minden sportoló álma. Még ha nem is a legerősebb fegyvernemében, a törvívásban. Az emlékek melyik polcán őrizgeti az 1952-es finnországi nyarat?*

– Természetesen a feledhetetlen élmények között, bár Helsinkiben nem villogtunk túlságosan. Guráth Béla jutott a legmesszebbre, bekerült a középdöntőbe, azaz a világ első húsz párbajtőrözője közé. De az eredményesség hiányát sok minden egyéb kárpótolta. Ez volt a Szovjetunió első olimpiai részvétele, és mivel ők nem voltak hajlandóak egyazon táborban lakni a kapitalistákkal, a Helsinki közeli Otaniemi-szigeten alakítottak ki külön táborot a szocialista országoknak. A ma-

gyarok a mellettünk lévő kaszárnnyában laktak, nekünk azonban senkivel sem volt szabad szóba állnunk. Három versenyzőre jutott egy szekus, ennek megfelelően mi is négyen laktunk egy szobában: Guráth Béla, Szántay János, jómagam és az őrzőnk. Egyik este sétáltunk a táborban, amikor szembe találtuk magunkat a magyar futballisták ötös-hatos csoportjával. Szántay harsánysága mindig messze hallatszott, Puskás oda is lépett hozzánk, és megkérdezte tőlem: te fiú, te tudsz magyarul? Persze, mondtam kissé megijedve, hiszen a hátunk mögött ott volt a szekus, mire Puskás a maga közismert lazaságával: mitől vagytok úgy beszarva?

– Kicszelezhető volt valamiképpen a szoros felügyelet?

– Roppant furcsa módon, de sikerült őt bizonyos mértékig engedékennyé tennünk. Az első esték egyikén lefekvés után borzasztó bűzt éreztünk, Szántay nem is hagyta szó nélkül a dolgot, és rájöttünk, a szekus lába ennyire bűdös. János fel is rázta álmából, azt mondja, azt hiszem, magának is az a baja, mint nekem: izzad a lába. Zoli, szólt oda nekem, a húszévesnek, hozz egy tálban langyos vizet, aztán szereztünk a konyhából szódabikarbónát, abba állította bele Szántay a tisztünket. És ezt minden este megismételtette vele, én meg legifjabbként kimosztam a pasas zokniját. Hálás volt érte, de azért a feladatát is igyekezett teljesíteni. A különböző országok vívócsapatai tele voltak magyarokkal, Szántay meg gond nélkül kapcsolatot teremtett bárkivel, barátkozott velük. Egy ilyen alkalommal szólt rám a szekus, hogy azonnal fényképezzem le Jánost az „ellenséggel”. Megijedtem, de szerencsére kapcsoltam, azt mondtam, elfogyott a filmem, de ha visszamegyünk a szobába, teszek a gépbe másikat. Persze rögtön figyelmeztettem Szántayt a veszélyre, őt azonban ez nem nagyon érdekelte. Miután a kardverseny első három helyét a magyarok vitték el, Kovács, Gerevich és Berczelly, azt mondtuk magunknak, nem vagyunk emberek, ha nem megyünk át gratulálni. Megvártuk, míg a szekusunk elaludt, átosontunk a szomszédos barakkba, ahol nagy ünneplés zajlott. Bennünket is le akartak ültetni a paprikás csirke mellé – Istenem, mennyire elégünk volt már a finn halas menüből... –, ennyire azonban mégsem ragadtattuk el magunkat, gratuláltunk, és hazamentünk. A hazautazás előtti napon mindannyian hatalmas összeget, 300-400 dollárt kaptunk napidíj gyanánt, és egy egész napot vásárlásra. Szövetet, ingeket vettem, de

így is képtelen voltam elkölteni a teljes összeget. Aznapra megszabadultunk a szekusunktól is, Szántay feltette egy áruházbán a mozgólépcsőre, s mire ő felért az emeletre, mi eltűntünk az üzletek között. Este halálsápadtan várt a szálláson, hogy merre jártunk, de még mi álltunk az erdő felől, hogy ő merre vészelt el, órákon át kerestük. De ezt is megúsztuk.

– *Többszörös országos bajnok, sokszoros válogatott, világversenyek résztvevője volt. Mégis, melyik eredményére a legbüszkébb?*

– Az 1956-os Felszabadulási Emlékversenyen elért nyolcadik helyemre. 1950 és 1956 között minden tavasszal egyhónapos magyarországi edzőtáborozáson vettünk részt, majd a rendszeresen április 4-én rendezett versenyen, amelyen rendre a világ legjobbjai indultak. '56-ban négy egyéni világbajnok is a mezőnyben volt, kettő közülük bekerült a döntőbe, de a többi finalista is minimum csapatvilágbajnok volt. Nos, ebben a 13 olimpiai érmével a legeredményesebb vívóolimpikonnak számító olasz Edoardo Mangiarotti által nyert döntőben lettem nyolcadik. Amúgy a küldöttség legfontosabb embere voltam, mindenkinek én szereztem Budapesten a forintot, a színérváraljai születésű Bay Béla, a magyarok egyik edzőjének a papája ugyanis Szatmárnémetiben élt, neki kellett lejben elküldeni a kapott forint ellenértékét.

– *Közben diplomázott az egyetemen, közeledett a pályaváltás pillanata. Nehéz volt?*

– Az egyetem 1955-ös elvégzése után behívott Csűrös, és arra kért, vállaljam el a legrosszabb kihelyezést – valahol egy Onesti melletti kis helységről volt szó –, mert sportolóként én úgy is el tudom rendezni, hogy Kolozsváron maradjak. Természetesen vállaltam, főleg, hogy már megvolt a helyem. Az Universitatea vívószakosztályát váratlanul felszámolták, megalakult viszont a Dinamo, ahol 1956 januárjától edzői állást kaptam, harminc gyerekkel kezdtem a munkát. Tisztában voltam azonban, semmi biztosíték nincs arra, hogy hosszú távon folytatni tudjam a vívóedzői munkát. Tapogatóztam a tanügy felé, de váratlanul újra utolért a „kizsákmányolói” múltam, arra való hivatkozással nem kaphattam középiskolai tanári állást. Beindították viszont 1959 januárjában a kolozsvári sportiskolát, annak az igazgatását ajánlották fel,

de a magyar káderes eleve megmondta: csakis addig, míg megfelelő múlttal rendelkező román embert találnak. Így is történt, leváltottak, mindössze fél évig tartott a kaland.

– *Kinyílt viszont váratlanul a tudományos szféra kapuja. Hogyan történt az újabb csoda?*

– Az egyik vívótanítványom apja, egy orvos szólt, hogy kollégája, Hollán Tibor röntgenorvos nemrég érkezett haza Párizsból, és nukleáris orvostyógyászati laboratóriumot készül felállítani. Naná, hogy érdekelt! Hollán fiatalkorában vívott, megúsza a második világháborút, csatlakozott a kommunistákhoz, rövid ideig még Kolozsvár alpolgármestere is volt. Ismerte a nevemet, szívesen látott, kezdetben azonban csak laboránsi munkát tudott ajánlani, illetve takarítóit, de gond nélkül elvállaltam, csinálók én mindent, mondtam, közben meg tanulok. '59-ben kezdődött az új életem, egy év múlva már ki is neveztek biológusnak. Hatalmas szerencsém volt, a radioaktív izotópok orvosi alkalmazása, a diagnosztika és terápia vadonatúj dolog volt, csak Bukarestben működött még egy hasonló laboratórium. Tíz éven át dolgoztam ott, kitűnő kutatók mellett, rengeteget tanultam tőlük. A teljes orvosi egyetem professzori kara meg akart ismerkedni az izotópokkal, hiszen az akkoriban annyira új terület volt, mint ma a molekuláris genetika. A tudomány legújabb felfedezésének számított, évente öten-hatan jöttek, hogy a doktori dolgozatukhoz végezzenek egy kis izotópos kísérletet is. Négy év munka után jeleztem Hollánnak, hogy doktorálni szeretnék. Ahhoz azonban be kellett lépnem a kommunista pártba, úgy gondoltam azonban, a tudományos fokozat megéri ezt a kompromisszumot.

– *A régi kolozsváriak viszont elsősorban az onkológiáról ismerik – természetesen a vívás után. Újabb kanyar?*

– Úgy történt, hogy 1969-ben felhivatott az onkológiai intézet igazgatója, és kutatói posztot kínált az intézetben. Komoly lelkiismereti problémával szembesültem, hiszen Hollán Tibor annak idején az utcáról fogadott be. Mondtam neki, főnök, én mindig kutatómunkát szerettem volna végezni, itt a lehetőség, a hatalmas állatház. Mi itt „csak” gyógyítunk, márpedig én nem vagyok orvos, biológus vagyok, kutatni szeretnék. Nem esett jól neki, de korrekt volt, belement,

egyetlen feltétellel: hozzak magam helyett utódot, tanítsam be. Imreh István történész fiát, ifjabb Imreh Istvánt hoztam, aki néhány hónap múltán tökéletesen el tudta látni a feladatát. Az onkológián nagy hasznát vettem a korábbi környezetemben látottaknak, tanultaknak, mindenki hanyatt esett például azon, hogyan operálok a patkányokat. Természetesen voltak rutinfeladatok is, de alapvetően azt csináltam, amit akartam. Aztán, akárcsak a vívásban, alkalmam adódott rendszeresen Magyarországra járni. Először még Hollán ösztökélésére, aki révén kijárhattam a budapesti Joliot-Curie Sugárbiológiai Intézet igazgatójához, az ugyancsak erdélyi gyökerű Várterész Vilmoshoz. Máig jó viszonyt ápolok az intézettel. Ott fedeztem fel magamnak a sugárvédelmet, mint másik új ágazatot, amelyet gyakorlatilag én honosítottam meg Romániában. Mindent hazahoztam, amit ők ott már világszínvonalon műveltek. Amikor kutatói ösztöndíjat kaptam a stockholmi Karolinska Egyetemre, Bukarestből azzal bíztak meg, hogy listázzam a sugárbiológia területén világszerte megjelent könyveket, és ha lehet, fénymásoljam is le őket. Ez volt az én „szekus” feladatom. A kommunista pártban is teljesíthető feladataim voltak: kultúrfelelősként én tartottam a kapcsolatot a művésztsadalommal, évente rendeztem három-négy kiállítást.

Életem nagy szerencséje volt, hogy ezzel a tudománnyal találkoztam, általa pedig sok katedrával, a publikációk terén is közel ötven címig jutottam.

– *Bár nem lett önből orvos, élete jelentős része a gyógyítás határmezsgyéjén zajlott. Elégedett vele?*

– Összességében igen, nincs okom panaszra. Miután én kezeltem a radioaktív izotópokat, szakorvosi előírásra radioaktív vizsgálatokat végeztem, így rengeteg emberrel volt alkalmam találkozni, és egy részükön segíteni is. A rákgyógyítás ma is központi kérdés, és ezen a területen végeztem talán a legsikeresebb, a sugárvédő anyagokkal kapcsolatos kísérletsorozatokat. '97-ben nyugdíjaztak, bár mi tagadás, szívesen maradtam volna még. Akkor viszont már működött az Erdélyi Múzeum-Egyesület, amelynek a munkájába kezdetektől bekapcsolódtam, tíz éven át az elnöke is voltam. Ma funkció nélkül, de tevékenyen részt veszek a munkába, előadásokat szervezek, igyekszem érvényesíteni a szakmai kapcsolataimat. Amíg lehet.

Kemény István

A SZIGETEKEN

– *Bartis Attila kiállításának megnyitószövege*¹ –

Jáva szigetének Yogyakarta nevű városában van egy utca, aminek az a neve, hogy Imogiri Barat. Ez kivezet egy Imogiri nevű faluba, ahol a yogyakartai szultáni család síremléke van. Ezt az Imogiri Baratot hagyta barátom, Bartis Attila az utolsó előtti napomra, tavalyelőtt, amikor meglátogattam Jáván. Addigra már eltelt három hetünk: közben bejártuk Yogyakarta környékét, Borobudurt, a világ legnagyobb buddhista templomát, voltunk Prambananban, Indonézia legnagyobb hindu templománál, motoroztunk fel a Merapi vulkán tövéig, hallottam lélegezni a Lélegző Dombot az Indiai-óceán partján, szagoltam elütött kígyót, ettem járdán ülve édes disznóhúst, szereltetünk motort rizsföld szélén, fedeztük fel együtt a mindössze 28 éve épült, ősi, vasbeton (de tényleg ősinek ható!) lázálomszerű Csirketemplomot is, ami mintha a drága emlékü budapesti Vidámpark barlangcsónakjának architektúráját csempészné Jávára, plazmaképernyőkkel fokozva a misztikát – és áztunk bőrig minden elképzelhető órájában a napnak, motoron és gyalog, esőköpenyben és esőköpeny nélkül. Szóval valamit láttam már eddig Jáva szigetéből, Bartis Attila választott második (harmadik?) otthonából, de ez az Imogiri-beli délután lett a legsűrűbb. Például ekkor láttam életem harmadik legnagyobb fáját (persze az első kettőt is Jáván láttam), és együtt néztük, ahogy a szultáni sír épülete félig megtelik esővízzel. Az itt látható képek közül is több készült ezen a délutánon, ami – Bartis körülbelül ezer Indonéziában töltött napjához képest – igen jó arány.

És ezen a délutánon tette fel Attila (nem először, de most a legkomolyabban) a kérdést nekem, hogy szerintem mit szeret ő annyira ebben a világban. Vagyis Jáván. Én pedig most se tudtam mélyebb választ adni: Yogyakarta, úgy, ahogy most van, a szegénységével, a nyüzsgésével, a vidámságával, az állataival, a használt gépeivel hasonló arra a világra, amiben Attila a hetvenes években Marosvásárhelyen

1 Elhangzott a csíkszeredai Új Kriterion Galériában 2019. szeptember 13-án.

volt gyerek, én meg a hatvanas években, Érden. Ez egy olyan világ, ami itt, Európában már elpusztult, és ami helyette most itt van, az csak valami ijesztő, hi-tech üresség, ami elől Attila az indonéz szigetekre jött – ahol az itt látható képeknek a legnagyobb része készült. De ezt már sokszor megbeszéltük, és most sem jutottunk tovább ennél az ürességnél. Attila meghívott vacsorázni egy teraszra egy halászfaluban (amit előző évben vitt el egy kisebb szökőár, de már alig látszott rajta), konkrétan a világ végén, a sötét, villámos-viharos óceán partján, valahol szemben az Antarktisz. Laptopon nézegettük az elkészült képeket.

Nekem is lett volna egy kérdésem hozzá, de végül szokás szerint nem tettem fel: mondd, tulajdonképpen hogy a fenébe bírsz te ilyen csodálatos fényképeket csinálni? Mert az rendben van, hogy ott lóg a nyakadban a gép, és ha meglátsz egy repülőt, akkor megvárod, amíg egy lámpa mögé ér, és biztos kézzel úgy kattintasz, hogy csak a farka meg a szárnya vége lógjon ki a lámpa mögül. Figyelni kell, értem én. Meg sokszor kell kimotorozni az óceánhoz, hogy pont ott legyél, amikor egy akkora kínai sárkányt eregetnek, amekkorát hamisítani se lehetne, mert nincs akkora Photoshop a világon, és akkor ezt a sárkányt úgy kell lefényképezni, ahogy az égből ráront a földre, és a sárkány fele le is kell hogy maradjon a képről, mert úgy hozza igazán a frászt a befogadóra. Meg egyáltalán, a valósággal kell valamilyen türelmes és elnéző álláspontot felvenni: nem szabad siettetni. Én ezt a macskával való kapcsolatomból ismerem: gyerekkoromban sokat kergettem a macskákat, mert meg akartam őket simogatni. Sokára jöttem rá, hogy meg kell állni, ki kell nyújtani az ujjunkat, és várni, mert nincs az a bizalmatlan, letépett fülű, vén kandúr, aki egy idő után ne jönne oda megszaglászni az ujjunkat. Azt hiszem, Bartis Attila fotográfusként a valósággal van így: türelmesen jár a világban, és hagyja, hogy a valóság különféle megnyilvánulásai megszaglásszák a fényképezőgépét. Szóval én ezt értem. Meg persze még szerencse is kell. De hát akinek nincs szerencséje, az nem is lesz fotográfus, mert úgyis hiába. A fotográfusba gyárilag van beleépítve a szerencse. Szóval ezt is értem.

De vannak képei Attilának, amiken vannak valamik, amikre semmi szükség. Például ott az a birka, akire – hadd mondjam, hogy akire! – éles, kegyetlen napsütésben vetődik a fotográfus (Attila) árnyéka, mintha éppen leölné; és ettől az embernek eszébe jut Ószövetség és Újszövetség, vallás, könyörtelenség, megbocsátás, az a birka meg csak

legel a képen; és vakító fehér orrából egy kis (lucernaszerű) mezei növény levelei eltakarnak valamennyit – árny- vagy bábjátékszerűen. A flóra árnyjátéka a faunán... Mintha a talaj bábozna a birkaarc előtt. És én azt nem értem, hogy bír még ez a lucernaszerű valami is ott lenni a képen. Nincs az a valóság, ami úgy szaglássza meg a fényképezőgépet, hogy közben még egy ilyen apróságot is beállít a képen.

Arra bármikor hajlandó a valóság, hogy odaültessen elénk egy buddhista szerzetest a rácsos ablak túloldalára, úgy, hogy csak az elálló füle látsszon hátulról (csak észre kell venni, de hát azért fotográfus az ember!), meg arra a csodára is képes a valóság, hogy egy lukat fúrjon Bartis Attila számára a felhőbe, amin át pont a Merapi oldala látszik, és pont úgy, mintha egy köldökön kukucskálnánk be, amitől a felhő mintegy mellékesen még egy női hassá is változik, meg még arra is hajlandó a valóság, hogy egy fal részébe belegyömöszöljön egy napsütötte felhődarabot, mintha konzerv volna, amit aztán már tényleg csak le kell fényképezni... de ezt a lucernát akkor se értem. Mert ezekre semmi szüksége nem lenne se a valóságnak, se Bartis Attilának, igazán nincs is semmi különös abban a pár lucernalevélben, mert az azért tiszta és világos, hogy nem ez volt a képnek a célja: de ez a pár lucernalevél mégis pont úgy áll, ahogy állnia kell, a birka arca előtt... igazodva a kompozícióhoz, grátisz. Csak úgy. Költészetből.

Szóval ezek a képek itt Bartis Attilának a versei. Azért is merem ezt kijelenteni, mert párba vannak állítva, vagyis a költészet talán legalapvetőbb módszerét láthatjuk: egy dolgot azonosítunk a másik dologgal: jé, ez olyan, mint a...!, jé, ez meg pont az! Bartis egymás mellé tesz parton heverő faágat, fekvő női testet – és ettől valamit megtudunk a fekvés lényegéről. Szabálytalan négyszög alakú valamit és szabálytalan négyszög alakú hiányt, hogy megtudjunk valamit a hiány hiányáról. És megtudjuk, hogy lényegileg ugyanaz egy bárkának a megmaradt váza és egy műkarácsonyfa egy üres sarokban. És egymás mellé kerül a természetes fény és a mesterséges fény – és ugyanazok. És ugyanaz a falombozat meg a felhőzet, és a felhőtorony meg a másik felhőtorony; ahogy ott azon a képen egy lényegű az a parton heverő autógumi és a mögötte lévő óceán: mindkettő maga a Végtelenség. Ezek mind, mind ugyanazok, mert bizony a költészet néha akkor tud a legjobban meglepni, amikor nem mond az égvilágon semmi újat.

Bartis Attila a képeivel és a képpárjaival megírja a verseit, amik helyett amúgy prózát szokott írni.

Az ember elmehet Jáva szigetére, el is bújhat ott Európa ijesztő kiürültsége elől, de ha ott is fényképez, előbb-utóbb visszahozza a képeit Európába, és kiállítja. És itt fogunk állni mi, ennyien, vagy többen, és megfürdünk ezeknek a képeknek az aurájában, összhatásában. És ezek a képek felszabadítanak minket egy kis időre az evilágiság és a jelenben létezés kényszere alól. Megfürdünk ezekben a hatalmas égboltokban, mert Bartis indonéziai fotográfiáin az ég és az ő felhői éppen olyan szerepet töltenek be, mint például a németalföldi festészetben.

Hogy mitől nagyszerűek ezek a képek? Hogy mitől van az, hogy olyanokat is felszabadítanak, akik igazán benne vannak az úgymond „kortárs” képzőművészetben, azt élik, európaiak, 21. századiak? Szűcs Attila Bartis képei láttán fel meri tenni a kérdést: „Van-e lélek?”, Katharina Narbutovic „lélegzetnyi örökkévalóságot” említ, Petrányi Zsolt az „időtleniséget”. Én sem bírom megállni, hogy ne mondjam ki: Bartis Attila összes képe a Teremtett Világról szól, akár nincs, akár van Teremtő.

De annak, aki mégis, makacsul a fotográfia lényegét keresi ezekben a képekben, és a költészet meg az Isten neki kevés magyarázatul, annak azt ajánlom, hogy mégiscsak keressen a képeken rejtett párhuzamosokat és lucernával takart birkaarcokat, és azoknak fejtse meg a titkát. És ezeknek a nyomán elindulva minden Bartis-képen fog találni valamilyen hasonló részletet, amin eljuthat a fotográfia lényegéig.

Fekete J. József

PERIFÉRIÁRÓL BETEKINTŐ

MESESÁSKA A BOLHACIRKUSZBAN

Balázs Attila: Szökés a bolhacirkuszból

(Kisbolha Péter története, ahogy közreadja fia, Pál)

Különös, hogy nincsen műfaji megjelölése Balázs Attila legutóbbi, a zEtna Kiadónál megjelent kötetének, ugyanis a kiadó vezetője úgy tartja, hogy ha a könyv címe nem is „adja el” a kötetet, az alcím sokat segíthet ebben, nem különben a műfaji megjelölés. Egyik ismerősömnak beszéltem a *Szökés a bolhacirkuszból* című olvasmányomról, erre nyomban visszakérdezett, hogy ez meg milyen kötet cím.

Hát így állunk: a címadás (talán) kérdéseket vet föl, a műfaji megjelölés hiányzik – mire számíthatott a szerző és a kiadója, mi „adja majd el” a könyvet?

Gondolom, a szöveg elolvasása, miként az a puding és próbája esetében is történik a fogyasztás során. A Szirmai Károly Irodalmi Díj 2018-as zsűrije is az olvasópróba alapján ítélte oda a szerzőnek ezért a könyvéért az elismerést. Azért van egy kis csalafintaság a dologban, mármint az alcím körül, amelyből megtudjuk, Kisbolha Péter történeteit olvashatjuk majd, mégpedig ahogy közreadja fia, Pál. Ebből kiderül, hogy „történetekkel” fogunk szembesülni a kötet oldalain, azt is, hogy kivel estek meg a történetek, ki beszélte el őket, és végül ki emelte be őket az irodalomba: Kisbolha Péter és Kisbolha Pál. Balázs Attila pályakezdő regényében, a *Cuniculusban* (1979) „mesemondó sziklaként” határozta meg önmagát és poétikai szemléletét. Ettől az alapállásától semmi se tántorította el mindmáig. Sőt a mesemondás legutóbbi kötetében kőkemény valóságtartalommal töltődött fel: ténylegesen mesét ír. Na jó, inkább novellisztikus mesét. Mostani elbeszélője valóságos „mesesáska”. Noha valójában egy beszédes bolha.

Bolha Péter emberi szemmel nem egy lenyűgöző külsejű rovar, ellenben nagy kalandor és jó mesélő, úgy csúri-csavarja a mondandóját, mintha Balázs Attilánál tanulta volna a mesterséget. Nem kizárt ez a

szakmai befolyás, hiszen a szerzőtől nem idegen az alakváltás, Kisbolha úr rengeteget tanulhatott tőle.

Cuniculus helyett bolha? Talán mégsem „helyett”, hiszen szerepet kap a kötetben a bátor és bosszúálló nyúl, aki borotvaéles gyöngy(ház)-nyelű kisbicskájával belülről kizsigereli a gonosz, a nyúl nejét eltipró elefántot. Ezzel talán még nagyobb hőstettet hajt végre, mint bolhapapa, aki egy vérszomjas krokodilt zaboláz meg és utasít rendre annak orrába, majd szemébe ugorva. Vagyis cselekmény akad bőven az elbeszélésben, minden nagyon mozgalmas, rendkívül dinamikus, vidám és szórakoztató. Annyiban meseszerű, hogy történeteket tartalmaz. Kisbolha Péter, a mesesáska aztán agg korára megkukul, ennek ellenére Kisbolha Pál tovább szövi a történetet, noha bolháékra nem föltétlen a szövés a jellemző tevékenység.

Balázs Attila könyvében igyekszik távol tartani prózájától a tényleges meseformulákat, ugyanakkor elhinti benne vagány kiszólásait, körmönfont gondolatcsavarjait, stílusosan szólva: „csipkelődéseit”. Elbeszélése játékos, miként az elbeszélt történet is az. Bolhaapuka és fiacskája kiemelten foglalkozik a szövegben a narráció lehetőségeivel, megvalósíthatóságával. Íme egy csupán zárójeles megjegyzés a könyvből: „(Megjegyzem: apukánk meséjének ezt a részét nem értem pontosan. Nevezetesen azt, hogy ha apa oda csak úgy, simán besüvíthetett, akkor az a féleszű gekkó hogy nem mászott ki onnan? De minden történetnek vannak csikorgó pontjai, és ha ezen fennakadunk, a saját élvezetünkön rontunk. Ne tegyük hát! Képzeljük el, hogy a szűnyoghálónál valami nagyobb lyukú drótháló volt a dobozon, és kész. Apa átfért rajta komótosan, a gekkó meg úgy sem, ha előtte bezappanozza magát. No de miért is tette volna? Vissza a kerékvágásba!)” Csakhogy a történet kerékvágása Balázs Attilánál igencsak szövevényes, leginkább követhetetlen, oda bizony nehéz visszatérni: „Mert nemcsak egy nyúl farknyi mesét, hanem egy egész emlékiratot újra lehet írni, akár száz és ezer oldalát is annak, ám magát az életet, ha már elröppent valahová oda, a sziporkázó csillagok mögé, már bajos visszacsalogatni.” Hát így Bolhapapa, így Balázs Attila.

Természetesen nem kell újabb ezer oldalakra számítani, noha az utazás, az összeczártság, az egymásra utaltság, a család belső élete, a mesei motívumok gazdagsága, például három kívánság, furfangos

menekülés, a szerzett tapasztalat átruházhatósága megnyitják a továbbmesélhetőség lehetőségeit.

Balázs Attila írt már ennél veretesebb prózát, ugyanakkor ezt a könyvét is nagyszerűen megírta. Az meg, hogy én jobban vonzódok a házi- vagy üregi nyúlhoz (Cuniculus), mint a házi bolhához (Siphonaptera), amely közeli fotón inkább hasonlít földön kívüli vérszívó teremtményre, mint közönséges, apró, pattogó és roppant erejű vérengzőre, az az én dolgom. Balázs Attila könyvéből tanultam meg, hogy a bolha, amennyire kellemetlen, annyira kedvelhető karakter.

(Zenta, 2018, *zEtna*)

MEGÖLTE A HAZASZERETET

Békássy Ferenc összes műve

Húsz évvel ezelőtt ki tartotta számon a magyar irodalomban Békássy Ferencet? Bevallom, én nem is hallottam felőle, pedig a múlt évszázad elején igencsak nagyra tartották kortársai. Babits Mihály szerint a legnagyobb magyar költők egyike lehetett volna, Tóth Árpád tüneményes tehetségét dicsérte, Kosztolányi Dezső szerint pedig: „Sokat olvasott, érett érzelemmel. William Blake-et, a titokzatos angolt világos, magyar fővel szerette, de keze közé került Machiavelli, Ranke. Laforgue, William Morris, Ady, Ignotus, Karinthy és halála előtt Széchenyi István is, ki különös, mély benyomást gyakorolt rá.” A legjobbak méltatták, Angliában Virginia Woolf jelentette meg angolul írt könyvét. A magyarul és angolul egyaránt verselő zsennyei Békássy Ferenc helye minden bizonnyal ki van jelölve a magyar irodalomtörténet lapjain, annak ellenére, hogy hazafiúi érzelve 22 éves korában kitörölte az élők sorából. Összegyűjtött írásai 2010-ben, szerelmes levelei 2013-ban, összes műve pedig 2018-ban jelent meg, közlésükben oroszlánrésze volt Weiner Sennye Tibornak.

Békássy Ferenc ősi nemesi család sarjaként 1893. április 7-én született a Vas vármegyei Kis-Sennynén, a mai Zsennynén. Apja Békássy István főispán, anyja Bezerédy Emma volt. A több nyelven is olvasó, angolról fordító Békássyné angliai iskolákban taníttatta gyerekeit. Békássy Ferenc középiskolai tanulmányait 1905-től a dél-angliai Bedales Schoolban végezte, majd 1911-től a Cambridge Egyetemen a King's College történettudomány szakos hallgatója lett. Tagja volt a

Cambridge Egyetem legkiválóbb diákjait tömörítő zártkörű irodalmi klubnak, az Apostolok Társaságának, ahol olyan – később híressé vált – gondolkodókkal állt kapcsolatban, mint Bertrand Russell, Ludwig Wittgenstein filozófusok, Virginia és Leonard Woolf irodalmárok.

Már az *Összegyűjtött művei*, a több mint 450 oldalas gyűjteményes kötet egy kuriozitást tűz élére, a szerző noteszét, amelybe az általa legkedvesebbnek ítélt saját verseit jegyezte, és magával vitte a harctérre. Ez a notesz is, akár a második világháborús *Bori notesz*, sírból került elő. Békássy igencsak szigorú lehetett magával szemben, mert hat év versterméséből mindössze alig tucatnyit válogatott be noteszébe, egyébiránt pedig bámulatosan termékeny: magyar és angol nyelvű versei, fordításai, prózai írásai, feljegyzett bölcselkedő gondolatai, irodalomtörténeti és -elméleti dolgozatainak száma tiszteletre méltó, leveleivel együtt 701 könyvoldalt tesz ki.

Izgalomkeltő élmény a száz éve halott alkotó feljegyzései, tanulmányai, versei közt bogarászni, felfedezni dilemmáinak forrását, intellektusának ívét, a korabeli méltatói által is kiemelt nyelvi készségét, konzervatív értékfelfogását, el nem veszített gyermeki hangját. Meg a tökéletesen elsajátított angol életérzést. Békássy ugyanis szinte ugyanannyi időt töltött Angliában, mint odahaza, behatóan tanulmányozta az angol költészetet, ennek következtében megtanulta felismerni a világot mozgató erők működését a legparányibb természeti jelenségekben, és becsülni a játékosságát.

A *Békássy Ferenc összes műve* Weiner Sennyey Tibor *Békássy Ferenc élete, szerelme, művei, halála és utóélete* című nagytanulmányával indít, majd az időrendbe szedett versek következnek, külön fejezetbe kerültek a dátum nélküli költemények, a töredékek és a fordítások is. A költeményeket a prózai írások, majd a tanulmányok és esszék követik, a kötetet Békássy levelei zárják.

A halálba vitt notesz hat verséhez képest bámulatos méretű a mindössze néhány esztendőre kiterjedő életmű – ne feledjük, a szerző mindössze 22 évet élt! Nem volt grafomán, hanem elkötelezett és képzett, érzelmileg felfegyverkezett irodalmár, aki ráadásul történelemtudományt tanult, mégis az irodalomban szerzett (évtizedeken át lappangó, már-már elfelejtett) hírnevet.

Hazafiúi érzése hazavezérelte az első világháború kitörésének hírére, az előtti napon hagyta el Angliát, hogy az hadat üzent volna a

Monarchiának. Ha késlekedik, internálják. Odahaza önkéntes huszárnak állt, Galíciába vezérelték, majd 1915-ben Bukovinában egy éjjeli kozák rajtaütés áldozatául esett. Nem került ismeretlen sírba, Zsennyén, a családi sírkertben nyugszik, verseinek első posztumusz kiadója gyászoló édesanyja volt.

(*Szerkesztette és az utószót írta Weiner Sennyey Tibor. Budapest, 2018, Magyar PEN Club*)

MERSZ KÖNYVEK

Bada Dada: Őszinte gyöngyszemek (összes versei 1.); Ferdinánd Zoltán – Nagy M. Hedvig: Feles; Nagy Zopán: Füzet; Nagy Zopán: Füzet 2.0; Horváth Eve: Konzol; Barna Róbert: 77

Szögezzük le: a MERSZ Könyvek és a MeRSZ e-könyvek két különböző dolog. Az előbbi a Bada Dada Alapítvány underground, avantgárd sorozata, míg az utóbbi a Magyar Elektronikus Referenciamű Szolgáltatás. Az előbbi a budapesti underground MERSZ KLUB nevét viszi tovább, ahová a belépés ingyenes, a kilépés bizonytalan, a helyiség füstelszívóval ellátott dohányzó, egyben korrekt árú büfé. Saját italt, kisgyereket és kutyát bevinni nem ajánlott.

A továbbiakban a Triceps művésznevű alkotóhoz (Lantos László) kötődő MERSZ-sorozat néhány darabjába lapozok bele.

A Bada Dada Alapítvány kutya kötelessége, hogy működése homlokterében névadója szerepeljen. Bada Tibor 2006-ban, 44 éves korában különös körülmények közt öngyilkos lett. Előtte Újvidéken, majd Budapesten élt, verselt, költeményeit szóban adta elő, olykor gitáron, harmonikán vagy bármi kezébe akadó eszközön kísérte, elkalandozott a fónikus költészetbe, festett, kollázsokat készített, általában sikerült mindenkit megbotránkoztatnia, nem voltak se nyelvi, se (ál)morális aggályai, gyermeki naivitással szemlélte maga körül a világot, amit mind képpen, mind szóban (írásban) kibillentett sarkaiból. Képzőművészi tevékenységét korán fölkarolta az *Új Symposion* folyóirat, illetve Szombathy Bálint szépségkutató és művészeti író, aki monografikusan is feldolgozta Bada vizuális világát.

Triceps meg a Bada-versek egybegyűjtésére vállalkozott, ennek eredménye az *Őszinte gyöngyszemek* című, Bada Dada összes verseinek első kötete, az 1981–1985 közt született alkotások gyűjteménye. Ígéretes és hiánypótló kiadvány, nekem mégis fenntartásaim vannak

a kötet kivitelezésével kapcsolatosan. Bada ugyanis szerette kézzel leírni verseit, leginkább csupa nagybetűvel, kalligrafikus elemekkel, a szövegen belül változó betűtípusokkal, és illusztrációkat is belesuvasztott az alkotásba. A kötet igyekszik ezt a szövegvizualitást visszaadni, amire persze a hasonmás megjelenítésén kívül nem sok babér terem. Föl is merült bennem a gondolat, hogy mi lett volna célravezetőbb: megjelenésük, vagy a szerző általi megalkotásuk másolatait közölni a kötetben, vagy minden grafikai csalafintaságot elhagyva, átírásban közölni a szöveget? Ez utóbbi elvette volna a vizuális poétikai többletet, ám a jelen formában a versek zöme számomra olvashatatlan.

Ferdinánd Zoltán és Nagy M. Hedvig közös kötete, a *Feles* visszatér a hagyományos tipográfiához és oldaltükörhöz. A páros oldalakon Ferdinánd kisprózái, a páratlanokon Nagy fotográfiái kaptak helyet. A tényleges sorrend voltaképpen fordított, hiszen a fényképek készültek előbb, azok ihlették a rövid történeteket. A minimalista jellegű fotókon megjelenő tárgyak, groteszk csendéletek, objektumok, emberi alakok az elmúlás fogalma felé terelgetik a remek kis elbeszéléseket, leleményes, olykor groteszk, humoros történeteket. Olyannyira elmélyült a kiadványban a kép és a szöveg párbeszéde, hogy feleslegessé teszi a sorrendiség kérdését, hiszen a maguk módján ugyanarról vallanak. A prózaszerző kiváló, első, vagyis bemutatkozó kötete, egy remek fotós vizuális álmainak a megjelenítése.

Nagy Zopán két kötettel (*Füzet; Füzet 2.0*) is jelen van a MERSZ Könyvek sorozatában. Ő már nem kezdő, a fotós, irodalmár, képzőművész eleddig nyolc kötetet tudhat maga mögött. Igencsak termékeny alkotó, szinte mindenben járatos gondolkodó. Mintha intravénásan bekötötte volna magának a világot: idegenvezető lehetne a mitológiában, jártas a történelemben, mintha minden könyvet elolvasott volna, az összes játékfilmet látta volna, és kóros álmatlansága (mindkét kötetében szerepel az *Insomnia* fejezetcím) során le nem tenné az írószerszámát, bármi is legyen az. A *Válogatott rajzolatok, írás-képek, 1997–2017* és a *Válogatott rajzolatok és írás-képek, 1998–1918* alcímű kötetekben szinte mindenre reflektál, amivel szembesül, művészettel, kortárs szerzőkkel, például a MERSZ Könyvek korábbi szerzőivel, vizuális alkotásokkal és nem utolsósorban szokványos életeseményekkel. Olykor-olykor visszatér témáihoz, néha meg csupán fragmentumokat jegyez le. Nem könnyű olvasmány, viszont nem is olyan, aminek

a megértéséhez valami avantgárd fegyverzetet kellene öltönnünk. Hogy próza, vers vagy vizuális alkotás Nagy Zopán valamelyik írása, nem kell, hogy különösebben aggassza az olvasót. Számomra legizgalmasabbak a töredékei, a szövegcsonkolásai és kifejeletlen szövegroncsai igazán inspiratívak, valamint a nyomtatott szöveg párhuzamában Rőczei György remekbeszabott szerkesztése és grafikai tervezése mellett megjelenő rajzgesztusok, amelyek olykor akár képversként is felfoghatók, ám legtöbbször nyelvilleg értelmezhető grafémasorokká állnak össze, vagyis verbo-vizuális műalkotássá szervesülnek.

Horváth Eve *Konzol* című kötetét a kiemelkedően tehetséges autodidakta, Syporca Whandal néven alkotó képzőművész illusztrálta, újabb kiváló találkozása a vizuális és a szövegalkotó művészek produkciójának. Hasonlóan erősek a munkák, ám a hangsúly ebben az esetben a szövegekre helyeződik. A szerző az uralkodó médiafelületek nyelvét beszéli, költői ihletforrása is ez a pörgő, igazságokat és hamisságokat magával sodró cyberpunk életérzés. Kifejezőeszközei közt kiemelten lényeges a nyelvjáték, a humor, az abszurd képzettársítás, az új világ új tartalmait kiaknázó neológia. Persze mindez líra nélkül fabatkát se érne. Csakhogy éppen ez, a világra reagáló alanyiség a kötet erénye, miként Syporca vizuális munkáit is a felfokozott líraiság jellemzi.

A 77 esztendő Barna Róbert a 77 címet adta a 77 verset tartalmazó kötetének. Ráadásul saját kollázsaival illusztrálta a kiadványt. Létprobémákat fogalmaz versekbe a költő, aki szerint olyan időben élünk, amikor senki se lepődik meg, ha egy angyallal találkozik. A véletlen, az esetlegesség, a látszat, az átmenetiség, a takarásban megbúvó lehetőségek foglalkoztatják, szerinte a történet voltaképpen a megtörténhetőség variációinak csupán egyetlen, feledésre ítélt kimerevülése. Ez a versvilág a *lehet*, a *talán* és a *hátha* nyelvi-ontológiai talaján gyökerezik. A szövegközlés követi a versek gondolati letisztultságát, nem annyira szigorúan, mint Ferdinánd Zoltán prózájában, a tipográfiai beavatkozások mégis sokkal szelídebbek, mint Triceps sorozatnyitó, *Semmikor* című kötetének grafikai szerkesztése volt.

A MERSZ Könyvekről általában elmondható, hogy igencsak tetszetős a kivitelük, Rőczei György tervezőmunkája külön figyelmet érdemel. A könyvek egyaránt száz, kézzel számozott példányban készültek, és a szerzők minden példányt aláírtak. Hozzám dedikált példányok jutottak el, és hiszem, a többit is ajánlással látták el alkotóik, ezzel is

hangsúlyozva a kötetekbe foglalt személyességet. Hiszen anélkül nem létezne líra, legalábbis nem működne. Úgy biztosan nem, miként a MERSZ Könyvekben.

(Budapest, MERSZ Könyvek [2017–2019], BadaDada Alapítvány)

REJTŐ NEM HALT MEG, CSAK ÁTALAKULT!

Molnár Vilmos: Csodák ideje. Válogatott novellák és karcolatok

Molnár Vilmos: A legfelső stáció. Szertelen történetek, rendhagyó mesék

Nem tudom megmondani, hány alkalommal segített át nehéz időszakokon Rejtő Jenő valamelyik műve, ha elfogott a betűundor – mert ilyesmi is megtörténik –, regényeit olvastam újra és újra, ha pedig túlhajtottam a humoradagolást, némi sci-fivel, horrorral ráztam gatyába a betűcsömör következtében fellépő álarcos betűéhségemet.

Molnár Vilmos József Attila-díjas erdélyi író, a csíkszeredai *Székel-föld* kulturális folyóirat szerkesztője egyike azoknak a prózaíróknak, akik humoros, groteszk, keserűes szövegeit bármikor szívesen olvasom. Így most elővettem a két évvel ezelőtt megjelent kötetét, amelynek darabjait már korábbi közlésekből ismerem. Gondolom, megér egy újrázást, meg akár rá is hangolhat az eddig még nem olvasott, ugyanabban az évben megjelent könyvére. Az erdélyi írók könyvei nálam ugyanazon a virtuális polcon állnak, ahol a Rejtő-könyvek. Az erdélyi írók soha nem fukarkodtak a humorral, az utóbbi húsz-huszonöt évben pedig olyan remekekkel gazdagodott az erdélyi, leginkább a székely magyar irodalom, hogy a legválogatosabb ingyencék is nyálcsorgatva olvassák a köteteket. Molnár Vilmos a *Székel-föld* kulturális folyóiratnál György Attila, Fekete Vince, Lövétei Lázár László falkameleg humorát gazdagítja, válogatott novelláinak és karcolatainak gyűjteményét pedig az ugyancsak kiváló, általam nagyra becsült Nagy Koppány Zsolt szerkesztette – ezt nevezik szerencsés találkozásnak.

Az Előretolt Helyőrség Íróakadémia programjának keretében megjelent *Csodák ideje* Molnár Vilmos korábbi kötetéből (*Levél Szingapúrból*, 1993; *Az értelmetlen csoda*, 1999; *Az olvasó fizetéséről*, 2000; *Az ördög megint Csíkban*, 2013; *A legfelső stáció*, 2017) nyújt válogatást.

A válogatáskötet megérne egy misét (sőt többet), pazar bevezető olvasmány Molnár Vilmos prózájába, ám a folytatásban mégis inkább az új, alcíme szerint szertelen történeteket és rendhagyó meséket közreadó kötetre szorítkoznék néhány gondolat erejéig.

A várakozásnak megfelelő a könyv nyitánya, nyomban a második történetben (*Csicsó után az Isten*) az elbeszélő vígan vonatozik Istennel egy kupében, az Úr hol Szöcs Géza, hol Bodor Ádám alakját ölti magára, ami kellően elmosza Isten valódi alakját, hiszen a két író külsőleg korántse hasonlít egymásra, így valójában képtelenek vagyunk elképzelni Isten emberi szemmel egyébként láthatatlan alakját, az viszont, hogy két magyar „írófejedelem” küllemét sajátítja ki, beszédesen vall arról, hogy miként hagyja magát megközelíteni egy tréfás kedvű romániai magyar írónak. Kányádi Sándor megjelentetése pedig már hab a tortán. (Rá se merek gondolni, hogy ezek a szerzők azért kerültek-e isteni glória alá, mert átköltöztek Magyarországra?) Az elbeszélés abszurd a javából, *Az ördög megint Csikban* testvérdarabja.

Annak ellenére, hogy Istennel versben is lehet beszélgetni, szinte meglepő, hogy az elbeszélő refrénszerűen használja a mondatokat, a nem éppen egyszerű, *Réman doktor hasberendezése, metszőfoga, kisujja* című darabban például a dialógust bevezető gondolata először általános körülményt jelenít meg („Máris eleredt az eső”), majd a párbeszéd nyitómondataként válik nyomatékosná, az eső motívuma pedig a gondolatritmus refrénjeként tér újra és újra vissza, a *Kiskaszárnya* szövege pedig zárókőként ismételi egy kellemetlenül hangzó refrént: „Most mit bógsz?”

A kötet első harmadában a gyermek- és ifjúkor bolondériáit (is) megjelenítő elbeszélések sora a címadó novellával zárul, amely balladaszerűen tömör, leírásában realiztikus, hangulatában misztikus, hatásában döbbenetes. Remekül megkomponált, már-már lecsupaszított történet a keresztúton némán vonuló fekete ruhás nőkről, akik a kápolnához vezető tizennégy stáció után tovább kaptatnak a hegyre, hogy a legfelső stációnál (bárhol és bármi is legyen az) keressenek választ és gyógyírt a gyászukra.

A *Továbbírt történetek* fejezetcím után egy Gárdonyi Gézától és két Bodor Ádámától vett gondolat ihletett továbbírásával találkozunk – páratlan irodalmi mazsolák.

A további fejezetek alapján (*Rendhagyó mesék felnőtteknek; Minimál mesék*) arra kell gondolnunk, hogy az elbeszélő a mese műfajában találta meg narratíváját, ám nem ebben a kötetben, hanem amióta írni és publikálni kezdett. A mese ugyanis ösműfaj, csupán az utóbbi két évszázad tette a gyermekek szórakoztatását szolgáló történetmondássá,

korábban orális formájában a felnőtteket szólította meg, egyszerre a frászt hozva rájuk véres jeleneteivel, kannibalizmussal, vérfertőzéssel, erőszakos cselekedetekkel, ugyanakkor feloldva a maga teremtetten feszültséget a bajból kivezető út megelégsével, a történetgombolyítás oldottságával. Végére a mese eredetétől kezdve életreceptként működött, a benne rejlő bölcsesség és tapasztalat segített megoldani a hallgató előtt tornyosuló problémákat, bár azokat, amelyekkel azonosítani tudta az adott mesét.

Molnár Vilmos meséi nem ilyenek. De nem is amolyanok. Hanem valahogyan mások, mint bármi egyéb, amit leír: valahogyan másképpen, mint bárki más. Meséi valóban rendhagyók. Abszurdak, nem kicsit, nagyon.

(Budapest, 2017, Kárpát-medencei Tehetséggondozó Kft.; Csíkszereda, 2017, BOOKART)

ÖNFELEDT KETTŐSSÉG

Németh Péter Mikola: *SZEMÉLYESSÉG a SZEMÉLYTELENSÉGBEN – Párbeszélgetéseim Könyve* (Budapest–Hvar–Róma–Vác, 1992–2005–2018)

Korábban három alkalommal írtam Németh Péter Mikola költészetéről, ezeket az alkalmakat a *Mysterium carnale*, a *VisszaSejtesít* és a *Talán* gyűjtemények versei nyújtották. Meggyőződésem, hogy értettem, jól értelmeztem költeményeit, művészi szándékát, spirituális világnézetét. Ilyeneket jegyeztem le a költészetével történt ismerkedésem során: „»... minden dolog az egyből származik...« – olvasható a hol az alkimisták ősatyjának, hol az egyiptomi bölcsességisten, Thot megtestesülésnek tekintett Hermész Triszmegisztosz smaragdtáblájának harmadik feljegyzésében. A háromszor legnagyobb Hermész gondolata a világteremtésnek arra az ősharmóniájára utal, ami az egylényegűség ősállapotának éltető közegét uralta, amikor az Egy-ség még nem burjánzott a Kettős-ség, majd a Többség identitást megosztó világává, amikor még egy volt a Teremtő és a Teremtett, a Gondolat és a Cselekedet, a Test és a Lélek. A létező világ eme »aranykorába«, az unus mundus rejtett világegységébe, a hérakleitoszi hen panta einai – a világ az egy megnyilatkozása – állapotába kíván visszavezetni Németh Péter Mikola *Visszasejtesít* című kötetével.”; „az avantgárdtól áthagyományozott formanyelv által igyekszik olvasóját, nézőjét beavatni abba

az emberi-természeti-szagrális misztériumba, ami révén értelmezhetővé válik a visszasejtesítés gondolata és célja, az ősharmónia és a ma emberének összeszalazódása. Mert nem egyéb ez az (e/x/kszpanzív) visszasejtesítés, mint Istennek az önmagunkon belüli keresése, olyan (ön)beavatási folyamat, ami a bennünk lakozó Istenről szóló tudás közelébe állít, a teremtés ősállapotába helyez, avagy Hamvas Béla szellemében visszaállítja a világ eredeti és élhető állapotát.”; „Mikola számára a költészet a kereső ember nyelvi-képi-szellemi-tárgyi-gesztuális-rituális-szagrális-elementáris-művészi megnyilvánulása, nem csupán szó és gondolat, hanem szó és akció, ami lehetővé teszi a különböző művészi kifejezési formáknak és lehetőségeknek a másikat erősítő egymásba hatolását.”; „Ha az ember képes magát visszasejtesíteni, visszamagzatosítani a világegész harmóniájába, az emberen kívül minden egyéb csak másodlagos.”

Még hosszan sorolhatnám Mikola költészetének bennem keltett reflexióit, de hát azokat már mind leírtam valahol. Most pedig viszontláttam ezeket a gondolatokat, de nem a megjelenésük helyén, és nem saját megfogalmazásomban, hanem Mikola beszélgető könyvében, mintegy igazolásul, hogy ideje korán sikerült kellően ráhangolódnom közlendőjére, ugyanis beszélgetései során „kibeszéli” az életét és művészetét alakító tépelődéseit, meglátásait és meggyőződéseit, amihez beszélgetőtársai kiváló médiumok, folytatják a fölvetett témát, illetve maguk nyújtanak lehetőséget a kérdezőnek gondolatai kifejtésére.

Itt egy pillanatra meg kell állnunk, és elmondanunk, hogy Vác szellemi műhelye, a Madách-kör, miként Szörényi László jegyzi, minden ellenzéki párt eredője, amelyek a szabadságvágyat és a szólásszabadságot tüzték zászlajukra, lehetővé tette N. P. Mikolának, hogy tartalmas televíziós és rádiós beszélgetéseket folytasson a tudomány, az oktatás, a művészet, a hitélet jeles képviselőivel, és bemutatásuk során önmagát is „bemutassa”. Az ilyen interjúk – és sok más egyéb, eredetileg szóban elhangzott szöveg (visszatérés az előadás őseredeti oralitásához) átírásainak – gyűjteménye a mostani kötet. A beszélgetések átíratában tipográfiailag elkülönül a kérdező és a válaszadó szólama, ám gyakran olybá tűnik, hogy egyetlen személy fogalmaz a témáról, olyannyira egymáshoz illeszkednek a gondolatok – végtére minden az Egyből származik –, máshol, ahol a téma tárgyszerűsége megkívánja, visszaáll a hagyományos kérdező-válaszadó

fölállás. A dolgok eltérő megközelítésekor Mikola nem tágit meggyőződésétől, de tiszteletben tartja beszélgetőpartnere véleményét. Ő „az elkötelezett megfigyelő”, aki úgy ül le interjúalanyával szemben, hogy szinte mindent tud róla. Nem csupán az adott személyről, hanem mindenről, amiről tudni érdemes bármit is. Rendkívül tájékozott, műveltsége elmélyült és sokoldalú, eszményi kérdező, még ha bőbeszédű is. Olykor hosszú lére hagyja kérdéseit, többet vall magáról és témájáról, mint amennyit a válaszadója hozzáfűzhet. Csodálkozom is, hogy a kötetbe gyűjtött beszélgetések hogyan férhettek bele egy-egy rádiós vagy televíziós adásba, szerintem szóbeli előadásai (tanulmányfelmondásai) is túl hosszúak ahhoz, hogy a közönség figyelmesen hallgathassa azokat elejétől a végéig. A papír viszont más, a könyvet le lehet tenni, újra fölvenni, visszalapozni.

A kötetnek számos olyan csomósodási pontja van, amelyekre ráérezhetünk a szerző verseiben, így az egyetlen azonosság (Istenben az ember, emberben az Isten¹), illetve az Isten által elhagyott ember és az ember által elhagyott Isten gondolata, Pilinszky katolicizmusa, Madách egyetemessége, Hamvas aranykor-értelmezése, az adventi várakozás, Jézus földi és égi kettőssége, az ember nihilbe és szenvedésbe vetettsége, az egyetemes értékvesztés, a bűn és a vétek, a bűnhődés, a hit, a tény és a valóság elkülönülő mivolta, a megtérés, az üdvözülés, az elérhetetlen hajdani harmónia visszhangja az általános szétszórásban; ha profánabb témákat keresünk: a szocializmus bűnei, a rendszerváltás gyermekbetegségei, helytörténetileg Vác és a tőle elválaszthatatlan püspökség, az Ipoly-táj, végül a szerző családi legendáriumának szövegbeli és vizuális megjelenítése. Ezekre illeszkedik rá a kötetben vállalt *személyesség* szövegvilága. Remek ötlet, hogy a könyvet egy *fordított* interjú nyitja, amelyben Szörényi László kérdezi Németh Péter Mikolát, amivel megalapozza a tájékozottság, a műveltség megjelenése iránti olvasói elvárásokat, majd végül ugyancsak a Tanár úr értő, személyes összegzéssel zárja a kiváló gyűjteményt.

Németh Péter Mikola filozófus, az életet fürkésző, a spirituális iránt érzékeny táltos interjúalanyaival beszélgetve egyetemes érvényű meg-

1 Sántha Attila szellemesen fogalmazott erről az egységről, amikor megkérdezték, miért írja következetesen kis kezdőbetűvel az Isten szót: „isten ott van bennünk, és igen, kisbetűvel szoktam írni, mivel magam egy részét csak nem fogom Kendnek szólítani.” (Varga Melinda interjúja. *Irodalmi Jelen*, 2018. december, 40.)

állapításokig jut, sőt, azokat is rávezeti az ilyen univerzálisságok felismerésére, akik azokat nem érzik eleve sajátjuknak. Szemléletes példa erre a Ladik Katalinnal folytatott hvari társalgás, amelyben a kezdetben felmerülő különbözőségek idővel olyannyira egymáshoz simulnak, mintha ugyanaz a személy fogalmazta volna azokat, noha mindketten más alaptól kiindulva érvelnek. Mikola talán általánosabban, Ladik konkrétan.

Úgy tűnik, Mikola túl anyagelvűnek tartja Ladikot, amikor a költőnő arról beszél, hogy a ma embere „vegetálási üzemmódban él”, teste ugyanis tudja, mi a dolga, a test hordozója erre hagyatkozik, létét a fiziológia és a hormonális állapot diktálja, befolyásolják a napi rutinesemények is, mint az evés, ivás, alvás, és mindez visszatér az alkotásaiban is, vagyis a metafizika és a spiritualitás, a keresztény meditáció (ima) ritka pillanat Ladik alkotótevékenységében. Mikola ezt másként látja. Nem tudom, kettejük igazát összebékíthetné-e a mélységesen katolikus és ugyanennyire realista Szentkuthy, aki alkotása során döntő befolyásúnak tartotta, hogy milyen nyakkendőt kötött, hogy miként süt be ablakán a nap, vagy melyik szakaszánál tart emésztési ciklusa.

Talán elmondhatnánk, hogy a mindennapok semmissége vezet el az egyetemesség képzetének elfogadásáig. Maurice Blanchot ír egy kínai írásjelről, amely egyszerre jelöli az embert és a kettes számot, jelezvén, hogy az ember mindig önmaga és egyben a másik. Ezt, a francia filozófus által „önfeledt kettősség”-nek keresztelt létállapotot érhetjük tetten Mikola beszélgetéseiben.

(Budapest, 2018, Hungarovox Bt.)

ELEVEN SEB, PAPRIKAFÜZÉR A HÁZ FALÁN

Pintér Lajos: Tóth Menyhért-énekek

Pintér Lajos költészetében vissza-visszatér a képzőművészethez, leginkább a festészethez, köteteiben rendszeresen megjelennek a kortárs alkotók munkái által ihletett költemények. Kedvencei, egyebek közt Schéner Mihály, Tóth Menyhért, Damó István műveihez hasonlatosan ő a líráját szabadítja meg minden sallangtól, zavaró feleslegtől.

A költőnek a festészethez, a képzőművészethez, a képzőművészekhez való kötődése egyenesen kibontható Pintér Lajos plasztikus, érzékletes

és érzéki képi világából, ám most ez a versvilág találkozott Tóth Menyhért képi univerzumával, ami sajátos kötetet eredményezett.

A költőt teljes kötet megalkotására sarkallta a képzőművészeti élmény. A vizualitás és nyelvben megfogalmazott alanyiség metszéspontja köré néhány személyes tényező is beékelődik. Pintér Lajos (1953) Szegeden született, de Csongrádon gyermekeskedett, Tóth Menyhért (1904–1980) pedig Mórahalmon látta meg a napvilágot, majd Miskén élt, vagyis ugyanabban a régióban nevelkedtek mindketten, de nem ugyanabban az időben. A költő végül Kecskeméten kötött ki, és minő véletlen, a festő alkotásainak zöme is Bács-Kiskun megye székhelyére került. Ezek persze mind a képzőművészet, mind a költészet szempontjából teljesen felesleges ismeretek.

A *Tóth Menyhért-énekek* 9 ciklusának 27 költeménye közelről sem képleírás, hanem alanyilag átélt, lírai alkotás. Természetesen előfordulnak bennük utalások a művek színvilágára, a kisugárzásra, a ragyogásra, a fehérrel vagy éppen feketével megfestett alkotások belső ellenpontozására, a visszafogott színpalettára, a vérre, illetve friss sebre utaló piros és a vörös pedig kiemelt hangsúlyt kap, ahogy hajnalban elvérzik a felkelő, alkonyatban a lenyugvó nap, mintha egy megsebzett hattyú szárnya hasítaná fel az égboltot, de a ház falára akasztott, száradó paprikafüzér is a fehér felület közepén éktelenkedő seb képzetét kelti. A leírás helyett Pintér Lajos azokat a lelkiállapotokat kívánja meglelni, amelyek a képek megszületéséhez vezettek. Rövid, néhány szavas verssoraiban fiktív történetek kerekednek, amelyek egyszerre közvetítik a festő és a költő gondolatait meg a festmények keltette érzelmeket, és anekdotákként is olvashatók.

Örvendetes, hogy a verskötet nem tartalmaz illusztrációkat, Tóth Menyhért alkotásainak másolatait, így a versek a maguk szuverén világát mutatják, nem terheli őket feleslegesen semmi, árad belőlük a két művész, a festő és a költő világszeretete, empatikus készsége, és nem utolsósorban derűje és humora.

A kötet szép, jó kézbe venni, lapozni, az oldaltükör letisztult, mint ahogy egy ilyen kötet esetében elvárható.

(Budapest, 2018, Orpheusz Kiadó)

Filip Tamás

„TÁRD KI ABLAKOD, ÜVEGE HIÁNYZIK”

A nyitó vers magasra teszi a lécet, hiszen mintha Heidegger nagyon híres kérdését pendítené meg a költészet nyelvén. „Miért van egyáltalán létező, és miért nincs inkább semmi?” Majdnem ugyanez így hangzik Fellingernél: „A mindenség a nemlétben hajóz, / nem is sejtve, hogy / annak hulladéka.” Erősen filozofikus hajlama ellenére sem kell arra számítanunk, hogy Fellingner Károly újragondolja a *Bevezetés a metafizikába*-t, de a viszonylag terjedelmes szövegtörzset elolvasása után feltehetően sok mindent másképp fogunk látni, mint előtte. Ha úgy tetszik, a *Plomba* című kötet¹ megint beenged a korábbi kötetekből ismert Fellingner-univerzumba, annak ismert vagy éppen eddig még soha fel nem tárt részleteibe. Nála az élők és a holtak egyidejű jelenléte, „működése”, ha szabad ennyire profán kifejezést használnom, teljesen megszokott és kézenfekvő, közeli és távolabbi rokonok, felmenők és leszármazók gyakorolnak hatást a jelenre, magára a létezésre, és annyira intenzív ez az összekapcsoltság, hogy az olvasó egyik pillanatban sajnálja, a másikban szinte irigyli érte a szerzőt. A *Gombostű* című versben mindenesetre finoman eligazítja az olvasót a ki kicsoda kérdésével illetően, bevallva, hogy a nemeket olykor felcseréli, sőt időnként kitalált alakról beszél el mindazt, ami egy nagyon is valóságos hozzátartozóval esett meg. És nyilvánvaló, hogy ebben a tapintaton túl a nagyobb közösség szabályozó ereje iránti tisztelet nyilvánul meg, ami manapság kifejezetten ritkaságszámba menő költői magatartás. Igen, Fellingner egyszerre szókimondó és óvatos, ám képes arra, hogy bármelyik versszervező utat is válassza, ne hagyja cserben olvasóit.

Általában véve művészetének egyik lényeges vonása a sokféle kötöttség termékeny jelenléte. Különleges jellegzetessége például, hogy erős fogalmiság és anyagszerűség egyszerre van jelen a verseiben: „ugyanazok a lépcsők / vezetnek a labirintusba, / mint a mennyországból / lefelé.” (*Konzultáció*). Az ösztönösség a tudatosságot nála mindig

1 Fellingner Károly: *Plomba*. Dunaszerdahely, 2018, Nap Kiadó.

meg tudja lökni, és lehet, hogy a zöld posztón összekoccanó golyók futása nem mindig felel meg a játék konvencionális szabályrendszerének, de egyediségével és különösségével mégis élményben részesíti a befogadót.

Gondoljunk arra a jelenetre, amely Kálnokyval szólva „köznapiságával lenyűgöz”, ahol zavarában nem egy, hanem mindjárt három csokor hóvirággal köszönti kedvesét a lírai én, majd a banalitást olyan csavarral haladja meg, hogy... amelytől az ember csak kapkodja a fejét. Megtudjuk a beszélőről és a lányról, hogy „kéz a kézben rohantunk, hogy / le ne késsünk magunkról / a távolság visszapillantó tükrében.” Ezek a könnyed és titokzatos evidenciák tényleg főbe kólintják az olvasót, aki észrevétlenül belevonódik egy életbe, amelyben a keserűségek és a csalódások is az emelkedés alkotórészei. Fellingner ugyanis gyakran idéz fel kudarcos élethelyzeteket, mintegy napvilágra hozva olyan eseményeket, amelyekhez hasonlókat mások inkább eltemetnek. A költői indulás nehézségei, a befogadás buktatói gyakran tűnnek fel verseiben (*Lámpaláz, Szalmaláng, Plágium*). Talán szokatlan és a költészettel szemben rangon alulian provokatív dolog valamely költemény „hasznosságára” utalni, de én ezt most megkockáztatom. Ezeket a versebe írt történeteket olyan keserű pasztilláknak gondolom, amelyeket egy pohár vízbe oldva mindenkinek érdemes felhajtani, mert segíthetnek abban, hogy túljuthassunk minden bizonynyal létező, hasonlóan keserves emlékeinken. Élünk a lehetőséggel, és vonatkoztatassuk magunkra Fellingner Károly öngyógyító szándékát!

A kötetben jó néhány, az élet esendő tényeiben botladozó, sérülékeny, tévedéseitől szenvedő, azokat szégyellő emberrel találkozhatunk, és ha van hozzá elegendő lelkierőnk, a groteszkig, olykor az abszurdig eljutó helyzetek döbbenetében magunkra ismerhetünk. A hideglelés és a részvét, a mosoly és a száanalom húrjain játszik a költő, de hangja mindig visszafogott és magára a tárgyra koncentráló. A *Hiába* című versben szereplő fekete macska, akit véletlenül bezárnak a felravatalozott halottal együtt, és reggelre megrágja annak ujjait, az *Eszmélés*ben a falakkal együtt véletlenül a falakon hagyott képeket is lefestő ember szégyene, a *Prés*ben a nagypapának vásárolt, de nem hordott kabát, amelyet végül kifordítva egy madárijesztőre tesznek, mind olyan szituációk, amelyeket a dél-amerikai eredetű mágikus realizmussal rokoníthatunk.

A kötet legtalányosabb, legfelkavaróbb ciklusa a *Borító*. Itt valósággal tobzódik a költő, szinte minden sor asszociációk halmazát nyitja meg. Körkörösén halad, mindenfelé újabb horizontokra látunk rá; olyan ez, mint egy honfoglalás, a világ lakhatóvá tétele. Megnevezi a dolgokat, összefüggésekbe ágyazza őket, azonnal fölállítja a saját viszonyulását mindenhez, majd továbbgondolja, megállás nélkül. Alig van benne referencialitás, itt minden abszolút, és nekünk sem szabad méricskél-nünk, mert ezzel a nagy művet sértenénk meg. Itt bizony az olvasónak nagy feladatra kell vállalkoznia: egyben kell látnia ezt az egész ciklust, amelyet a kortárs magyar líra egyik csúcsteljesítményének gondolok.

A kötet címe bizonyos értelemben rokonítható a megelőző kötetével. Ahogy a szimerring tömít, a plomba is lezár. Ép állapota azt jelzi, hogy illetéktelenek nem nyúltak hozzá. És akkor még nem is gondoltam a plomba egyik korábbi, mára elhalványodó jelentésére, a fogtömésre, amellyel a hiányt szüntetjük meg. Konkrétsága ellenére a legtalányo-sabb kötetcímek egyike, amellyel valaha találkoztam. Azt hiszem, ahány olvasat, annyiféle magyarázat képzelhető el arra, miért is ezt adta legújabb könyve címének a szerző. Megfejtési kísérletem, amely hangsúlyozottan egy a számtalanból, hogy egy állapotot, helyzetet szeretne megvédeni, megóvni, konzerválni. És mivel a plombát ő helyezi fel a mérőórára, vetőmagos zsákra, ajtóra, egyedül neki van joga, hogy levegye onnan. Hiszen nyilvánvaló, hogy előbb-utóbb leveszi, hogy megmutathassa, mit szeretett volna megvédeni általa. Ezzel a gesztussal pedig alkotótársává emeli az olvasót, aki betekinthez a lezárt és felnyitott Fellingner-világba, amely tele van banalitással és szentség-ekkel, csak rajtunk múlik, mit minek látunk: „*A tapéta viszkető érzése / kísér el hazáig, / hogy odahaza / vendéghént fogadd / magad, mint az egyetlen / Istent egy idegen / bolygóról.*”

Fellinger Károly talán az egyik legtermékenyebb, legtöbbet publikáló kortárs költőnk. Alig van olyan folyóirat, nyomtatott vagy online felület, ahol ne találkozhatnánk műveivel. Éppen ezért feltűnő és megmagyarázhatatlan, hogy miért várat magára az elismerés, a befogadás díjakban való kifejeződése, amelyre szerintem nagyon is rászolgált.

Lakatos-Fleisz Katalin

A CIVILIZÁCIÓ VÉGE – VAGY MÉGSEM?

Milyen az, amikor a puszta fennmaradás az élet egyedüli célja? Amikor a túlélés nemcsak a legfőbb, de az egyedül elképzelhető jó? És számít valamit az, ha még ideig-óráig életben is maradunk? Bene Zoltán legutóbbi regénye¹ ezeket a kérdéseket veti fel.

Ha azt mondom, a regény disztópia, sok mindent elmondtam a róla. Cselekménye röviden összefoglalható abban, hogy 2030. március 5-én totális áramszünet keletkezik a földön – talán egy napkitörés következménye? –, miután elérkezik a sötétség és a homo homini lupus korszaka. Az emberek között totális káosz és nyílt erőszak lesz úrrá – talán leginkább a huszadik század háborús képkockáira emlékeztető módon. Nem megoldás egy istenháta mögötti tanya sem a civilizáció vívmányait kizárva, mert a portyázó hordák bárhol megtalálhatnak.

A történet már egy új, az Áramszünet romjain felépülő civilizáció kezdetén indul, a főszereplő, Ceglédi Hunor Gábor feljegyzéseiként olvasható: „Ma reggel, 2040. augusztus 4-én újra van áram.” Körvonalalaiban megjelenik egy új társadalom képe: szigorúan rendezett, szinte falanszterszerű. Nincs ugyan templom, helyette van Elvonulás Csarnoka. A kávézóban már nem mérnek kávé. Az ilyen luxuscikkeknek ugyanis már jó ideje leáldozott. Ennek az új társadalomnak lételeme a Fal: „A Fal által körbezárt, hatvanhárom négyzetkilométernyi terület az életterünk. Bátran nevezhetnénk rezervátumnak. Mi azonban Menedék néven ismerjük.”

Viszont idáig nagy kínkeservek árán kellett eljutni. És mivel ez a haladás a főhős nézőpontjából van bemutatva, egyfajta fejlődési ív is kirajzolódik általa. Mit kezd ebben a helyzetben egy már kissé koros, könyvekkel, írásokkal bíbelődő, eseménytelen hétköznapijaiba begubózó, felelősséget legfeljebb csak egy talált macskáért vállaló értelmiségi? Ezt a személyiségképletet ráadásul két szálon mutatja meg a regény. Az egyik cselekményszál a 2030-as évek, a katasztrófa kitöré-

1 Bene Zoltán: *Áramszünet*. Budapest, 2018, Kortárs Kiadó.

sétől az azt követő menekülésen át az úgy-ahogy nyugvópontra jutásig tart: hogyan játssza ki a hordaszerű, portyázó csapatokat, és lel menedéket a szintúgy primitív, de már kőkeményen szervezett, a túlélést és ezzel a közösségiséget is szolgáló kommunákban. Ezek a közösségek, amikben Hunor és Kíra (a főszereplőnek a katasztrófa idején megismert egyetlen és utolsó komoly kapcsolata) ideig-óráig otthonra lel, mentesek mindenféle „magasabb”, a közösségiséget megalapozó elvtől: nincs transzcendencia, még csak ráció sincs, szigorúan betartandó szabályaik csakis a túlélést szolgálják. Ezért szükségszerű a felbomlásuk, mint ahogy ez történik a Valéria-rendszerben is, amelynek bukását a főhős meg is jövendöli. Minden, ami az emberi társadalmat mozgatta és fenntartotta, civilizáció, nyugodt mindennapok, munka, nemzet, történelem, elveszett. Mégis van remény, a Menedék kísérlet egy újfajta civilizáció felépítésére – ennek feltétele, hogy napelemek segítségével újra elinduljon az áram. Hogy ez az új civilizáció mennyire lesz sikeres, hova vezet, arra vonatkozóan nyitva marad a regény, de mindenestre elindul valami. A Menedék lesz a felépülő Új Világ bölcsője.

A regény másik történet szála a főhős feljegyzéseit tartalmazza az áramszünetet megelőző időből: fájlneveken futó gépelt feljegyzések, apróságok, életmorzsák, kapcsolatok. Kirajzolódik belőlük egy életút és egy jellegzetes milió: a diáklét, majd férfikor a kétezres évek Szegedén. (A főhős 1971-ben született.) Itt mutatkozik meg igazán, hogy mennyire magányos figura ez a Hunor, hogy sehova sem tartozik, vannak ugyan kapcsolatai, de azok a szexen alapulnak, partnereivel szakítani sem szakít, inkább csak csendesesen elmaradoznak egymástól, és egyikük sem érez fájdalmat. Kétszer nősül, de feleségeihez sincs több köze, mint alkalmi kapcsolataihoz. Széteső, céltalan élete érdekes módon az Áramszünet kitörésekor változik meg: ekkor lesz szerelmes (elmúlt már hatvan!), szívósan, végre erőit összpontosítva menetel a cél felé, még ha ez a cél a pusztta túlélés is.

Mit tesznek hozzá a regényhez a fájlneven elmentett áramszünetet megelőző életmorzsák? (Ezeket a fájlkat a főhős – saját bevallása szerint – egyfajta palackpostaként a megőrzés, az emlékállítás reményében írta.) Habár arányaiban kiegyenlítik egymást az Áramszünet történetével, mégis érezzük, hogy a nagytörténetnek, a katasztrófának alárendelt történet szála. Kimenekít a katasztrófa magasfeszültségéből,

ráérősebb, elmélkedőbb szövegeket von be, amelyekben az olvasó jólesően ráismerhet nemcsak a hős, hanem akár saját élete aprócseprő, mégis jelentésszerű részleteire. Az elbeszélő tisztában van azzal, hogy az olvasó kandin azt is keresi, ugyan mi vezetett a katasztrófához. És mivel az időszak nagyjából az olvasó jelene, esetleg a közelmúlt, kérdés, melyek a haldoklás tünetei jelen társadalmunkban. A történetészál eleget tesz ennek a kíváncsiságnak, de sajnos, nem megmutatja, *megtapasztaltatja*, hanem megelégszik a leírásával. A közhelyes elmélkedések a nyugati ember hanyatlásáról, a fogyasztói társadalom csődjéről, az olvasásnak pusztán információszerező funkciójáról, a transzcendencia, a szimbólumok eltűnéséről nem győzi meg az olvasót. Egyrészt azt ismétli, amit az olvasó már úgyis tud, erkölcsi lamentálásként erőltettek és fárasztóak is, másrészt az erkölcsi tantörténet narratívájába állítja az *Áramszünetet*. Az a prófétikus nagyotmondás is szükségtelen ismétlés – a fölérendelt katasztrófátörténetből tudjuk –, miszerint „2015-öt írunk, az euro-atlantinak vagy egyszerűen csak nyugatinak nevezett kultúra a végét járja.” Igaz, mentséggént felhozható, hogy a főhős maga is bevallja, szereti a hosszú fejtegetéseket, kiselőadásokat (az áramszünet narratívájában is előfordul, hogy elragadtatja magát), így felfogható az ő belső beszédének, de ezeknek a tartalmaknak mégiscsak változatosabb tárházát kínálhatná a szépirodalom.

Különösen zavaróan kilóg a sorból a Balkánról szóló két hosszabb rész. Ennek apropója, hogy a főhős egyik alkalmi nőjével Montenegróba utazik. A hosszú útleírások, a helyi jellegzetességek leírása egyrészt kivét az eddig megszokott, *a vég küszöbén élünk, de azért (még) jól vagyunk* típusú életérzésből, másrészt hosszabb kultúrtörténeti fejtegetés következik a mi a Balkán, mikortól létezik témájában. Közben itt is megjelenik a „tanulság”, miközben a beszélő az útítársait figyel, ilyeneket mond: „tanulságos, egyúttal ijesztő volt megtapasztalni, mennyire képtelen a mai nyugati civilizáció embere az elvonatkoztatásra, mennyire alkalmatlan a szimbólumfejtésre, mi több, a szimbólumok pusztán fölismerésére sem képes. Földhözragadt, fantáziátlan bagázzsá váltunk, nincs mit tenni...”

Kitűnőek viszont azok a rövidebb betoldások, amelyekben felvázol egy-egy drámai helyzetet – első szerelem, csalódás, arcok, barátok –, aminek a háttérében beszédesen feldereng a korabeli Szeged a meg-

határozó helyszíneivel. Különösen remek a parádfürdői üdülés egyik jelenete az állami gondozott gyerek megszégyenítésével, ami érdekes fordulatot vesz a főhős gyerekkori énjében is. Mivel az arcok részint visszatérnek, egyfajta töredékes élettörténet is kirajzolódik belőlük. Tehát amikor nem a nyugati emberről beszél, hanem a maga életéről, úgy, hogy közben az olvasó azt érzi, az élettörténet a felvillantott terekkel, kapcsolatokkal lényegileg összefügg.

Zsidó Ferenc

NYELVI IGÉNYESSÉG ITT ÉS MOST

Komoróczy György egyik legaktívabb erdélyi nyelvvelőnk. A *Hargita* napilapban indított nyelvvelő rovatát közel ötven évén át, nem sokkal a lap 1968-as alapításától a közelmúltig működtette heti rendszerességgel, de más sajtóorgánumban is közölte aktuális nyelvi problémahelyzeteket kivesező, rigorózus, nem kioktató, de tudományos igényű írásait. Nemrég megjelent, anyanyelvi ismeretterjesztő írásokat tartalmazó kötete, a *Könnyű Katát táncba vinni*¹, tíz év (2005–2015) terméséből válogat.

Amint erre az előszót jegyző Sarány István rámutat, Komoróczy írásai az erdélyi magyar nyelvhasználat három bajával, annak orvoslásával foglalkoznak: a román nyelvi hatásokkal, az angol nyelvi hatásokkal és az egyre szélesebb körben eluralkodó szlenggel. Valós beszédhelyzetekben elhangzó szófordulatokra, nyelvi jelenségekre reflektál, az írások visszatérő motívuma, hogy a nyelvvelés iránt érdeklődő laikusok keresték meg az adott élőnyelvi anomáliával, amelyre ő a cikkben szakmai kritériumoknak megfelelő, de közérthető tisztázást nyújt. Amit a szerző összefoglal, az: „jobbára megengedő és nem előíró (preskriptív), még kevésbé tiltó jellegű”, tehát inkább iránytű, tájékozási pont, lehetőség, eligazítás.

Komoróczy e könyv ajánlójában így fogalmazza meg a több mint ötven éve kitűzött célt: hozzájárulni „nyelvhasználatunk csiszolásához, anyanyelvi tudatunk ébrentartásához.” A szóban forgó ajánló egyébként egy klasszikus Kazinczy-idézettel kezdődik, és nem is kezdődhetne máshogyan, hiszen Komoróczy sorsát ismerve, szinte predesztinálva látjuk őt a nyelvvelésre: Kazinczy szülőfalujában, Érsemjénben járta az általános iskolát, magyar–történelem szakos nagybátyjától kapta az útravalót. Az élet aztán egészen más irányba sodorta, nemesi származása miatt a bölcsészkarra nem kerülhetett be, vegyésztechnikai oklevelet szerzett, nyelvészre önszorgalomból vált kolozsvári humánértelmiségiektől, majd Komoróczy Géza nyelvészprofesszor nagybáty-

1 Komoróczy György: *Könnyű Katát táncba vinni*. Nagyvárad, 2018, Europrint Kiadó.

jától kapott szakkönyvek és iránymutatások segítségével. Ebből a megközelítésből vizsgálva, az ambíciót és kitartást látva, még nagyobb jelentőségű és példaértékű Komoróczy György nyelvművelő munkássága.

A szerző a kötet írásait három nagyobb ciklusba sorolja: az elsőben székelyföldi/erdélyi földrajzi és személynevekkel foglalkozik, a másodikban főként az állandó szókapcsolatok, kölcsönszók, fordítások/ferdítések, szleng kifejezések esetében felmerülő nyelvi problémákat tárgyalja, a harmadikba különféle alkalmi írások kerültek, függelékként a hivatkozott és ajánlott szakirodalom jegyzéke is megtalálható.

Az, hogy az írások első megjelenésének helye a napi sajtó, jelzi, hogy azok az átlagolvasónak szólnak. Komoróczy írásai többnyire könnyedek, lendületesek, élvezetesek, úgy szoktatnak a nyelvi igényességre, hogy közben azt jelzik: a nyelvművelés nem csak vagy nem elsősorban az akadémisták kiváltsága, az a hétköznapi emberek jó mókája is lehet. Hogy ne mondjunk, román mintára, hitelvonalat a hitelkeret, fix telefont a vezetékes telefon, remorkát a pótkocsi helyett – hogy csak egy jelenséget említsek a górcső alá vett több tucatnyiból.

Jó, hogy könyv formában is napvilágot láttak Komoróczy György aktuálnyelvészeti írásai, azok hozzájárulnak egy olyan tudatos attitűd kialakításához/fenntartásához, amit úgy szoktak körülírni: aki nyelvében igényes, más téren is az.

SZÉKELYFÖLD-DÍJAK, 2019

MOLNÁR VILMOS: MAGYAROSI SÁNDOR LAUDÁCIÓJA

A *Székelyföld* folyóirat megjelenése óta többször fordult elő, hogy határon túli szerzőinket díjaztuk, és persze olyan is, hogy erdélyi, székelyföldi munkatársaink kapták a díjat. De talán ez az első eset, amikor olyan kapja ezt az elismerést, aki több országhatáron is túl él, ugyanakkor mégis idevalósi, ezekről a tájakról származik.

A jelenleg az írországi Dublinban élő Magyarosi Sándor néhány éve hadtörténeti munkáival van jelen a *Székelyföld*ben. Az első és második világháborúra szakosította magát. Rövid életrajzi ismertetőként annyit, hogy a barcasági Krizbán született 1974-ben, a középiskolát a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumban végezte. 1994 és 1999 között a kolozsvári Babeş–Bolyai Egyetem magyar–néprajz szakára járt, 1999-ben diplomázott itt le. 2001–2002 között történelem szakon mesteri fokozatot szerzett Budapesten a CEU-n, aztán következett Írország, ahol a Maynooth-i Egyetemen *Hadtörténet és stratégia tudományok* szakterületen ismét mesteri fokozatra tett szert, pillanatnyilag ugyanezen az egyetemen doktorandusz. Jövő évben lesz esedékes a doktori cím elérése ugyanott.

Annak ellenére sem szakadt el szülőföldjétől, hogy jelenleg elég távol él tőle, és nemcsak azért, mert haza szokott járni Sepsiszentgyörgyre, ahol rokonai élnek, hanem azért sem, mert írásainak témái is a Székelyföldhöz kötődnek, olyan első és második világháborús hadieseményekhez, katonai alakulatok történetéhez, amelyekben székely katonák is harcoltak. Ilyen jellegű tanulmányait, dolgozatait a Sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum kiadványában, az *Acta Siculicában*, de a szélesebb olvasóközönséghez szóló *Háromszékben* is lehetett olvasni. És persze pár éve, a szerkesztő és az olvasók örömére, a *Székelyföld* folyóiratban is.

Dolgozatait jól dokumentáltság, alaposság jellemzi, meg az objektivitásra való törekvés. Magyarosi Sándor olyan nyugati, főleg angol forrásokat is felhasznál munkáinál, amelyek errefelé alig vagy egyáltalán nem ismertek. 2014 óta folyóiratunk minden évben egy különszámot vagy legalább egy külön nagy blokkot szentelt a száz évvel ezelőtt még csak Nagyháborúnak nevezett I. világháború eseményei-

nek. Nagyon örültünk, amikor ezekbe a számainkba Magyarosi Sándor is kezdett írásokat küldeni. Emlékezetes marad számomra az 1916. évi erdélyi hadjáratról szóló dolgozata, amely az 1916-os erdélyi román katonai betörésre adott osztrák–magyar és német ellenlépésekről, végül pedig a román hadsereg erdélyi teljes kiveréséről szól. Ennek részeként a brassói csata leírása olyan, az átlagolvasó számára eddig kevésbé ismert, román részről meghamisított eseményeket vesz górcső alá, amelyekben székely katonák is alaposan kivették a részüket.

De említhetem a tavaly novemberi lapszámunkban megjelent írást is az 1918-as Piave környéki osztrák–magyar offenzíváról, amelyben hadtörténeti szakmunkákban ritkán előforduló, ha szabad így mondanom: „ínyencségek” találhatók. Mik is ezek? Amikor a lövészárkokban harcoló katonák valamelyike egyénileg vagy csoportosan valamilyen kiugró hőstettet hajtott végre, akkor kitüntetésre terjesztették fel. Ahhoz, hogy megkapja a kitüntetést, le kellett diktálja a tisztjének, hogy ki ő, és pontosan mikor, hány órákor, a lövészárkoknak melyik szakaszán mit vitt végbe. Így volt ez az osztrák–magyar, de a vele szembenálló harcoló feleknél is. 1918-ra úgy alakult, hogy az olasz hadszíntérre amerikai és angol csapatokat is vezényeltek az olaszok megsegítésére. És a piavei harcok során megtörtént, hogy az ott harcoló székely katonák néha ezekkel az angol katonákkal kerültek szembe a lövészárkokban folyó rohamozások, néha akár kézitusák során is. Miután pedig Magyarosi Sándor angol, brit levéltárakban is kutat, nyomára akadt pár ilyen angol akciónak, angol katonák által véghez vitt hőstett leírásának is, vagyis ki s pontosan mikor és hol tette, amit tett. Itthoni levéltárakban, gyűjteményekben is utánanézett az akkori eseményeknek, itt is kerültek kezébe ilyen jellegű leírások. Ennek következtében dolgozatából az is kiderül, hogy bizonyos olasz frontszakasz egyes lövészárkaiban adott időpontban, rohamozáskor, név szerint ki kivel állt szemben, ki kit ütött le puskatussal, szúrt le szuronnal, mit tett a székely István vagy János, és mit tett az épp akkor épp ott vele szemben álló angol Steve vagy John. A csata bizonyos epizódjai így annyi idő eltelte után is szinte filmszerűen meglevenednek, személyes jelleget öltenek.

Még egy apró, de nem lényegtelen dolgot kell megemlítenem Magyarosi Sándorról, ami nemcsak a szerkesztőnek fontos, hanem igen, az olvasó számára is. Írásain érződik, hogy magyar irodalom

szakot is végzett, mondatai világosak, érthetőek, élvezetesek, ami szomorú tapasztalataim szerint nem minden történész írásáról mondható el. Arra is volt példa, hogy azért üzent nekem az interneten, hogy egyik szövegében egy szót változtassak meg annak rokonértelmű szavára, pedig alig volt különbség a két szó árnyalata között. Azt hiszem, minden szerkesztő ilyen igényes szerzőről álmodik.

Remélve, hogy még sok kitűnő írását küldi el a *Székelyföld* folyóiratnak a hadtörténész szakma hasznára és az olvasók örömeire. Gratulálok a díjhoz!

BORSODI L. LÁSZLÓ: ZSIDÓ FERENC LAUDÁCIÓJA

(A művészet mércéjétől a rozéig)

„Hogyan tudnánk elképzelni egy festő, vagy még inkább egy költő örömét? Miben fejeződnek ki? Virágok, lámpák, egy filmszillagtól kapott két puzsi? – teszi fel a költői kérdéseket Joszif Brodskij *Az író – magányos utazó...* című, a New York Times olvasóihoz intézett nyílt levelében 1972-ben. – Én azt hiszem – folytatja az Egyesült Államokba száműzött Nobel-díjas költő –, hogy Frost nem akkor ünnepelt, amikor John Kennedy elnökké avatásának ceremóniáján részt vett, hanem azon a napon, amikor pontot tehetett *West-Running Brook* című verse végére.

A művészetnek ugyanis nincs külsődleges mércéje. Mindig individualis: a művész általi megalkotásának pillanatában és használatának (befogadásának) pillanatában a szemlélője által.” (Ford. Túri Katalin, Győri Műhely, 2019/2., 6–7.)

Zsidó Ferencről nem tudom elképzelni, hogy felszínes, semmitmondó gesztusokban fejezné ki alkotói örömét, igaz, azt sem tudom, melyik könyve befejezésének örült a legjobban, első regényének, a *Szalmatánc*-nak, rövidpróza-kötetének, a *Laska Lajos*nak, legutóbbi regényének, a *Huszonnégynek* vagy a *Csak egyenesen!* című kritikakötetének, de egy bizonyos: olyan belső alkotói és emberi mérce szerint ír és él, ami alapján a befogadó, jelen esetben a *Székelyföld* szerkesztősége – immár jó ideje adósságnak érzett kötelességének is eleget téve – díjjal ismeri el azt, amit Zsidó Ferenc prózai vagy kritikai írásaiból kiolvasott és immár 2002 óta olvasóival rendszeresen megoszthat, a szerkesztőség létmódjából adódóan így téve külsővé, ami először mindig belső megélés, a szerkesztő olvasói tapasztalata.

Zsidó Ferenc írói világa őszinte, merész és sajátos alkotói vállalkozás eredménye: akár Laska Lajos természetére, létmódjára, akár Vajda Gergely újságíró észjárására és környezetükhöz, illetve környezetük hozzájuk való viszonyulására gondolok; furcsa alakok, akik kisszerűségükkel, átlagos, de a náluk is kisszerűbb környezetük szemében rendhagyó viselkedésükkel, terveikkel tűnnek ki. Életük tele van a megtörténések, a rendkívüli bekövetkeztének a lehetőségével, ami legtöbbször csak álom, csak elképzelés marad, és marad a kisvárosi ember, a kisember életének az eseménytelensége, egyhangúsága. Nos, Zsidó Ferenc ennek a megtörténhetne-de-végül-marad-minden-a-régi-ben színre vitelében őszinte, merész és egyedi író: szembe mer nézni és szembesíteni mer ugyanis saját kisszerűségünkkel, átlagos voltunkkal, azzal, hogy világunkat az ismétlődő hülyeségek, automatizmusok, monotonitás, értékficam jellemzi, de teszi mindezt úgy, hogy a nyelv, amelyen megszólal, nem válik a téma áldozatává. Zsidó Ferenc műveiben tudniillik van egy narrátor, aki a világ milyenségére hol humorral, már-már fáradt és fájdalmat okozó humorral reagál, hol elevenbe vágó iróniával, a szarkazmusig elmenően. És ennek a megszólalásmódnak a színre vitelében következetes és kegyetlen a szerző: nem kíméli a főszereplőt sem, az őt körülvevő világot, társadalmat sem, anélkül, hogy túlzásokba esne. Igaz ez Zsidó Ferenc kritikáira is: úgy mérlegeli a kortárs prózaírók műveit, hogy értékítéleteiben a pozitívumok kiemelését körültekintően ellensúlyozza a hiányosságok, esetlegességek szakszerű megítélésével.

Az imént alkotói és emberi mércét említettem, ebben a sorrendben. Nem tudom, nem szeretném eldönteni, Laska Lajos, Vajda Gergely és mások mennyire ironizált alteregói Zsidó Ferencnek, de nekünk, akik művei alapján ma a szerzőt díazzuk, ott kell látnunk az embert is, az őszinte, humoros, a világ történéseire hol derűs iróniával, hol fanyar mosollyal keserűen legyintő embert, aki szorgalommal, alázattal és következetesen dolgozik (nemcsak alkotóként és fordítóként, hanem tanárként, szerkesztőként is), de aki, ha olykor elfárad és lazítani akar, szívesen van barátai körében, egy-egy jóféle vörösbor vagy rosé társaságában. Én a magam részéről köszönöm, hogy ezt a Zsidó Ferencet is ismerhetem, hogy az irodalom művelésén, az eirodalom.ro szerkesztésén keresztül barátok lettünk, és utólag is köszönöm, hogy

évekkel ezelőtt Árkoson az írótáborban együttműködtél (?) kezdeményezésemben, a rozé egyik *sajátos* fajtájának az elkészítésében!

Gratulálok a Székelyföld-díjához, amely legyen biztatás további munkádhoz, egyben kérés, hogy maradj folyóiratunk hűséges szerzője a jövőben is!

FEKETE VINCE: KUKORELLY ENDRE LAUDÁCIÓJA

Ásotthalom, tábor, nyári vakáció, kilencvenes évek eleje, ketten vagyunk Kolozsvárról, a bölcsészkarról, vagy ahogy akkor hívtuk, a filológiáról; pedagógusok tábora, de diákok is vannak köztük; Kamarás István, elemzések, *A Mester és Margarita*; mindketten akkor látunk először müzlit, fogalmunk sincs, hogyan is kell enni, tej nélkül, tejjel, gyümölcslével, vagy csak úgy, szárazon; Bodor Ádám: *Sinistra körzet*, senki nem ismeri még, a pedagógusok, az erdélyiek, a székelyföldiek jó része valahol a negyvenes-ötvenes éveknél elmaradt, esetleg Illyés, Nagy László, Weöres, Örkény, mert ők benne voltak a nyolcvanas évek közepi-végi tankönyvekben; fogalmunk sincs akkor még nekünk, kezdő egyetemistáknak bizonyos dolgokról, ott szembesülünk először élőben ezekkel, hogy vannak ilyenek, meg vannak olyanok, s hogy ezek ki nem állhatják egymást; és itt találkozom először Kukorelly nevével, fiatal tanárnő beszél lelkesen róla, nagyon jó költő stb. stb.; kilencvenes évek eleje továbbra is, inkább közepe, Kukorelly Endre, a magyar irodalom negyvenéves sztárja, olvasom pár évvel Ásotthalom után a *Jelenkorban*; aztán már a *Helikon* szerkesztőségi szobája, Lászlóffy Ali bácsi dohogása befelé Gyöngyikével, hogy ezek a kukorelly bandikák írják ezeket a hülyeségeiket, nem versek ezek, valami ízék, ki tudja, mik; és beszerzem a könyveit, és elolvasom, úgy látom, hogy friss, más, nagyon új, nagyon izgalmas, szemben a mi akkori itteni, na minkkel is?; aztán Tata köv., írótábor, JAK-tábor, foci, Bandiék, ő a csapatkapitány, Farkas Zsolt, Szilasi, Ágoston Zoli, Takács József, Zilahi Péter stb., és mi, a határon túliak, Sántha, Lakatos Misi, Gáll Attila, plusz két belmagyar fiatal író, egyikük rockzenész, a másik Maros András, akik nem értek volna be a magyar csapatba; na és ott van velünk a Vajdaságból Bozsik Péter, aki a meccs idejére abbahagyja háromnapos állandó programját, és beáll közénk, mozgása szinte nulla, de körülötte vagy három-négy négyzetméteren kábító gin-tonic felhő; ő a mi titkos fegyverünk, hull is a derék magyar, mint a pelyva, illetve, aki élve,

félíg élve, bénultan, szédülten kikerül ebből a felhőből, pár másodpercig levegő után kapkod, de addig is kiesik a játékból; KIKAPUNK!, hiába minden ármány részünkről, két renegáttal a fedélzetünkön a hajónk elsüllyed; megvernek vagy hat-kettőre, vagyis istenesen, és nem elég a nagy szűgyen, hanem – kiderül, hogy Kukorelly írja az egyik titkos naplót, s még meg is örökíti a számunkra nem túl dicső, inkább szégyenteljes mérkőzés krónikáját; nem baj, mert lesz visszavágó is, biztatjuk magunkat, egymást, lesz, s aztán akkor!; és valóban, eljött annak is az ideje, egy vagy két év múlva, már Szigligeten, és erősítésnek ott volt köztünk irodalmunk akkori fenegyereke is; valaki, egy mongol?, tatár?, nem emlékszem már, bolgár? műfordító a kommentátor, a lelátóról zúgja, harsogja, azóta is emlegetjük, cele, kettősz cele, cele, kettősz cele, és szelpíti a nevét is, hogy ki az, aki, s hogy ő lejön; ha nincs Ő akkor a csapatunkban, mondjuk később egymásnak (de ez sem teljesen igaz), talán nem kapunk annyit, mert a mi (egy személyben) hős csatárunk-védelmünk-középpályásunk megfeledezett arról, hogy saját csapatában vannak még öten rajta kívül a pályán, és mindent egyedül szeretett volna megoldani: ő passzol előre a saját kapu elöl, saját magának, de ő akarja rúgni a gólt is, a szabadrúgást, büntetőt, szögletet, mindent; több mint hat gól most is, Ők, a magyarok rúgják, Nekünk, de jobb nem emlékezni már, és Bandi itt is, ahogy errefelé, a valahai, megboldogult *Megyei Tükör*ben, a hétfői sportszámban írta valamelyik falusi csatár teljesítményéről, mondjuk az ozsdolai Görbe Csatáréről, Isten nyugosztalja, Áros Karcsi bácsi, remekelt, de a többiek is, látszik rajtuk, no és rajtunk is, hogy nem egy súlycsoportba tartozunk; Bandi, igen, Bandi, a költő, az író, az ásoththalmi tábor fiatal magyarországi tanárnőjének, Fejér Áginak az ismerőse, neki köszönhetem, hogy először hallok róla; aztán a kilencvenes évek elejétől olvasom is, követem írói munkásságát, figyelek rá stb., de nézem azt is, ha véletlenül elkapom valamelyik csatornán, ahogy W. A.-ról vitatkozik, nem is, beszél a tévében valakikkel, okosan érvel, noha egy adott ponton az az érzésem, hogy a jelenlévők egyike sem olvasta el teljesen W. A.-t, az életművét, talán a *Farkasverem* című regényt még igen, talán *A funtinelli boszorkányt* igen, de a többit, ráadásul a verseit, nem, nem, nem hiszem, hogy olvasták, hogy el tudták; de más tévés vitákban is látom, ugyanaz az érzésem, jól érvel stb., mondom, azóta, a kezdetektől olvasom, követem, sokszor találkoztunk, itt is, ott is,

nálunk is, náluk is, tud figyelni rád, érdekli a véleményed, vitázik, ha kell, vagy csak kérdez, és jól kérdez, Nagy költő, azt gondolom...

MILE BALÁZS: KUKORELLY ENDRE LAUDÁCIÓJA

(Költői tárgy-e a Székely Bicska?)

„Semmi sem olyan jellemző egy költőre, mint a képei, hasonlatai. Mutasd meg hasonlatodat, és megmondom, ki vagy, mondja a kritikus a költőnek” – írta Szerb Antal *Mindig lesznek sárkányok...* című esszéjében. Kukorelly Endre legutóbbi, 2018 karácsonyán megjelent *Pálya, avagy Nyugi, dagi, nem csak a foci van a világon* című kötetének a budapesti Írók Boltjában tartott bemutatóján a témaválasztással kapcsolatban kiemelte, hogy: „A futball egy olyan metafora, amivel irgalmatlan sok mindent le lehet írni a létezésből.”

A futball a politikához és a halászléhez hasonlóan olyan tárgykör, amihez az unalomig ismételt közhely szerint mindenki, minden magyar ember ért. Mindenki is. Mindenki es. A Székely Bicskarend-díj átadásakor önkéntelenül is felmerül a kérdés, hogy a bicska, a székely bicska milyen hasonlat, milyen metafora, és a létezésből mekkora szegmens írható le vele, hogy ezzel a veretes képzavarral éljek. Tehát költői tárgy-e a Székely Bicska?

A posztmodern, illetve most már leginkább posztmodern utáni irodalom és szövegalkotás ugyanakkor persze már nem az alapvetően 19. századi kérdésfeltevéseket és irodalomtörténeti, esztétikai kritériumokat, kategóriákat tekinti kiindulópontnak. A tárgy- és témaválasztás, a bevezetés, tárgyalás, bonyodalom, katarzis az iskolapadból jól ismert sémái helyett a posztmodern után egyfelől az autenticitás, a maníroktól mentes, elemi kifejezőerő, másfelől a szövegek közötti párbeszéd, az intertextualitás került előtérbe.

A Székely Bicskarend-díj átadásán ebből szervesen következik Rejtő Jenő vendégszövege, az általánosan elfogadott és közismert irodalmi kánon határáról:

„– Uram! A késémért jöttem!

– Hol hagyta?

– Valami matrózban.

– Milyen kés volt?

– Acél. Keskeny penge, kissé hajlott. Nem látta?

– Várjunk... Csak lassan, kérem... Milyen volt a nyele?

- Kagyló.
- Hány részből?
- Egy darabból készült.
- Akkor nincs baj. Megvan a kés!
- Hol?
- A hátamban.
- Köszönöm...
- Kérem... ”

A *Székelyföld* folyóirat Székely Bicskarendjének átadása, ha nem is a Rejtő által leírt forgatókönyv szerint történik, a székely bicska egyfelől mégis jól ismert közképzeteket hív elő – egyfelől a határozott, igazának tettekkel is érvényt szerezni kész székely határőr szellemiségéről, másfelől a részvét egyik legmagasabb formáját jelentő humorral késztet a sztereotípiák újragondolására.

A posztmodern után Erdélyben, Székelyföldön, a *Székelyföld*nél különösen fontos, hogy a kortárs magyar irodalom és művészet segítségével manírok nélkül tudjunk reflektálni önmagunkra, társas és társadalmi környezetünkre. A posztmodern után a bevett szövegek, a magasnak nevezett irodalom, a kánon határainak kialakítása körül zajló élénk vitákkal párhuzamosan a 21. század elején, 30 évvel a Közép- és Kelet-Európában végbement rendszerváltozások után, az egyesült Európában a Kárpát-medence magyarsága számára szintén alapvető jelentőségű a személyes és a közösségek közötti határokról való gondolkodás.

Az irodalmi szövegalkotás, a jó kedély, a nyitottság, a humor és az empátia komoly szereppel bír az egészséges önmeghatározásban és a másokkal kialakított viszonyrendszerben, az egyéni és a közösségi, nemzeti fejlődés szintjén is. Az autenticitás, a mércéül választott értékekhez való ragaszkodás és azok hiteles képviselete pedig a személyes és közösségi, társadalmi integritás alapvető feltétele.

A Székely Bicskarend a kortárs magyar irodalom kiemelkedő egyéniségeinek elismerésével ezt az egyéni és közösségi reflexiót, a párbeszédet, a kölcsönös tiszteletet és az emberséget erősíti.

Ehhez a munkához további sok sikert, erőt és kitartást kívánok, a díjazottaknak pedig tisztelettel és szeretettel gratulálok!

*FEKETE VINCE: KEMSZÉPEN**(Laudáció helyett Borcsa Imolának)*

Legyen szíve, hallgassa meg, drága Naccsága, hiszen nem könnyű, nekünk sem, nekem sem könnyű példának okáért, hogy csak úgy ukmukfukk Az legyen az ember semmi rákészlés, semmi előgyakorlat nélkül, mert ugye, egy magára valamit is adó férfinak mind lelkileg, mind testileg rá kellene készülnie erre a szerepre; higgye el, drága Naccsága, hogy sokszor húsz, harminc, de akár negyven-ötven évig is eltarthat a készülés időszaka, és hát sértődés és félreértés, kemszépen, ne essék, kemszépen, de más, jobb szót nem találok erre: a „kihordásé”; me’ – igaz, ami igaz, Drága Naccsága – a nők szerepe sem elhanyagolható, és le az összes kalapokkal előttük is, mert mégiscsak az övék a neheze, ám mindig *otan* van, kemszépen, a dolog szellemi része – s az viszont, kemszépen alássan, bizabizabizabiza!, a férfiaké, s aki valamennyire belekóstolt már a szellemi munkába, mondjuk egy levélke, egy emlékversike, egy Néptanácshoz írt kérésceske megírásának, kikínládásának az erejéig, az jól tudja, hogy maga a dolog (és bármilyen is legyen az!) szellemi része sem kutya, egyáltalán nem!, tehát ezért, Drága Naccsága, kemszépen, minden amellett szól, szerintem, de csak szerintem, és ez azt jelenti, hogy nem is mondtam semmit, vagyis hogy semmit sem szóltam, vagyis hogy legyen Apák napja... is... előbb-utóbb!; me’ ha csak azt vesszük, hogy a szitkokból, a kárinkodásokból – az apás-anyásokra gondolok itt, most, teszem azt – akad elegendő, mind a két nemet, férfijút és fehérnépet is érintő velős mondat, netalántán, netalántán, mondjuk azt, hogy *cószerkezet*, kezdve az ülő vagy egyéb testrészek emlegetésétől, ezek lábbal való érintéséig, el egészen e fölöttébb kényes helyek búvóhelyül való felajánlgatásáig, mondom én!, hát akkor ilyen alapon mért ne lehetne apák napja is?, kemszépen!, mondom én!; szidni, ide-oda küldözgetni egyenlő módon lehet, jutalmazni meg nem, Drága Naccsága?, kemszépen!, mondom én!; legyen egy olyan nap tehát, ami lehetőleg reggel kezdődik és este vagy éjfél után ér véget, de ha nem is pontosan reggel, úgy legalább tíz-tizenegy óra körül, s tartson minimum hajnali fél négyig; és ezen a napon az volna a legjobb, teszem én azt hezzá, ha be/bé se kellene menni a termelőszövetkezetbe, vagy a kollektívbe, vagy a csavargyárba, vagy a szigetelőbe, vagy az Amidonhoz; ezen a napon nem állíthatnának

meg egyetlen férfijút sem a milicisták, se a policok, de ha mégis, akkor csakis azért, hogy üdvözlőjék őket, hosszú életet és további békés, boldog vezetést kívánjanak nekik; ezen a napon ingyen szolgálnák ki a férfiakat a kocsmákban, vendéglőkben, no és, teszem azt, itt, ebben a fármácsiában, kemszépen; no és persze, no és persze tilos legyen nekik mosni, mosogatni, főzni, takarítani, minden hájderménküс dolog, kemszépen; ezen a napon ne nyithassa rá a feleség férjére a deszkabudi ajtaját sehol a nagyvilágban, üldögélhessen ott nyuguttan az idők végezetéig, elmélkedhessen a falu, a világ dolgairól a kellemesen huzatoló ájerben; ezen a napon ne kelljen túrósnudlit, felesége kedven-cét ennie senki férfijúnak, ha azt ő ki nem állhatja; ezen a napon ingyen dolgozzanak a borbélyok, suszterek, a pékek, a cukrászok, s a vonatokon, buszokon, getaxokon csakis fehérnépek legyenek a vezetők; ők legyenek a postások, ők vigyék házhoz a hajnali ciberelevest meg a sert, ha a férfi, ha még nem is apa az, teszem azt, csak eljövendő apa, fáradtan, romjaiban hazaérkezett egy ilyen jól megérdemelt nap után; ezen a napon a televízióban csak apaműsorok fussanak, úgy mint: *Kispapaklub*, *Apashow*, *Tátel nosztru*, *Apabingó*, *Apák a nagyvilágból*, *Apaőrző*, *Minoritates Mundi*, *Telezsurnálul táteluj*, *Apavilág*, *Viácá lá száte*, *Apahíradó*, *Apasport* sötöbő, aztán a *Bűvös apa*, vagyis a *Tátel fermekát* című film után, műsorzárás előtt egy szép *költemény* zárja a napi programot: *Az apák tyúkja*; ezen a napon ne legyen világtörténelem, ne legyen se sár, se hó, ne legyen este se hajnalig, ne legyen idő, ne hozza a lágyan lengedező szél a földdel egyenlővé tett gyáarak felől (Fábricsilor ucca!) a finoman terjengő fekáliaillatot, sem a *komonizmusét*, még annak az emlékét sem; ezen a napon csak apaillat, apaszag áramoljon szét az utcákon, a tereken, a házfalak között; a paplanok, párnák tollpihéit gyöngéd apaszellő borzolgassa, s lágyan szenderedjenek puha dunyháik között a férfiak, még azok is, mint magam is, akik még nem azok, még nem, mégmgémgémgé! nem azok, de azok lehetnek még bármikor; lábujjhegyen kapcsolja ki a feleség a fekete-fehér Venus tévét, vagy kapcsolja ki a Szabad Európát, oltsa le a villanyt, és forró csókot nyomjon, megérdemelt csókot a leendő apa homlokára, kemszépen, mert tudja úgyis, hogy reggel megint csörög majd az óra, kezdődik minden előlről, illetve folytatódik ugyanott, ahol azelőtt abbamaradt... még háromszázhatvanöt napig, kemszépen, drága Naccsága, há'omszázhatvanöt borzalmasan hosszadalmas napig, drága Naccsága!

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

Dr. Ábrám Zoltán – Marosvásárhely
Abrán Tünde – Székelyudvarhely
Albert Ernő – Sepsiszentgyörgy
Albert Géza – Székelyudvarhely
Dr. Ambrus József – Székelyudvarhely
Andrási Ilona – Alsósófalva
András Pál – Bukarest
Antal Attila – Csíkszereda
Dr. Antal Erzsébet – Csíkszentdomokos
Antal István – Székelyudvarhely
Br. Apor Csaba – Marosvásárhely
Dr. Aross Melinda – Székelyudvarhely
Árvay Katalin – Sepsiszentgyörgy
Asztalos István – Székelyudvarhely
Bács Károly – Csíkszereda
Bajna György – Gyergyószentmiklós
Bakcsi Anna – Madéfalva
Bakk-Dávid Enikő – Kézdivásárhely
Bakk Pál – Szentkatolna
Balázs Dénes – Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos – Csíkszereda
Balázsi-Pál Etel – Csíkszereda
Bálint Csaba – Csíkszereda
Bálinth Erzsébet – Csíkszereda
Bán Kata – Székelyudvarhely
Barabás Imre – Gyergyóremete
Baracsi Levente – Arad
Baricz Lajos – Marosszentgyörgy
Bartha Árpád – Kászonújfalú
Bartha György – Csíkszereda
Bartha Imre – Székelyudvarhely
Bartók Melinda – Kézdivásárhely
Bartos Jenő – Jászvásár
Bege Károly – Gyergyócsomafalva

Benkő Levente – Magyarvita
Bernád Ilona – Marosvásárhely
Berszán Lajos – Gyimesfelsőlok
Berze Imre – Székelyudvarhely
Bethlen Anikó – Marosvásárhely
Bíró Ambrus Lenke – Székelyudvarhely
Bíró Gábor – Csíkmadaras
Dr. Bíró Gábor – Kézdivásárhely
Bíró Géza – Gyergyószentmiklós
Bíró László – Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor – Kézdivásárhely
Bíró Réka – Barót
Blénessy Jolán – Székelyudvarhely
Bocskay Vince – Szováta
Bodó István – Csíkszereda
Bodor Attila – Sepsiszentgyörgy
Bogdán László – Sepsiszentgyörgy
Bogdán Zsolt – Kolozsvár
Bojtor Attila – Gyulafehérvár
Borbáth Erzsébet – Csíkszereda
Borbély László – Csíkszereda
Borbély Tamás – Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila – Arad
Borboly Csaba – Csíkszereda
Dr. Borboly István – Gyergyócsomafalva
Dr. Borcsa János – Kézdivásárhely
Borsa István – Csíkszereda
Botár István – Csíkszereda
Bölöni Domokos – Marosvásárhely
Burus János Botond – Csíkszereda
Czikó László – Búzásbesenyő
Czipa István – Kézdivásárhely
Czoppelt Julianna – Kovászna
Császár Vilmos – Csíkrákos

- Csatlós Mihály Levente – Kézdivásárhely
 Cseke Péter – Kolozsvár
 Ft. Msgr. Csíki Dénes – Nyárádköszvényes
 Csiki Zoltán – Parajd
 Dr. Csiszár Anna – Marosvásárhely
 Csiszer Imre Csaba – Csíkszereda
 Csúcs Mária – Csíkszereda
 Daczó Katalin – Csíkszépvíz
 Dánél Sándor – Csíkszereda
 Damó Csaba – Kézdivásárhely
 Darkó Béla – Marosvásárhely
 Daróczi Béla – Marosvásárhely
 Ft. Darvas-Kozma József – Csíkszereda
 Darvas Mária – Gyergyóalfalu
 Dávid Gyula – Kolozsvár
 Dávid Katalin – Székelyudvarhely
 Dávid Zoltán – Kolozsvár
 Deák Botond – Réty
 Deák Ferenc – Csernáton
 Deme László – Csernáton
 Demeter Edit – Kézdiszentlélek
 Dénes Emőke – Homoródalmás
 Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
 Dénes László – Nagyvárad
 Dézsi Zoltán – Gyergyószentmiklós
 Diénes Gábor – Nagybánya
 Dobos Sándor – Nagyvárad
 Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
 Domokos Éva – Arad
 Ft. Drócsa László – Nyárádszereda
 Duma András – Klézse
 Egyed Emese – Kolozsvár
 Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
 Elekes András – Csíkpálfalva
 Elekes Antal – Temesvár
 Elekes István – Gyergyóújfalu
 Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
 Elekes Péter – Kászontíz
 Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy
 Farkas Antal – Székelyudvarhely
 Farkas László – Gyergyócsomafalva
 Farkas Miklós – Segesvár
 Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
 Fazakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Fekete Albert – Csíkszereda
 Ferencz Éva – Kézdivásárhely
 Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
 Ferencz Imre – Csíkszereda
 Dr. Ferencz László – Marosvásárhely
 Fischer Alfréd – Székelyudvarhely
 Fodor György – Székelyudvarhely
 Fodor Levente – Csíkszögöd
 Dr. Fodor István – Csíkszereda
 Fodor István – Sepsiszentgyörgy
 Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
 Forró László – Bukarest
 Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab egyéves előfizetés)
 Funariu Éva – Szeben
 Fülöp Géza – Marosvásárhely
 Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
 Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
 Fülöp Tamás – Majlát
 Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
 Gábor Emőke – Csíkszereda
 Gajdó Albert – Csernáton
 Gál Katalin – Gyergyóújfalu
 Gáll Levente – Csíkmadaras
 Gálfalvi György – Marosvásárhely
 Gálfalvi Zsolt – Marosvásárhely
 Dr. Garda Dezső – Gyergyószentmiklós
 Gáspár Sándor – Marosvásárhely
 Gazda Árpád – Magyarfenes
 Gazda József – Kovászna
 Geréd Gábor – Székelyudvarhely
 Gergely Borbála – Csíkszereda
 Dr. Germán Salló Márta – Marosvásárhely

Gulácsi Gizella – Marosvásárhely
Györfi Jenő – Nyárádmagyarós
Dr. Györfi Sándor – Csíkszecső
Haáz Sándor – Székelyudvarhely
Hadrnagy Géza – Farkaslaka
Hantz András – Kolozsvár
Hegedűs Enikő – Csíkszereda
Hegyi Sándor – Székelyudvarhely
Hertza Mikola – Csíkszereda
Dr. Holló Attila – Csíkszereda
Hubert Sándor – Bukarest
Illyés Ferenc – Székelykeresztúr
Imecs Márton – Kolozsvár
Imre Jolán – Csíkszereda
Istvánffy Katalin – Torda
Izsák Balázs Árpád – Marosvásárhely
Jakab Attila Árpád – Székelyudvarhely
Jancsó Miklós – Kolozsvár
Jankó András – Arad
János Ágnes – Csíkszereda
János Julianna – Csíkszereda
János Bertalan – Csíkszereda
János Csaba – Csíkszereda
Joikits Attila – Szilágyosomlyó
József Álmos – Sepsiszentgyörgy
Juhász B. Tünde – Csíkszereda
Kacsó Elemér – Temesvár
Kacsó József – Hármashalu
Kakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Káli Király István – Marosvásárhely
Gróf Kálnoky Tibor – Sepsikőröspatak
Kánya József – Csíkszereda
Kassay Vilmos – Csíkszereda
Katona Lajos – Kolozsvár
Kedves Béla – Gyimesközélpók
Kémenes Bernadette – Gyergyószentmiklós
Kerekes Ágnes – Nagyvárad
Dr. Kerekes Jenő – Maksa
Keresztes Éva – Brassó

Dr. Kikeli Pál István – Marosvásárhely
Király László és Edit – Nagenyed
Király Zoltán – Kolozsvár
Kiss Jenő – Sepsiszentgyörgy
Kiss Lázárné Éva – Kézdivásárhely
Kiss Lóránd – Marosvásárhely
Kocsis László – Marosvásárhely
Kolbert Tünde – Borszék
Kolumbán-Antal József – Zetelaka
Kolumbán Gábor – Énlaka
Kolumbán László – Székelyudvarhely
Koncsag László – Szentegyháza
Konsza Vilmos – Sepsiszentgyörgy
Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kónya-Hamar Sándor – Kolozsvár
Kosztá Gabriella – Marosvásárhely
Dr. Kovács Albert – Bukarest
Kovács Barna – Marosvásárhely
Kovács Béla – Érmihályfalva
Kovács Emil Lajos – Szatmárnémeti
Kovács Katalin – Csíkszereda
Kovács Mária – Székelyudvarhely
Kovács Piroksa – Măréfalva
Kovács Zsuzsanna – Bukarest
Dr. Kozma Dezső – Kolozsvár
Kozma-Péter Dénes – Zetelaka
Köblös Attila – Kézdivásárhely
Köllő Éva – Borszék
Köllő Félix – Csíkszereda
Köszei Enikő – Csíkszereda
Dr. Kuna Tibor – Csíkszereda
Dr. Kurkó János – Székelyudvarhely
Kürti Miklós – Kolozsvár
Laczko-Albert Elemér – Gyergyóremete
Laczko György – Székelyudvarhely
Laczko Szentmiklósi Endre – Gyergyóremete
László Attila – Jászvásár
László Bakk Anikó – Kolozsvár
Lászlófy Pál István – Csíkszereda

- Dr. László Ilona – Marosvásárhely
László Károly és Katalin – Kézdivásárhely
Lázár Lilla – Csíkszereda
Lázár Pál – Marosvásárhely
Lehoczky Ferenc – Arad
Léstyán Dénes – Csíkszereda
Léstyán Sándor – Kézdivásárhely
Liker Henrietta – Székelykeresztúr
Loghin Gizella – Brassó
Lőrincz József – Székelyudvarhely
Madaras Lázár – Brassó
Mag István – Lövéte
Dr. Major Zoltán Zsigmond – Kolozsvár
Dr. Makai Magoss Csaba – Felsőbánya
Markó Béla – Marosszentkirály
Márk Dezső – Csíkszereda
Dr. Marton József – Gyulafehérvár
Márton Ferenc – Temesvár
Márton Károly – Marosvásárhely
Mașteriu Erzsébet – Gyergyóremete
Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár
Mátyás Endre – Szováta
Menyhárt Csaba – Marosvásárhely
Menyhárt Edit – Székelyudvarhely
Mester János – Marosvásárhely
Mester Zoltán – Szováta
Dr. Mészáros Gergely – Csíkszereda
Mihály András – Csíkszereda
Mihály Csaba – Csíkszentdomokos
Mihály János – Lövéte
Mihály Orsolya – Kolozsvár
Mikes Borbála – Uzon
Miklós Imre – Csíkszereda
Miklós Levente-József – Székelyudvarhely
Miklós Sándor – Csíkszentlélek
Mikó Júlia – Brassó
Mikola Éva – Torja
Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy
Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete
Mirk László – Csíkszereda
Molnár Csaba – Csíkszereda
Molnár Endre – Marosvásárhely
Murádin László – Kolozsvár
Murányi János – Székelyudvarhely
Müller Dezső – Vámfalu
Nádudvary György – Brassó
Nagy Árpád – Csíkszentdomokos
Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely
Dr. Nagy Béla – Székelyudvarhely
Nagy Benedek – Csíkszereda
Dr. Nagy Benedek – Csíkszentkirály
Nagy József – Gyergyóremete
Dr. Nagy Lajos – Sepsiszentgyörgy
Nagy Melinda – Nagyvárad
Nagy Sándor – Székelyudvarhely
Németh Szilveszter – Csíkkarcfalva
Nete Mariana – Csíkszereda
Novák Sándor – Marosvásárhely
Oláh Sándor – Csíkszereda
Olti Kálmán – Csíkszereda
Orbók Ilona – Csíkszereda
Orendi István – Székelyudvarhely
Dr. Ozsváth Imola – Székelyudvarhely
Pál Zoltán – Csíkdánfalva
Pálffy József – Csíkszereda
Papp Zoltán – Zilah
Péntek János – Kolozsvár
Pénzes Jenő – Bereck
Péter Éva – Csíkszereda
Péter Gergely – Csíkszereda
Péter Péter – Székelyudvarhely
Pethő Ilona – Csíkszereda
Petres Sándor – Csíkszereda
Dr. Piros György – Csíkszereda
Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete
(7 darab egyéves előfizetés)
Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
Dr. Rácz Katalin – Marosvásárhely
Ráduly János – Kibéd

- Rákosi István – Sepsiszentgyörgy
Rákosi Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Rancz Árpád – Csíkszereda
Rancz Gyárfás Zsuzsanna –
 Kézdivásárhely
Rokaly József – Gyergyószentmiklós
Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
Sata Lóránd – Voluntari
Sántha Emese – Marosvásárhely
Ft. Sárközi Sándor – Csíkszereda
Sata Kinga Koretta – Magyarvita
Sata Klára – Csíkszereda
Ft. Sebestyén Péter – Marosvásárhely
Seprődi József – Dicsőszentmárton
Silye Béla – Székelyudvarhely
Siklódi Olga – Székelyudvarhely
Sipos László – Felvinc
Sóbester Klára – Marosvásárhely
Sófalvi László – Székelyudvarhely
Sógor Árpád – Kolozsvár
Sógor Csaba – Csíkvacsárcsi
Sógor Géza – Kányád
Sógor Gyula – Aranyosgyéres
Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
Straub Etelka – Borosjenő
Szabados Béla – Csíkszereda
Szabó Attila – Nagyalambfalva
Szabó Enikő – Szentegyháza
Szabó Ferenc – Gyergyóditró
Szabó Judit – Kézdivásárhely
Szabó Magdolna – Csíkcicsó
Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
Szabó Nándor – Marosvásárhely
Szabó Piroska – Nagyvárád
Szabó Sándor – Homoródalmás
Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
Szász-Bertalan Anna – Csíkszereda
Dr. Szász Éva – Gyergyóalfalu
Szász Zoltán – Székelyudvarhely
Szatmári József – Marosvásárhely
Szathmáry János – Gyergyószentmiklós
Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
Szávai Márton – Énlaka
Szekeres Adorján – Csíkszereda
Székely Ágnes – Balánbánya
Székely Ferenc – Vadasd
Székely Szabó Zoltán – Marosvásárhely
Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
Szén Olga – Datk
Szén Sándor – Siménfalva
Szentés Gábor – Madéfalva
Szilágyi István – Kolozsvár
Szilágyi Németh Éva – Kolozsvár
Dr. Szilveszter László Szilárd –
 Sáromberke
Szöcs István – Szentegyháza
Szöcs Viktor – Kovászna
Tamás Béla – Csíkszereda
Tamás Géza – Székelyudvarhely
Tamás Huba – Homoródkarácsonyfalva
Tamás Klára – Csíkszereda
Tamás József – Csíkszereda
Tánczos Vilmos – Kolozsvár
Tankó Gyula – Gyimesközéplek
Tapodi Zsuzsa – Sepsiszentgyörgy
Tiboldi István – Csíkszereda
Tódor Béla – Kézdiálbis
Tódor Gábor – Homoródmás
Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely
Tomonicska Ingrid – Csíkszentlélek
Tóth Mária – Arad
Tőke Mária Magdolna – Csíkszereda
Tőtös Katalin – Zilah
Török Áron – Sepsiszentgyörgy
Török József – Lővéte
Török István – Koronka
Dr. Török Sándor – Kovászna
Tövissi Zsolt – Csíkszereda
Tulit Ferenc – Csíkszereda
Ványolós A. István – Székely-
 udvarhely

Varga Edit – Gyergyóremete
 Vass Mária – Csíktaploca
 Vén Ferenc – Kézdiablis
 Veres István – Szatmárnémeti
 Dr. Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetró András – Kézdivásárhely
 Vitályos Réka – Marosvásárhely
 Vitos László – Csíkszereda
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila – Csíkkarcfalva
 Zágoni Elemér – Karcfalva
 Zöld János – Salamás
 Zsigmond Margit – Székelyudvarhely
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy

INTÉZMÉNYEK

Apáczai Csere János Pedagógusok
 Háza – Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár
 – Gyergyóremete
 Bernády Közművelődési Egylet –
 Szováta
 Csíki Székely Múzeum – Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon – Csíkszépvíz
 Derex Com Kft. – Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár –
 Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft. – Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
 ség Csíkszeredai Segédpüspöksége
 Hargita Megyei Tanfelügyelőség –
 Csíkszereda
 Hargita Megyei Szociális és Gyerekvé-
 delmi Igazgatóság – Csíkszereda
 Haszmann Pál Közművelődési Egye-
 sület – Csernáton
 Iskolai Könyvtár – Szárazajta
 Iskolai Könyvtár – Székelyszáldobos

Kájoni János Megyei Könyvtár –
 Csíkszereda (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Keramika Kft. – Csíkszereda
 Kézdivásárhelyi Múzeum –
 Kézdivásárhely
 Kontur Kft. – Csíkszereda (5 db.
 egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Alkotóközpont –
 Sepsiszentgyörgy
 Kovászna Megyei Könyvtár – Sepsi-
 szentgyörgy (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Kovászna Megyei Tanács – Sepsi-
 szentgyörgy
 Községi Könyvtár – Balánbánya
 Községi Könyvtár – Barátos
 Községi Könyvtár – Bardoc
 Községi Könyvtár – Bereck
 Községi Könyvtár – Bögöz
 Községi Könyvtár – Bölön
 Községi Könyvtár – Csernáton
 Községi Könyvtár – Csíkdánfalva
 Községi Könyvtár – Csíkkozmás
 Községi Könyvtár – Csikmadéfalva
 Községi Könyvtár – Csikpálfalva
 Községi Könyvtár – Csíkszentdomokos
 Községi Könyvtár – Csíkszentgyörgy
 Községi Könyvtár – Csíkszentmárton
 Községi Könyvtár – Csíkszentmihály
 Községi Könyvtár – Csíkszentsimon
 Községi Könyvtár – Csíkszépvíz
 Községi Könyvtár – Etéd
 Községi Könyvtár – Felsőboldogfalva
 Községi Könyvtár – Fenyéd
 Községi Könyvtár – Galócás
 Községi Könyvtár – Gelence
 Községi Könyvtár – Gidófalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóalfalu
 Községi Könyvtár – Gyergyócsomafalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóditró

- Községi Könyvtár – Gyergyószár-hegy
 Községi Könyvtár – Gyergyóremete
 Községi Könyvtár – Gyergyóújfalu
 Községi Könyvtár – Gyimesfelsőlok
 Községi Könyvtár – Gyimesközéplek
 Községi Könyvtár – Hídvég
 Községi Könyvtár – Homoródmás
 Községi Könyvtár – Homoródszent-márton
 Községi Könyvtár – Kányád
 Községi Könyvtár – Kápolnásfalu
 Községi Könyvtár – Karcfalva
 Községi Könyvtár – Káson
 Községi Könyvtár – Kézdi-polyán
 Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
 Községi Könyvtár – Kommandó
 Községi Könyvtár – Korond
 Községi Könyvtár – Kökös
 Községi Könyvtár – Lemhény
 Községi Könyvtár – Lövéte
 Községi Könyvtár – Maksa
 Községi Könyvtár – Mikóújfalu
 Községi Könyvtár – Nagyajta
 Községi Könyvtár – Nagybacon
 Községi Könyvtár – Nyárad-magyarós
 Községi Könyvtár – Oklánd
 Községi Könyvtár – Oroszhegy
 Községi Könyvtár – Ozsdola
 Községi Könyvtár – Parajd
 Községi Könyvtár – Réty
 Községi Könyvtár – Románandrásfalva
 Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva
 Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szenterzsébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágón
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószentmiklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csíkszereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Mix KFT – Csíkszereda
 Nagy István Művészeti Líceum – Csíkszereda
 Németh Géza Egyesület – Csíkszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kolozsvár
 Nemzeti Színház – Marosvásárhely
 Polgármesteri Hivatal – Csíkszereda (5 db. egyéves előfizetés)
 Római Katolikus Plébánia – Túr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége – Csíkszereda
 Salamon Ernő Líceum – Gyergyószentmiklós
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
 Sapientia Egyetem Könyvtára – Csíkszereda
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsiszentgyörgy
 Szent Erzsébet Öregotthon – Gyergyószentmiklós
 Tamási Áron Gimnázium – Székelyudvarhely
 Tamási Áron Színház – Sepsiszentgyörgy
 Tarisznyás Márton Múzeum – Gyergyószentmiklós

Temesvári Római Katolikus Püspök-
 ség – Temesvár
 Tortoma Kft. – Barót
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószent-
 miklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyv-
 tár – Kézdivásárhely

Magyarország

MAGÁNSZEMÉLYEK

Abafáy-Deák Csillag – Budapest
 Ágh István – Budapest
 Alföldy Jenő – Kecskemét
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest
 Beke Mihály András – Budapest
 Benke Éva – Paks
 Bereczky Gábor – Budapest
 Bertha Zoltán – Debrecen
 Bíró Miklós – Budapest
 Birtalan Ferenc – Budapest
 Dr. Botz Lajos – Pécs
 Bodor Ádám – Budapest
 Borbás János – Veszprém
 Bozó Zoltán – Szentes

Burján Pál – Pécs
 Czakó Gábor – Budapest
 Császár Zoltán – Budapest
 Csender Levente – Üröm
 Csontó Lajos – Pilisborosjenő
 Dávid Ferenc – Szentes
 Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
 Dr. Demeter Béla – Kemece
 Demse Márton – Budapest
 Dr. Dobos László – Budapest
 Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos
 Farkas Zoltán – Veszprém
 Fazekas Edit – Cegléd
 Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest
 Fejér Istvánné – Szentes
 Fekete Béláné – Budapest
 Fekete Miklós – Szeged
 Ferenz Ernő – Páty
 Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
 Dr. Ferencz Csaba – Budapest
 Ferencz I. Szabolcs – Budapest
 Fritsch László – Budapest
 Dr. Fülekgyörgy – Budapest
 Fürjesi Csaba – Budapest
 Fűzi Michael Stephan – Budapest
 Dr. Gál József – Budapest
 Gálffy Attila – Budapest
 Gátay István – Devecser
 Dr. Gottwald Péter – Győr
 Guba Pál – Miskolc
 György Tünde – Budapest
 Hankó Zoltán – Kistarcsa
 Harmath Ilona – Baja
 Dr. Hartványi Tamás – Győr
 Hayek Ibolya – Budapest
 Dr. Hegedűs Imre János – Budapest
 Herman Levente – Budapest
 Horváth Zoltán és Imecs Emese –
 Budapest
 Ilia Mihály – Szeged
 Dr. Iszlai Sándor – Berettyóújfalu

- Iancu Laura – Velence
Grófné Jancsó Zsuzsanna – Kalocsa
Ifj. Jancsó Gyula – Budapest
Jancsó Gyula – Dunapataj
Jancsó Klára Katalin – Biatorbágy
Dr. Jánosi Ildikó Kinga – Szeged
Jánosiné Dandui Gyöngyi – Budapest
Kántor József – Baja
Kádár Tibor – Veszprém
Karap Ágnes – Budapest
Dr. Kata Mihály – Szeged
Keppel Gyula – Budapest
Király István – Mezőkovácsháza
Dr. Kiss András – Pócsmegyer
Kiss Anna – Budapest
Kiss Bálint – Budapest
Kiss Éva – Budapest
Dr. Kiss Ferenc – Csereszegtomaj
Kis Krisztián Bálint – Szolnok
Kisslaki László – Kéthely
Kollár Albin – Dunakeszi
Kósa Lajos – Debrecen
Kovács Árpád – Ugod
Dr. Kovács Klára – Császárs
Kökényessy Szilárd – Budapest
Kőfalvi Magdolna – Budapest
Dr. Kőrös Erzsébet – Győr
Dr. Kukorelly Pál – Keszthely
Kulcsár Júlia – Budapest
Dr. Kussinszky Péter – Budapest
Láng Gusztáv – Táplánszentkereszt
László János – Debrecen
Lezsák Sándor – Budapest
Lezsák Tibor – Budapest
Dr. Lukács Csaba – Fonyód
Dr. Lukácsy József – Székesfehérvár
Maczkó Gergő – Pogány
Makai Judit – Budapest
Márkus Béla – Debrecen
Máriás József – Nyíregyháza
Márton Lajos – Érd
Dr. Medgyessy István – Debrecen
Mészáros János – Gödöllő
Miklós András – Keszthely
Dr. Molnár Jenő – Budapest
Molnár Sándor – Balatonfüred
Murányi Sándor Olivér – Budapest
Dr. Nám Lóránt – Szombathely
Németh Zsolt – Budapest
Dr. Nyakasné Lázár Anna – Budapest
Dr. Obrusánszky Borbála – Mende
Dr. Oszoly Tamás – Budapest
Pálfi Sándorné – Berettyóújfalu
Pappné Németh Andrea – Eger
Pappné Pongrácz Csilla – Dunabogdány
Papp Péter – Budapest
Pataki Gábor Zsolt – Budapest
Paulovics Tamás – Szentes (4 darab egyéves előfizetés)
Péterfy Lajos – Bakonyszücs
Péter László – Szeged
Polóny Levente – Budapest
Pomogáts Béla – Budapest
Dr. Porcza Antal – Mosonmagyaróvár
Prohászka Géza – Balatonfüred
Dr. Sándor Pál – Simontornya
Serdült Benke Éva – Paks
Silay Ferenc – Szeged
Simai László – Veszprém
Dr. Szabó Béla – Göd
Szakolczay Lajos – Budapest
Szarka Gábor – Pomáz
Szarvas László – Tura
Szathmári István – Zsadány
Szász-Fejér István és Katalin – Mosonmagyaróvár
Dr. Székely András Bertalan – Isaszeg
Székely László – Budapest
Szeles András – Encs
Szepessy Béla – Nyíregyháza
Szigeti Lajos – Budapest

Dr. Tekes Kornélia – Budapest
 Tiffán Zsolt – Villány
 Tomán Sándor – Szegvár
 Tóth Erzsébet – Budapest
 Tóth Wessely László – Budapest
 Tornai József – Érd
 Tők János – Kecskemét
 Dr. Udvarhelyi Olivér – Veszprém
 Dr. Varga István – Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál – Budapest
 Vargha György – Tápióbicske
 Várhelyi Gyula – Tokaj
 Dr. Várszegi László – Pécs
 Vásárhelyi Péter – Budapest
 Dr. Vass Ágnes – Budapest
 Vass Szabolcs – Parád
 Dr. Veress Gábor – Balatonfüred
 Vincze Gábor – Deszk
 Vitályos Ágnes – Budapest
 Vörös István – Budapest
 Zalán Tibor – Budapest
 Zsolnai József – Hernád

INTÉZMÉNYEK

Algyői Faluház és Könyvtár
 – Algyó
 Baka István Alapítvány – Szeged
 Bouchal Kft. – Budapest
 Erdély Barátainak Köre Kulturális
 Egyesület – Szolnok
 Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés)
 – Budapest
 Könyvtárellátó Kht. – Budapest
 Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch
 László – Budapest
 Magyar Katolikus Rádió ZRT – Budapest
 MTA Társadalomtudományi Köz-
 pont – Budapest
 MTA Titkárság – Budapest
 Mogyoróssy János Városi Könyvtár
 – Gyula

Móra Ferenc Népszínház Közhasznú
 Egyesület – Algyó
 Országgyűlés Hivatala – Budapest
 – 2 db. egyéves előfizetés
 Országos Nyugdíjbiztosítási Főigaz-
 gatóság – Budapest
 Ötágú Síp Kulturális Egyesület – Szeged
 Paksi Közművelődési Nonprofit Kft.
 – Paks
 Páholy Irodalmi Egyesület – Pécs
 Péterház Panzió – Szentés
 Robinson Tours Kft. – Balatonfüred
 Szegedi Tudományegyetem Egyete-
 mi Könyvtára – Szeged
 Dr. Varga Péter Pál Országos Gerinc-
 gyógyászati Központ – Budapest

Amerikai Egyesült Államok

Borbély Melinda – Laguna Beach
 Farkas Szabolcs – Milwaukee
 Fodor Albert – New York
 Kirják Attila – New York
 Kiss István – Hawley
 Kovács Árpád – Maryland
 Ozsváth Ildikó – New York

Anglia

Sárközi Mátyás – London

Ausztrália

Leontine von Rheinberg – Melbourne

Ausztria

Dr. Bartók Miklós – Leopoldsdorf
 Csipkó László – Bécs
 Csutak Magda – Bécs
 Dr. Forbáth Klára – Bécs
 Gellérd Andor – Bécs

Finnország

Petteri Laihonon – Jyväskylä

Franciaország

Langrand-Escure Tünde – St. Pêray
Párizsi Magyar Intézet – Párizs

Izrael

Lichtenegger Vera – Nesher

Németország

Dr. Dobó Attila – Rheine
Dr. Dobó Tibor – Demmin
Gaál Julianna – Aalen
Juliana Johrend – Buchen
Kisslaki László – Steinbach
Schultz Orsolya – Rostock
Szakács-Konnerth Mihály –
Friedrichshafen
Száva Péter – Krefeld
Dr. Wieser Györgyi – Starnberg

Svédország

Antal Imre – Ljungby
Csata Attila – Västra Frölunda
Szentkirályi Csaga – Vällingby
Török Ernő – Vällingby

Szerbia

Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium
és Kollégium – Zenta
Fekete J. József – Zombor

Jovan Jovanovic Zmaj Általános Iskola – Magyararkanizsa
Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó
Nyelvi Gimnázium – Szabadka
Nagybecskereki Gimnázium –
Nagybecskerek
Rancz Károly – Pancsova
Tari István – Óbecse

Szingapúr

Marosi Gábor – Szingapúr

Szlovákia

Fehér István – Komárom
Kiss Mónika – Órös
Pallér Péter – Komárom
Selye János Gimnázium – Komárom

Olaszország

György Alfréd – Róma
Kovács Gergely – Róma

Oroszország

Dr. Fazekas Márta – Moszkva

Ukrajna

Vári Fábán László – Mezővári

Magyarországon a *Székelyföld* folyóirat
a *Magyar Napló* szerkesztőségében rendelhető meg:
1092 Budapest, Ferenc krt. 14 sz., postán: 1450 Budapest, Pf. 77.

SZÉKELY KÖNYVTÁR

1111MD30 03031

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. <i>Székely népdalok</i>	35,00 lej
17. Kóváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. <i>Régi székely költők</i>	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükrök</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hiláriu</i> s	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej
35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. <i>Székely népi imádságok</i>	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej

40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Böződi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székelly írók</i>	35,00 lej
57. Nagybacsoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
66. Orbán Balázs: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
67. Tamási Gáspár: <i>Vadon nőtt gyöngyvirág</i>	35,00 lej
68. Beke György: <i>Föld és lélek. Székely riportok</i>	35,00 lej
69. Ferencz Imre: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
70. Mózes Attila: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
71. Kacsó Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
72. Tamás Menyhért: <i>Vigyázó madár</i>	35,00 lej
73. Szócs Kálmán: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
74. Lőrincz György: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
75. Tánczos Vilmos: <i>Elejtett szavak</i>	35,00 lej
76. Kőrösi Csoma Sándor: <i>az újabb kutatások tükrében</i>	35,00 lej
77. Tamási Áron: <i>Jégtörő Mátyás</i>	35,00 lej
78. Székely költők az árnyékos oldalról	35,00 lej
79. Panigay Róbert: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
80. Magyari Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében.